

Yeni İslâm Tarihi ve Türkler: II

Hz. Peygamber'in Hayatı ve Orta Asya Türklüğü

Prof. Dr. Zekeriya Kitapçı

İslâm Tarihçilerinin büyük ölçüde ihmal ettiği konular arasında bize göre çok daha önemli bir konu daha vardır. O da: ***Fahr-i Kâinat***'ın hayatı, Onun yüce şahsiyeti, köklü risâlet davası ve hele hele ***Medine***'de kurduğu ***İslâm Devleti*** ve Onun çağdaş devletlere karşı takip ettiği politakının bizim açımızdan yani, ***Müslüman Türk Milleti*** ve ***Orta Asya Türklüğü*** açısından henüz ele alınmamış olması ve bu konulardaki Onun yüce ***"Beyanları"***'nın tamamiyle göz ardı edilmiş olmasıdır.

Bu önemli konulara ***Türk Tarihçileri*** ve İlâhiyat fakültelerimizdeki ***İslâm Tarihçileri***nin tamamıyla sessiz ve ilgisiz kalmaları gerçekten de insanı ürkütücü bir durumdur.

Yeni İslâm Tarihi ve Türkler: II

Prof.Dr.Zekeriya Kitapçı

Yeni İslâm Tarihi ve Türkler: II

Hz. Peygamber'in Hayatı ve Orta Asya Türklüğü

Prof. Dr. Zekeriya Kitapçı

YEDİKUBBE YAYINLARI: 14
Türk İslâm Tarihi Külliyâtı: 2

Yeni İslâm Tarihi ve Türkler: II

1. Baskı : Temmuz, 2005

ISBN: 975 - 98634 - 6 - 4

İlmi Yazışma Adresi:
Prof. Dr. Zekeriya KİTAPÇI
K. Karabekir Cad. Hoca Hasan Sk. No: 15/407
Tel: 0.332. 350 82 96 • Meram / KONYA

www.zekeriyakitapci.com
zekeriyakitapci@zekeriyakitapci.com

İsteme Adresi:
Rıfat KARAKOL
Şerafettin Caddesi Öz İşhanı A Blok Kat: 2 • KONYA
Tel: 0.332. 353 00 50 - 350 82 96 Fax: 0.332. 353 80 43

Dizgi
DİZGİ EVİ
Tel: 0.332. 351 66 41

Kapak Tasarım
GRAFİT-O

Pre-Press - Baskı - Cilt
SEBAT OFSET MATBAACILIK
Tel: 0.332. 342 01 53 Fax: 0.332. 342 37 80
www.sebat.com sebat@sebat.com

Türk İslâm Tarihi Külliyâtı: 2

YENİ İSLÂM TARİHİ ve TÜRKLER: II

Hz. Peygamber'in Hayatı ve Orta Asya Türklüğü

Prof. Dr. Zekeriya KİTAPÇI
Ph. D. Karaçi Ün. Pakistan
Assot. Prof. Jos. Ün. Nijerya

Prof. Dr. Zekeriya KİTAPÇI, İsparta'nın **Yalvaç** kazasında doğdu. (1937) Orta ve Yüksek tahsilini Türkiye'de tamamladı. Bu arada **Karaçi Üniversitesinden** temin ettiği bir bursla **Pakistan'a** gitti ve Edebiyat Fakültesinde **"Doktora"** çalışmalarına başladı. Çeşitli yönleri ile ***"el-Câhız'ın EserleriAbbasiler Devrinde Türkler"*** konusundaki tez çalışmaları ile **"Doktora Ph. D."** payesini kazandı. (1968). **Prof. Kitapçı,** Pakistan'da bulunduğu yıllarda ***"Pakistan Radyosu Türkçe Program Servisi - Karaçi"***'de uzman olarak çalıştı.

Türkiye'ye döndükten sonra **Devlet Planlama Teşkilatına** girdi (1971). Sosyal Planlama Dairesi; ***Uluslar Arası Çok Yönlü Teknik İşbirliği*** şubesinde **(RCD. CENTO) "Uzman"** olarak çalıştı. Türkiye İran ve Pakistan arasında kurulan **Kalkınma için Bölgesel İşbirliği** (RCD) çerçevesinde bir çok önemli kültürel program toplantılarına katıldı. Daha sonra **Atatürk Üniversitesinde** (Erzurum) açılan ve şimdiki adıyla **"İlahiyat Fakültesi"**'nde görev aldı. Prof. Kitapçı, burada ***"Emevîler Devrinde Maveraü'n-Nehr'de İslâmiyet"*** konusundaki ilmi tez çalışmaları ile **"İslâm Tarihi Doçenti"** oldu. (Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi, 1976).

Prof. Kitapçı, 1978 yılında **Jos Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin** teklifini kabul ederek **Nijerya'ya** gitti. Orada beş sene kaldı. Fakültenin **Dini Eğitimler Bölümünde; *İngilizce*** olarak ***Osmanlı Tarihi, İslâm Tarihi ve Medeniyeti*** derslerini okuttu. Ayrıca **Dini Eğitimler Bölümü Başkanlığı ve Dekan Vekilliği** gibi idarî görevlerde bulundu.

Ekim 1982'de Türkiye'ye dönen **Prof. Kitapçı: Fırat Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi** (Elazığ)'da görev aldı. Burada **Tarih Bölümü Başkanlığı** yanı sıra, birçok akademik, sosyal ve kültürel faaliyetlerde bulundu. **Prof. Kitapçı,** 1987 yılında ***"Tarih Profesörü"*** olarak **Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi** (Konya)'ya tayin oldu. Prof. Kitapçı burada da **Dekan Yardımcılığı Bölümü Başkanlığını** yapmış, ayrıca ilmi araştırma ve yayınları yanı sıra kültürel faaliyetlerine de devam etmiştir.

Prof. Kitapçı, Millî ve Milletlerarası birçok kongrelere katılmış, ilmî tebliğler sunmuştur. ***İngilizce*** ve ***Arapçayı*** çok iyi bilen **Prof. Kitapçı**'nın bu dillerde yayınlanmış kitap ve araştırmaları vardır. Ayrıca ***Farsça*** ve ***Urduca***'yı da bilmektedir. Prof. Kitapçı 2004 yılında emekli olmuştur. İlmi araştırma ve çalışmalarına bütün gücüyle devam etmektedir. Kitapçının şimdiye kadar yazmış olduğu bütün kitaplar **"YEDİ KUBBE YAYINLARI"** vasıtasıyla basılmış ve Türk okuyucusuna sunulmuştur. Bu eserler kendi kültür tarihimizin yapı taşlarını oluşturmaktadır:

YEDİ KUBBE YAYINLARI

YENİ BASKI İÇİN
Ö N S Ö Z

Yeni İslâm Tarihi ve Türkler; Müslüman Türk'ün on asırlık İslâma hizmeti ve onun yüce İslâmî şahsiyetini ayağa kaldırmak, onun Hz. Peygamber'in ebedî risâlet misyonuna sahip olmak ve bu yolda asırlardır yaptığı cihan şumul kutsî hizmetlerini kendi şartları içinde dile getirmek, dolayısıyla onun manevi varlığını Hz. Peygamber'in en yakın çevresinde göstermek için yazılmış yeni, ciddi ve ilmi bir kitaptır.

Kitapta; Allah'ın hidâyeti ve ***İslâm Dinini*** büyük bir şeref ve iman coşkusu ile kabul etmiş, kılıcını tam on asır Onun dininin azizliğine adamış ve bu uğurda ***Çin Seddinden, Viyana*** önlerine, ***Kırımdan Yemen'e, Basra Körfezinden, Atlas Okyanusu*** sahillerine kadar yayılan çok geniş coğrafi iklimlerde, her yerde ve her bir asırda binlerce, on binlerce şehit vermiş olan ***Müslüman Türk Milletinin; Hz. Peygamber***'in ilk nübüvvet yıllarından itibaren Onun kudsî çevresindeki yeri üzerinde durulmuş ve olaylar, milli şuur ve bir tarih muhâkemesi içinde ele alınmış ve okuyucuya yeni bir terkip halinde sunulmuştur. Bu yönleri ile hiç çekinmeden diyebiliriz ki bu ***Yeni İslâm Tarihi*** ve ***Türkler*** kitabının şimdiye kadar, kendi konusunda yazılmış diğer bir çok kitaplar arasında, çok ayrı ve özel bir yeri vardır.

Bu çalışmamıza esâs olan bilgi nüveleri ve görüşler ilk defa, ***Yeni İslâm Tarihi ve Türkistan*** adıyla teksir olarak yayınlanmıştır(*). Gerçekte bu eserin Türk yayın hayatının

---

* Erzurum A. Ün. 1977, *Bu mütevâzi çalışmamız daha sonra* ***"Otağ Yayınevi"*** (1986) *ve bir kaç sene sonra da küçük bir önsöz ilâvesi ile ve hiç bir*

kapısını titrek bir el ile ve ilk defa çaldığımız bir eser olması bakımından bu kitabın; bizim yanımızda ve ilim hayatımızda apayrı bir yeri vardır. **Kitap**; gerek muhteva ve üslûp ve gerekse bazı temel konulara yaklaşımı bakımından, bundan önce ve bu sahalarda yazılmış bir çok eserden farklı olarak kaleme alınmıştır. ***İslâm Tarihi*** ve onun bir kısım temel meselelerine her türlü siyâsî ve milli taassuptan uzak, daha realist bir görüşle yaklaşılmış ve bu siyasî sosyal olaylar ummanına yeni bir pencereden bakmak için hazırlanmıştır. ***Kitapta;*** bir diğer ifade ile ***İslâm Tarihi*** ve onun yeni, temel meseleleri dile getirilmiştir.

Bu temel meseleler; İslâm Tarihinin klasik konuları, metodolojik meseleler, temel kaynaklar, çağdaş yazarlar ve onların tarihi olayları daha bir çıkmaza sokan özel tutumları ve hele hele garazkâr, ön yargılı ***Müsteşrikler*** ve onların çoğu halde saçma sapan görüşleri değildir. *Bu meseleler; on asırdan fazla bir zamandan beri İslâm Tarihi ve Müslüman milletler câmiasında aktif bir rol oynayan Müslüman Türk Milleti ve onun İslâm milletleri câmiasına lider bir millet olarak girdikten sonra ortaya çıkan ve günümüze kadar sürüp gelen köklü, ciddi meselelerdir. Diğer bir ifâde ile* ***İslâmî Türk Tarihinin*** *meseleleridir.*

Bu yeni terkip ve yaklaşımda; ***Siyer ve İslâm Tarihi*** *Siyâsi Arap Tarihi,* veya onun bir devamı olmaktan çıkarılmış Tefsir, Hadis ve diğer İslâmi ilimler gibi, onun da ayrı, müstakil bir ilim olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, ***İslâm***

---

değişiklik yapılmadan ofset olarak ***"Boğaziçi Yayınevi"*** *tarafından yayınlanmıştır* Z.K.

dininin; baş döndürücü bu siyâsî fetihlerin dışında bir gelişme ve yayılma tarihi olduğu ifâde edilmiş, bu büyük din kültür ve medeniyet hamulesinde sâdece ***Müslüman Arapların*** değil, özellikle ***Müslüman Türk Milletinin*** de kendine has, ayrı şerefli bir yeri olduğu, dolayısıyla ***İslâmi Türk Tarihi*** nazar-ı itibara alınmadan tam ve mükemmel bir ***İslâm Tarihi*** yazmanın düşünülemeyeceği, daha güzel bir ifâde ile, İslâm Tarihinin, İslâmi Türk tarihinin de mezc edilmesiyle yeni bir terkip vücuda getirilmesi ve yeni bir muhteva ve zenginlik kazandırılması fikri üzerinde durulmuştur.

Hatta bundan da öte, çok cesur bir adım daha atılmıştır. O da; İslâm Tarihinin geleneksel *Arabî anlamı ve bu anlamdan kurtarılması, ona yeni bir çerçeve çizilmesi, İslâmi Türk Tarihinin, İslâm Tarihinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmesi,* ***Selçuklu*** *ve* ***Osmanlı Türklerinin*** *büyük hizmetlerinin de İslâm Tarihi dokusu ve üslubu içinde yeniden ele alınması ve yazılması, dolayısıyla; İslâm Tarihinin;* asıl konularının yeni bir çerçeve içine alınması, ve bu temas ettiği ana konular bakımından artık ***STANDART*** bir hale getirilmesidir.

* * *

Evet; ***Yeni İslâm Tarihi ve Türkler*** adındaki kitabımız işte, ilk defa böyle büyük gaye ve düşüncelere hizmet etmek maksadıyla, hem de uzun bir istihâle ve çok çileli bir arayış ve kıvranış devrinden sonra kaleme alınmış ve ***Müslüman Türk Milleti*** namına kendine has, iddiası olan bir kitaptır.

Kitabda; Türklerin; Orta-Doğu ve İslâm Dünyasındaki müstesna durumları ve onların İslâm Dinine on asırdan fazla yapmış oldukları küllî hizmetleri; ***Hz. Peygamber***'in,

bütün insanlığın hayrına olan büyük Risâlet misyonu ile mukayese edilerek yeni bir İslâm Tarihi dokusu içinde ele alınması düşünülmüş ve okuyuculara yeni yeni sıcak mesajlar verilmiştir. Bunların başında ise, bizleri bir kor gibi yakan *"Türk'ün müstakil İslâmî şahsiyeti"* ve bu heybetli şahsiyetin bir tarih muhakemesi içinde ele alınması ve yeniden ayağa kaldırılması idi. Artık bunun zamanı çoktan gelmiştir.

İşte bu büyük mesuliyet ve tarihi realite, yani *Türkün İslâmi şahsiyetini* keşfetme ve onu bütün haşmeti ile yeniden ayağa kaldırma meselesi, bizim için yeni bir itici güç olmuş ve bu kitabı bir kere daha bizim çalışma masamızın üstüne getirmiştir. Kitap; çok uzun ve yorucu bir çalışma ile baştan sona kadar yeniden gözden geçirilmiş, ve âdeta ummanları andıran bir gönül coşkusu ile yeniden yazılmıştır.

Evet bu yeni yaklaşımda; ***Orhun Âbidelerini granit taşlarını yontan işçiler, ona şekil veren ustalar, o devâsa taşları dikenler, sâdece taşları değil, bu taşlarla Türkün granit kayalar kadar sağlam milli karakter ve tarihi şahsiyetini ayağa kaldıranlar, asıl buna öncülük eden Türk hakanları, Bilge ve İstemi Kağanlar ve onların millî gayretleri, yüce Türklük şuuru örnek alınmıştır.***

Onlar nasıl Türk'ün Tarihi şahsiyetini ayağa kaldırmak için çırpınıp durmuşlar ve bu büyük şahsiyetin temel karakterini granit kaya abidelerine yazarak yarınki nesilleri ayakta tutmak istemişlerse, bu kitapta da aynı şeyler düşünülmüştür. Zira Kitapta da; Müslüman Türk milletinin aşılmaz karlı dağlar gibi yüce ve hemen her

devirde dimdik ayakta ve hayatta olması gereken İslâmi şahsiyeti ayağa kaldırılmak istenilmiş ve bu heybetli şahsiyetin İslâm Tarihindeki yeri ve parlak sayfasındaki görüntüsü üzerinde durulmuş ve koca bir ömür bu şahsiyet ağacının dibine gömülmüştür.

İşte ***Yeni İslâm Tarihi ve Türkler*** kitabı; böyle hacmini aşan çok ulu bir gâyeye hizmet etmek için yazılmış ve okuyucuların beğeni ve takdirine sunulmuş kendi sahasında tek ve yeni bir kitaptır. Hatta İslâm Tarihinin bir ihtilal kitabıdır.

* * *

Gerçekte bu kitabımızda, ***İslâm Tarihine;*** klasik anlamının dışında yaklaşılmış ve ona yeni yeni boyutlar kazandırılmıştır. O da, bundan önce yazılanların aksine, Türkün İslâmî şahsiyetine yeteri kadar yer vermeden yani, *İslâm Tarihinde,* ***Müslüman Türk fenomenini*** kabul etmeden, mükemmel bir İslâm Tarihinin yazılamayacağı, yazılanların ise tatmin edici olmaktan uzak ve eksik olduğudur. ***Müslüman Türk fenomeni*** veya Türkün İslâm tarihindeki varlığı, yeniden üzerinde durulması gereken başlı başına ayrı, üstelik önemli bir konudur. Mâmafih bu kitabımızda bu büyük fenomene üç merhalede yaklaşılmıştır. Bunlardan; *Birincisi;* Türklerin İslâm Tarihindeki ***"Pasif devirleri"***, *İkincisi;* Türk'lerin ***"Aktif devirleri"*** *Üçüncüsü* ise; Türklerin ***"Liderlik devri"***dir. Bunlar bu kitabın klasik İslâm Tarihi anlayışına ilk defa kazandırdığı yeni boyutlar olmaktadır.

Bu ***Kitabın*** bir diğer özelliği de; ***Hz. Peygamber***'in hayatı, mânevi şahsiyeti, Onun devlet reisliğinin Muhammed Ümmetine intikâli demek olan "***Hilâfetin***" İslâm

Tarihinin çerçeve, hudut ve şümûlünün tesbitinde, çok esaslı ve ilâhi bir ***rükûn*** olarak kabûl edilmesi ve İslâm Tarihinin siyâsî ve sosyal olaylarının değerlendirilmesinin, işte bu ana eksen etrafında olması gereğinin çok net bir şekilde vurgulanmasıdır. Çünkü "**Hilâfet**; *İbni Haldun*'unda dediği gibi; ***"Şerî kanunlar müvâcehesinde, bütün milletlerin dünyevî ve uhravî sorumluluklarını yüklenmektir. Halife; dini ve dinin dünya siyâsetini muhafaza hususunda şeriat sahibine halef olmak, onun yolundan gitmek demektir."***

İbni Haldun'un hilâfet hakkındaki bu görüşleri; bir kısım siyâsi ve sosyal olayların, ***İslâm Tarihi*** açısından ele alınması ve değerlendirilmesinde bizim içinde en büyük bir kriter olmuştur. Bu bakımdan bizim İslâm Tarihinin artık **Standart** bir hale getirilmesi yolundaki yeni görüşlerimizin temeli ve onun altında yatan ana sebep de işte budur. Daha açık bir ifâde ile klasik İslâm Tarihi bize göre; bir siyâsi hâkimiyet mücâdelesi içinde, **Hz. Peygamber**'in *Medine*'ye hicreti, ilk ***İslâm Devletini*** kurduğu ve ***Halifenin*** dünyevî ve uhrevî görevlerini bilfiil uhdesine aldığı yıllardan itibaren başlamış (622) ve bu böyle ***Osmanlı İslâm*** devletinin, sömürgeci ***Batılılar*** tarafından yıkılışı ve "***Hilâfetin***" kaldırılmasına kadar devam etmiştir (1924). Hilâfetin kaldırılması ile artık **İslâm Tarihi** de sona ermiştir(*). Zira bazılarının iddia ettiği gibi ***Bağdat***'ın ***Moğollar*** tarafından

* ***Osmanlı Devletinin*** *yıkılması bu manada Türk ve İslâm Tarihinin en büyük ve en acı olaylarınan biridir. Bu bakımdan bizim bir çok vesile ve sık sık vurguladığımız gibi, Osmanlı Devleti'nin yıkılışı tarihi, bütün Türk ve İslâm dünyası tarafından* ***"Sömürgeci Batılılar"*** *için bir* ***"hesaplaşma günü"*** *olarak kabul ve ilân edilmeli ve* ***Ermeni diasparası*** *vs.ye karşı artı bir faktör olarak kullanılmalıdır* Z.K.

ele geçirilmesi ve ***Abbasi Devleti***'nin yıkılması ile ***İslâm Tarihi*** sona ermemiştir.

* * *

Yukarda, **Yeni İslâm Tarihi ve Türkler** kitabının ilk defa, Türk tarihinin, İslâm Tarihi ve İslâm Tarihinin de, Türk Tarihinin ayrılmaz bir bütünü olduğu görüşü esas alınarak yazılmış bir kitap olduğunu söylemiştik. Hemen şunu itiraf edelim ki; Şayet ***İslâmî Türk Tarihi,*** İslâm Tarihinin ayrılmaz bir parçası olarak görülüyorsa ve bu bir vakıa ise; bu şüphesiz Müslüman Türk milleti için de çok şerefli bir mazhariyet ve ilâhi bir keyfiyettir. Zira; *Atlas Okyanusundan* doğuda *Filipinlere* ***Viyana*** önlerinden ***Çin Seddine*** kadar yayılan bu geniş sahalarda ve yer yuvarlağının bu büyük coğrafi iklimlerinde yaşayan; dil, din ve etnik kimlik bakımından birbirinden farklı bir çok kavim ve milletlerin hepsi Müslüman olmuşlar ve İslâmiyeti bir hayat tarzı olarak yaşamak istemişlerdir. Ne var ki bu kavim ve milletlerin hepsi İslâm'ın; bir ***âb-ı kevser*** niteliğindeki **Ümmet ummanında** eriyip gitmişler, kendi milli varlıklarını, İslâm Tarihi ve Müslüman milletler câmiasında kabul ettirecek hiç bir büyük olayın içinde meselâ; ***Malazgirt meydan muharebesi, Haçlılar Seferi, İstanbul'un fethi ve "Roma Yürüyüşü"*** v.b. olmamışlardır.

Ne ilginçtir ki bu katagoriye bugünkü ***Şiî İranı*** da dahil etmemiz gerekmektedir. Çünkü eski efsaneler diyarı olan bereketli İran topraklarında ***Manihaizm, Zerdüştlük ve Mazdekizm*** gibi bir çok sapık din ve mezhepler ortaya

çıkmıştır. İşte ***İran milli şuru***[*] bu *radikal eski Âri dinlerin de büyük ölçüde tesiri altında kalmış, daha ilk devirlerden itibâren, hem de en saldırgan bir şekilde* ***Sünni İslâm*** *doktrininin karşısında ki hasmane yerini almış ve bu menhus, zorba* ***Şiîlik maskesi*** *altında İslâmiyeti içinden çökertmek ve onu asıl Kâlbgâhından vurmak istemiştir. Azgın, militan İran milli şuuru daha da ileri gitmiş; bütün Orta ve Yeni Çağlar boyunca Sünni Müslüman fâtihler, özellikle* ***Selçuklu*** *ve* ***Osmanlı*** *Türklerinin karşısına dikilmiş ve onlara her zaman bir ayak bağı olmuştur.*

İran milli şuuru *bununla da yetinmemiştir. Zira, eski Ârî Dinleri geleneğinden hiçbir zaman ayrılmayan bu kavim arasında onların İslâmî devreye girmelerinden sonra da yeni, yeni sapık* ***Hürremîlik, Batınilik ve İsmailik*** gibi İslâm dininin karşısına *bir çok yıkıcı din, mezhep ve tarikatlar çıkmıştır. Ne yazık ki aradan asırlar geçtikten sonra bu menhus ruh yeniden hortlamış, bu defa İslâmiyetin karşısına yeni bir din, yâni* ***"Bahâîlik Dini"*** *ile çıkmış ve* ***İslâm dinini*** *bütünüyle dejenere etmek istemiştir*[*].

---

[*] ***İran milli şuuru*** *ve bunun tarihi realitesinin yeteri kadar tenkid ve tahlili henüz yapılmamıştır. Bu yapılmadan hem Türk ve hem de İslâm tarihinin bir çok büyük meseleleri ve bunun altında yatan temel gerçekleri anlamamız mümkün değildir.* ***İran milli şuuru*** *ve onun* ***İslâm Dinine*** *karşı takındığı yıkıcı tavrın kısa bir değerlendirmesi için bkz.* Kitapçı, Z., ***Saadet Asrında Türkler, İlk Türk Sahabe, Tâbiî ve Tebea Tabiileri,*** Konya, 1995. *Özellikle kitabın ön sözünde İran milli şuurunun, Türk milli şuuru ile özlü bir tahlil ve münakaşası yapılmıştır* Z.K.

[*] ***Nijerya Jos Ün****.de öğretim üyesi olarak bulunduğumuz yıllarda bu acı gerçek neylersiniz ki orada da karşımıza çıkmıştır. Zira,* ***"Herkes'e yeni bir dünya"*** sloganı ile ortaya çıkan ***Bahâî misyonerleri,*** *Afrika'da yabancı çevrelerden önemli destekler görmekte ve* ***İslâm dininin*** *siyah kıtadaki nurlu yüzüne kara bir leke gibi düşmektedir* Z.K.

Bu İslâm'ın, ***Ümmet ummanında*** eriyip gitme keyfiyetinden sadece ***Sünnî Türk milleti*** müstesnâ olmuştur. Bu ne büyük bir tecellidir ki *Türk milleti; bu ilâhi dini kabul ettikten sonra İslâm ümmet ummanı; bu büyük denizlerin hâkimi ve zaman denizinde ebediyetlere doğru seyr etmekte olan* ***Ümmet gemisinin*** *kaptanı olmuş ve Müslüman toplumu, ebedi saâdet alemine giden bu yolculukta asırlarca idâre etmiştir. Bu bakımdan hiç çekinmeden diyebiliriz ki dünyada; Müslüman Türk milletinin dışında,* ***Hz. Peygamberin*** *ebedi risâlet misyonunu yüklenen ve kendi milli tarihini İslâm Tarihinin kollektif bir parçası hâline getiren ve bunun böyle olduğunu hem de hiç çekinmeden iddia eden başka bir millet de yoktur.*

* * *

Ancak bir de madalyonun öbür yönü vardır. O da ***Türk ilim adamları,*** aydınları ve tarihçilerinin, her ne hikmetse, yeteri kadar bu ***büyük oluşumun*** farkında ve bunun gurur ve bilincinde olmamalarıdır. Şâyet bu, büyük bir oluşum ise, bu oluşumu gerekli kılan bir çok sosyal ve siyâsî sebepler olmalıdır. Bu siyâsî ve sosyal gelişmelerin Türk ilim adamları tarafından ele alınması ve olayların kendi şartları içinde, hem de çok hassas bir şekilde değerlendirilerek yeni bir ***İslâm Tarihinin*** terkip ve yazılması fikriyatının ortaya atılmış olması gerekirdi. Ancak bu takdirde parlak kılıcını asırlarca ***İslâmın azizliği*** ve ***Kuran'ın yüceliğine*** adayan ve bu uğurda kanı, oluk oluk akmış ve kemikleri dağlar kadar yığılıp kalmış olan Türk milletinin bu şerefli hizmeti, onun İslâm Tarihindeki yeri, ortaya konulmuş olabilirdi. Gel gör ki ***Türk tarihçileri*** bunu

şimdiye kadar yapmamışlar. Belki buna kendilerini ehil bile görmemişlerdir.

Türk Tarihçilerinin bir büyük ihmâli daha söz konusudur. O da onların; *Türkün İslâmi şahsiyeti, onun; Hz. Peygamberin ebedi risâlet misyonuna hizmetine hiçbir zaman sahip çımamaları ve onu ayağa kaldırmak için ne yazık ki, hiç bir inisiyâtif ve gayretin içinde olmamalarıdır. Daha açık bir ifâde ile Türk Tarihçileri bu kudsî ve büyük ülküyü, Türk gençliğine bir "Kızıl Elma" coşkusu içinde ve ulu bir hedef olarak gösterememişlerdir. Bu pek tabiî olarak onların Türk milleti ve onun tarihi Orta Doğu misyonunun ne olduğunu bilmemelerinden başka bir şey değildir. Bu ise, zavallı bir keyfiyettir.*

Bu açıdan bakıldığında onların, diğer bir çok yabancı Tük tarihçileri veya müsteşriklerden hiç bir farkları da yoktur. Neylersiniz ki çoğu hallerde bizim tarihçilerimizin onların bile gerisinde kaldıkları görülmektedir. Bu bir benzetme ile avucundaki elmasların kıymetini bilmeyen bir adamın, farkında olmadan kaya tuzu ve onu satmaya özenmesi gibi bir şeydir. Türk Tarihçilerinin bu manasız tutum ve davranışlarını, daha acı bir ifade ile Türk tarihine bir yabancı gibi bakmaları ve hele hele bazılarının onları bir istilacı gibi görmelerini ne millî ve nede, İslâmi Türk tarihi açısından izâh etmemizde mümkün değildir.

İşte *"Yeni İslâm Tarihi ve Türkler"* böylesine büyük bir mesuliyet yükü altında hazırlanmış bir kitaptır. Hacmi küçük de olsa iddiası büyük bir kitaptır. Çünkü o, Türkün İslâmi şahsiyetini, İslâm Tarihi dokusu içinde ayağa kaldırmak, onun *Orta Doğu*'daki varlığı ve *"Orta Doğu Misyonu"* nu izah etmek ve ona yeni bir bakış açısı kazandırmak için yapılmış bir çalışmadır.

Yeni İslâm Tarihi ve Türkler kitabının bir diğer özelliği de Müslüman Türk milletinin on asırlık İslâm'a hizmetini, yeni bir tarih metodolojisi içinde ele alması ve bu büyük hizmete bir tarihçi gözü ile bakmasıdır. Bu yeni yaklaşımda Türk'ün bu büyük hizmetinin üç büyük "devre" ayrıldığı görülmektedir. Bunlardan;

Birincisi; Türk'lerin İslâm Tarihindeki *"Pasif Devirleri"* dir. Bundan maksadımız; *Hz. Peygamber*'in risaletinden önceki yıllarda dahil, *Horasan; Doğu Turan Yurdu ve İran*'daki Türk varlığı bunun Cahiliye devri Araplarına yansıması (Türk imajı) ayrıca, *Orta Asya Türklüğünün,* Hz. Peygamber'in kendi sağlığı ve nübüvvet hayatındaki yeri, *Hulefâ-i Raşidin* ve *Emeviler devridir.* Bu devirler Orta Asya Türklüğü açısından yeniden ele alınmalı ve olaylar yeni bir üslupla tarih objektifinde yeniden değerlendirilmelidir. Nitekim bizim bu kitabımızda *Hz. Peygamber*'in mübarek hayatı, belki de ilk defa *Orta Asya Türk Varlığı* açısından ele alınmış ve çok ciddi neticeler elde edilmiştir.

İkincisi; Abbasîlerin ilk devirleri, hatta büyük Selçuklu Sultanı **Tuğrul Beyin** *Bağdat*'a gelişine kadar devam eden uzun devirlerdir. Bu devirler bize göre Türklerin İslâm Tarihindeki *"Aktif Devirleri"*dir. Zira Müslüman Türk'ün askeri ve idari görevlere "Buyur!" edilmesi, hilâfet ordusunun *Türkleştirilmesi* ve yeni yapılan bu kan değişikliği ile, dağılmak üzere olan **Abbasî Devleti,** yeni, zinde bir güce kavuşmuş ve bu sâyede tam üç asır

daha ayakta kalma şansını yakalamıştır. Gelişen olaylara bir de bu açıdan bakılması ve İslâm Tarihi temel taşlarının artık yerli yerine oturtulması gerekmektedir.

Üçüncüsü ise; Türklerin ***"Liderlik Devri"***dir. ***Selçukluların,*** bir kurtarıcılar ordusu olarak ***Bağdat'a*** gelmeleri ile başlayan ve ***Osmanlılar'ın*** yıkılışı, özellikle ***Hilâfetin kaldırılışına*** kadar, yaklaşık sekiz asır devam eden bu uzun devirler; mübârek Selçuklu ve muhteşem Osmanlı Hanedanlarının, ***Emevî*** ve ***Abbasîler*** gibi, İslâm tarihi zincirinin altın halkasının oluşturduğu altın devirlerdir.

Zira bize göre; ***Mekkeyi*** fetheden ruh ile ***Kudüsü*** fetheden ruh aynıdır. Kudüsü fetheden ruhla, ***Malazgirt***'te ayağa kalkan ve ***İstanbul*** surları üstünde kendini gösteren aynı ruhtur. ***Bedir***'de azgın Mekke müşriklerine karşı, İslâm'ın öz yurdu ***Medine***'yi korumak için şehit olan Sahabelerle, azgın Batılı Sömürgecilere karşı ***Çanakkale*** bayırlarında göğsünü İslâm'ın taht ve baht şehri ***İstanbul*** için siper eden ve bu uğurda şehit olan Mehmetçiğin ruhu da yine aynı ruhtur. Bu iman yüceliğine ulaşmış insanların bir tek gayesi vardı. O da; ***"Allahu Ekber!" seslerinin hür iklimlerde okunması ve yedi kat göklerin Sahibine ol Zât-ı Akdes'e ulaşması idi.*** Bu bakımdan ***Çanakkale*** savaşları, siyasi tarihin olduğu kadar İslâm tarihinin de konusudur.

Bu açıdan bakıldığında ***Hz. Peygamber***'in ***Tebük*** seferi ile ***Osmanlı*** ordusunun ***Yemen Seferi*** arasında bir yüce gayeye hizmet bakımından fazla bir fark yoktur. Zira onlarda Yemen'e Bizans'ın torunları yani Haçlı Sömürgecilerin Hz. Peygamber ve Onun öz yurduna bir zaman vermelerini önlemek için geliyorlardı. Belki de **Hz. Peygamber;** ***"Türkler Arabistan'ın Yavşan otu biten yerlere kadar ulaşacaklardır!"*** derken, ***Anadoludan, Yemen***'e Arabistan çöllerine giden ve ***"Peygamber Yurdunu"*** onun amansız düşmanlarına karşı koruyan ve kanı ile ***"Kelime-i Şehâdet"*** yazmak için oralarda şehit düşen bu yağız çehreli ***Yiğit Türkleri*** kastetmiş olsa gerektir. Evet bu uzun devirler, yukarda da ifâde edildiği gibi, Türklerin İslâm Tarihindeki ***"Liderlik devri"***dir.

Mâmâfih bunlar bizim ***Müslüman Türk Milleti***'nin on asırlık İslâm'a hizmetinin yeni bir tarih arayışı ve anlayışı içinde değerlendirilmesi ve İslâm Tarihinin temeli olması bakımından ortaya koyduğumuz görüşlerdir. Bu yolda ***"Yeni İslâm Tarihi ve Türkler"*** kitabı ile ilk ciddi adım atılmış bulunmaktadır. Öyle tahmin ediyoruz ki artık asıl bundan sonra bu yolun yeni temsilcileri çıkacak ve bizim bu mütevazi eserimizin gösterdiği ana hedefler doğrultusunda İslâm tarihi yeni bir muhteva kazanacak, bir çok konuları yeniden yazılacak, Müslüman Türk'ün İslâm'a hizmeti ve onun İslâmî şahsiyeti ***"İslâm Tarihi"*** adında ve her dilde yazılmış evrensel o büyük kitabın ***"ana ekseni"*** olacaktır. Asıl bundan sonradır ki, ***Muhammet Ümmetinin*** müşterek mirası ve onun dinamizmini teşkil eden bu büyük oluşum ***"Arap Şövenizmi"***nden arındırılacak ve bu büyük İslâm Tarihi, ***siyâsi Arap tarihinin*** bir devam ve görüntüsü olmaktan kurtarılacaktır. Bu bakımdan yarınların Türk ve İslâm Tarihçilerine bu konularda çok büyük görevler düşmektedir.

* * *

Yedi Kubbe Yayınları işte, Müslüman Türk Milletine hizmete giden yol ve bu yolun şerefli yolcularına yeni bir coşku ve böylesine mübarek bir gaye ile katılmış ve bu mübarek hizmete ilmî manada öncülük etmek üzere TÜRK İSLÂM TARİHİ KÜLLİYATI serisini hazırlamıştır. Türk'ün Ka'be-i irfanına giden bu büyük yol ve kutsî hizmete; bizim daha önce kaleme almış olduğumuz ***Yeni İslâm Tarihi ve Türkler*** kitabı ile bir başlangıç yapılmış ve bu serinin şimdilik I. Kitabı hazırlanmış ve okuyucularımızın istifadesine sunulmuştur. Bu külliyatın II. ve III. Kitapları da en kısa zamanda sunulacak ve böylece hizmetin önünde açılmış olacaktır.

Gerçekte ***Türk İslâm Tarihi Külliyatı***'nın ***Birinci Kitabı*** ile daha ziyade bu yüce gayeye hizmetin kapısı çalınmış ve bir ***GİRİŞ*** yapılmıştır. Girişte bundan önceki sayfalarda da beyan edildiği gibi, İslâm Tarihinin geçmişteki değil, bugünkü ana meseleleri üzerinde durulmuş ve onların derin bir tahlili yapılmıştır.

Kitapta, bu cümleden olmak üzere, ***Müslüman Türk***'ün on asır İslâm'ı kucaklayan o büyük ***İslâmî Şahsiyeti*** ayağa kaldırılmış ve bu şahsiyetin birer asil temsilcileri olarak ***Selçuklular*** ve ***Osmanlı Türkleri*** ele alınmış, onların şahsında ***Müslüman Türk milletinin "Tarihi Orta-Doğu misyonu"*** bir devlet politikası olarak ortaya konulmuş ve insanlığın hayrına ciddi neticelere ulaşılmıştır. Yine ***Kitapda; Peygamber sancağını*** on asır elinde taşıyan Türk milletinin, Hz. Peygamber'in ***"Ebedi risâletine*** nasıl varis olduğu, ona nasıl sahip çıktığı, Türk milletinin İslâm dini ile nasıl kaynaşıp bütünleştiği ve muazzam bir terkip vücuda

getirdiği onun ***İslâmi Şahsiyeti*** bütün açıklığı ile ifade edilmiş ve bu heybetli manzara bütünüyle ortaya konulmuştur.

Hemen şunu itiraf edelim ki bu ***tarihi realiteleri*** bilmeyenlerin; ***Orta Doğu***'yu bilmeleri, ***"Orta Doğu"***'yu bilmeyenlerin ise, Türk milletini tanımaları ve onun ilâhi ***Orta-Doğu Misyonunu*** anlamaları onu bilmeyen ve anlamayanların ise ***TÜRK MİLLETİ*** ve onun yüce emellerine hizmet etmeleri mümkün değildir. Yine bu ***Giriş*** kitabımızda ***Siyer ve İslâm tarihinin*** doğuşu üzerinde durulmuş, klasik İslâm tarihçileri ve onların Türk İslâm tarihi açısından geniş bir değerlendirmesi yapılmıştır. O, sayfalar okunduğu zaman bunun zaruri bir görev olduğu görülecektir.

* * *

Evet daha önce, defâlarca söylediğimiz gibi, ***insanlar fâni, fikirler ve eserler sonsuza dek bâkîdir. Onlar bir ışık bir nurdur. İnsanların fikir dünyası ve maneviyat yolunu kıyâmete kadar aydınlatan ilâhî bir meşaledir. Hele hele bu meşale, Hz. Peygamberin ilâhi risâlet yolunu aydınlatıyor ve Türkün İslâmî şahsiyetini ayağa kaldırıyor ve insanların gönlünü bir kor gibi yakıyorsa, bu kutsal bir ateş, bir duygu ve bir iman coşkusudur. Bu itibarla biz, daha fazla lâfı uzatmak niyetinde değiliz. Onun için bir şâirimizin şu güzel rubâisini bir gönül nağmesi gibi tekrar ediyor ve "Ulu Mevlâ"ya ulaşan bir düa niyetiyle diyoruz ki;***

Yâ Rab! kerem et niam senindir,
Af eyle, bu müttehem senindir
Kulun nesi var elinde ALLAH,
Hatta şu yazan kalem senindir!"

Evet kulun elinde hiçbir şey yoktur. Herşey Onun izni ve Onun lutfu iledir. Bu nâciz eserimizle böylesine ulu, böylesine yüce bir gâyeye hizmet edebilirsek, bu bizim içinde ayrı bir mutluluk ve büyük bir bahtiyarlıktır.

Her türlü tevfik, hidâyet ve başarı Yüce Allah'tandır.

Nisan 2005
KONYA

Prof. Dr. Zekeriya KİTAPÇI
WWW.zekeriya kitapci.com

2. BASKIYI TAKDİM

Boğaziçi Yayınları

Bir ilmi eseri üç noktadan değerlendirmek doğru olur. *Birincisi sistematiği, ikincisi meseleleri ortaya koyuşu ve nihayet ifade düzgünlüğü.*

Bu eseri eline alan okuyucu eğer, ilk sayfalardaki verilen sistematik tabloyu incelerse, bu çok geniş ve derin sahada ne kadar mantıklı, tutarlı ve sağlam bir çerçeve çizilmiş olduğunu görür.

Kültür eserlerinin en mühim aleti ise dildir. Son günlerde piyasaya çıkan bu gibi eserlerde rastlanan dil bozuklukları, ifade sakatlıkları, hem Türk Dilinin ilmi seviyesini kaybetmesindeki vahameti göstermekte hem de mantık hatalarına yol açmaktadır. Elinizde tuttuğunuz bu eser ise bu bakımdan sağlam bir ifade tekniğine ve akıcı bir üsluba malik olmakla mümtazdır.

Ayrıca eserde, bin dört yüz senelik İslâm Tarihinin bugün batılılarca bilinen ve münakaşası yapılan ve fakat bizde pek bilinmeyen bazı meseleleriyle yeni meselelerinin ortaya konmuş olduğunu göreceksiniz ki bu da eserin orijinalitesini gösteren bir başka husustur.

Eser, bunun dışında iki cephe göstermektedir: Önce İslâm Tarihine ait ilk umumi bilgiler ve meselelere sağlıklı bir yaklaşım... Sonra, Türklüğün İslâmla karşılaşmasının tarihi. Bu ikinci noktada yazar, daima yaptığı gibi ilk kaynaklara kadar inerek, başlangıçta emevi ırkçılığının Türkleri bunalttığını ve fakat İslâm Dünyasının yüz akı olan ve adaletiyle "İkinci Ömer" sıfatını hak eden Ömer Bin Abdülaziz devrinden itibaren bu ırkçılık baskısından kurtarılması üzerine atalarımızın kütle halinde ve gönülden İslâm ile şereflendiğini, belki şimdiye kadar Türkçede ilk

defa ve etraflı bir şekilde anlatmaktadır.! Bu eseri yazdığı zaman doçent olan Zekeriya Kitapçı, şimdi Profesördür ve bu arada ortaya koyduğu yeni çalışmalarının bir listesi de kitabın sonuna eklenmiş bulunmaktadır.

Yayınevi, yazarın, ihlâslı sa'yını değerlendirdiğine ve okuyucunun da daha önce olduğu gibi değerlendireceğine kanidir.

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. MUHAMMED'İN BÜTÜN İNSANLIĞA PEYGAMBER OLARAK GÖNDERİLMESİ VE ORTA ASYA TÜRKLÜĞÜ

I. HZ. PEYGAMBER'İN İÇİNDE BULUNDUĞU COĞRÂFÎ VE SOSYAL ÇEVRE 31
İlk Peygamberlik Yıllarına Kadar Hz. Muhammed 31
Arabistan'ın Genel Durumu Önemli Şehirleri 31
Mekke 33
Kâbe 35
Kâbe ve Mekke İle İlgili Görevler 41

II. HZ. PEYGAMBER'İN DOĞUMU VE İLK ÇOCUKLUK YILLARI 47
Hz. Muhammed'in Doğumu ve İlk Çocukluk Yılları 47
Hz. Muhammed'in İlk Gençlik Yılları 50
Hz. Muhammed'in Gençlik Yılları Olayları 52
Hz. Muhammed'in Ticâri Hayatı ve Hz. Hatice 55
Hz. Muhammed'in Türklerle İlk Temasları 59
Onun; Türkler Hakkındaki Bilgilerinin Kaynağı 61
Hz. Peygamber Hıra Dağında 63

III. HZ. MUHAMMED'İN BÜTÜN İNSANLIĞA PEYGAMBER OLARAK GÖNDERİLMESİ VE İSLÂMİYET'İN MEKKE DEVRİ 95
Hıra Dağı ve İlk Vahyin Gelişi 65
Hz. Muhammed'in Peygamberliğinin İlk Yılları 68
Hz. Muhammed ve İlk Çekirdek Müslümanlar 70
Hz. Muhammed'in Peygamberliğinin İlanı 73
Müslüman Cemaatın İlk Sıkıntılı Yılları 75
Peygamber Ailesinin Türk Yurtlarına Gitmesi Teklifi 79
Hz. Hamza'nın Müslüman Olması 83
Yeni Dini Karargahın Kurulması 86
Habeşistan'a Hicretler 88
Hz. Peygamber'in Dışa Açılma Çalışmaları ve I. Akabe Biatı 90
İkinci Akabe Biatı 92
Medine'ye İlk Göçler Ve Hz. Peygamber'in Hicreti 95
Kısaca Hicret Olayı ve Önemi 97

IV. HZ. MUHAMMED VE İSLÂMİYETİN MEDİNE DEVRİ 103
Medine'de Yeni İslâm Devletinin Kuruluşu 103
Medinenin Sosyal Ve İdâri Yapısı 103
Hz. Peygamber'in Gölgesi Medine Üstünde 108
Hz. Peygamber'in Kuba'da Verdiği İlk Mesaj 109
Hz. Peygamber ve Medine'deki Yeni Durumu 113
Hz. Peygamber'de Devlet Kurma Şuuru 114
İlk İslâm Devletin Kuruluş Hazırlıkları 118
Medine'de İlk Camiin Yapılması 121
Toplumsal Yaraların Sarılması Ve Kardeşlik 122
Genel Durum ve Nüfus Sayımı 123

Muhammedi Devletin Ana Yasası 124
İslâm Devleti'nin Yeni Normlara Göre İzahı 126
Müslüman Toplumun Yeni Şahsiyeti 130

V. HZ. PEYGAMBER'İN YENİ DEVLET POLİTİKASI VE ORTAS ASYA TÜRKLÜĞÜ 135
Yeni Devletin Temel Hedefleri 135
Yeni İslâm Devleti: Kureyş ve Yahudiler 136
Hz. Peygamber'in Politika Arayışları 139
Yeni İslâm Devleti ve Bizans 143
Yeni İslâm Devleti ve İran 147
Yeni İslâm Devleti ve Orta-Asya Türklüğü 151
Hz. Peygaber'in Bizans Politikası ve Türkler 155
Türkler Ehl-i Kitap mı? 156

VI. HZ. PEYGAMBER MEKKE ARİSTOKRATLARI KARŞISINDA 159
Ticaret Yolunun Kontrol Altına Alınması 159
Bedir Harbi 161
Hz. Peygamber ve Müminleri Ferahlatan Türk Akını 162
Türk Akıncı Ordusu İran Topraklarında 167
Uhud Harbi 169
Hendek Harbi ve Türk Çadırı 172
Türk Çadırı ve Hz. Peygamber 174
Türk Zırhı 174
Hendek Harbi ve Türk'lere Verilen Büyük Müjde 175
Hz. Peygamber'in Yeni Hamle Yılları 180
Yahudilere Vurulan Darbeler 182
Hudeybiye Anlaşması ve Mekkeye Verilen İlk Önemli Sinyal 185

Bedir Harbi 161
Türk Akıncı Ordusu İran Topraklarında 167
Uhud Harbi 169
Hendek Harbi ve Türk Çadırı 172
Türk Çadırı ve Hz. Peygamber 174
Türk Zırhı 174
Hendek Harbi ve Türk'lere Verilen Büyük Müjde 175
Hz. Peygamber'in Yeni Hamle Yılları 180
Hudeybiye Anlaşmasının Sağladığı Faydalar 187

VII. HZ. PEYGAMBER'İN ÇAĞDAŞ DEVLET OLMA FAALİYETLERİ 189
Komşu Hükümdarlara Gönderilen Mektuplar 189
Hz. Peygamber'in Çağdaş Hükümdar'lara Mektubu 190
Hz. Peygamber'in Çinlilere Yazdığı Mektup 193
Hz. Peygamber'in Türklere Yazdığı Mektup 195
Hz. Peygamber'in Arap Kabilelerine Gönderdiği Elçiler ... 197
Yeni İslâm Devleti ve Mûte Seferi 197
Mekke'nin Fethi 199
Huneyn ve Tâif Seferi 205
Tebük Seferi 206
İslâm Dininin Arap Kabileleri Arasında Yayılması 206
Hz. Peygamber'in Türklerle İlgili Sohbetleri 209
Hz. Peygamber'in Türk'lerle İlgili Beyanları 212
Veda Haccı; ve Hz. Peygamber'in Son Mesajı 215
Hz. Peygamber'in Hastalanması ve Vefatı 218
Hz. Peygamber'in Şemaili Şerifi 221

İKİNCİ BÖLÜM

KÜÇÜK ŞEHİR DEVLETİ'NDEN İSLÂM İMPARATORLUĞUNA GİDEN YOL

I. HULEFÂİ RAŞİDİN DEVİRLERİ 225
Yeni Siyâsi Gruplar 225
Hz. Ebu Bekir'in Halife Seçilmesi 226
Yalancı Peygamberler ve İrtidat Olayları 230
İrtidat Olaylarının Bastırılması ve Hâlid B. el-Velid 232
İrtidat Olaylarının Diğer Komutanları 235

II. İSLAMİ FETİH HAREKETLERİ VE YENİ GENEL STRATEJİ 237
Hz. Ömer'in Halife Seçilmesi 237
Fetih Hareketlerinin Belli Başlı Sebepleri 239
Büyük Fetih'lerin Başlaması 241
Suriye'nin Fethi 244
Filistin ve Kudüs'ün Ele Geçirilmesi 245
Mısır'ın Fethi 247
İskenderiye'nin Fethi 250
İslam Ordusu Fırat Kenarında 252
Kâdisiye Harbi 254
Kadisiye Harbinde Türk Birliği 256
Sâsâni Devletinin Çöküşü 257
İran'ın Diğer Bölgelerinin Ele Geçirilmesi 260
Müslüman Arap'lar Azerbaycan ve Kafkas Önlerinde 261
Müslüman Araplar Hazar Türkleri Karşısında 262
Yezdücerd'in Sonu 265

III. BÜYÜK FİTNE HZ. OSMAN VE YENİ ANARŞİ DÖNEMİNİN BAŞLAMASI 267
Hz. Osman Devri (644-656) 267
Hz. Osman Devri Fetihleri ve Büyük Fitne 269
Hz. Osman'ın Şehit Edilmesi 272
Hz. Ali Devri 273
Hz. Ali Devrinin Kötü Olayları 275
Hz. Muaviye Hz. Ali Karşısında 277
Sonuç 280
BİBLİYOGRAFYA 283

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. MUHAMMED'İN BÜTÜN İNSANLIĞA PEYGAMBER OLARAK GÖNDERİLMESİ ve ORTA ASYA TÜRKLÜĞÜ

Ebû Talip'in Mekkelilere İsyânı

"Düşman bizim gücümüzle kahroluyor, onlar bizim TÜRK ve KÂBİL (kapılarına Aftalitler)'e kadar çekilip gitmemizi isterler.

Allah'ın yüce evi, Ka'beye and olsunki; Siz yalan söylüyorsunuz! İşlerinizi karma karışık etmeden ne Mekkeyi terkedecek nede (Türk yurtlarına) çekip gitmiyeceğiz.

Allah'ın yüce evi Ka'beye and olsunki: Sizler yalan söylüyorsunuz! Mızrak ve oklarımızla döğüşüp (ölmeden önce) biz Muhammedi yapayalnız size bırakmıyacağız.

Onun uğruna (kenetlenip) ölmeden, Onun uğrunda döğüşerek çocuklarımızı ve eşlerimizi dahi ölüme bırakmadan Onu size asla terketmeyeceğiz."

İbn-i Hişam es-Sire, I, s. 275

I.
HZ. PEYGAMBER'İN İÇİNDE BULUNDUĞU COĞRÂFÎ ve SOSYAL ÇEVRE
İlk Peygamberlik Yıllarına Kadar Hz. Muhammed

Arabistan'ın Genel Durumu ve Önemli Şehirleri:

Arabistan; diğer bir adı ile *Ceziretü'l-Arab,* daha ziyade **İslâm Dininin** beşiği ve **Hz. Muhammed**'in (s.a.v.) öz yurdu olması itibarıyla, insanlık tarihinde büyük bir üne kavuşmuştur. Tarihin ilk çağlarından beri *Samî* ırkının büyük bir kolu olan *Arapların* öz yurdu olmuştur.

Coğrafi sınırlarına gelince; Asya kıtasının güney batısında birkaç büyük yarımadanın biri, belki de en büyüğü olan *Arabistan;* batıda Kızıldeniz, doğuda Basra Körfezi ve Umman Denizi, güneyde ise Hint Okyanusu ile çevrilmiştir. Kuzey hududu hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Bir kısım coğrafyacılar Haleb ve Fırat havalisini de Arabistan sınırları içinde saymışlardır.

Çok büyük bir kısmı çöllerle kaplı olan Arabistan'ın belli başlı coğrafî yerleşim bölgeleri: *Basra, Bahreyn, Yemen, Hadramut, Necd, Hicaz*'dır. En önemli şehirleri ise daha sonraları İslâm Tarihinde de büyük bir yeri olan *Mekke* ve *Medine*'dir.

Bu büyük yarımada da yaşayan insanlar, coğrafya ve iklimin kendilerine çizdiği kadere ister istemez boyun eğmek durumunda kalmışlardır. Arabistan; kısmen **yeşil** ve inadına çorak **vahalar,** çöller olmak üzere iki bölgeden oluştuğu gibi, insanlarda *medenî* ve *bedevi* olmak üzere, iki büyük sınıfa ayrılmışlardır.

Medeni dediğimiz bu insanlar genellikle şehirlerde yerleşmiş ticaret, ziraat ve sanatla geçimlerini temin etmeye çalışmışlardır. Şehir halkı; aristokrat tabaka, onların hizmetinde olan köleler ve ayrıca işiyle, gücüyle, sanatıyla meşgul olan ortasınıf halktan oluşmaktadır. Bunlar arasında asırlardır sürüp gelen, örf, adet ve gelenekler sayesinde öylesine güçlü dengeler ve değer ölçüleri oluşmuştur ki, bu bir sistem halinde her zaman kendini yenileyerek ayakta kalabilmiştir. İslâm Dini dahi; bir anda bu sistem ve kurulu düzeni, tevhid akidesi ve genel ahlâka çok aykırı olanların dışında çökertmek istememiştir.

İkinci sınıf ise çölde yaşayan ***bedevîlerdir***. Çölde; gecenin aşırı soğuğu, gündüzün sıcağı, aşırı geçim sıkıntısı, bir bardak taze ve serin suya duyulan sonsuz hasret, iklim ve coğrafi şartların hazırladığı merhametsiz bir hayatı ister istemez kendine yaşayış tarzı olarak seçen bu insanlar; çöl denizinin bir bakıma insafsız korsanlarıdır. Kıldan yapılmış çadırı, deve at onun hayatının özdeşleştiği ana çizgileridir. Çöl hayatının zor şartları, onu; öylesine çetin bir yaşama mücâdelesinin içine sürüklemiştir ki, bu mücâdelenin ana temel unsuru ***yağma, talan, çapulculuk, baskın,*** dolaysıyle deve, at, kadın, kız ve çocuk kaçırmadır. Dünyada yağma, talan ve çapulculuğun bedevî Arapları sevindirdiği kadar, başka hiç bir milleti memnun etmediği görülmektedir. Bu bakımdan; Emevîlerin ilk devirlerinde yetişen meşhur Arap şâiri **el-Kutâmî**'nin söylediği şu beyitler tam bir gerçeğin ifâdesidir;

"Bütün işimiz düşmana, komşumuza yağma ve çapulculuk yapmaktır. Baskın ve yağma yapacak bir kimse bulamadığımız takdirde, kendi kardeşlerimize, müttefik kabîlelere yağma yapmalıdır"[1].

Mekke:

Gerçekte Mekke; Arabistan'ın İslâmiyet'ten önceki devirlerde bile çok önemli dinî ve ticarî merkezlerden biri olan büyük ve çok eski bir şehirdir. Şehrin ne zaman kurulduğu ve gelişmesi hakkında tarihî kaynaklarda tatmin edici bilgiler yok gibidir. ***Kur'an-ı Kerim***'de ***"Beke"***[2] ***"Mekke"***[3] ***"Ümmü'l-Kura Şehirlerin Anası"***[4] ve ***Çorak Vâdî***[5], olarak zikredilmiştir. Gerçekte, Kızıldeniz'den 100 km. kadar bir mesâfede olan bu şehir Asya ile Afrika'nın tam sınırında ***Sarabat Dağı*** silsilesindeki bir gediğin civarında Babilonya'dan ve Suriye'den Yemen yaylasına, Hint Okyanusu ve Kızıldeniz sahillerine doğru giden ticârî yolların oluşturduğu bir düğüm noktasının yakınlarında ve çok uygun bir bölgede kurulmuştur.

Rivayetler *Mekke*'nin çok zengin bir şehir olduğunu göstermektedir. Buna sebep de Mekkelilerin çok eski devirlerden beri komşu devletlerle ticaret yapmalarıdır. Nitekim Kur'an-ı Kerîm'de de, ***yaz*** ve ***kış*** mevsimlerinde kervan se-

---

[1] Arabistan hakkında geniş bilgi için bkz. Ali, Cevad, ***Tarîhu'l-Arab Kab-el-İslâm,*** Bağdad, 1951. Danişmend, İ.H., ***İzahlı İslâm Tarihi Kronolojisi,*** İstanbul, 1960, s. 30-124. İ.A. ***Arabistan*** md. I. s. 472 vd. Çağatay, N., **İslâm Öncesi Arap Tarihi,** Ankara, 1971. Hitti, P.K. Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi, Çev. S. Tuğ, İstanbul, 198. I. 31-43 Eyüp Sabri (Paşa), ***Mırat-ı Cezireti'l-Arap,*** İstanbul, 1306.

[2] ***Kuran-ı Kerim;*** *Âli İmran*, 86.

[3] ***Kuran-ı Kerim;*** *el-Fetih*, 24.

[4] ***Kuran-ı Kerim;*** *el-Enan*, 92.

[5] ***Kuran-ı Kerim;*** *İbrahim*, 37.

ferlerinin devamlı işlediği zikredilmektedir[6]. Ancak, Mekke şehir hayatının esâsını oluşturan geleneksel Arap toplumunun sosyal yapısı; ***hür aristokrat tabaka,*** onların hizmetinde olan ***köle*** ve ***câriyeler*** veya bunların dışında genellikle her hangi bir meslekten mehâret sahibi sanat ehli, mevâli, **âzadlı köleler** olmak üzere üç ana katagoriden oluşmakta idi.

İslâm'ın ilk devirlerinde Mekke aristokrasisini temsil eden belli başlı Arap kabileleri **el-Mesûdî ve İbn-i Kelbî**'nin kaydettiğine göre şunlardır: ***Haşîmiler, Emevîler, Nevfeller, Abdü'd-Darlar, Eseîdler, Teymîler, Mahzumlar, Adîler, Cumahîlar ve Sehmîler olmak üzere on kabiledir***[7].

Gerçekte **Arabistan**; coğrafi konumu, özelliği bakımından bütün eski ve Orta Çağlar boyunca milletlerarası sosyal ve siyâsî münasebetlerin odak noktası olmaktan uzak kalmış *Mekke* ve *Medine* bütün câhiliyet devirlerinde komşu ülkeler tarafından hiçbir zaman siyâsi bir merkez, bir başkent olarak kabul edilmemiştir. Ancak, Arabistan ve kadim Arap şehirlerinin kendine has bu müstesnâ tutumu, Câhiliye devri Araplarının, gayr-i Arap unsurlardan arınmış inadına kapalı bir toplum olduğu anlamına da gelmemelidir. Arap toplumunun geleneksel yapısı, Mekke aristokrasisinin daha ziyâde bir tüccarlar sınıfı olması, onların **Bizans, İran** ve **Habeş** ülkelerine sürekli ticâret kervanları düzenlemeleri, pek tabiî olarak bu komşu ülke ve milletlerden yani *Rum, İran* ve *Habeşlilerden* birçok kimsenin Arabistan'a gelmeleri,

[6] ***Kuran-ı Kerim;*** *Kureyş,* 1-2.
[7] Hamidullah, M., ***İslâm Peygamberi,*** II. S. 120. Krş. el-Mesûdî, ***Mürûc,*** II. s. 275.

Arap toplumuna karışmaları, hem de *Mekke Medine* gibi Arap şehirlerine gelip yerleşmelerine sebep olmuştur[8].

Bu şekilde Mekke'ye gelip yerleşen gayr-i Arap unsurlar arasında pek tabii olarak *Türkler* de vardı. Hepimizin bildiği gibi *Süreyc* ve *Sümmeye* aileleri bunlardan birisi idi. Özellikle **Süreyc ailesinin;** Hz. Peygamber'in nübüvvetinden çok daha önceki yıllarda Arabistana geldikleri ve Hz. Peygamber'in amcası *Hâris*'in himâyesinde *Mekke*'ye yerleştikleri anlaşılmaktadır[9]. **Süreyc** eski *Türklerde* olduğu gibi iyi Mekke de demircilik sanatı ile meşguldü. Çok güzel **kılıç** ve kesici aletler yapardı. O, bu güzel kılınçları sayesinde sadece Mekke de değil, belki bütün Arabistanda bir şöhret olmuştu. Onun kılıçları dış ülkelerde bile rağbet görüyordu.

Fakat Mekke'nin asıl önemi, o bölgenin ticaret yollarının kavşağında kurulmuş bir şehir olmasının yanı sıra *Kâbe* gibi İslâmiyet'ten çok daha önce Arapların yüzlerce seneden beri dinî maksatlarla ziyaret ettikleri kutsal bir mabedin (Kâbe) orada bulunmuş olmasından ileri geliyordu.

Kâbe:

İslâmî ananeye göre **Kâbe**; yeryüzünde yüce **ALLAH**'a kulluk etmek için kurulan ilk bina ve ilk **mabeddir**. Diğer bir adı ise, yine *Kur'an-ı Kerim*'de bildirildiği üzere "**Allah Evi**" veya" "**Eski Ev**"dir[10]. İslamiyet'ten önce de onbinlerce insa-

[8] Cahiliye devrinde Mekke için bkz. Eyüp Sabri Paşa, ***Mırat-ı Mekke,*** İstanbul, 1302. Wensınck, A.J. İA. ***Mekke*** md. VIII. S. 630-642 Çağatay, N. a.g.e. s. 82-94, Danışmend, İ.H. a.g.e. s. 135 en-Nâfî, M. Mebrûk, ***Tarihu'l-Arab Asra Kable'l-İslâm,*** Mısır, 1952, s. 521 vd. Lombard, M., ***İlk Zafer Yıllarında İslâm,*** çev. N. Uzel, İstanbul, 1983, s. 27.
[9] Kitapçı, Z., ***Saadet Asrında Türkler,*** S. 38 vd.
[10] ***Kuran-ı Kerim; el-Hac,*** 29, 33.

nın ziyaret ettiği bu mukaddes mabedin, ilk defa bir tarih olarak ne zaman inşa edildiği bilinmemekte ise de onun milattan 2000 yıl kadar önce yapıldığı ileri sürülmektedir[11].

Kâbe, Kur'an-ı Kerim'de belirtildiği üzere Mekke'nin kurulması ve bir şehir haline gelmesinden çok daha önce **Hz. İbrahim** ve oğlu **Hz. İsmail,** tarafından çok sade bir şekilde ve dört duvar halinde yapılmıştır. Bu hususla ilgili âyetlerden anlaşıldığına göre, yüce ALLAH, **Hz. İbrahim**'e böylesine mukaddes bir binayı yapmaları için emir vermiş, **İsmail** de ona yanında çalışarak her türlü yardımı yapmıştır. Daha sonra da bina **Cenab-ı Hakka** adanmıştır.

"İbrahim ve İsmail Ka'benin temelleri üzerinde binayı yükseltiyor *(ve şöyle dua ediyor)****lardı. "Ey Rabbimiz! yaptığımızı kabul buyur, şüphesiz ki sen hem işitir hem de bilirsin"***[12].

Ka'be yer yüzünde bir *Yüce Mevla*'ya gerçek manada yapılmış ilk mabet olmalı idi. Kaynaklarda onun ***Süleyman Mabedinden*** 993, milattan ise 200 sene önce yapıldığı ileri sürülmektedir[13]. Mekke şehrinde ve ***Mescid-i Haram*** denilen çok büyük ve geniş bir avlunun ortasında bulunan bugünkü ***Ka'be;*** derinliği 1,5 metre temeller üzerine inşa edilmiştir. Dıştan dışa 10.70x12 m. ölçülerindedir. Ka'be'nin duvarlarının yüksekliği 15 ve kalınlığı 1,25 m. olup siyah, yontma taştan yapılmıştır. Ka'benin doğu köşesinde ve yerden 1,5 m. yükseklikte ve giriş kapısına yakın bir yerde

---

[11] Çağatay, N., a.g.e. 81. Gürkan, A., ***Kâbe Tarihi,*** S. 7, 61.

[12] ***Kuran-ı Kerim,*** *el-Bakara,* 127.

[13] Davenport, J., ***Hz. Muhammed ve Kur'an-ı Kerim,*** çev. Ö. Rıza, İstanbul, 1926, s. 19.

"Hacerü'l-Esved-Siyah Taş" yerleştirilmiştir. Taşlar aradan geçen bu uzun asırlar ve ziyaret sebebiyle bir hayli yıpranmış olduğundan bu gün gümüş bir koruma içine alınmıştır. Müslümanlarca **Hz. Âdem**'le beraber cennetten düştüğü ve onun tarafından yastık olarak kullanıldığı söylenen bu taş, başta Hz. Peygamber ve ashabı olmak üzere her devirde büyük bir saygı ve itabara haiz olmuştur[14].

Her ne kadar İslamî literatürde ve Müslümanlar arasında, bu mabed **Kâbe** olarak anılagelmiş ise de, ***Kur'an-ı Kerim***'de mücerred ***Beyt*** (Ev) olarak zikredilmektedir[15]. Kâbe denilmesinin sebepi onun gerçekten de '**kare**' şeklinde yapılmış olmasından ileri geliyordu. Bu şekilde ve çok eski devirlerde inşa edilmiş olan Kâbe, zaman zaman tamir hatta yeniden inşa edilme durumunda kalmıştır[*].

---

[14] Geniş bilgi için bkz. Ahmed Fakîh, ***K. Evsaf'i Mescid-i Şerif,*** haz. H. YMazioğlu, Ankara, 1974, Eyüp S. Paşa, ***Mir'âtü'l-Haremeyn Mirât-Mekke,*** İstanbul, 1301, Rutler, E., ***The Holy Cities of Arabia,*** London, 1928, Yaşaroğlu, Kâmil, ***Kabe,*** DİA, XXIV, s. 14-32, Wensinck, A.J., ***Ka'be,*** İA, IV, s. 6-15, Devanport, J., a.g.e., s. 19.

[15] ***Kuran-ı Kerim,*** *el-Bakara;* 127 *Âl-i İmran;* 96, 97. *el-Hac;* 29. Kureyş; 2.

[*] *Bunlardan biri* ***Hz. Peygamber*** *35 yaşlarında iken vuku bulmuş ve yerinden oynatılan* ***Haceru'l-Esved'i,*** *bizzat O, kendi elleri ile yerleştirmiştir. Daha sonra* ***Haccac,*** *Kâbe'yi, Abdullah b. Zübeyr dolayısıyla mancınıkla taşa tuttuğu ve büyük ölçüde tahrip edildiği için bina Emevîler zamanında bir kere daha yenilenmiştir.*

Aradan geçen bunca uzun senelerden sonra Ulu Mabed, Osmanlı Sultanlarından ***Ahmed I.*** *tarafından çok ciddi bir şekilde yeniden tamir edilmiştir. Sultan Ahmet Camii gibi, dünyanın en muhteşem İslâm mabedini yaptıran bu dindar Osmanlı Sultanının, Kâbe'ye o kadar hürmet ve saygısı vardı ki bu* ***"Allah Evi"****nin, bir taşı altın ve bir taşı da gümüşten olmak üzere yeniden yapılmasını emretti. Osmanlı bunu yapacak güçte idi. Ancak devrin Şeyhu'l-İslamı bir çok mülâhazalarla birlikte Osmanlı cihan padişahının huzuruna çıkmış ve*

"-Emr-u irâde ve hüküm Cenabı Hakka mahsustur. Eğer Allah irâde buyursaydı Kâbeyi zebercetten yaptırır ve öyle inşa ettirirdi" diyerek Sultanı bu fikrinden vazgeçirmiştir.

*Bunun üzerine Sultan bu defa, Kâbe örtülerinin İstanbulda, makam-ı hilâfette dokunup, Harem-i Şerife gönderilmesini emretmiştir. Halbuki; bu örtüler daha önceleri **Mısır** da dokunmakta idi. Bundan sonra sarayda derhal tezgahlar kurulmuş ve Kâbe örtüsü İstanbul da dokunmaya başlamıştır. Müslüman halkımızın el emeği ve göz nuru ile dokunan bu Kâbe örtüleri, Türk milleti ve onun Hz. Peygambere duyduğu derin sevgi, Onun risâlet misyonuna kıyamete kadar sahip olmak gibi ulvi bir duygunun ifâdesi olarak **makam-hilâfet** İstanbuldan **makam-ı nübüvvet** olan Mekkeye gönderilmiştir. Bu böyle Osmanlının yıkılışına kadar da devam etmiştir. Ayrıca Sultan Kâbe'ye altın oluk ve altından bir eşik yaptırarak ona karşı duyduğu sonsuz hürmeti göstermiştir.*

*Daha sonra, seller ve şiddetli yağmurlar dolayısıyla Kâbe bir kere daha çok büyük hasar gördü, adeta yıkıldı. (1040/1630) Cihan Padişahı; **Murad IV.**, büyük paralar ve emekler sarfederek Kâbe'yi bir kere daha çok ciddî bir şekilde tamir ve civarını yeniden tanzim ve inşa ettirerek İslâm dünyasının ebedî minnetini kazanmıştır. Kâbe'nin, belki de **Hz. İbrahim**'den bu yana, ilk defa böyle ciddi bir şekilde yeniden yapılması ve çevresinin tanziminden sonra **Murad IV.** veya Bağdad Fatihi namına, Kabenin içinde ve batı tarafında bir köşeye birde kitabe konulmuştur. (Ramazan 1040/1630) Arapça olarak yazılan bu kitabede aynen şöyle denilmektedir:*

"Ey Rabbimiz! Bizim bu hayırlarımızı kabul buyur. Muhakkak sen, hem işitir hem de bilirsin. Beytullah'ı yenilemesi ve tamir etmesi sebepiyle iki Haremin (Kâbe ve Mescidi Nebevî-Medine) hizmetkârı olan ve hacıları karadan ve denizlerden buraya gönderen, Sultan, Murad Han (ki babası Ahmed Han, onun da babası Sultan Muhammed Han'dır), katına yakın eyle. (Âmin) Mülkünü daim eyle (Âmin) Saltanatını teyid eyle. (Âmin)

Bu şekilde Kâbenin inşaatı tamamlanınca, som altından yapılmış ve birisi inci ile süslenmiş 21 kandil ve buna ilâveten 30 gümüş kandil (Padişahın armağanı) ile tezyin edilmiştir.

*Bütün bunlar, diğer taraftan Osmanlının asırlarca süren Hadimü'l-Harameyn ünvanı, dolayısıyla Harameyne hizmetlerinin Kâbe duvarına asılmış ve Peygamber ümmeti tarafından tasdik edilmiş bir tarih belgesidir. Ne hazindirki; Osmanlının her şeyde olduğu gibi, Harameyne hizmetine, onun yüce mirasına da sahip çıkılmamış, hakk-ı müktesebi hiç bir zaman dile getirilmemiştir. Bugün Osmanlının torunları ecdâdlarının hizmette şeref duydukları bu kutsal beldelere ancak "**kota**" (çok sınırlı sayıda hacı gönderme) ile ziyâret edebilecek duruma düşmüşlerdir* Z.K.

Hz. İbrahim tarafından yapılan bu *"Allah Evi"*, yine onun halka tebliğ ettiği dinî kaideler mucibince tavaf ve ziyaret edilmiş ve bu ziyaretler, İslâm'ın temel rükünlerinden biri olmuştur. Bu ise hepimizin bildiği gibi *Hac* ibadeti olup İslâm'ın beş şartından biridir. Zengin, sağlıklı ve hâl-i vakti yerinde her Müslüman'a farz kılınmıştır. Hz. İbrahim'den sonra da bu böyle uzun asırlar devam etmiş ve Arabistan'ın dört bir tarafından koşup gelen bu insanlar ***Allah'ın Evine*** yönelmiş, böylece Ka'be; ***dini, edebi ve iktisadi*** bir merkez olmuş ve ***Mekke*** bir refah ve bolluk şehri haline gelmiştir.

Bu ziyaretler ve hac, daha sonraları, **Hz. İbrahim**'in esaslarını bildirdiği ilk saf ve temiz şeklini kaybetmiş ve ***Kâ'be*** bu ilk ***"Allah Evi"***nin içi taş ve ağaçtan yapılmış ***"putlarla"*** doldurulmuş ve ***"Putperestlik"*** O, Yüce varlığın ilahi hakimiyetine ortak ve Ona eş olma inancı, cahiliye devrinde Arabistan'da çok güçlü bir din haline gelmiştir. O devirlerde bunun bir örneğini eski Firavunlar ülkesi ***Mısır***'da dahil bir başka yer ve ülkede bulmamız mümkün değildir. Artık bu ilk ***"Allah Evinde"*** *Yüce Allah*'a değil, Onun tam aksi bir kısım ağaca taşa ibadet edilir olmuştu[16]. Bu gayretullaha dokunan bir durum olmalı idi.

Mâmâfih "Put Perestliğin, Arabistan'da ve Mekke'de ilk temeli **İbn Kelbî**'den öğrendiğimize göre **Amr b. Luhay** tarafından atılmıştır. Zira şiddetli bir hastalığa yakalanan Amr. B. Luhay, ***Şam***'a yakın bir yerde ve ***Belkâ*** da bulunan termal, kaplıcalardan yararlanmak için *Suriye*'ye gittiğinde, o yöre halkının, hastalıklara şifa, yağmur yağdırma ve düşmanlarına karşı zafer kazanmada bu putların büyük ölçüde

[16] İbn el-Kelbî, K. El-Asnam, nşr. B. Düşüngen, Ankara, 1969, s. 28.

etkili olduklarını öğrenmiş ve kendisi de onlardan bir put olarak *Mekke* ye dönmüştür. Daha sonra Amr; Kebenin idaresi kendi elinde olduğu için bu heybetli putu Zemzem kuyusunun üst tarafında bir yere yerleştirmiş ve herkesi ona tapmaya mecbur etmiştir[17].

Asıl bundan sonradır ki, bu Allah Evine yani, cahiliye devri bütün Arap kabilelerinin müşterek mabedi olan *Kâbe*'ye, her bir kabile kendisine ait bir putu koymuş olduğundan, Kâbe'nin içi putlarla dolmuştur. Bu putlardan bazılarının isimleri mesela ***Lât, Mezât, Uzza*** gibi, ***Kuran-ı Kerimde*** de zikredilmiştir[18].

Bu putların sayısının 360 kadar olduğu bildirilmektedir. Câhiliye devri Araplarının Kâbe ve diğer yerleşim bölgelerine diktikleri putların en meşhurları şunlardır;

Lât; Bu put Tâifte bulunur ve ***Sakif*** kabilesi buna tapardı. *Uzzâ*; bunun yeri ***Mekke*** de idi. ***Kureyş*** ve ***Kenâne*** kabileleri bu puta taparlardı. *Menât*; ***Medinelilerin*** putu idi. ***Evs, Hazrec ve Gassan*** kabilesi ahalisi buna tapıyorlardı. *Vedd*; ***Dûmetü'l-Cendelde*** idi. Kelb kabilesi bu puta tapıyordu. *Suva*; ***Hüzeyl*** oğullarının putu idi. *Yegûs*; ***Mazhac*** ile Yemendeki bazı kâbilelerin taptığı bir puttu. *Yeûk*; buda, ***Yemende*** bulunuyordu.

Ancak bütün bu putların ilâhı anlamına daha büyük bir put vardı, onun adı ise ***Hübel*** idi. Kabenin damına yerleştirilen bu puta Araplar son derece bağlı idiler. Çünkü bu bir nevi ***Harb ilâh,*** idi. Kureyş harblerde ona sığınır ve ondan

---

[17] İbn el-Kelbî, s. 28. Ozaydın, A. Amr b. Luhay, DİA, 3, s. 87.

[18] ***Kuran-ı Kerim,*** *en-Necm,*

meded umarlardı[19]. Nitekim **Ebu Süfyan,** ***Uhud*** harbinde kazandıkları kısmi başarının sarhoşluğu ile Hz. Peygamber'e

"-Hübe Ulu! Hübel Ulu!" diyerek seslenmiş ve ***Hz. Peygamber*** de anında

"Allah daha yüce ve ulu!" diyerek cevap vermiştir[20].

Kâbe; hicretin sekizinci yılında (M. 630) Mekke'nin Hz. Peygamber tarafından fethi üzerine Allah'ın yer yüzündeki ilk evi, putlardan temizlenmiş, daha sonra ziyaret usullerinde değişiklikler yapılmış ve ***Allah'ın Evi*** gerçek hüviyyetine kavuşturulmuştur. Kâbenin ibadet ögelerinden biride ***"Hacer'ül-Esved"***'tir. Tavafın nereden başlayacağının bilinmesine yardım eden ***Haceru'l-Esved*** (siyah taş) gerek cahiliyet çağında, gerekse İslamiyet'ten sonra Hac ziyaretlerinde önemli bir yer işgal etmiştir[*].

Kâbe ve Mekke İle İlgili Görevler:

Gerek ***Kâbe*** ve gerekse ***Mekke*** ile ilgili olarak, ilk çağlardan beri yapıla gelmekte olan birçok önemli görevler vardır. Bunların belli başlıları şunlardır:

a; Sidâne: ***Kâbe'nin perdedarlığı, anahtar muhafızlığı.***

b; Sikâye: ***Hacılar için içecek tatlı su temini.***

---

[19] İbnü'l-Kelbî, ***Kitabü'l-Asnâm,*** tah. A. Zeki Başa, Kahire, 1914, s. 8,9,10. Çağatay, N. a.g.e. s. 107.

[20] Mevlâna Şiblî, ***Asr-ı Saadet,*** çev. Ö. Rıza, İstanbul, 1920, I, s. 376.

[*] *Rengi siyaha yakın ve kırmızımtırak olan bu taşın 19 cm. çapındadır.* ***Hacerü'l-Esved,*** *birçok yangınlar sonucu kırılmış olduğundan birbirine yapıştırılan 12 parçadan meydana gelmiştir. Hatta bu taşı bir parçasının* ***Kanunî Sultan Süleyman*** *zamanında bir hadım ağası tarafından İstanbul-'a getirildiği rivayet edilmektedir. Daha sonra bu taş Süleymaniye Camii'-nin avlusunda inşa edilen cihan padişahı Kanunî Süleyman'ın muhteşem türbesinin dış cephesi ve giriş kapısının üstündeki duvara teberüken yerleştirilmiştir. Taş ceviz büyüklüğündedir* Z.K.

c; **Rifâde:** *Hacıların yoksul olanlarına yemek vermek, gözetmek için nakdî hediyeleri toplama.*

d; **Ukâb:** *Sancak (Liva), bayrak muhafızlığı ve harblerde sancak taşıma.*

e; **İmâre:** *Kâbe'nin avlusunda hacılara nezaret.*

f; **Hicâbe:** *Kâbe'nin kapısının muhafızlığı.*

g; **Hükûme:** *Kâbe'ye ve putlara adanmış malların korunması, tahkîmi.*

h; **Dâru'n-Nedve:** *Mekke Şehir meclisi üyeliği.*

i; **Sifâre:** *Mekke aristokrasisinin dış münasebetlerini yürütme, bir nevi siyasî temsilcilik.*

j; **Kıyâde:** *Harblerde baş komutanlık görevi,*

k; **Eysar-Ezlam:** *Mukadderatı öğrenmek için talih oyunu, yani fal okları ile fal açmak görevidir. Bu görevlerden birine sahip olmak, o günün Arap toplumunda büyük bir itibar ve şeref meselesi olduğundan her kabîle ve belli başlı büyük aileler böyle bir göreve sahip olmada âdeta birbirleri ile yarış ederlerdi*[21].

Câhiliye devrinde bu görevler Mekke aristokratları tarafından paylaşılmıştı. Hz. Peygamber'in Amcası **Abbas,** bir başka rivâyete göre, **Hz. Ali** bu görevlerin kendilerine verilmesini istemişlerse de Hz. Peygamber; *Rifâde* ve *Sikâye*'den başka çoğu câhiliye geleneklerini yansıtan bu görevlerin hepsini kaldırmıştır. Ne var ki Hz. Peygamber *Sikâye*'yi eskiden olduğu gibi **Hz. Abbas**'a ve *Rifâdeyi* ise yine eskiden olduğu gibi, **Osman b. Talha**'ya vermiş ve böylece henüz Müslüman olmuş bir kişiyi emanete ehil görmüştür[22].

[21] İbni Abdi Rabbih, ***Ikdü'l-Ferid,*** II. s. 45-46. Hamidullah, M. a.g.e. II. s. 120.

Kâbe ve civarına ***Kur'an-ı Kerim*** dilinde ***"Mescidü'l-Haram"*** denilmiştir. Yaklaşık 22.000 metrekare genişliğindedir. Önemli yerleri arasında, ***Makam-ı İbrahîm, Hatim, Metaf*** ve Kâbe'nin 20 metre kadar doğusunda yer alan ***Zemzem Kuyusu,*** bulunmaktadır. Kâbe'nin etrafındaki narin kubbeler ve bu kubbeleri tutan ince sütunlar ve iç süslemeleri de ***Osmanlı Sultanlarının*** eseridir[*].

Mamâfih; kısaca yaptığımız bu açıklamalarımızdan da anlaşıldığı gibi ***Arabistan;*** Orta Doğunun tarihi geçmişi ve onun temel dini yapısı ve karakterinin büyük ölçüde tesiri altında kalmış ve bunun çok tabiî bir neticesi olarak bu topraklarda çok canlı bir dini hayat yanısıra bir çok dinler ortaya çıkmıştır. Bu cümleden olmak üzere; gerek ***Mekke,*** gerekse Medine'de hatta bütün Arabistanda, ***Haniflik, Hıristiyanlık, Mecusilik, Sabiîlik, Dehrîlik, Putperestlik, Musevîlik*** gibi çoğu köksüz bir çok din ve ***"dinî gruplar"*** olduğu gibi, Kâbenin dışında bir çok ***mâbed*** ve ***tapınaklar*** da vardı.

Esasen her putun bulunduğu yer bir nevî tapınak mahalli idi. Bunlardan; ***el-Uzza, el-Lât, el-Menât tapınağı,*** ayrıca, Mekke ile Yemen arasında Tebale bölgesinde bulunan

[22] İbn Hişam, ***es-Sire,*** I, s. 178. Wensinck, A.J., İA, VI, s. 10.

[*] ***Kâbe***; *Şüphesiz çoğalan nüfusu dolaysıyla müslüman ülkelerden gelen ve milyonları aşan ziyaretçiler ve müslüman hacıların izdihamı sonucu; halkın Umre, tavaf ve say gibi ibâdet ihtiyaçlarını karşılayamaz bir hâle gelmiştir. Bunun için* ***Kâbe****'nin civarı son senelerde yeniden açılmış ve bir kısım ehliyetsiz mimar ve ustalar tarafından bu Allah Evi'nin etrafına çepeçevre yeni ibâdet mahalleri yapılmıştır. En ufak bir estetik ve sanat değeri olmayan, Osmanlının mabed'te mekân ufkundan nasipsiz bu yeni yapı ve görünümü ile* ***Kâbe****, zevksiz, inadına hantal bir beton yığını haline gelmiştir. Bir* ***Süleymaniye*** *ve bir* ***Sultan Ahmed Camiini*** *görenlerin bundan derin bir elem ve ızdırap duymamaları mümkün değildir* Z.K.

Zü'l-Halasa tapınağı, Selma ve Aca dağlarında oturan Tay kabilesinin *Fels tapınağı,* Yemen halkının Sana'da kurduğu *Riam tapınağı* ve Bekir Tağlib kabilelerinin Sendad mevki-inde bulunan *Zü'l-Kâabat tapınağı,* en önemli tapınaklar arasında idi[23].

Bütün bunlara rağmen bazı istisnâi olaylar dışında, İslâmiyetten önce, Arabistanda, yıllarca süren kan davaların aksine, kabileler arası bir dinî çatışma, daha açık bir ifâde ile dinî bir fitne ve anarşiden söz etmemiz mümkün değildir.

Arabistan'da her ne kadar *"din"* kavgaları ve mezhep çalışmaları olmamışsa da *"dil"* kavgaları olmuş, dil, şiir ve edebiyat iklimin bu dev temsilcileri arasında güzel söz söyleme güzel ve hikmetli konuşma, hitabet, Fasahat, Belağat, güzel şiir ve kaside söyleme yarışında kıyasıya bir mücadele başlamıştır. Onların şiir dünyası ve hitabet meydanlarındaki dilleri harp meydanlarında yalın kılınç çarpışan kahramanların kılıçlarından daha keskindi.

Buna sebepte; Arap'ların doğuştan şair tabiatlı kimseler olmaları, büyük şair ve hatiplerin o devirlerde toplumda çok saygın ve müstesna yeri olması, Haram aylarda başta *Mekke* olmak üzere büyük yerleşim bölgelerinde kurulan büyük panayırlarda hikemi konuşma, hitabet ve şiir yarışlarının yapılması idi.

Bu bakımdan cahiliye devrinde Arap'lar arasında; **İmru'lkays** (öl. 565) **Tarafa b. el-Ahd,** (öl. 564) **Züheyr b. Ebî Selma,** (öl. 608), **Lebîd b. Rebid,** (öl. 661) **Amr b. Külsum, Antere** (öl. 600) **el-Haris b. Haleze,** (öl. 570) gibi çok büyük şair ve edipler çıkmıştır. Onların halk panayırları ve büyük

---

[23] Çağatay, N., a.g.e., s. 106-109. İbni Kelbî, s. 15,11,13.

festivallerde irticâlen söyledikleri kasîdeler, halkı öylesine coşturmuş ve heyecanlandırmıştır ki, bunlar daha sonra kaleme alınmış, eğer doğru ise altın suyu ile yazılara *Ka'benin* duvarlarına bir bir asılmıştır. İşte *"el-Muallekat es-Seba-Yedi Askı Şiirleri",* bu şekilde *Ka'be* duvarına asılmış şiirler olmalıdır ki, onlar bugünlere kadar gelmişlerdir[24].

Ne var ki **Hz. Peygamber** *Safa*[*] iklimi ve beka minberinde, *Kur'an* kitabıyla hitap etmeye başladığında Kuran güneşi, Onun fesâhat, Belgat, İcaz ve beyanı karşısında, câhiliye devrinin gök kubbesini dolduran bu yıldızların ışıkları sönmüş ve onların hepsi sanki bir yıldırım çarparcasına yıkılıp kalmışlardır. Çünkü yedi kat göklerin gerisinden gelen bu ilahi ses onlara şöyle meydan okuyordu.

(Ey Muhammed!) ***deki: And olsun, eğer insanlar ve cinler bu Kuran'ın bir benzerini getirmek üzere bir araya gelseler, bir birlerine*** *(her türlü)* ***yardımcı da olsalar*** *(yine)* ***onun bin benzerini getiremezler"***[25].

Buraya kadar olan açıklamalarımızda kısaca *Hz. Peygamberin* nübüvvetinden önce *Arabistanın* genel durumu, *Mekke*'nin sosyal ve dini yapısı üzerinde durulmuş. Arap toplumunun sosyal ve dini hayatında birinci dereceden müesir olan temel faktörler üzerinde kısa kısa bilgiler verilmiş ve *Hz. Peygamber*'in içinde bulunduğu çevrenin özellikleri belirtilmiştir. Öyle tahmin ediyoruz ki; bunlar daha sonra cereyan edecek bir kısım olayların anlaşılmasında bizlere önemli ölçüde yardım edeceklerdir. Şimdi biz, *Hz. Muhammedin* doğumu, çocukluğu ve yetişmesini görelim.

---

[24] Geniş bilgi için bk. Huart, C., ***Arap ve Arap Dilinde İslâm Edebiyatı,*** Çev. C. Sezgin, İstanbul, 1944, s. 24 vd.

[*] Mekke'de bir tepenin adıdır.

[25] ***Kuran-ı Kerim,*** *el-Isra;* 88.

Hz. Peygamberin Medine'deki Mübarek Kabri

II.
HZ. PEYGAMBER'İN DOĞUMU VE İLK ÇOCUKLUK YILLARI

Hz. Muhammedin Doğumu ve İlk Çocukluk Yılları:

İnsanlığa Peygamber olarak gönderilecek olan **Hz. Muhammed, Hz. İsa**'dan 569, 570 veya 571 sene sonra **Mekke**'de doğmuştur[26]. ***Hâşimi kabilesine*** mensuptur. Babası, *Mekke*'nin ileri gelen köklü âilelerinden Abdulmuttalip'in oğlu **Abdullah**, annesi ile Veheb kızı **Âmine**'dir. Hz. Peygamber'e *Muhammed* adının, bizzat dedesi **Abdulmuttalip** tarafından konulduğu rivâyet edilmektedir. Hz. Peygamber-'in sünnetli ve göbeği kesilmiş olarak dünyaya geldiği ve arkasında, tam kalbinin hizasında bir ***nübüvvet mührünün*** olduğu siyer âlimleri tarafından nakledilmektedir.

Abdullah, ticaret için gittiği *Suriye* dönüşünde ve Hz. Peygamber doğmadan birkaç ay önce *Medine* de hastalanarak vefat edince bu küçük yavru, ister istemez yetim kalmıştı. Onunla, önceleri dedesi **Abdulmuttalip** ve annesi **Âmine** meşgul olmuşlardır. O; bedenen güzel, hiç bedeni özrü ve zihin kusuru ve ayıbı olmayan bedenen güzel gözleri pırıl, pırıl güçlü, kuvvetli, daha ilk çocukluk yıllarında bile olgun görünüşlü ve çok cana yakın bir çomak isterdi. Kimseye eziyet etmezdi. Emsallerinden pek çok yönlerden ayrı idi. Hu-

---

26 Bu konudaki geniş münâkaşalar için bkz. Hamidullah M. a.g.e. I. s. 39 vd. Şiblî, Mevlâna, ***İslâm Tarihi, Asrı Saadet,*** çev. Ö. R. İstanbul, 1927. I. s. 189. İbni Hişam I. s. 158. Devonport, J., ***Hz. Muhammed ve Kuran-ı Kerim,*** İstanbul, 1926, s. 18.

lasa; bir "PEYGAMBER" de olması gereken bütün vasıflar zaten doğuşta Onda vardı.

Hz. **Peygamberi,** önce annesi, sonra **Ebu Leheb**'in câriyesi **Süveybe** emzirmiştir. Süveybe'den sonra Hz. Muhammed'i Beni Sa'd kabilesinden Ebu Züeyb kızı **Halime** emzirmiştir(27). Bilindiği gibi ***Mekke*** çok sıcak bir yer olduğundan şehir ileri gelenleri aristokrat aileler genellikle yeni doğan çocuklarını civardaki yaylalarda oturan ***süt analarına*** verirlerdi.

Gerçekte süt analığı o zamanlarda revaçta olan bir meslekti. Birçok kadın geçimini bu yoldan temin ettikleri gibi, ayrıca onların, *Mekke*'deki aristokrat aileleri nezdinde ayrı bir yeri ve itibarı olurdu. Böylece çocuklar, bir taraftan ***fasih Arapça***'yı öğrendikleri gibi diğer taraftan da onların Arap örf ve ananelerine göre, hem de çok sağlıklı bir şekilde yetişmeleri sağlanmış olurdu(*). İşte Beni Saad kabilesinden olan ***Halime*** de, böyle olgun yaşta görgülü bir kadın, aynı zamanda çok iyi, süt analarından biri idi. Halime bu küçük yavruyu, çok sevmiş, ona kendi çocuğu gibi bakmış ve öz anasını aratmamıştı. Bu bakımdan **Hz. Peygamber** onu her zaman hayırla yad etmiştir.

---

[27] İbni Hişam, I. s. 160, İbni İshak, ***Siretü İbni İshak,*** tah. M. Hamidullah, Konya, 1981, s. 25.

* *Eski, câhiliye devri Araplarından kalma bu âdetin Emevîler devrinin sonlarına kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. Ancak Abbâsilerin ilk devirlerinde de bunun istisnâî örnekleri görülmektedir. Bunlardan biride* ***el-Mutasımdır.*** *Halife* ***Harun er-Reşid,*** *çok değerli eşi* ***Mâride*** *adındaki şerefli bir* ***Türk*** *anasından doğma bu sıhhatli oğlunu, bu eski Arab âdetine uyarak "bâdiye çöle" göndermiş ve onu, Arab örf ve âdetlerine göre yetiştirilmesini istemişti. Ancak Mâridenin milli tasarruf ve davranışı sâyesinde bunda muvaffak olamamıştır* Z.K.

Hz. Muhammed'te Mekkedeki emsâli bir çok yavrucuk gibi bu eski ananeye uyularak her türlü bakımı ve yetişmesi için Halime'ye verilmiştir. Hz. Muhammed çocukluğunun ilk yıllarını, işte bu ***Beni Saad*** kabilesi arasında ve Halime'nin evinde, onun çocukları ile birlikte geçirmiştir. O bu süre zarfında, Arap örf, adet ve ananelerini, bundan çok daha önemlisi, herkesin imrendiği o güzel, o sâf, o fasîh, manalar ifâde etmede kimsenin en ufak bir zorluk çekmediği o çöl **Arapçasını** öğrenmişti. Çünkü çöl Arapçasını o civarda en güzel konuşan Beni Saad kabilesi mensupları idi. Bu, daha sonra bütün insanlığa Hak Peygamber olarak gönderilecek bir zat için çok iyi bir şanstı. Zira o toplumda güzel söz söyleyen, güzel konuşan, güzel hitap eden ve şiirler söyleyen ayrı, saygın bir yeri vardı. Nitekim Hz. Peygamber daha sonra çevresinde böbürlenmeye kalkışanlara aynen şöyle diyecektir;

"وكان رسول الله (صلعم) يقول لاصحابه: أنا أعربكم أنا قريشي واسترضعت من بني سعد بن بكر."

"- Hepinizin en fasihi benim, çünkü Kureyşe mensubum ve Beni Saad b. Bekr arasında yetiştim!"(28)

Hz. Muhammed ilk iki sene bu ailenin yanında ve Beni Saad kabilesi içinde yaşamıştır, iki sene sonra **Halime,** küçük Muhammed'le birlikte Mekke'ye gelmiş ve çocuğu âilesine iâde etmiştir. Rivâyete göre bu aralarda Mekke'de "**veba**" hastalığı yaygın olduğundan **Âmine,** Halime'nin çocuğu tekrar alıp, götürmesini istemiştir. Hz. Muhammed'in

---

[28] İbni Saad, ***Tabakat,*** I. s. 81., İbni Hişam, I. s. 168., Mevlana, Şibli, a.g.e. I. 192.

Halime'nin evinde kaç sene kaldığı hakkında ihtilâf varsa da bunun 6 sene olduğu belirtilmektedir[29].

Beni Saad kabilesi arasında geçen bu süre bir manada **Hz. Peygamber**'in geleneksel anlamda tahsil süresi idi. O burada fasih *Arapça'*yı, güzel konuşma, güzel hitap etmeyi öğreniyordu. Fakat şiir söylemeye hiç özenmiyordu. Hayatı; Hayat fakültesinde ve onun icaplarına göre öğreniyordu. Bunun dışında **Hz. Peygamber**'in bizim anladığımız manada okuma yazmaya bağlı bir tahsili yoktu. O tam anlamı ile bir **ÜMMÎ** idi. ***Tevrat ve İncili*** eline verseler bile bunu okuması ve anlaması mümkün değildi. Nitekim ilahi vahy, Onun bu özel durumuna işaret etmiş ve şöyle demiştir:

"فآمنوا بالله ورسوله النبى الامي الذي يؤمن بالله وكلماته واتبعوه لعلكم تهتدون."

"(O halde onlara de ki) ***Allah'a ve Onun ÜMMÎ bir Peygamberi olan Rasülüne iman edin.*** *O (Peygamber ki)* ***Allah'a ve Onun kelimelerine*** (kitaplarına) ***iman eder. İşte Ona uyunuz ki hidâyete eresiniz***"[30].

Hz. Muhammed'in İlk Gençlik Yılları:

Küçük Muhammed Mekke'ye döndükten sonra bir müddet kendi öz ailesinin yanında kalmıştır. Annesi daha sonra onu, **Medine**'ye götürmüştür. Bundan maksad, Âminenin kocası Abdullah'ın mezarını ziyâret etmek ve küçük Muhammedi yakın akraba ve dayıları ile tanıştırmaktı. Bu yolculuklarında kendilerine **Ümmü Eymen** adındaki siyâhi bir câriye ile, bir hizmetçinin yoldaşlık ettiği bildirilmektedir. Bu küçük kâfile, **Medine**'de, **Abdulmuttalip**'in akrabalarından biri olan **Beni Neccar** kabilesinden en-Nabiğa adlı birinin evinde kalmışlardır. Bu evde Hz. Muhammed'in babası **Abdullah**'ın kabri de bulunmakta idi[31]. Küçük Muhammed burada kendisi ile oynayacak bir çok küçük çocuk bulmuş ve onlarla birlikte "**Beni Neccar Kuyusu**" denilen su birikintisinde yüzmeyi de öğrenmiştir.

Âmine, otuz gün kadar **Medine**'de kaldıktan sonra **Mekke**'ye dönmek üzere yola çıkmıştır. Bir anne ve bir yavru olmak üzere dört kişiden oluşan bu küçük kâfile, dönüş yolu üzerindeki **Ebva** denilen yere geldiğinde Âmine aniden şiddetli bir hastalığa tutulmuştur. Âmine koyu bir çâresizlik içinde bu hastalığa yenik düşerek burada vefat etmiş (576) ve aynı yere defnedilmiştir[32].

Daha doğmadan önce babasını ve 6 yaşına geldikten sonra da biricik annesini kaybeden **Hz. Muhammed,** tam anlamı ile bir yetim çocuk olmuştu. Ama onun küçük kalbi bu ağır yükü çekebilecek güçte idi. Nitekim ilerde, O, Peygamber olduktan sonra, Cenab-ı Hak kendisine şöyle hitab edecektir;

"Rabbin seni öksüz bulub da barındırmadı mı? Seni şaşırmış olupta doğru yola eriştirmedi mi?"[33]

Gerçekte **Ümmü Eymen** çok aklı başında bir câriye idi. Kaderin hükmüne boyun eğmekten başka yapılacak bir şey yoktu. O, büyük bir soğukkanlılıkla yoluna devam ederek Mekkeye gelmiş ve bu küçük yetimi, dedesi Abdulmuttalip'e teslim etmiştir. **Hz. Muhammed,** Peygamber ola-

[29] Şibli Mevlâna, I, 193.
[30] ***Kuran-ı Kerim, el-A'raf,*** 158.

[31] Hamidullah, M., a.g.e. I. s. 41.
[32] İbni Hişam, I. s. 168.
[33] ***Kuran-ı Kerim, ed-Duha;*** 7.

rak gönderildikten sonra dahî, ilk çocukluk yıllarında annesî Âmine ile Medine'ye yapmış olduğu bu seyahat hakkında birçok şeyleri bütün canlılığı ile hatırlayacaktır. Hatta, Hicret'ten sonra bir gün Medinede **Beni Adî** civarında otururken yanındakilere şöyle diyecektir;

"-Burası Annemin oturduğu yerdir. Yüzme öğrendiğim havuz bu idi. Buralarda Üneyse adında bir kız ile oynuyordum"(34).

Hz. Muhammed'in Gençlik Yılları Olayları:

Bundan sonra küçük Muhammed, bir hayli yaşlanmış dedesi **Abdulmuttalip**'in yanında ve himâyesinde yaşamını sürdürmeye başlamıştır. Tarihçiler büyük babanın, torununa son derece şefkatli davrandığını, hatta onu, kendi evlâtlarından daha çok sevdiğini yazmaktadırlar. O kadar ki, bir defasında Mekke'de büyük bir kıtlık ve kuraklık olmuştu. O, *ALLAH*'a küçük torunu namına yağmur yağdırması için dualar etmiş ve bu duası da kabul olmuştur. Kısa bir müddet sonra Mekke semasında toplanan bulutlar, bardaktan boşanırcasına yağan bir yağmuru beraberinde getirmiştir. **Abdulmuttalip**'in, torunu gelmeden sofraya yemek yemeğe dahi oturmadığı rivâyet edilmektedir. Hz. **Muhammed** dokuz yaşına kadar bu ak saçlı, gün görmüş dedesinin yanında kalmıştır. Abdü'lmuttalip artık çok yaşlanmıştı. Yüz yaşını çoktan geçmiş olan bu ak saçlı, ak sakallı nur yüzlü dede vefât döşeğinde iken çocuklarını yanına çağırmış ve küçük Muhammedi, amcası **Ebû Tâlibe** emânet etmiştir. **Bundan** sonra Hz. Muhammed'in herşeyinden Ebû Talip ve ailesi efrâdı sorumlu olacaktı. Hz. Muhammed'in ye-

[34] İbni Saad, ***Tabakat***, I, s. 73, Şibli, M. a.g.e. I. s. 195.

tiştirilmesi ve himayesi için Ebû Cehilde dâhil diğer dört amcasına tercihen Ebû Talip'in seçilmesi çok isabetli olmuştur. Hz. Muhammed'in babası Abdullah'la, ana-baba bir kardeş olan **Ebû Talip**, çok iyi kalbli, merhametli, eli açık, cömert bir kimse idi. Ebû Talip'in de yeğeninin terbiye ve himayesinde son derece ihtimam gösterdiği hatırdan çıkarılmamalıdır(35).

Bu sıralarda on veya on iki yaşlarına henüz girmiş olan **Hz. Muhammed**'in çobanlık yaptığını ve Ebû Talip komşu ailelerin davarlarını güttüğünü görüyoruz. Belki de bunlar, Onun daha gerçekçi ve çok başarılı bir hayat adamı olmasına yardım edecekti. Çünkü insanlara merhamet ve onları idare etmenin yolu hayvanları gütmek (idare) ve onlara merhamet etmekten geçiyordu(*). Bu bakımdan çobanlık bir nevi **"Peygamberlik mesleği"** idi. Nitekim O, daha sonra bir hadisinde aynen şöyle diyecektir;

"-Hiç bir peygamber yoktur ki koyun gütmemiş (ve çobanlık yapmamış) olsun"(36).

Hz. Muhammed'in nübüvvetinden önce, ilk gençlik yıllarına ait, önemli olaylardan birisi, şüphesiz Onun, Şam'a yakın bir şehir olan ***Bursa*** da rahip **Bahira** ile karşılaşmasıdır. Kaynakların bu konudaki rivâyetlerinden anlaşıldığına göre Hz. Muhammed on veya on iki yaşlarına geldiği sıralarda **Ebû Talip**, Suriye'ye bir ticaret seferine çıkmış ve ya-

[35] İbn Hişam, I, s. 179.

[*] Hayvancılık asıl meslekleri olan yarı ***göçebe Türkler***'in, insanları idâre etme, büyük devlet ve imparatorluklar kurmada gösterdikleri büyük başarının sırrı öyle tahmin ediyoruz ki **Hz. Peygamber**'in birkaç kelime ile açıkladığı bu "Peygamber mesleğinde olmalıdır Z.K.

[36] İbni Hişam, I. s. 167, İbni Saad, ***Tabakat***, I. s. 125.

vaş yavaş delikanlılık çağına tırmanan Hz. Muhammed de bu seferinde o yanına almıştı. Kaynaklarda onun bu seferi esnasında **Busra**'da mola verdiği ve bu esnada rahip **Bahira** ile karşılaştığı ve rahibin onu geleceğin "**peygamberi**" olarak karşıladığı bildirilmektedir[37].

Bu olaya gerek *Müslüman Âlimler*, gerekse ***Hıristiyan Batılı*** yazarlar, kendileri açısından yaklaşmışlar ve kendilerine özel yorumlarda bulunmuşlardır. Müslüman âlimler; **Rahib Bahira**'nın, **Hz. Peygamber**'in yakın bir gelecekte peygamber olarak gönderileceği yolundaki sözlerini ilahi bir başaret olarak görmüşler ve bundan çok ayrı bir sevinç duymuşlardır. Ne var ki Batılı bir kısım yazarlar bunu Hıristiyanlık adına istismar etmişler ve **Hz. Peygamber**'in; ilk defa buralarda böyle üzerlerinde altın işlemeli ve sırmalı elbiseler giyen papazları ve onların toplumda ne kadar etkin kimseler olduğunu gördüğü ve Hz. İsa'ya özenerek "Peygamber" olmayı işte bu sıralarda aklına koyduğunu, ayrıca dini bilgilerini bu Hıristiyan rahiplerden aldığını iddia etmişler ve böylece çok gülünç bir duruma düşmüşlerdir.

Bu olaya asılsız iddia hakkında **Prof. N. Çağatay** aynen şöyle demektedir:

"Oysa ki Hıristiyanlık, yarımadanın birçok yerlerinde yaygındı. Kuralları iyi biliniyordu. Bir an için bazı İslâmî kuralların Hıristiyanlıktakilerle benzerlik gösterdiğini kabul etsek bile, İslâmiyet'te o kadar çok ve esaslı yeni unsurlar vardır ki, bunlar ne ile izah edilecek?"[38].

[37] İbni Hişam, I. s. 180, İbni İshak, 53-54.
[38] Çağatay, N., ***İslâm Tarihi***, s. 126.

Esasen 10 veya 12 yaşında bir çocuğun, **M. Hamidullah**'ında dediği gibi, bu kadar büyük dini hakikatları bir anda kavramış olması ve zihninde geleceğin mutlak büyük bir din adamı, **Peygamberi** olmasını tasarlamış olacağı, zaten mümkün değildir. Bir kişinin Hz. Peygamber hakkında böyle bir iddiada bulunması ancak kasıt değilse bile, herhalde biraz safdillik olur[39]. Mamâfih, Batılı yazarların, Hz. Peygamberin nübüvveti hakkındaki bu gülünç iddiaları boşuna değildir. Onların bundan asıl maksadları Hz. Peygamberi haşa; muharref bir din olan ve batıl bir esâsa bina ettikleri **Hıristiyanlığı** ve Allah'ın oğlu diyecek kadar ileri giderek putlaştırdıkları **Hz. İsa**'yı, ancak ve ancak tasdik etmek için ortaya çıkmış bir "**Peygamber**" olduğunu vurgulamak ve bunu bir kısım bedbahtlarla kabul ettirmek gayretkeşliğinden başka bir şey değildir. Şunu unutmayalım ki bu gayretler bugün içinde geçerlidir.

Hz. Muhammed'in Ticâri Hayatı ve Hz. Hatice:

Suriye'ye yapılan bu seyahattan sonra Hz. Peygamber'in ilk gençlik ve delikanlılık yıllarına kadar o toplumda fazla bir dikkat çekmemiş, buna rağmen her türlü ahlaki zafiyetten uzak, sağlam, onurlu bir hayat yaşamış, herkesin gıpta ettiği ve çevresindeki gençlere istisnâî bir örnek olmuştur. Onun kafasına ve gönlüne putlar ve putperestlikle ilgili en ufak bir şey girmediği gibi, o zamanlar çok yaygın olan içki, kumar, şehvet, kan dökme ve diğer ahlaksızlıklar her ne hikmetse onun yanına hiç uğramamış ve O *"Peygamberlik"* hayatına pırıl, pırıl bir şahsiyetle başlamıştır. *Kureyş* daha

[39] Konunun daha geniş münakaşası için bkz. Hamîdullah, M. a.g.e. I. s. 46. Şiblî, Mevlâna, a.g.e. I. s. 198. vd.

sonra böylesine yüce ve üstün bir şahsiyet karşısında eriyip kalacaktır.

O, 25 yaşlarına kadar amcası Ebu Talip'in yanında kalmış, onunla ve öteki amcaları ile başka memleketlere çeşitli maksatlarla seyahatlerde bulunmuş **Şam, Yemen, Busra, Bahreyn** ve muhtemelen **Medâin**'e kadar gitmiştir. Yine O, bu yıllarda kabileler arasında çıkan bir kısım savaşlara da katılmıştır. Nitekim, **Hz. Peygamber**, Kureyş ile Kays kabileleri arasında çıkan ve her iki tarafta çok ağır kayıplar verdiği **Ficâr** muharebelerinde bulunduğu gibi[40], daha sonra bu harplerde gören ailelerin yaralarını sarmak için kurulan *"Hılfû'l-Fudûl-Üstün Kişilerin İttifakı"* komisyonunda da aktif olarak görev almış ve çok hayırlı hizmetlerde bulunmuştur[41].

Hz. Muhammed'in bu devirlerde her bir Mekkeli gibi ticarete daha da ağırlık vermiş olması gerekmektedir. Onun ticaret ahlâkı ve dürüstlüğü, yaptığı işlerin sağlamlığı, verdiği sözü tutması gibi daha bir nice imrenilecek güzel hasletlerinden dolayı Mekke halkına, kendiliğinden "**çok güvenilir kişi**" anlamına "**el-Emin**" lâkabını takmıştı. Onun bu dürüstlüğü ve herkese karşı samimi ve dostça davranışı o dereceye varmıştı ki, bu müstakbel eşi **Hz. Hatice**'nin dahi dikkatini çekmiş ve o ticarî kervanının başına Hz. Muhammed'i getirmiştir. Haddizatında **Hz. Hatice** iki kocadan dul kalmış, ticaretle uğraşan, oldukça zengin, şerefli ve iyi bir ailedendi. Mekke'de olgunluğu ve ağırbaşlılığı ile tanınmakta idi. Bu

40 İbni Hişam, I. s. 184., İbni Saad, I. 128.
41 es-Süheyli, ***Ravdû'l-Ünf***, Kahire, 1332, I. s. 91., Hamidullah, M. a.g.e. I. s. 49.

Huveylid'in kızı **Hz. Hatice** idi. Onun önceki kocalarından iki erkek bir de kız çocuğu dünyaya gelmiştir.

Hz. Muhammed'in, Hüveylid kızı **Hatice** ile başlayan ticarî ilişkileri mutlu bir sonla neticelenmiştir. Mekke'nin ileri gelen zenginlerinden, aklı başında iffetli bir kadın olan Hz. Hatice her bakımdan takdir ettiği ve çevrenin kendisine **el-Emîn** lakabını taktığı Hz. Muhammed'le evlenmek arzusunda bulunmuştur. Hadd-i zatında **Hz. Peygamberi; Hz. Hatice**'nin yanında sevimli kılan sadece onun ticari ahlaki, dürüstlüğü, olgun kişiliği üstün karakteri ve etkin şahsiyeti de değildi. Bir kere;

Hz. Peygamber o sıralarda gençliğinin baharında idi. Hakim bir siması şahane bir edası vardı. Son derece sağlam ve sıhhatli idi. Yüz hatları düzgün ve enli siması biçimli ve içinde dişleri sanki inci daneleri gibi dizilmişti. Saçları hafif dalgalı ve kestane renginde idi. Büyüleyici bir tebessümü ve kulaklara hoş gelen bir sesi vardı. Bütün bunların özünde samimiyeti vardı ki ona hayran kalmamak mümkün değildi.

İki aile arasında üst seviyede temaslar olmuş ve her iki tarafında bunu uygun ve münasip bulmamaları sonucu, 25 yaşlarında bekâr bir delikanlı olan **Hz. Muhammed,** 40 yaşında dul bir kadın olan Hatice ile evlenmiş oldu[42]. Arada büyük bir yaş farkı ve o çağda erkeklerin sınırsız evlenme hakkına sahip olmalarına rağmen bu evlilik Hz. Hadice'nin vefatına kadar 25 yıl çok mutlu bir aile hayatı şeklinde devam etmiş ve "**Muhammedî Âile**" yapısının tam ve ideal bir örneğini oluşturmuştur.

42 İbni Hişam, I. s. 187-189, İbni Saad, I. s. 84., İbni İshak, s. 59, es-Süheylî, I. s. 123.

Bu demektir ki Hz. Peygamber, ilk gençlik yıllarından itibaren, elli yaşına kadar, Hz. Hatice ile evli kalmış, onunla yaşamış ve aile hayatında en ufak bir sapma belirtisi bile olmamıştır. Onun elli yaşlarından sonra bir kısım ilâhî hikmet, sosyal zorlama, siyasî gelişme ve dinî sebeplerden dolayı birden fazla kadınlarla evlenmiş olmasına başka bir gözle bakmak, Onun yüce misyonunu anlamamaktan öte, bir kısım Batılı yazarların garazkâr ve en haysiyetsiz davranışlarından biri olmalıdır.

Hz. Muhammed'in **Hz. Hatice** ile olan bu evliliklerinden ikisi erkek, dördü kız olmak üzere altı çocukları olmuştur. Erkek çocukları **Kâsım, Abdullah,** kız çocukları ise; **Zeynep, Rukıye, Ümmü Gülsüm** ve **Fatımadır.** **Hz. Fatıma**'nın dışında bunların hepsi bu mutlu çiftin sağlığında vefat etmişlerdir. Fatımaya gelince; o, Hz. Ali ile evlendirilmiş, *"Ehl-i beyt"* yani nesl-i pâk-i Peygamberi onun soyundan gelmiş ve kıyamete kadar da öyle devam edip gidecektir. Ancak Hz. Peygamberin bir diğer oğlu daha vardır. Onun adı ise **İbrahimdir.** Büyük ceddi **Hz. İbrahim**'e nisbetle ona bu isim verilmiş olmalıdır. Onun, **Hz. Mâriye**'den doğma bu çocuğuda, Peygamberlik yıllarında vefat etmiştir[43].

Hz. Peygamber bundan sonra, *"Muhammedî Âile"*nin reisi olarak daha bir özen ve ciddiyetle işine sarılmış ve eskiden olduğu gibi ticâretle meşgul olmuştur. Onun uzun süre devam eden bu ticari hayatından bize pek fazla bir şey intikâl etmemiştir. Fakat, şu bir gerçektir ki O, muntazam ve

[43] İbni İshak, s. 229. et-Taberi, III. s. 161., en-Nebhani, Yusuf b. İsmail, ***el-Envâru'l-Muham-mediyye,*** Beyrut, 1310. s. 145.

çok ciddi bir hayat yaşamış, kendisine özgü olgun, şahsiyetli davranışları ve samimi tutumu ile Mekke'nin aristokrat tabakası arasında bile hatırı sayılır ve sevilir çok ulu bir kimse olmuştu.

Hz. Muhammed'in Türklerle İlk Temasları:

Fakat, Hz. Peygamber'in nübüvvetinden önce, ticaretle meşgul olduğu bu uzun yılların bizim açımızdan üzerinde durulması gereken çok önemli bir diğer yönü daha vardır. O da ***Hz. Peygamber'in ticâretle uğraştığı bu uzun, bereketli yıllarda Türklerle karşılaşması, onlarla tanışması ve Türkler'in ırkî meziyet ve fizikî yapıları hakkında çok geniş bilgiler elde etmiş olduğu yolundaki görüşler;*** daha açık bir ifâde ile Onun Türkler hakkında söylediği ve otantik hadis koleksiyonlarının hemen hepsinde ve **"Kütüb-ü Sitte"** de yer alan hadisleridir[44].

Bilindiği gibi **Hz. Peygamber,** ilk gençlik yıllarından itibâren aktif bir ticâri hayatın içinde olmuş ve şerefli bir iş hayatı sürdürmüştür. Onun peygamberliğinin ilk yıllarına kadar devam eden bu ticâri hayatı, otuz seneye yaklaşmaktadır. Nitekim hayatının sonlarına doğru *Bahreyn*'den gelen **Abdü'l-Kays** heyetin, **Hz. Peygamber,** Hz. Hatice ile evlendikten sonra Mekke'nin sermaye sahibi, hatırı sayılır zengin tâcirlerinden biri olması gerekmektedir.

Zira Hz. Hatice'nin ticâri sermayesi ona intikal etmiş ve dolaysıyla Hz. Peygamber müstakil ticaret kervanları düzelebilecek bir hale gelmiştir. Bu bakımdan o; Peygamberliğinden önceki bu uzun süre içinde çok aktif bir ticari hayatın

[44] *Bu konularda daha geniş bilgi için bkz.* Kitapçı, Z., ***Hz. Peygamber'in Hadislerinde Türkler,*** Konya, 2004, I. Kitap, s. 76 vd.

içinde olması gerekmektedir. Yine O; bu uzun süre içinde Arabistan yarımadası ve çevresindeki meşhûr ticâret merkezlerine bir çok seferlerde bulunmuş ve pek çok muhtemeldir ki bu seferlerinin birinde, O da bir çok Arap tâciri gibi İran, hatta *Medâin*'e kadar gitmiştir. Peygamberliğinden sonra zaman, zaman ortaya çıkan yeni durumlar bize bunun ne kadar önemli bir gerçek olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim sonlarına doğru *Bahreyn*'den gelen **Abdü'l-Kays** heyetine, **Hz. Peygamber** o memleketlerin özellikleri hakkında çok ilginç sorular sormuştur. Heyet üyeleri hayretler içinde;

"-Ey Allahın Rasulü Sen bizim memleketimizi bizden iyi biliyorsun!" dedikleri zaman **Hz. Peygamber:**

"Ben sizin memleketlerinizde enine boyuna bir çok seyahatlerde bulundum" demiştir[45].

Diğer taraftan **Basra Körfezi** ve **Bahreyn,** Arap tâcirlerinin devamlı uğradığı, önemli ticâret merkezlerinden birisi idi. Bu ticâri hayatın getirdiği bereket ve canlılık dolayısıyla buralarda yılın belirli mevsimlerinde büyük fuarlar kurulurdu. **Muşakkar** ve **Dabâ** fuarları da işte bunlar arasında idi. Bir nevî açık pazar olan bu liman ve fuarlara sâdece Araplar değil, bir çok yabancılarda katılıyorlardı[46]. Doğu Arabistan'ın bu körfez şehirleri ve büyük fuarlarına Araplar kadar civar ülkelerden meselâ **İran, Hindistan** hattâ gemilerle uzak doğu ve **Çin**'den gelen bir çok kimsede iştirâk ediyordu. Bu kalabalık insan grupları arasında **Türk tâcir** ve **kölelerinin** de bulunması gâyet tabiî idi[47].

[45] İbn Hanbel ***el-Müsnet,*** IV, s. 206, Hamidullah, M., a.g.e., I, s. 54.

[46] Hamidullah, M., ***Çin İle İlk Devir Müslüman Ülkelerin Temasları,*** İ.T.E.D. İstanbul, 1975. VI. no, 1-2. s. 140-141. Ayrıca doğu Arabistan fuarları için bkz. İbni Hubeyb, ***el-Muhabber,*** s. 265-266. Yakubî, Tarih, I. s. 313-314. Mahmud Esad Efendi, ***Tarih-i Dini İslâm,*** İstanbul, 1327. I. 238 vd.

Bu bakımdan, **"Basra ve Bahreyn'de enine boyuna bir çok seyahatlar da bulunduğunu ifade eden**[48] **Hz. Peygamber**'in nübüvvetinden çok daha önceki yıllarda, bu **Türklerle** karşılaşmış, onlarla konuşmuş onların fizikî özellik ve ırkî meziyetleri hakkında çok geniş bilgilere sahip olmuş bir kimse olması gerekmektedir. Aksi taktirde **Hz. Peygamber'in Türkler** hakkında söylediği bir çok hadisler ve vermiş olduğu bunca teferruatlı bilgileri, başka türlü izah etmemize imkân yoktur. Nitekim, **M. Hamidullah,** yukarda zikri geçen makalesinde aynı mantık dokusunu **Çinliler** içinde kullanmakta ve şöyle demektedir. Çın tâcirleri **Dabâ**ya geldikleri ve İslâm Peygamberide bu bölgeyi çok iyi bir şekilde bildiği için, Hz. Peygamber'in onlarla karşılaşmış olması sanayilerini takdir etmesi belki de bir kısım sualler sormuş olmasına şaşılmamalıdır. Hatta Hamidullah dahada ileri giderek **"ilmi Çin'de de olsa arayınız!"** hadisini bu görüşmelerin bir sonucu olarak söylemiş olabileceği şeklinde yorumlamaktadır[49].

Onun; Türkler Hakkındaki Bilgilerinin Kaynağı:

Diğer taraftan Mekkeli tüccarların çoğu kere, Sasanilerin başşehri olan **Madâine** kadar ulaştıkları olurdu. Bu tüccar Araplar'ın, çeşitli vesilelere temas halinde bulundukları İranlılardan, **Türkler** ve onların karakterleri hakkında şüphesiz bir çok bilgiler elde ettikleri, **Orta Asya** daki si-

[47] en-Narşahi, ***Tarih-u Buhara,*** Mısır, 1965, s. 34.

[48] Hamidullah, M. a.g.e. I. s. 54.

[49] Hamidullah, M., a.g. mak. s. 140.

yâsi gelişmelerden haberdâr oldukları, ayrıca **Türk tâcir** veya Türk asıllı bir çok kimselerle karşılaşmaları, bu seyâhat ve seferlerin tabii bir sonucu olarak kabul edilmelidir. İşte Türkler hakkında Arap toplumuna intikâl eden, onların sertlik, kahramanlık ve askerî meziyetlerini dile getiren bir kısım şiir ve darb-ı meselelerin asıl kaynağı şüphesiz bu temaslar ve Arapların İranlılardan elde etmiş oldukları birazda Türk düşmanlığı kokan bilgilerdir.

Gerçekte Hz. Peygamber'in Türkler hakkındaki bilgilerinin bir diğer kaynağıda bu olmalıdır. Daha açık bir ifâde ile, Araplara, Türkler hakkında İranlılar yoluyla intikâl eden bilgilerdir. Hz. Peygambere gelince O, bu toplumun bir ferdi ve peygamberliğinden önce dürüst bir tâcir olması, içinde bulunduğu şartlar icâbı her kesimden insanla sık sık görüşüp konuşması, devrin şahsiyetli kimseleri ile dostluklar kurması, candan dostlar edinmesi gibi daha bir çok ciddi sebepler sonucu, **Türkler** hakkında hattâ Peygamberliğinden önce dahî çok geniş bilgilere sahip olmuş bulunuyordu.

Zîra, Hz. Peygamber; ***Türklerin çehreleri, fiziki yapıları, göz, yüz ve burun şekilleri, öyle ki yarı göçebe (nomadik) hayatın bütün özelliklerini yansıtan giysileri hakkında şaşılacak derece teferruatlı bilgiler vermiş, hatta daha da ileri giderek Müslüman Arap'ların Türklerle olan münasebetlerin de daha da dikkatli olmalarını istemiştir. O kadar ki Türklerle harp etmenin çok vahim sonuçlar doğurabileceğini vurgulamış ve Türklerin Araplara dokunmadığı sürece, Arapların her ne şekilde olursa olsun Türklere ilişmemelerini, onlarla devamlı bir mütâreke halinde olmalarını tavsiye etmiştir***[50].

[50] Kitapçı, Z. a.g.e. s. 79, 80, 81, 84. *Bu kitapta;* ***Sahih-i Bahârî, Sahih-i Müslim*** *gibi daha bir çok otantik hadis kaynakları taranmış ve onların*

Yine bu vesile ile bizim üzerinde durmak istediğimiz bir husus daha vardır. Oda, Hz. Peygamber'in her zaman hayatında önemli bir yeri olan meşhur **"Türk Çadırı"**, ve Onun kendi güzel ifadesiyle **"Türk Kubbesi"**dir. Bu **Türk Kubbesini,** Hz. Peygamber muhtemelen işte, bu ticaret yılları Basra, Bahreyn ve Medâin'e kadar uzanan seyâhatlerinde, buralarda karşılaştığı Türk tâcirlerinden satın almış olmalıdır. Daha sonraları Hz. Peygamber'in Hendek harbinde ve Mekke'nin fethinde bir **"harp karargâhı"** olarak kullandığı, Ramazan aylarında Cenab-ı Hak'a baş-başa kalmak için **"itikâfa"** çekildiği bu **"Türk Kubbesi"** hakkında, ileri sayfalarda çok daha geniş bilgiler verilecektir[51].

Hz. Peygamber Hıra Dağında:

Hz. Peygamber'in yaşı ilerleyip 40'a yaklaştığı sıralarda umumi davranış ve düşüncelerinde bazı değişiklikler görülmeye başlamıştır. Sosyal hayatını dolduran günlük birçok işlerini, bir kenara bırakarak kendi iç dünyasına dönmüş, başta kâinatın yaratılışı olmak üzere, yaratılışın asıl gaye ve nedenlerini o **"Yüce Varlığı"** düşünmeğe başlamıştır. Kendi varlığını kaplayan bu düşünce şekli onu, daha münzevî bir hayat yaşamaya mecbur etmiştir. Bu hususta Hz. Peygamber'e örnek olabilecek, çevreden diğer bazı kimselerin olduğu da muhakkaktır. Zira Mekkelilerden birçoğu başta Hz. Peygamber'in dedesi **Abdulmuttalip** olmak üzere **Ümeyye b. Mugîre, Vereka b. Nevfel** gibi kimseler de zaman zaman böyle münzevî bir hayat yaşama ihtiyacını duymuşlar ve Mekke'nin yakınındaki Hira Dağı'na çekilmişlerdi.

Türklerle ilgili olarak naklettikleri hadislerin çok geniş bir değerlendirmesi yapılmıştır.

[51] Kitapçı, Z., ***Kubbetün Türkiyyetün Tarih ve Medeniyet,*** no. 24. s. 33-36.

Hz. Muhammed de kendi iç dünyâsını kaplayan birçok büyük meselelere bir çözüm bulmak ve daha derin bir şekilde düşünmek için özellikle haram aylarda; ***Zilka'de, Zilhicce, Muharrem*** ve ***Receb*** Hira Dağı'ndaki bir mağaraya çekilir, sakin tabiatın koynunda sessiz düşüncelere dalardı. Hira Dağı'nda kaldığı sıralarda yiyip içeceği tükendikçe Mekke'ye iner, kavminin âdeti üzere Kâbe'yi tavaf ettikten sonra, karısı Hatice'nin yanına uğrar ve ihtiyacı kadar azık tedarik ettikten sonra tekrar Hira Dağı'na dönerdi(52).

Esâsen; O, **"Yüce Varlığa"** yönelme; **Hz. İbrahim**de dâhil, bütün Peygamberlerde görülen ilâhî bir keyfiyet idi. Meselâ **Hz. İbrahim,** objeden subjeye doğru yönelmişti. O, önce **"güneşe"** sonrada **"aya"** bakmış ve onların bir "ilâh" olabileceğini düşünmüştü. Fakat onlar karanlıklara gömülünce onun engin kalbide bu zulmet içinde boğulacak bir hale gelmiş ve kurtuluşu kâinâtın yaratıcısına yönelmekte bulmuştu(53).

Hz. Peygamber öyle değildi. O, kendi iç dünyasından, özünden **"Yüce Varlığa"** giden bir yol, Ona açılan bir kapı bulmak istiyordu. Onun bu tefekkûrî yaşayışı, nübüvvet kapısının açılması ve **"Vechullah"** tabir edilen büyük hakikatla karşı karşıya gelmesine sebep olmuştur ki, bundan sonraki sayfalarda insanlık tarihinin mecrasını değiştirecek olan bu yeni oluşum ve gelişmeler üzerinde çok daha ayrıntılı bir şekilde durulacaktır.

52 İbni Hişam, I. s. 236. Muhammed b. Abdü'l-Vehhab ***Sîretü'r-Rasul,*** Ankara, 1977, s. 42.
53 ***Kuran-ı Kerim;*** *el-Enam,* 78.

III.
HZ. MUHAMMED'İN BÜTÜN İNSANLIĞA PEYGAMBER OLARAK GÖNDERİLMESİ VE İSLÂMİYETİN MEKKE DEVRİ

Hıra Dağı ve İlk Vahyin Gelişi:

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in olgunluk çağına eriştiği sıralarda, senenin belirli günlerinde Mekke yakınlarında, **Hira Dağı**'ndaki bir mağaraya çekilmeyi âdet haline getirdiği ve burada derin düşüncelere daldığını zikretmiştik. Karlayl, "Kahramanlar" adındaki eserinde Hz. Peygamber'in bu durumunu şöyle anlatmaktadır: ***"Muhammed'in dimağına her dakika binlerce sual hücum ediyordu. Ben kimim? Niçin varım? Bu hudutsuz kâinat ne? Neye inanmalı? Fakat Hira'nın kayaları, Tur'un semaya tırmanmış şahikaları bu suallere asla cevap veremiyorlardı"***(54).

Hz. Peygamber, Hıra mağarasında böyle bu sorular altında öylesine heyecana kapılırdı ki, onu tarif ve izah etmemiz mümkün değildi. Bu Onun için bir vecd ve istiğrak hali idi. Bu vecd ve istiğrak halinde kendinden geçtiği, bazen uykuya daldığı olurdu. O bu sıkıntılı günleri ve uykuyu esnasında çok berrak rüya. Ne var ki bu rüyalar gündüzleyin olduğu gibi gerçekleşiyor ve Hz. Peygamber bir kere daha hayret ve dehşet içinde kalıyordu. Bunlar "sâdık rüyalar"dı. Bu böyle altı ay devam etmiştir. Bunlar Hz. Peygamberi insanlığın hayrına yeni misyona hazırlamak için kader elinin uyguladığı ilahi programlardı.

54 Şiblî, Mevlâna, a.g.e. I. s. 225.

İnsanlığın müstakbel Peygamberi, ömrünün 40. senesinde bir ***Ramazan ayı*** ve bir ***"Kadir gecesinde"***[55] eskiden olduğu gibi yine ***Hira Mağara***'sında sonsuz bir düşünceye dalmışken kendisini adı ile çağıran bir ses duymuştur. **Hz. Muhammed** başını kaldırınca üzerine öyle bir nur yağmuru inmiştir ki, o nurun aydınlık ve şiddetine dayanamadığı için kendisinden geçmiştir. **Hz. Muhammed** tekrar kendisine geldiği zaman insan şeklinde bir melek ona yaklaşmış ve yerleri gökleri dolduran varlığı onu sarmış ve yüksek bir sesle,

"*-Oku!*" demiştir. O zaman da değil *Mekke*, koca Arabistan'da bile okuma yazma bilenler son derece azdı. Hz. Peygamberde bir "***Ümmî***" idi. Okuma bilmiyordu. Esasen Ebû Talip ailesi bireyleri arasında da okuma yazma bilenler yoktu. Onun için **Hz. Peygamber** titrek bir sesle okuma bilmediğini söylemiştir. Ancak O semavî ses, yine bütün heybetiyle "***Oku!***" demiş ve bu böyle üç kere tekrar ettikten sonra, gecenin sükûnetini o heybetli sesi ile dolduran yüce varlık aynen şöyle demiştir;

"إقرأ باسم ربك الذي خلق خلق الإنسان من علق اقرأ وربك الأكرم الذي علم بالقلم علم الإنسان ما لم يعلم."

"Oku, her şeyi yaradan, insanı bir kan pıhtısından vücuda getiren Rabbin adı ile oku! Kalemle yazmayı öğreten, insana bilmediğini belleten, cömertliği erişilmez bir mertebede olan ALLAH'ın adı ile oku"[56].

---

[55] ***Kuran-ı Kerim;*** *el-Kadr,* 1-5, *el-Bakara,* 186.
[56] ***Kuran-ı Kerim;*** *el-Alâk,* 1-5.

Bunlar alışılmışın dışında ilâhi sözlerdi. Bunlar *"vahiy"*di. Bunlar **Cenabı Hakk**'ın sözleri idi. O, Zât-ı Akdes, **Hz. İsâ'**dan, yaklaşık altı asır geçtikten sonra, insan oğlu ile son bir kere daha konuşma lüzumunu duymuştu. Bunlar Onun, bütün insanlığa top-yekûn ilme ve onun icaplarına davet eden ilk mesajları idi. Daha önce *"Tur Dağı"*nda **Hz. Musa**'ya tecelli eden Zât-ı Kibriyâ, bu ilâhî ses, bu defa, *Nur Dağı Hıra*'da **Hz. Peygamber'**e tecelli ediyordu.

Hz. Peygamber'in kalbi, bu Allah kelâmı ve onu ilk işiten insan olması itibarı ile çatlayacak bir hâle gelmiş, ancak sonunda kalbi ferahlamış fikri ve düşüncesi aydınlanmış ve kendisine söylenen bu ilâhî sözleri kolaylıkla anlamış ve okumaya başlamıştır. Daha sonra bu ilahî tecellinin karşısında çok büyük bir heyecana kapılan **Hz. Muhammed** neye uğradığını anlayamamış, bir tereddüd, bir ürperme, titreme ve ıstırap halinde yığılıp kalmıştı. Hatta Onun, *Hira Dağı'*nın bir tepesinden kendini uçuruma atmak istediğini rivâyet edenler dahi olmuştur. Fakat bütün bu heyecanlı anlarında her taraftan bu yeni munis sesi duymuştur: ***"Ya Muhammed, Sen ALLAH'ın Peygamberisin. Ben de Cibrîlim"***[57]. Hıra Dağın da yankılanan bu ilâhî sesi o gün, Ondan başka bir kimsenin duyup-duymadığı bilinmemektedir. Ne var ki; bu ilâhî tecellîden sonra Hz. Peygamber bir titreme, tereddüt ve yürüyen bir ıstırap yığını halinde *Mekke*'ye, **Hz. Hatice**'nin yanına dönmüştür.

---

[57] İbni Hişam, I. 237, et-Taberî, II, s. 3a, *Hz. Muhammede vahy'in ilk gelişi ile ilgili geniş yorumlar için bkz.* Devonport, J. a.g.e. s. 28.

Hz. Muhammed'in Peygamberliğinin İlk Yılları:

Hiç şüphesiz bu ilâhi hitapla, **Hz. Muhammed**'e, ALLAH (c.c.) tarafından **Hz. Musa** ve **Hz. İsa** gibi "*Peygamber*" olarak gönderildiği kesin bir surette bildirilmiş ise de bu, ***İlahî dini*** tebliğ ve "***Peygamberlik***" görevine hemen başlaması anlamına gelmiyordu. Bu şekilde aradan pek de kısa sayılmayacak kadar bir müddet (2-3 yıl) geçmiştir. Bu süre zarfında ALLAH'tan herhangi bir vahiyde gelmemiştir. İslâmî kaynaklarda vahyin bu duraklama veya kesilme anına "***Fetret-i Vahy***" denilmektedir(58).

Bu süre zarfında Hz. Peygamber'in herhangi bir faaliyette bulunması beklenemezdi. Nitekim de öyle olmuştur. Hz. Peygamber'den henüz yeni dini tebliğ etmeğe başlaması istenmediği için başta karısı Hatice olmak üzere bazı çok yakın arkadaşlarına olup bitenleri anlatmakla yetinmiştir. Fakat **Hz. Peygamber**'in bu büyük ilâhî görevi yüklenmesi sırasındaki heyecanlı ve korkulu devresinde biricik eşi **Hz. Hatice**'nin unutulmaz hizmetleri olmuştur. Her zaman kocasının yanında yer almış, Hz. Peygamber'in kendisine mutlaka güvenmesi gerektiğini söylemiş, onu teselli etmiş ve Onun gerçek anlamda bir sır dostu, bir hayat arkadaşı olmuştur. Yine böyle buhranlı anında Hz. Hatice, Hz. Peygamber'i şöyle teselli ve teskin etmiştir:

"Korkma, Rabb'ın sana hayırdan başka bir şey yapmaz. Çünkü sen iyi bir adamsın. Doğru sözlüsün. Emaneti ehline verir ve felâket anlarında insanlara yardım edersin. Halk senden hoşnuttur. Sana müjdeler olsun. Hatice'nin canı

[58] Süheylî, I. s. 161. İbni Hişam, I. 241.

elinde olan ALLAH'a yemin ederim ki, Rabb'ımın seni bu kavme Peygamber olarak göndereceğini umuyorum"(59).

Aradan geçen bu uzun süreden sonra ilâhî vahiy tekrar başlamış ve yeni nazil olan bir ayette, Hz. Muhammed'in **ALLAH'ın RASÜL'**ü olduğu ve Yeni Dini insanlara tebliğ etmesi gerektiği emredilmiştir. Uzun bir bekleyiş ve özleyişten sonra gelen bu ayetinde Allah bizzat Hz. Peygamber'e yeniden hitap ediyor ve şöyle diyordu:

"Ey örtüsüne bürünmüş insan! Artık kalk, insanlara tuttukları yolun kötü olduğunu haber ver! Rabbini ulu tanı ve yüce tut! Kir ve pastan üstünü başını temiz tut!(60)

Gerçekten bu, pek zor bir işti. Zira, Hz. Muhammed gösterişsiz, kendi çevresinde saygı gören bir kimse idi. Mekke'nin ileri gelenlerinden de değildi. Hz. Peygamber'in aşırı bir zenginliği de yoktu. O, ne bir kabilenin, başkanı ne de kalabalık bir ailenin reisi idi. Bunların yanı sıra ***Mekke***, o devirde medenî bir şehirdi. **Mekke** bir taraftan ***Kâbe***, diğer taraftan milletlerarası ticaret yollarına "***İpek Yolu***" bağlantısı sebebiyle zenginlik, sosyal refah ve kültür yönünden bir hayli gelişmiş bir şehir idi.

Bunların yanı sıra ***Kâbe*** ve ***Mekke*** ile ilgili birçok vazifeler vardı. Bu vazifelerin çoğu, başka, başka kabilelerin ellerinde bulunuyordu. Eğer **Hz. Muhammed** yeni bir din ve inanç tebliğ etmeye başlarsa bu, aynı zamanda Mekke aristokrasisine de meydan okumak olacaktı. O zaman mücadelenin şekil ve ortamı belli ki değişecek, mesele kabilelerin birbirlerine boy göstermeleri şekline dönüşecekti.

[59] Muhammed b. Abdü'l-Vehhab, s. 50.
[60] ***Kuran-ı Kerim***, *el-Müddesir;* 1-5,.

Bu bakımdan Hz. Peygamber'in çok ihtiyatlı davranması ve çevresini çok iyi bir şekilde incelemesi gerekiyordu. Zira onun vazifesi sadece Arap'ları *Yeni Din*'e çağırmak değildi. Aksine bütün insanlığı hak ve hidayet yoluna davet etmekti. Onun Peygamberliği ne **Hz. İsa** gibi yalnız bir tebliğden ibaret, ne de **Hz. Mûsa** gibi kavmini, İsrâil oğullarını, **Firavun'un** zulmü ve tehlikeli bir ortamdan çıkararak selâmete ulaştırmaktı. Haddizatında bu büyük vazifeye nerede, kimden ve nasıl başlayacağı bile önemli bir meseleydi. Hz. Peygamber tebliğ ve ıslah vazifesine ancak doğduğu şehirde ve kendisini sayan-seven küçük bir muhitte ve en yakın âile çevresinde başlayabilirdi. Bu çevrenin insanları da zaten belli idi: Hz. Peygamber'in kıymetli eşi **Hatice**, onun evinde büyüyen **Hz. Ali** yine onun azadlı kölesi **Zeyd** idi. Bu aile camiasının dışında bazı çok samimi dostları vardı ki bunların başında **Hz. Ebû Bekir** gelmekte idi[61].

Hz. Muhammed ve İlk Çekirdek Müslümanlar:

Hz. Muhammed, Peygamberliğini önce eşine açmış, **Hz. Hatice,** Hz. Peygamber'in doğruluğu ve "Hak-Peygamber" olduğuna iman hususunda bir an bile tereddüt etmemiştir. Böylece İslâmiyet, Peygamber'in aile ocağından başlamış ve **Hatice** yeni dine giren ilk kişi, Muhammed ümmetinin de ilk ferdi olmuştur. Bunda Hatice'nin kocasına olan büyük sevgisi ve sarsılmaz bağlılığının önemli ve müessir bir rolü olduğu da asla unutulmamalıdır. Hemen şunu ifade edelim ki, bu gün sayıları artık milyarlarla ifade edilen Peygamber ümmetinin ilk ferdinin bir kadın olması *"Müslüman kadınlar"* ve *"dünya kadınlığı"* için bir şereftir.

[61] İbni İshak, s. 112, 118, 120. İbni Hişam, I. s. 240.

Hz. Hatice'den sonra Hz. Muhammed'in peygamberliğine inanan, Peygamber ailesinin azatlı kölesi **Zeyd** olmuştur. Daha sonra **Hz. Peygamber** kendi öz akrabaları ile temas kurmuş ve onlara önce bir ziyafet verdikten sonra kendisinin peygamber olduğunu kabul etmelerini istemiş ve böylece küçük **Ali** de Müslüman olmuştur. Bu ilk merhalede Hz. Peygamber'in önemli başarılarından biri de çevresinin sayılır kimselerinden biri olan **Hz. Ebû Bekir**'in ihtida etmesi idi.

Gerçekten Hz. Ebû Bekir zengin bir adamdı. O, kendi zamanında, ***"Ensab ilmini"*** en iyi bilen birkaç kişiden biri idi. Ayrıca çok kuvvetli bir muhakemesi vardı. Gerek serveti, gerekse çevre ve nüfuz bakımından Mekke'nin hatırı sayılır, ileri gelenlerinden bir kişi olarak tanınıyordu. **Hz. Harun; Hz. Musa**'nın nasıl veziri olmuş ve azgın ***İsrail Oğullarının*** dalalet ve sapıklığa koşmamaları için nasıl çırpınıp durmuşsa, aynen öyle **Hz. Ebû Bekir** de bundan böyle bir manada **Hz. Peygamber'in** *"Veziri"* olacak ve yer yüzünde iman hakimiyetinin kurulmasında belki ***İsraili Peygamberlerden*** çok daha başarılı hizmetler edecektir.

Hz. Ebu Bekir'in bu ilk merhalede müslüman olması, Hz. Peygamber'e yeni ve taze bir güç kazandırmakla kalmamış, daha birçok ciddi kimselerin de Müslüman olmasını sağlamıştır. Bazı rivayetlere göre Sahabe'nin ulularından **Hz. Osman, Hz. Zübeyr, Hz. Abdurrahman b. Avf, Hz. Sa'd b. Ebi Vakkas Zübeyr b. el-Avvam, Talha b. Ubeydullah,** gibi daha bir nice kimseler hep, Hz. Ebu Bekir'in gayreti ile Müslüman olmuşlardır[62].

[62] İbni İshak, s. 121. İbni Hişam, I. s. 249, et-Taberî, II, s. 317.

Hz. Peygamber bu ilk merhalede, **Hz. İsa**'dan çok daha başarılı olmuş ve kendi şahsi kadrosu, İslâm'ın beyin takımını hem de çok seviyeli kimselerden olmak üzere kurmuştur. Bunların hepsi, genç, dinç, ve olgun yaşta kimselerdi. Hizmette fütur etmeleri, mücadeleden yılmaları ve geri, çekilmeleri asla mümkün değildi. Bu bakımdan İslâmiyet'in istikbali, bu yoğun karanlık ve zulmet içinde daha şimdiden parlak görünüyordu. Nitekim, bu kişilerin, daha sonraki devirlerde İslâm dininin yayılma ve gelişmesi için ne kadar büyük hizmetleri olduğu önümüzdeki bahislerde incelenecektir.

Burada dikkat edilecek bir husus daha vardır. O da, Hz. Peygamber'in merkezden muhite doğru bir metot takip etmesidir. O, önce aile efradı, sonra çok yakın akrabaları, daha sonra çevresinde her bakımdan ciddiyeti ile tanınmış insanlarla temas kurmuştur. Hz. Peygamber bu şekilde İslâm dinini yayma vazifesine üç sene kadar devam etmiştir. Yarı aleni bir şekilde devam eden bu süre zarfında Hz. Peygamber zaman, zaman Kâbe'ye gider, kendisine o zamana kadar indirilmiş olan ayetleri okur ve insanları Hak dine davet ederdi. Onun bu manada okuduğu ayetlerden biriside şu idi;

"قل يا أيها الناس إني رسول الله إليكم جميعًا الذي له ملك السماوات والأرض لا إله إلا هو يحيي ويميت."

"(Habibim) de ki: Ey insanlar, şüphesiz ben, göklerin ve yerin mülk(-ü tasarruf)una malik olan, kendisinden başka hiç bir tanrı bulunmayan, hem dirilten, hem öldüren ALLAH'ın size, hepinize gönderdiği bir peygamberim"[63].

Hz. Muhammed'in Peygamberliğinin İlanı:

Rivayetlerden, **Hz. Peygamber**'in üç sene kadar bu şekilde kendi çok yakın çevresi eşi-dostu arasında, İslâmiyet'i tebliğ vazifesine devam ettiği anlaşılmaktadır. Daha sonra *ALLAH* tarafından kendisine halkı İslâm dinine açıkça davet etmesi emredilmiş ve şöyle buyrulmuştur: ***"Sen (önce) en yakın akrabalarını takip ettikleri yolun eğri olduğu hakkında uyar! Müminlerden sana uyanlara, (şefkat) kanadını (yerlere kadar) indir! (onları kucakla ve bağrına bas!)"***[64].

Bu bir ilâhî emirdi. Bu ilâhî emrin yerine getirilmesi ve onun hak peygamber olduğunun mutlaka cümle cihana ilân edilmesi gerekiyordu. Şimdi Hz. Peygamber ne yapacaktı? Hz. Peygamber aldığı bu İlâhi emri çok iyi bir şekilde yerine getirmiştir. Kendisine ve davasına çok güvenen bir insan olarak evinden çıkan Hz. Peygamber, **Safa** tepesine tırmanmış ve kendisine has heybetli sesiyle bütün insanlığa hitap edercesine *"Ey Kureyş Halkı!"* diye bağırmaya başlamıştır.

Hz. Peygamber'in sesini duyan kimseler derhal *Safa* tepesinin eteklerine koşmuşlar ve heyecanla Hz. Peygamber'in kendilerine neler söyleyeceğini beklemeye başlamışlardı. Hz. Peygamber merakla bekleyen kalabalığa yöneldi ve onlara şöyle dedi:

[63] ***Kuran-ı Kerim;*** *el-Araf,* 158.
[64] ***Kuran-ı Kerim;*** *eş-Şuara,* 214-215.

"-Size şu tepenin ardında bir ordunun bulunduğunu ve size hemen hücum edeceğini söylesem bana inanır mısınız?" Orada bulunanların hepsi:

"-İnanırız!" "Çünkü sen daima doğru söylersin!" demişlerdir. O zaman Hz. Peygamber tekrar söze başlayarak veciz bir şekilde şöyle demiştir:

"-Size hatırlatıyorum ki, eğer siz ALLAH'a inanmazsanız, mutlak büyük bir azaba uğrayacaksınız." Hz. Peygamber bu temel gerçeği bir kere daha hatırlatma ihtiyacı duymuş ve sözlerine şöyle devam etmiştir;

"Ey Abdû'l-Muttalip ve Ey Abd-i Mennâf oğulları! Teym, Mahzum ve Zühre oğulları! Ey Esed oğulları! Haberiniz olsun ki Allah bana en yakın kabîlemi uyarmamı emretti. Ben sizin için ne dünya menfaati sağlamağa, ne de âhiret nasibi hazırlamaya mâlik değilim. Bunlar sizin bir sözünüze bağlıdır o da; "Allah biridir. Ondan başka ilâh yoktur!" demenizdir"[65].

Hz. Peygamber'in bu konuşmasından sonra, kalabalık arasında bir gürültü kopmuştu. Hata bunlar arasında başta Hz. Peygamber'in üvey amcası **Ebû Lehep** olmak üzere, şehrin reisleri, önde kimseler, ileri geri konuşmuşlardır. Bağıranlar, çağıranlar olmuş ve neticede kalabalık büyük bir infial ve öfke içinde buradan ayrılıp gitmişlerdir.

Görülüyor ki bunda da **Hz. Peygamber** fevkalâde başarılı olmuştu. Haddizatında bu Safa tepesinden İslâmiyet'in; sadece **Kureyş** ve **Mekke** halkına değil, belki koca bir cihana ilan edilmesi, sorumluluğun onların omuzlarına yüklenmesi demekti. Zira bundan böyle Mekke'den civâr ülke-

[65] et-Taberi, II. s. 319. İbni Saad, I. s. 199-200.

lere giden kervan kâfileleri, yalnız ticaret malları değil, Hz. Muhammed'in "Peygamberlik" haberini de beraberlerinde götüreceklerdi. Diğer taraftan, Hz. Peygamber'in "**Risâleti**" ve Onun "**Allah**"ı tek tanrıya inanma, bir anda Mekke'nin yegâne meselesi haline gelivermişti. Herkes, inansa da inanmasa da **O**, ve onun tarif ettiği **Allah** (c.c.)ı konuşuyordu. Evet; Hz. Peygamber, kendi açısından vazifesini tam anlamıyla yapmış, bütün Kureyş'e meydan okurcasına ilâhî emri tebliğ etmişti. Bu aynı zamanda inananlarla inanmayanlar arasında yeni ve çok çetin bir mücadelenin başlangıcı olacaktı.

Müslüman Cemaatin İlk Sıkıntılı Yılları:

Nitekim de öyle olmuştur. Bir taraftan İslâm dininin Kureyş arasında maya tutmaya başlaması, orta sınıf halktan birçok kimselerin Müslüman olması, diğer taraftan ilahî vahyin, Kureyş'in azgınlarına ve onların taptıkları ilahlara çok sert bir dille hitap etmesi, Mekke ileri gelenlerini âdeta çılgına çevirmiştir. Bundan daha da öte, ilâhî hitabın, Mekkeli müşriklere karşı değiştiği ve sertleştiği görülmektedir. Nitekim bu yöndeki ilâhî mesajların birinde Hz. Peygamber'e hitaben açıkça şöyle denilmiştir;

"فاصدع بما تؤمر وأعرض عن المشركين إنا كفيناك المستهزئين الذين يجعلون مع الله إلهًا آخر فسوف يعلمون."

"Şimdi sen ne ile emir olunuyorsan, (kafalarını çatlatırcasına onu, onlara, apaçık bildir, müşriklere aldırış etme. Allah'la beraber diğer bir tanrı daha tanıyan ve seni (güya) alaya alan o kişilerin hakkından mutlak biz geleceğiz. Onlar çok yakında başlarına neler geleceğini bileceklerdir"[66].

[66] ***Kuran-ı Kerim;*** *el-Hıcr*, 94-97.

Bunlar çok ağır tehditlerdi. Mekke ileri gelenleri topluca **Ebû Talip**'e gelerek **Hz. Muhammed**'i şikâyet etmişler ve yeğeninin kendilerine ve ilahlarına saldırmaktan vazgeçmesini istemişlerdir. Her ne kadar Ebû Talip onları yumuşak bir dille başından savmayı başarmışsa da, diğer taraftan Hz. Peygamber İslâmiyet'i yaymaya bütün gücüyle devam ediyordu. Sabır ve tahammülleri tükenen Mekkeliler tekrar toplanarak Ebû Talip'e gelmişler, Hz. Peygamber ve İslâm dinî hakkında ulu-orta bir hayli konuştuktan sonra şu tehdidi savurmuşlardır:

"-Eğer sen Muhammed'i menetmezsen, sana ve ona düşman oluruz. Bari bir taraf helâk olsun, öteki kurtulsun." Ebû Talip, durumun daha da kötü bir hal almasından korkarak yeğeninin, Kureyş ulularına ve putlarına daha nazik bir dille hitap etmesini istemiş, aksi halde kendisini koruma ve himayesinin gittikçe zorlaşacağını ifade etmiştir. Zira O, bütün Kureyş'e mukavemet edebilecek kadar güçlü ve nüfuzlu bir kimse değildi.

Hz. Muhammed kendisini yeryüzünde himaye edecek, düşmanlarına karşı koruyacak biricik varlığı olan amcası Ebu Talip'in de kendisini terk etmek üzere olduğunu anlamakta gecikmedi. Fakat kendinden ve davasından son derece emindi. Dünyada kimse onu korumaya cesaret etmese bile *ALLAH* koruyacaktı. Bu bakımdan O, tam bir güven içinde Amcasının karşısına dikilmiş şöyle haykırmıştır;

"-Ey Amcacığım! Ben ALLAH tarafından onları doğru yola çevirmekle vazifelendirildim. Bu vazifemi yerine getirmek zorundayım. Yemin ediyorum ki, eğer bu adamlar sağ elime güneşi, öteki sol elime de ayı koysalar peygamberliğimden zerre kadar ayrılmam. Ya Cenabı Hak bana bu vazifeyi yerine getirmek için kuvvet verir, yahut bu uğurda feda olurum"[67].

Bir volkan gibi kaynayıp gelen bu samimi ifadelerde, davasına son derece inanmış bir insanın hiçbir şeyden yılmayan, korkmayan ruh hali tasvir edilmektedir. Artık Hz. Peygamber yola çıkmıştı. Doğru yola, insanları hidayet ve rahmete ulaştıracak yola. Onun bu yoldan dönmesine imkân yoktu. Hz. Peygamber'in inandığı davadaki bu samimiyeti ve söylediği sözlerden çok duygulanan Ebû Talip derlenip toparlanmış ve Kureyş ileri gelenlerin huzurunda Hz. Peygambere aynen şöyle demiştir;

"-Ey kardeşimin oğlu, bana bak! Şimdi sen git. Dilediğini söyle. Allah'a yemin ediyorum ki, ben sağ oldukça, her ne sebeple olursa olsun seni onlara asla teslim etmeyecek ve yalnız bırakmayacağım!"[68]

Gerçekte İslâm dininin toplumda yeniden kökleşmesi, bütün engellemelere hatta zulüm ve işkencelere rağmen dal budak salması ve Mekke de geleneksel Arap toplumunun dışında bir fazîlet mücâdelesi veren yeni bir toplumun ortaya çıkması, Mekke şehir hayatına hakim olan, klasik dengeleri alt-üst etmiştir. Hz. Peygamber'in iman, ibâdet ve muamelâtta koyduğu esaslar bambaşka idi. Üstelik müslüman cemaatin sayısı gittikçe artıyordu. Kureyşin buna mutlaka direnmeleri, Yeni Dine ve Hz. Peygamber'in tebliğ faaliyetlerine mutlaka karşı koymaları, onu, ne yapıp edip susturmaları lazımdı. Onları, Hz. Muhammed meselesinde kendi-

---

[67] İbni Hişam, I. s. 266, et-Taberî, II. s. 326.
[68] et-Taberî, II. s. 326.

lerini haklı sayacak bir çok sosyal, siyâsi dinî sebepler, hele, hele ekonomik zaruretler vardı.

Bunların başında Kureyş ileri gelenlerinin sosyal mevkilerini kaybetme korku ve endişesi gelmekte idi. Dünün; **Harb b. Ümeyye, Velid b. Muğîra, Âs b. Vâil** gibi Mekke toplumunun içte ve dışta hürmet gördüğü nüfuzlu, inadına mağrur ve kendini beğenmiş budala müşrikleri, nasıl olurda **Bilâl-i Habeşi, Ammar b. Yâsir** gibi, her zaman toplumun hor ve hakir gördüğü kölelerle eşit olarak aynı safta ve Hz. Peygamber'in etrafında kenetlenebilirlerdi?

Konunun bir diğer yönü ise ekonomikti. Mekkeli müşrikler, bu din ayrılığı yüzünden Kâbe'nin eski prestijini kaybedeceğine ve herkesin özellikle civar kabilelerin Mekke'den soğuyacaklarına, dolaysıyla Mekke'nin her sene onbinlerce kişinin ziyaret akınına uğrayan bir şehir olmaktan çıkacağına inanıyorlardı. Geçimini genellikle ticaretten sağlayan Mekke aristokratları için bu çok büyük ekonomik bir yıkım olurdu. Artık onlar dış ülkelerden getirdikleri malları kiminle ve nasıl değiş-tokuş edebileceklerdi?

Ayrıca "**Peygamberlik**" çok yüce ve herkesi imrendiren bir makam idi. Araplar **Hz. İbrahim**'den itibaren bunun ne kadar manevî yüce bir makam olduğunu biliyorlardı. Eğer Mekke ahalisinden mutlaka birinin peygamber olması gerekiyorsa Mekkenin; **Harb b. Ümeyye, Velid b. Muğîra, Umeyye b. Halef, Ebû Mesud es-Sakafi** gibi gerçekten de yüce, herkesin nazarında şerefli inadına çok zengin âileleri vardı. Eğer bu toplumdan bir peygamber çıkacaksa bu kimse, mutlak böylece yüce ailelerden birinden çıkmalı idi. Yoksa bu, Ebû Talip'in bir yetimi olmamalı idi.

Peygamber Ailesinin Türk Yurtlarına Gitmesi Teklifi:

Hz. Peygamber'in doludizgin müşrikleri kötülemesi, onların ilahlarına, en ağır bir şekilde dil uzatması putları ve putperestleri en acı bir dille suçlaması, Mekkelilerin tahammül edecekleri bir şey değildi. Hz. Peygamber onlara vahyin lisanı ile ***"Sizler ve Allah'tan başka tapmakta olduğunuz o putlar var ya, işte onlar cehennemin odunları olacaktır! Sizler oraya mutlaka takılacaksınız"*** diyordu[69]. Ayrıca, Hz. Peygamber'in etrafında toplanan ve yavaş, yavaş bir güç haline gelen bu yeni müslümanlar; inançlarından dolayı her türlü zulüm, işkence ve baskıya rağmen en ufak bir taviz vermiyorlar, bilakis sonsuz bir mücadele azmi ve kararlılık içinde görünüyorlardı. Bu ise çok yakın bir gelecekte dini bir ihtilâf ve kavgaya dönüşebilirdi. Mekke'nin buna asla tahammülü yoktu.

Bu bakımdan **Utbe b. Rabîa, Ebu Süfyân b. Harb, Âs b. Hişam, Ebu Cehil, Velid b. Muğira** gibi kavmin daha bir nice uluları toplanmışlar ve başlarına bir cehennem ateşi gibi inen **Muhammed** kâbusundan kurtulmak için tekrar **Ebû Talip**'e gelmişler ve bir çok alternatif teklifler sunmuşlardır. Bunlar arasında O'na Muhammedi Kureyşten en beğendiği bir gençle değişmesi bile teklif edilmişti. Fakat, bütün bunlar kabul edilmediği takdirde onlar son bir şey istiyorlardı. Oda, Hz. Peygamberde dâhil, Ebû Talip ailesinden kim varsa Mekkeyi terk etmeleri, **Türk yurtlarına,** gitmesi ve **Türk Hâkanına** sığınmaları idi. Bu insanı kim olursa olsun şaşkına döndürecek bir teklifti.

69 ***Kuran-ı Kerim;*** *el-Enbiya,* 98.

Kureyş ileri gelenlerinin defâlarca gelip gitmesi, ve onların saçma sapan tekliflerinden bıkıp usanan **Ebû-Talip,** doğruca Haremi Şerife gitmiş, Kâbe'nin önünde durarak Mekke halkına çok uzun bir kaside okumuştur. Mekke ve Kâbe'nin kudsiyetine sığınarak okuduğu bu kaside de **Ebû Talip,** kendi kavminin durumunu, Mekkelilerin, Hz. Peygambere takındığı amansız tutumu, onların kendilerini **Türk yurtlarına** sürmeleri ve âdeta buna mecbur etmelerinden acı, acı yakınmış ve kalbinin derinliklerinden kopup-gelen bir haykırışla, Mekkelilere meydan okurcasına şöyle demiştir;

"يطاع بنا العدي وودوا لو　　أننا تسد بنا أبواب ترك وكابل
كذبت وبيت الله نترك مكة　　ونظعن إلا أمركم في يلابل
كذبتم وبيت الله نبري مح　　ولما نطاعن دونه ونناضل
ونسلمة حتى نصرع حوله　　ونذهل عن أبنائنا والحلائل."

Bizim gücümüzle düşman kahroluyor, halbuki; onlar bizim Türk ve Kâbil kapılarına Aftalitlere kadar çekilip gitmemizi isterler.

Allah'ın yüce Evine Kâbeye and olsun ki; siz yalan söylüyorsunuz. İşlerinizi karma karışık etmeden ne Mekke'yi terk edecek nede (Türk yurtlarına çekip) gitmeyeceğiz.

Allah'ın yüce Evine Kâbe'ye and olsun ki sizler yalan söylüyorsunuz! Mızrak ve oklarımızla dövüşüp (ölmeden önce) biz Muhammedi yapa-yalnız size bırakmayacağız.

Onun uğrunda (kenetlenip) ölmeden, Onun uğrunda dövüşerek çocuklarımızı ve eşlerimizi dahî ölüme bırakma pahasına da olsa, onu size asla teslim etmeyeceğiz"[70].

Hadd-i zâtında İbni Hişam'ın tamamını verdiği ve câhiliye devrinin en parlak *el-Muallekât* kasîdelerinden birini

[70] İbni Hişam, I. s. 275.

andıran bu güzel kasidesinde **Ebû Talip**'in, **Türkler** ve **Türk yurtlarından** bahsetmesi bizim için şaşılacak birşey değildir. Gerçekte, **Ebû Talip**'in bir husumet dünyasına karşı meydan okuduğu bu beyitlerde hiçbir yoruma yer verilmiyecek bir şekilde **Türkler** ve Türklerin başka bir boyu olan **Aftalitlerden** bahsedilmektedir. Hatta Kureyş ileri gelen azılı müşrikleri, Muhammed âilesinden Mekkeyi terk ederek **Türk yurtlarına** sığınmalarını istemişlerdir.

Bütün bunlar bize, Mekke aristokratları arasında o devirlerde belirli ölçüde de olsa Türkler hakkında bir kamu oyu oluştuğunu göstermektedir. Mekkeli azgınların, Hz. Peygamber ve amcası Ebû Talipe gelerek ondan, Ebû Talip ailesinin **Türk kapılarına** sığınmalarını, **Ebû Talip**'in onlara cevap vermesi ve Mekkeyi onların başına bir cehennem haline getirmeden Türk yurtlarına asla çekip gitmiyeceklerini beyan etmesinin bizim açımızdan başka türlü bir izahı yoktur. Mamafih, kadim Araplarda daha önceki devirlerde de bu kabil sıkışık anlarda **Türklere, Türk Hakanına** sığınma duygularının buna benzer başka tür olaylarda da tezâhür ettiği görülmektedir.

Hangi vesilelerle ve ne gibi merhalelerden geçerek Arapların böyle bir duyguya sahip oldukları hakkında şimdilik kesin bir şey söylememiz mümkün değildir. **Türk Hakanı,** Araplar için büyük musîbet ve felâket anlarında kendisine sığınacak bir kimse ve **Türk yurtları** ise, üzerinde yaşanılabilecek emin topraklar olarak görülmektedir. Nitekim böyle bir olgu, Câhiliye devri şairlerinden **Şemmâh b. Dırâre** (öl. 642), Hz. Peygamber'in muasırında da çok açık bir şekilde görülmektedir. O, bir şiirinde bu duygularını çok

açık bir şekilde dile getirmiş ve büyük **Türk Hakanına** çölün derinliklerinden şu şekilde mesajlar göndermeye çalışmıştır;

"ألا من نبلغ خاقان عن   تأمل حين يضربك الشتاء
فتجعل في جناحك من صغير   ومن شيخ أضربه الفناء
فراخ دجاجة يتبعن ديكًا   ويلذ بها أن أحمى الوغاء."

"Ey insanlar! Şu benim isteğimi Türk Hakanına ulaştırabilecek bir kimse yok mu? O, kış gelip de bütün şiddetiyle bastırınca bizi düşünsün.

Soğukta üşüyen zavallı çocukları, yaşlıları ve zamanın sillesini yiyen ihtiyarları artık (Şefkat) kanadının altına alsın! (onları bağrına bassın).

Nitekim bir tavuğun civcivleri de böyledir. Onlarda kargaşalık tutuştuğu zaman derhal horozun himayesine, onun kanatları altına koşarlar!"[71].

Daha sonraki yıllarda, **Türklerin** gerçektende güvenilir kimseler olduklarını, çeşitli vesilelerle Hz. Peygamberde beyan buyurmuşlardır. Meselâ bir defasında Onun huzurunda o devirlerde acemlerden olan **Türklerden** bahsedilmiş ve Oda aynen şöyle demiştir;

Benim, onlarla veya onların bazıları ile birlikte yaşamam, bana göre, sizlerle veya sizlerden bazıları ile birlikte yaşamamdan daha güvencelidir"[72].

Bu bir bakıma Hz. Peygamber'in, *Türk*'lere olan sağlam güvence duygusunun da en güzel bir ifadesi olarak kabul edilmelidir. Ne ilginçtir ki eski Arap toplumunda izlerini tespit ettiğimiz bu duygunun bir defasında Hz. Peygamber'in torunu, Ehli Beyt'den **Hz. Hüseyn** tarafından meşhur

[71] el-Câhız, K. ***el-Hayevan,*** tah. M. A. Harun, Kahire 1958, I. s. 200.
[72] en-Nasıf, M. A., ***et-Tâc fi Ahadisi'r-Rasul,*** III. s. 374.

Kerbelâ faciası öncesinde bu defa Emevî zorbalarına karşı, yapıldığını görmekteyiz. **Hz. Hüseyn;** Yezid b. Muaviyenin komutanlarından **Ömer b. Saad** tarafından insafsızca kuşatıldığını görmüş ve günlerce süren bir çaresizlik içinde çırpınıp durduktan sonra, bu gözü dönmüş kanlı zorbalara aynı teklifi yapmış yani; ***ya Medine'ye dönmesine, veya Türk yurtlarına çekip gitmesine müsade etmelerini istemiştir***[73].

Bu ne hazin bir tecellidir ki; daha önce Beni Ümeyye liderliğinin, Mekkede, Hz. Peygamber ve Onun yakın çevresine yaptıkları buna benzer bir teklifi bu defada, **Hz. Hüseyin,** Kerbelâda, çok namüsait şartlar altında ölümün kucağına gitmeden önce Emevi zorbalarına yapmış ve Hz. Hüseynin kafasını uçurmaya çok hevesli görülen azgın Emevî komutanı tarafından insafsızca reddedilmiştir.

Buraya kadar olan açıklamalarımızda Mekkelilerin, **Ebû Talip'**e, Hz. Peygamber'in ilâhî tebliğini durdurmak ve onu, ebediyyen susturmak için ileri sürdükleri ciddi teklifler üzerinde durulmuş ve Araplar arasında **Türk yurtları** ve **Türk Hakanı** mefhumunun bir tarihi realite olarak ayrıntıları hakkında geniş bilgiler verilmiştir.

Hz. Hamza'nın Müslüman Olması:

Mamafih, bu kabil tekliflerin kayalara çarpan hırçın dalgalar gibi, her defasında **Ebû Talip** tarafından reddedilmesinden ve Müslüman toplumun sayılarının giderek çoğalması putlara ve putperestlere karşı vahyin üslubunun daha sert bir şekil olmasından sonra, Kureyş azgınları, on-

[73] Bu konularda daha geniş bilgi için bkz. Kitapçı, Z., ***Hz. Peygamber'in Hadislerinde Türkler,*** I. Kitap, s. 81, Krş. İbn Abdi Rabbih, ***el-Ikd,*** IV. s. 379.

dan ümidini kesmişler ve bir daha kapısını çalmamışlardır. Ancak bütün bunlarla birlikte başta Hz. Peygamber olmak üzere, Ona inanan bir avuç müslümanlara, insan havsalasının asla kabul edemeyeceği yeni bir vahşet ve işkence dönemi de başlamış oluyordu.

Kureyş canavarlarının bu azgın eli çok geçmeden, olanca vahşetiyle **Hz. Peygamber**'in yakasına yapışmış ona ve iman arkadaşlarına en ağır, en alçak bir şekilde zulüm etmeye başlamışlardır. Onlar bir taraftan dilleri ile Hz. Peygamber'e en galiz küfür ve en ağır hakaretleri yağdırırken diğer taraftan o kırılası elleri ile ona her fırsatta hücum etmekten, onu tartaklamaktan da geri durmuyorlardı. Bu azılı kafirlerden biri olan **Ukbe b. Ebu Muayt,** bir defasında **Hz. Peygamber**'i *Kabede* ibadet ederken görmüş, Ona olan kin ve nefretinden adeta patlayacak bir hale gelmişti.

Bu vahşi, canavar ruhlu adam, daha da ileri gitmiş pis bir kurt gibi Hz. Peygamber'e saldırmış ridasını onun boynunu bağlamış ve onu öyle bir sıkıştırmıştır ki, onu nerede ise boğup öldürecekti. Bunu tesadüfen ordan geçmekte olan **Hz. Ebubekir** görmüş, gözlerinden süzülen yaşlarla bu azgın canavarın üstüne atılmış ve

"Ey İnsanlar! "Bir insan Rabbim Allah'tır! Dediği için mi onu öldürmeye kalkışıyorsunuz?" diyerek **Hz. Peygamber**'i o canavarın elinden "Hayır!" nerede ise ölümden kurtarmıştı(74).

Buna benzer bir başka korkunç olayda **Hz. Peygamber, Hz. Hamza ve Ebû Cehil** arasında geçmiş ve bu acı zu-

[74] et-Taberî, II, s. 333.

lüm ve vahşet olayları **Hz. Hamza** gibi bir büyük kahramanın Müslüman olması ile sonuçlanmıştır. Şöyle ki:

Hz. Peygamber bir gün Safa tepesine çıkmış, doğup büyüdüğü vatanına bakıyor ve onların ne zaman Müslüman olacaklarını düşünüyordu. O sıralarda buradan geçmekte olan **Ebu Cehil, Hz. Peygamber**'i görmüş, hiddet ve öfkesinden kuduracak bir hale gelmiş bu arada ona ağza alınmayacak kadar çirkin ve kaba sözler söylemiş ve dilinin döndüğü kadar ağır hakaretlerde bulunmuştu. **Hz. Peygamber,** o yüksek ahlâkı sebebiyle buna cevap vermemişti, ama bundan kahrolurcasına bir üzüntü duyduğu da muhakkaktı.

Ne var ki **Ebû Cehil**'in, Hz. Peygamber'e yaptığı ağır küfür ve hakaretler Hz. Peygamber'in amcasının oğlu **Hz. Hamza**'ya ulaşmış ve onu, bir anda çileden çıkarmıştı. Bunu duyan **Hz. Hamza** büyük bir hışımla *Ka'be* ye geldi. Ebû Cehil orada bir gurup insanla oturuyordu. Büyük bir hışımla ona yöneldi ve gözleri çakmak, çakmak bir öfke yığını halinde Ebû Cehl'in başına dikildi. Hz. Hamza bu anda kendine hakim olamamış ve

"Demek benim kardeşimin oğluna söğüp sayan sensin!" diyerek elindeki yayı, öfkeyle onun kafasına indirmiş ve başını yarmıştı. **Hz. Hamza** bununla da yetinmemiş Ebu Cehl'in başındana akan kanlarla kıpkırmızı olan yüzüne tükürürcesine bir aslan gibi haykırmış ve şöyle demiştir:

"Ona sövüp sayan sen misin? Şu andan itibaren onun dinine giriyorum. O, ne diyorsa ben de onu diyorum. Hadi erkeksin, gücün yetiyorsa karşıma çık"(75).

[75] et-Taberi, II, s. 334.

Bu ne büyük bir iman ulviyeti idi. **Hz. Hamza** orada sadece **Ebû Cehil**'e değil, onun şahsında *Mekke*'nin en azgın küfür dünyasına karşıda meydan okuyordu. Bu, Ebû Cehil gibi o toplumda çok saygın yeri olan bir insan için katlanacak bir zillet değildi. Orada bulunanlar, **Hz. Hamza**'ya haddini bildirmeye kalkışmışlarsa da Ebu Cehil onları teskin etmiş ve Hz. Hamza'ya aşırı bir harekette bulunmalarını da önlemiştir(76). Ona göre; Hz. Hamza'nın Müslüman olması, büyük ölçüde İslâm dininin kuvvet bulması idi. İşte Ebu Cehil ve azgın Kureyş ulularını ürkütende bu idi. Nitekim **et-Taberi**'nin bu konudaki rivayetlerinden öğrendiğimize göre; ***Hz. Hamza bu şekilde Müslüman olduktan sonra Kureyş azgınları uzun bir süre Müslümanlara artık eziyet ve zulmetmekten çekinmiştir***(77).

Diğer taraftan **Hz. Peygamber,** bütün gücüyle *Yeni Dinî* yaymaya devam etmiştir. Aradan geçen bu birkaç sene zarfında bir taraftan Müslümanların sayıca çoğalmaları, diğer taraftan Mekke ileri gelenlerinin, başta Hz. Peygamber olmak üzere ilk Müslümanlara akıl almaz derecede işkence ve zulümler yapmaları, **Hz. Peygamberi,** yeni, yeni bazı arayışlara mecbur etmiştir. O da, yeni bir dinî meclis ve karargâhın kurulması idi. Hz. Peygamber gününün büyük bir kısmını burada geçirmeli ve ilk müslümanlar, kimseyi rahatsız etmeden Onu burada kolayca ziyaret edebilmeli idi.

Yeni Dini Karargah'ın Kurulması:

Bunun için uygun bir evin merkez olarak kullanılması icap ediyordu. Bu önemli vazifeye en uygun olan ev ise; ilk

76 et-Taberi, II, s. 334.
77 ed-Diyarbekîrî, ***Tarihu'l-Hamîs,*** Beyrut, 1283, I, s. 393.

mühtedilerden ve Benî Mahzum kabilesinden **Erkam b. Abdi-Mennaf**'ın evi idi. Rivayet edildiğine göre bu ev, Kâbe'nin batı yönünde **Safâ** ile **Merve** arasında, Safa tepesinin eteği üzerinde olup hacıların menasik-i haccı yerine getirmek için gelip geçtikleri, son derece işlek bir yol üzerinde bulunuyordu. Henüz 25 yaşlarında olan **Erkam,** evinin Müslümanlar için bir toplanma yeri, bir eğitim, öğretim ve daha önemlisi **"İstişare merkezi"** olarak kullanılmasını memnuniyetle kabul etmiştir.

Hz. Peygamber böylece ***Mekke*** idaresinden ayrılıyor, kendi müstakil idâresini kendisi kurmuş oluyordu. Bu; bir nevi yeni *"Muhammedî Devlet"*'in temelinin atılması idi. Burada Hz. Peygamber'in yüksek şahsiyeti etrafında toplanan müslümanlar çok geçmeden kendi müstakil varlıklarını ortaya koyacak ve Kureyş'in başına inmeye hazır demir bir yumruk haline geleceklerdir. Asıl bundan sonradır ki Hz. Peygamber'in dini; ***devlet*** ve şeriatı ise bu devletin ***anayasası*** olacaktı.

Hz. Muhammed İslâmiyet'in ilk yıllarından itibaren burayı bir nevi büro ve toplantı yeri olarak kullanmaya başladı. Oldukça zengin bir kişi olan **Erkam**'ın evi, büyük ve bu iş için tamamıyla yeterli idi. **Hz. Muhammed** günün büyük bir kısmını bu evde geçirir, İslâm dinine girmek istiyenleri, yeni dine girenleri, hatta kendisini görmek istiyen ziyaretçileri hep burada kabul eder ve onlara **Kur'an**'dan o güne kadar nazil olmuş ayetleri yine burada okurdu. Bu evde **Hz. Ömer** de dahil, birçok kimseler İslâm dinini kabul etmişlerdir. Erkam'ın evi, aynı zamanda ilk Müslümanlar için bir istişare ve dayanışma merkezi idi. Müslümanlar azgın Mekke-

lilerin yaptıkları kötülüklere karşı nasıl davranacaklarını ve tebliğ faaliyetlerinin daha başarılı bir şekilde yürütülmesi için yapılacak işleri burada konuşur ve kararlaştırırlardı[78].

Erkam'ın evi bir nevi İslâmi faaliyet merkezi haline dönüştürüldükten sonra ***İslâm Dininin*** tebliğ işi ile ilgili hizmetler daha başarılı bir şekilde yürütülmeye başlamıştır. Bu sıralarda İslâm dininin kazandığı en önemli başarılarından birisi yukarıda da ifade edildiği gibi, **Hz. Hamza** gibi Mekke aristokratları tarafından sevilen, sayılan, gerçekten mert ve cesur bir yiğit kimsenin Müslümanlığı kabul etmesi idi. Bunu daha önemli bir başarı takip etmiştir. O da Kureyş'in belki de en cesur yiğitlerinden biri olan, kuvvet ve kudret sahibi **Hz. Ömer**'in, Kureyş'lilerin hiç de beklemedikleri bir zamanda Müslüman olmasıydı[79].

İslâm tarihlerinde Hz. Ömer'in Müslüman olması ile ilgili uzun ve gerçekten de ilginç ayrıntılar vardır. Hz. Ömer'in müslüman olmasıyla İslâmiyet'in yerleşme ve yayılmasında yeni bir dönem başlamıştır. Ömer, yeni dine girinceye kadar müslümanlar daima gizli toplanıyor ve ibadetlerini gizli olarak yapıyorlardı. Halbuki **Hz. Ömer,** öyle korkak bir kimse değildi. Hz. Peygamber ve arkadaşlarına dışarı çıkmalarını ve İslâm Dinini aleni bir şekilde yaymalarını tavsiye etmiştir. Artık müslümanlar azimli, inançlı bir toplum bir güç, haline gelmişlerdi.

Habeşistan'a Hicretler:

[78] İbni Hişam, I. s. 253. Çağatay, N., ***İslâm Tarihi,*** s. 40. Lutfullah Ahmed, ***Hayat-ı Muhammed,*** s. 134.

[79] İbni Hişam, I. s. 342. vd. es-Süheyli, I. s. 217. İbni İshak s. 151.

İslâm Dininin kaydettiği bu gelişmeler, Mekkelileri görülmemiş bir derecede kızdırmış ve öfkelendirmiştir. Kureyş, bütün vahşet ve azgınlığı ile Müslümanlarla uğraşmaya, başta Hz. Peygamber olmak üzere ilk Müslümanlara akıl ve hayale gelmedik işkence ve zulmetmeye başlamışlardır. Hz. Peygamber'in şimdilik gücü, yeni Müslüman olanları Kureyş'in zulüm ve işkencesinden kurtarmaya kâfi değildi. Bu bakımdan onların ***Habeşistan***'a iltica etmelerini tavsiye etmiştir. (615) Bu şekilde ***Habeşistan***'a ilk göç başlamıştır. Daha sonra 82 erkek ve 21 kadın olmak üzere **Hz. Osman** gibi bir takım ileri gelen Müslümanların da bulunduğu ikinci bir kafile daha yola çıkacak ve ***Habeşistan***'a ulaşacaklardır[80].

Habeşistan'a giden bu ilk müslümanlar, orada Mekke'ye göre çok rahat bir çevre bulmuşlardır. Gerek Habeş kıralı **Necâşi**, gerekse Habeş halkı, bu ilk müslümanlara, kendileri müslüman olmadıkları halde, her türlü kolaylığı göstermişler, dolaysıyla bu ilk müslüman muhacirler, burada kaldıkları uzun süre zarfında yeme, yatma ve dinî vecibelerini yerine getirme hususunda en ufak bir sıkıntıya düşmemişlerdir. Hz. Peygamber, Habeşliler'in ilk müslümanlara karşı gösterdikleri bu sıcak ilgiden fevkalade hoşnut olmuş, onları Türklerle aynı kefeye koymuş ve kıyâmete kadar takdir ederek şöyle buyurmuştur;

"قال النبى (صلعم) دعوا الحبشة ما ودعوكم واتركوا الترك ما تركوكم."

"Habeşliler sizlere ilişmediği sürece siz de onlara ilişmeyiniz! Türkler size dokunmadıkça sizde Türklere do-

[80] İbni Hişam, I. s. 321, es-Suheyli, I. s. 205, İbni İshak, s. 154.

kunmayınız!"[81]. Bu, Hz. Peygamber'in Türklere olduğu gibi, Habeşlilere karşı da **Peygamber ümmetine** en önemli tavsiyelerden biri olmalı idi.

Hz. Muhammed'in peygamberliğinin onuncu senesi, amcası **Ebu Talip** ve kısa bir müddet sonra da eşi **Hz. Hatice** vefât etmiştir. İslâm tarihinde, aynı senede vuku bulan bu acıklı olaylar dolayısıyle bu seneye *"Am'ul-hüzn - Matem senesi"* denilmiştir. Meşhur **Mi'rac** hadisesi de, yine bu yılda vuku bulmuştur. Mi'rac kısaca; Allah'ın çok sevdiği kulu Hz. Muhammed'in, **Mescidi Haram**'dan başlamak üzere **Mescidi Aksa**'ya, oradan da melekût âlemine, oradan huzur-u İlâhiyeye, O, **Zât-Akdes**'e kadar uzanan ilâhi bir gece yolculuğu idi.

Mirac bir bakıma Hz. Peygamber'in en büyük mûcizesidir. Bu mûcize ile, dünyada gelmiş, geçmiş hiç bir peygambere nasip olmAyan bu ulu mazhariyete, Hz. Peygamber bu dünyada ulaşmış ve Ehl-i sünnet imamlarının ifâdesi ile *"ruh maal cesed fiziki beden ve ruhu ile"* Cenab-ı Hakk'ı görmesi mümkün olmuştur. Ayrıca **Mirac**; Hz. Peygamber'in gelmiş geçmiş bütün Peygamberler arasındaki şerefli yerini, yedi kat gök ehli ve bunca Melâike yanındaki yüceliğini ve bütün bunlardan sonra Onun, bütün kâinatı yoktan var eden Yüce Tanrı katındaki ululuğunu göstermesi bakımından, Peygamberler tarihinde eşi emsâli bulunmayan bir olaydır[82].

Hz. Peygamber'in Dışa Açılması ve I. Akabe Biatı:

[81] Kitapçı, Z., a.g.e. s. 108.
[82] İbni Hişam, I. s. 396, İbni İshak, 274, Hamidullah, M. I. s. 92-102.

Başta Hz. Peygamber olmak üzere, ilk müslümanlara karşı girişilen zulüm ve işkenceler, hatta Kureyş'in her şeyi ile Müslümanlara karşı uyguladığı **boykot** kararı, Hz. Muhammed'i yeni yeni çevre ve destek aramaya zorlamıştır. Hz. Peygamber bu cümleden olmak üzere **Tâif**'e gitmiştir[83]. Fakat orada, Mekkelilerle ilişkilerinin bozulmasını istemeyen bir kısım bedbaht Tâif'lilerin çok sert protestoları ile karşı karşıya kalmıştır. Onların bu manasız tutumları, Hz. Peygambere Yeni Dini yayma azminden bir şey kaybettirmemiş, bilakis bütün gücüyle, O, yeni bir çıkış yolu bulmaya ve dışa dönük faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir.

Bilindiği gibi Arapların hac için Mekke'ye geldikleri **Haram Aylar** ***Muharrem, Receb, Zilkâde, Zilhicce,*** umumi bir sulh ve sükûn ayları idi. Bu müddet zarfında fert ve kabilelerin birbirine kızgınlık ve öfkeleri unutulur, intikam hisleri bir tarafa bırakılır, herkes tam bir emniyet içinde Kâbe'de senelik dini vazifelerini yapmak için Mekkeye gelirlerdi. Hz. Peygamber bu fırsattan yeteri kadar istifade etmek isterdi. O her defasında hac için muhtelif yerlerden **Kâbe**'ye koşup gelen Arap kabilelerini ziyaret eder, onlara Yeni Dine girmek için vaaz ve nasihatlarda bulunurdu. Yine böyle bir hac mevsiminde Hz. Peygamber, *Akabe*[*] denilen yerde **Hazrec** kabilesinden olan Medineli bir gurubu Yeni Dine kazandırmaya muvaffak olmuştur[84].

[83] et-Taberi, II. s. 244, İbni Hişam I. s. 419.
[*] **Akabe**; *Burası Mekkeye 10 km. mesâfededir. Mekkeden Medineye giden yolun soluna düşer. Mina düzlüğüne çıkan geçide bir taş atımlık mesâfededir.* Z. K.
[84] İbni Hişam, I. s. 429.

Medineliler yurtlarına döndükten sonra İslâm Dini için canla başla çalışmaya başlamışlardır. Gerek **Hazrec**, gerekse **Evs** kabileleri arasında İslâm Dini büyük başarılar elde etmiş ve bu iki kabileden bir çok kişi müslüman olmuşlardır.

Hz. Muhammed'in, peygamberliğinin 12. senesinde yine bir hac mevsiminde Medine'den Mekke'ye 12 kişilik bir Müslüman gurubu gelerek Hz. Peygamber'le görüşmüş ve Ona biat etmişlerdir, ki tarihçiler bu biate *"Biat-ı Nisa"* veya *"Birinci Akabe Biatı"* adını vermişlerdir[85].

İkinci Akabe Biatı:

Bundan sonra İslamiyet *Medine*'de büyük bir süratle yayılmaya başlamıştır. Ertesi sene (M. 622) yılında yine hac mevsiminde Medîne'den 2 kadın ve 73 erkek olmak üzere büyük bir Müslüman cemaatı, Mekke'ye gelmiş ve yine **Akabe**'de Hz. Peygamber'le buluşarak istikbale matuf bazı kararlar almışlar ve bunların uygulanmasında Hz. Peygamber'e kesin söz vermişlerdir ki buna **İkinci Akabe** biatı denilmektedir[86].

Gerçekte *İkinci Akabe* biatının İslâm tarihinde çok önemli bir yeri vardır. Bu, Medineden gelen müslümanlarla yapılmış sıradan bir toplantı, bir hasret giderme bir sarılıp kucaklaşma, öpüşüp-koklaşma değildi. Medineli yeni müslüman cemaatin önde gelenleriyle Hz. Peygamber tarafından, gecenin zifiri karanlığında, Mekke varoşlarında yapılan bu gizli toplantıda; Hz. Peygamber'in varlığı, İslâm Dininin müstakbel mukadderatıyla ilgili herşey konuşulmuş, bu arada kandan, kılınçtan bahsedilmiş ve bunun kuru bir

[85] İbni Hişam, I. s. 431.
[86] İbni Hişam, I. s. 454.

laftan ibâret kalmaması için Hz. Peygamber onlardan Allah için "*biat*" istemişti. Buna göre onlar, Hz. Peygamberi her halûkarda koruyacaklar, Onu düşmanlarına karşı, İsrail oğullarının aksine, yalnız bırakmıyacaklardı. Bu; İslâm'ın devlet olmaya giden yolun açılması ve onun; koca ***Mekke küfrü*** ve idâresinin karşısına dikilmekti. Oysa Medineyi ayakta tutan Mekke idi. Nitekim meselenin nezâketini bütün yönüyle kavrayan **Abbas b. Ubâde,** onlara, yaptıkları bu *"Biat"*ın ne anlama geldiğini vurgulamak için bir kere daha konuşma ihtiyacını duymuş ve şöyle demiştir;

"Ey Hazrec Oğulları! Bu adamla neyin üzerine biat ettiğinizin farkındamısınız? *Onlar;*

"Evet farkındayız"

"Ona biat etmekle kırmızı ve siyah benizli insanlara karşı harp etmeyi de kabul etmiş oluyorsunuz. Eğer malınızla, canınızla bir felakete uğradığınızda ulularınızın kafası bir yere düştüğünde Onu düşmanlarına teslim edecekseniz bunu şimdiden yapınız, daha iyi olur. Aksi taktir de bu Allah katında dünya ve ahiret için bir alçaklıktır. Yok eğer Onun çağrısını kabul ettiğiniz taktirde, mallarınızın elinizden gitmesi, ulularınızın ölümü pahasına da olsa verdiğiniz sözü yerine getireceksiniz bunu kabul ediniz. Bu sizlere Allah katında hem bu dünya ve hem de ahiretiniz için daha hayırlıdır." *Bunun üzerine Hazretçliler:*

"Mallarımızın elimizden gitmesi ve ulularımızın ölümü pahasına olsa da ona biat ediyoruz" *demişler ve Hz. Peygamber'e dönerek:*

"Ey Allah'ın Rasulü biz sana biat eder ve sözümüzü yerine getirirsek bunun karşılığı nedir? *Demişlerdir. Buna Hz. Peygamber:*

"CENNET!" deyince orada bulunanlar:

"-Ey Allah'ın Rasulü! Elini uzat!" "demişler ve Hz. Peygamber elini uzatınca da onların hepsi ona biat etmişlerdir"[87].

Bütün bunlar; Hz. Peygamber'in, bundan sonra takip edeceği stratejinin esaslarını ortaya koymaktadır. O, bir bakıma İslâm'ın yer yüzünde kendi hükümranlığının temelini atıyordu. Bu yeni stratejide artık Mekkeli müşriklerin ezâ ve cefâlarına boyun eğmek yoktu. Gerekirse onlarla hesaplaşma vardı. Bu gerektiğinde malıyla, canıyla, kılıcıyla, kanıyla olacaktı. Gerçekte Mekke'nin fethine ilk adım, **Akabede,** Hz. Peygamber'in Medineli müslümanlarla yapmış olduğu bu "**Akabe Biatı**"nda atılmıştı.

Burada asıl dikkat edilmesi gereken bir husus daha vardır. O da; *Hz. Peygamber'in Medinelilerin karşısına bir "Peygamber" olması yanı sıra; çok uzak görüşlü-vizyon sahibi-bir devlet adamı, çok iyi bir diplomat, bir teşkilat adamı, çok iyi bir müzâkereci, karşısındakileri istediği hedeflere rahatça yönlendirebilen, iknâ gücü yüksek bir kişi olarak çıkması ve istediklerini fazlasıyla elde etmesi idi.* O, diplomasideki bu üstün başarı ve çok yüksek manevra gücünü *"Hudeybiye Antlaşması"*nda bir kere daha ortaya koyacaktır. Hz. Peygamber her şeyden önce bir ekip adamı, yola yalnız değil birlikte ve sorumluluğu herkeste paylaşarak çıkan bir adamdı.

[87] İbni Hişam, I. s. 446. Ayrıca bkz. Hamîdullah, M. a.g.e., I. s. 120. *Müellif Akabe Bîatının çok geniş bir değerlendirmesini yapmıştır.*

Nitekim, Medinelilerle yaptığı bu diplomatik müzâkerelere, daha henüz müslüman olmamış ve kabîle asabiyetine bağlı kalarak Hz. Peygamberi düşmanlarına karşı müdafaa etmiş ve aynı zamanda iyi bir diplomat olan amcası **Hz. Abbası** müsteşar olarak kullanmıştı. Niçin **Hz. Ebû Bekir** değil de Hz. Abbas'ı yanına almıştı? Bu sorunun cevabı Hz. Abbas'ın müzakereler sırasında yapmış olduğu son derece ölçülü konuşmalarında yatmaktadır. Bu vesile ile Hz. Abbas'ın ne kadar usta bir diplomat olduğu da ortaya çıkmaktadır.

Fakat işin son derece ilginç bir yönü daha vardır. O da, Hz. Peygamber'in, bütün bunları yaparken, kendisine örnek olarak seçebileceği ne bir **Peygamber** ve nede Araplar arasında üstün şahsiyetini herkese, özellikle komşu ülkelere kabul ettirmiş bir devlet adamının olmayışı idi. Onun aileside, Mekke idâresi ve ***Daru'n-Nedve*** denilen şehir meclisinde, hiç bir zaman aktif olmamıştı. Bütün bu olumsuzluklara rağmen, Onun bu yeni inisiyatifini devlet adamı bazındaki üstün başarısını kolay, kolay izah etmemiz mümkün değildir.

Hz. Peygamber "**Biat**" işi tamamlandıktan sonra da Medinelilerin her zaman arkasında olmuştur. O, Medinelilerin kendi aralarından on iki kişiden oluşmak üzere bir "*Nakibler*" heyeti seçmiş (üst komite) ve bundan sonraki gelişmeleri ve bu işin kontrolünü onların sorumluluğuna bırakmıştır. Böylece *"Dâru'l-Erkam"* olayından sonra ***İslâm Devletine*** giden yolda ikinci ve çok büyük bir merhale daha alınmış oluyordu.

Medine'ye İlk Göçler ve Hz. Peygamber'in Hicreti:

Artık bu ikinci *Akabe Biatı* ile **Medine**'nin kapısı müslümanlara açılmıştı. Hz. Peygamber müslümanların yavaş yavaş **Mekke**'yi terketmelerine müsaade etmeye başlamıştı. İslamiyetin rakip şehir **Medine**'de beklenmedik sürat ve derecedeki başarısı Mekkelileri büyük bir telaşa düşürmüştür. Müslümanlar birer ikişer Medine'ye göç etmeye başlamışlardı. Mekke'nin bu şekilde boşalması, **Kureyş** ileri gelenlerini çok rahatsız ediyordu. Çünkü bu Medinenin bir rakip şehir olarak Mekkenin karşısında her bakımdan daha da güçlenmesi kuvvetlenmesi demekti. Ayrıca buradan göç edenler Mekkeden, Medineye çok kötü haberlerle gelecekler ve Kureyş'in kötü propagandasını yapacaklardı. Bütün bunlar Mekkenin itibarını zedeliyeceği gibi, Kureyş liderlerinin, diğer kabileler nezdindeki şereflerine büyük dabeler vuracaktı. Mekkelilerin buna sabır ve tahammül göstermeleri beklenemezdi. Artık meselenin kökünden halledilmesi gerekiyordu.

Bu sıralarda Mekke'nin reisi ve aynı zamanda Hz. Peygamber'in en azılı düşmanlarından biri olan **Ebû Süfyan** ve **Mekke**'nin diğer kudurmuş azgınları bütün bu olup bitenlere bir son vermek için bir araya gelmişler ve Hz. Peygamber'in mübarek vücudunu ortadan kaldırmaya karar vermişlerdir. Peki bu nasıl olacaktı?

Hz. Peygamber'e karşı uygulanmak istenen bu feci suikast planı kısaca şöyle idi: Mekke aristokrasisini temsil eden belli başlı büyük kabilelerden güçlü kuvvetli birer kişi seçilecek ve bunlar ortalık yavaş, yavaş kararmaya başladıktan sonra, O'nun evini kuşatacaklardı. Sayıları 25-50 kadar olan bu câniler çetesi, önce Onun evine giriş ve çıkışları önleyecekler ve yeni bir gün ışığında, Hz. Peygamber evinden çıkacağı bir sırada, bu gözü dönmüş, bu kiralık azılı katiller, **Hz. Peygamber**'in üzerine çullanacak, her biri bir bıçak veya kılıç darbesiyle onu öldüreceklerdi. Böylece ***Beni Haşim*** kabilesinin ***kan*** davasında bulunması da önlenmiş olacaktı[88].

Çünkü, Beni Haşim'in, bütün bir Mekke ve civar kabileleri karşısına alması, asla düşünülemezdi.

Mekke şehir meclisinde, azgın, zorba ve kara vicdanlı İslâm düşmanları tarafından, üstelik çok uzun münakaşalardan sonra alınan bu meşum karar, bir çoklarına olduğu gibi çok geçmeden, her nasılsa Hz. Peygamber'e de ulaşmıştı. Artık bu aşamadan sonra, Onun hâlâ Mekke'de kalması bir tedbirsizlikten öte çok da tehlikeli olurdu. Bu bakımdan O, derhal harekete geçerek can dostu **Hz. Ebû Bekir**'in evine gelmiş, iyi bir durum muhakemesi ve çok çabuk bir yol hazırlığı yaptıktan sonra Medine'ye gitmek üzere Mekke'yi terk etmişlerdir. Bu ayrılık gecesinde onun mübarek yatağında **Hz. Ali** yatacaktı.

Kısaca Hicret Olayı ve Önemi:

Hz. Peygamber; Hz. Ebû Bekir'le çıktığı bu uzun ve çileli yolculukla taktik, strateji, düşmanlarını yanıltma, yol ve yol güzergahının tespitinde fevkalade bir deha örneği sergilemiş ve neticede tahminlerin ötesinde beklenmedik bir başarıya ulaşmıştır. Şöyle ki:

Hz. Peygamber, bu kara haber kendisine ulaştığında hiçbir telaşa kapılmadan doğruca **Hz. Ebu Bekir'**in yanına gitmiştir. Bu iki arkadaş, kısa bir durum muhakemesi yaptıktan sonra bir gece vakti evden çıkmışlar ve doğruca Mekke'nin güney batısındaki ***Sevr Dağına*** gelmişler ve orada bir mağaraya sığınmışlardır. Böylece onlar Mekke li müşriklerin

[88] İbni Hişam, I. s. 448.

azgın zulüm çemberinden kurtulmak için ilk başarılı adımı atmış bulunuyorlardı. Zira kuşun kafesten uçtuğunu öğrenen *Mekke*'liler bir anda çılgına dönmüş ve şaşkınlıklarından bir kısım aşırı teşebbüslerde bulunmuşlarsa da bu onlar için hiçbir fayda sağlamamıştır.

Daha sonra bu uzun ve çileli yolculuk için dört kişilik küçük bir kafile oluşturulmuştur. Kafileye hala müşrik olmasına rağmen dürüst bir inan ve iyi bir kılavuz olan **Abdullah b. Ureykıt** yol gösterecek ve Hz. Ebu Bekir'in azaldı kölesi olan **Âmir b. Füheyr,** kafilenin umumi ihtiyaçlarının giderilmesinde onlara yardım ve hizmet edecekti. Kafile son hazırlıklarını yaptıktan sonra buradan bir akşam vakti ayrılmaya hazırlanıyorlardı. Ne var ki Hz. Peygamber yine de üzgün görünüyordu. Kâinatın Efendisi, buradan ayrılmadan önce, artık bir ilâhî gufran bekleyen *Mekke* ye, müşriklerin bir *"Zulüm Yurdu"*[89] haline getirdikleri kendi öz yurduna son bir kere daha bakmış ve kalbinin derinliklerinden kopup gelen tahassürlerini buğum, buğum göz yaşı gibi dile getirmiş ve şöyle demiştir:

"-Ey Mekke! Bütün dünyada en çok sevdiğim yer senin kuytu topraklarındır. Ne yazık ki, senin çocukların beni, senin, kuytu duvarlarının dibinde bile bırakmıyor ve gölgelenmemi istemiyor!"[90] demiş ve *Kureyş*'e yinede lânet etmemiştir. Bütün bunlar Onun, kendi doğduğu yere, öz vatanına ne kadar bağlı, gönlü kalbi insanî duygularla dopdolu bir büyük insan olduğunu ve *Mekke*'yi hiç bir zaman unutmayacağını göstermektedir. Mekkeliler çok yakın bir gelecekte bunun farkına varacak ve çok ağır bir şekilde faturasını ödeyeceklerdir.

[89] *Kuran-ı Kerim, en-Nisa,* 76.
[90] Şibli, Mevlâna, I. s. 294.

Evet bu küçük *"hicret kafilesi"* kendilerinden emin olduktan sonra Sevr'den ayrılmış, güneye *Kızıl Deniz* istikametine sapmış ve *Tihâmeye* doğru yönelmiş, sonra aksi istikamete yani Kuzeye yönelmiş, çölün derinliklerine dalmış, *Medine*'ye doğru hiç kimsenin kullanmadığı sapa bir yoldan ilerlemeye başlamışlardır. Bu İslâm ve insanlığın mukadderatını değiştirecek bir yolculuktu.

Hz. Peygamber ve yol arkadaşları, bu yolculuk sırasında çöl denizini aşmış, dağ ve tepe yollarından geçmiş, çok uzun ve çileli bir yolculuktan sonra, çok sevdiği *Medine;* "Hayır!" asıl mücadele arkadaşlarına ulaşmış ve Onu hasretle bekleyen Medine halkına kavuşmuştur. Ne var ki kaynaklarda Hz. Peygamber'in Mekke'den çıkışı, Kubaya varışı ve Medine'ye girişi ve karşılanması hakkında verilen tarihler oldukça farklıdır. Bunların incelenmesi sonucunda; Mekkelilerin 9 Eylül 622. Perşembe günü su-i kasd kararı aldıkları, bunu duyan **Hz. Peygamber**'in o gece şehri terk ederek **Hz. Ebu Bekr**'le birlikte Sevr mağarasına sığındıkları, 10, 11, 12 Eylül Cuma, Cumartesi ve Pazar gününü Mağarada geçirdikleri, 13 Eylül, 622, Pazartesi günü mağaradan çıktıkları ve 20 Eylül 622, Pazartesi günü Kubaya indiği ve 24 Eylül 622, Cuma günü buradan hareketle Medine'ye girdiği anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber bu sıralarda tam elli üç yaşında bulunuyordu[91].

[91] Geniş bilgi için bkz. Önkal, A., ***Hicret,*** DİA, XVII, s. 458, 462, İbn Hişam, I, s. 480, et-Taberi, II, s. 369, İbnü'l-Esir, II, s. 94, İbn Kesir, ***el-Bidaye;*** III, s. 168, ed-Diyarbekiri, ***Tarihu'l-Hamis,*** I, 320, Caeteni, L., ***İslâm Tarihi,*** ta. H. Câhid, İstanbul, 1924, III, s. 7, Fethu'l-Bâb, Hasan, ***Alâ Tarih el-Hicre,*** Kahire, 1971, el-Bablâvi, Mahmud, ***Tarih el-Hicre en-Nebeviyye,*** Beyrut, 1985.

Hicret, ***İslâm ve insanlık tarihinin en önemli olaylarından biridir. Hicret; bir mekan değişikliği olmanın çok ötesinde İslâm'a devlet olmaya giden yolu açmıştır. Asıl bundan sonradır ki; Hz. Peygamber'in dini-devlet ve şeriatı ise bu devletin anayasası olmuş ve Hz. Peygamber Rasüller tarihine ilk defa devlet kuran bir Peygamber olarak geçmiş ve onun devleti; bir "İslâm devleti" olarak değişik kimlerle bugünlere kadar gelmiştir.***

Yine hicret; İslâm tarihi ve Muhammed Ümmetinin ***"milad"***ı olmuş ve bundan sonra yeni İslâm devleti ve İslâm tarihinin kronolojik olayları bu ***"Hicri takvim"*** esas alınarak yazılmış ve İslâmi şahsiyetimizin temel taşlarından biri olmuştur. Bu bakımdan **Kuran-ı Kerim**'in bir çok ayetleri ve **Hz. Peygamber**'in bir çok hadislerinde hicret; yani ***"Ensar"*** ve ***"Mühacirin"***den bahsedilmiş ve onların Allah katındaki yüksek şeref ve mertebeleri dile getirilmiştir. Nitekim bu ayetlerin birinde şöyle buyrulmuştur:

"Öne geçen ilk Mühacirler ve Ensar'la onlara güzellikle tabi olanlar; İşte Allah onlardan razı olduğu gibi, onlarda Allah'tan razı olmuşlardır. Allah onlara içinde ebedî kalacakları, altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük bir kurtuluştur".

Evet **Hz. Peygamber**'in Mekke'den Medine'ye hicreti o devirde herkesi meşgul etmiş, başlı başına büyük ve önemli bir olaydır. Bu ve bundan sonraki sayfalarda kısaca "Hicret olayı"nın; ***siyasi, dini, sosyal*** boyutları üzerinde durulacak, gelişen ve değişen olayların genel bir değerlendirmesi yapılacaktır. Ancak; **Hz. Peygamber**'in bundan sonraki hayatı, İslâmiyetin yayılışı, müslüman cemaatin yeniden teşekkülü, ilk "**Peygamber Devleti**"nin temellerinin atılması ve yeni devletin başkenti olması itibari ile *Medine*'nin İslâm tarihinde çok ayrı bir yeri vardır. Bu bakımdan herşeyden önce *Medine*'nin kısaca sosyal hayatı ve yeni toplumun idari yapılanmadaki önemi üzerinde durmamız herhalde yararlı olacaktır.

IV.
HZ. MUHAMMED VE İSLÂMİYETİN MEDİNE DEVRİ
Medine'de Yeni İslâm Devletinin Kuruluşu

Medine'nin Sosyal ve İdari Yapısı:

Medine; Arabistan'ın uzun tarihi seyri içinde, iki büyük şehrinden biri olmuştur. Hicret'ten sonra Hz. Peygamber'in öz yurdu, ilk halifeler zamanında *"Peygamber Devleti"*nin siyasi ve dini merkezi ve daha sonraları dünyanın en büyük dini, kutsal yerlerinden biri olmuştur. Kuruluşu ve en eski tarihi hakkında fazla bir bilgi yoktur. **Kuran-ı Kerim** de bir diğer adının "*Yesrib*" olduğu[92] bildirilen Medine; ilk devirlerde tam manası ile bir şehir değil, bahçelerle çevrili, şuraya, buraya yapılmış evler ve basit kulübelerden oluşmuş bir kasaba idi. Bu dağınık evler zamanla ve fakat çok yavaş bir şekilde birleşmiş, büyümüş ve Hz. Peygamberin hicret ettiği senelerde çoktan güzel, kalabalık ve müreffeh bir şehir olmuştu. Hicretten sonra buraya *"Peygamber Şehri"* anlamına **Medinetü'r-Rasûl** denilmiştir[93].

Arabistan'ın *Hicaz* bölgesinde, hafif bir surette kuzey'e doğru meyilli bir ovada ve *Kızıldeniz*'in yaklaşık 100 km. doğusunda kurulan *Medine* şehri, ve etrafındaki bütün arazi volkaniktir. Etrafı, *Uhud* ve *Ayr* dağları ile çevrilmiştir. Medine arazîleri, çok verimli idi. Ta eski zamanlardan beri burası bu gün de dahil hurma ve hurmalıklar ile meşhurdu. Şehirde bir çok su kuyuları vardı. Genellikle sular tuzlu ol-

---

[92] ***Kuran-ı Kerim**; el-Azab*, 13.
[93] Dânişmend, İ. H., a.g.e. s. 74.

duğundan, tatlı su sıkıntısı çekilirdi(*). Medine de genellikle, "**ziraat**", Mekke de ise "**ticaret**" hakimdi. Ancak coğrafî konumu itibarı ile Arabistan'ın Kuzey istikametine açılan kervan yollarını, kontrol edecek bir durumda olması ona, Mekke ye karşı her zaman ayrı bir stratejik üstünlük sağlıyordu. Nitekim bunu Hz. Peygamberde bir koz olarak Mekkeli kâfir Kureyş tâcirlerine karşı kullanacaktır.

Medine; sosyal yapı ve idari şekil ve toplumun dinamiklerini oluşturan birimler bakımından Mekke'nin tam aksine gayri mütecânis ve çok farklı bir durum arz etmekte idi. Her şeyden önce buraya muhtelif devirlerde ve çeşitli vesilelerle büyük ölçüde bir "*Yahûdi*" unsuru gelip yerleşmişti. Bu husustaki rivayetlerden anlaşıldığına göre; MÖ. VI. yüz yıl başlarında Bâbil kıralı **II. Nobukodonosor** (İslami kaynaklarda Buhtunnasar), (MÖ. 605-562), **Kudüs'ü** işgal edip, oradaki Yahûdileri **Bâbil'e** sürdüğü sıralarda, kaçmak fırsatını bulabilenler güneye, yani Hicaz'a inmişler, **Hayber, Vâdii'l-Kura, Fedek** gibi yerlerle birlikte Medineyi de yurt edinmişlerdi. Böylece Medine ve civarı, **Kurayz'a, Nadir** ve **Kaynuka** gibi kalabalık eski Yahûdî kabilelerinin merkezi olmuştur[94]. Bu, diğer gayr-i Arap kavimlere göre istisnai bir durumdur.

Kurayza ve **Nadir** Yahudi'leri ticaretle birlikte şehrin idaresinde ve Yahudi cemaatinin arasında üstün bir yeri ve ayrı bir söz sahibi idiler. **Kaynuka** ise, kuyumculukta çok ileri gitmişti. Şehrin ekonomik dizgini burada da Yahudile-

* *Kuba'dan, Osmanlı cihan hükümdarı Kanûni Sultan Süleyman tarafından mükemmel bir su yolu yaptırılarak Medine'ye yeter derecede su akıtılmıştır* Z. K.

94 Abbas, Şüşteri, M., ***Hâtemü'n-Nebiyyin,*** Tahran, 1324. s. 75. Çağatay, N., ***İslâm Öncesi Arap Tarihi,*** s. 95.

rin eline geçmiş ve genellikle ekim-dikim işleri ile uğraşan mahalli **Araplar**; ağır faiz borçları yüzünden Yahûdilere bağımlı bir hale gelmişlerdi. Ancak yerli halk; Yahûdilerle olan bu ticari ve sosyal münasebetleri sonucu onlardan kısmen de olsa okuma yazma öğrendikleri gibi, onlardan eski dinler ve Peygamberler, özellikle **Hz. Musa** hakkında bir çok şeylerde öğrenmişlerdi.

Belki bu, Medine'deki Arap kabilelerinin süratle müslüman olmalarında çok önemli bir faktör olacaktır. Yahûdilerden yaklaşık 300 sene sonra **Marib Seddi**'nin yıkılması sonucu Yemenli büyük *Ezd* kabilesinin kollarından **Evs** ve **Hazrec** kabileleri de Medine'ye gelip yerleşmişler ve zamanla sayı bakımından Yahûdileri bile geride bırakacak derecede çoğalmışlardır. Hulâsa; **Hz. Peygamber** büyük dava arkadaşı **Hz. Ebu Bekir**'le çok zorlu geçen bir çöl seyâhatından sonra Medine'ye geldiklerinde şehrin sosyal ve idâri yapısı ve etnik dinamikleri şu şekilde idi;

Medine Şehir Devletinin Sosyal Yapısı:

I. ***Evs ve Hazret Kabileleri:*** Bunlar Arap ve Araplığın öz temsilcileri idi ve bundan ayrı bir gurur duyuyorlardı. Bu iki kardeş kabilenin soyu ***Kahtanilere*** kadar dayanıyordu. Aslen ***Yemenli*** olup, ***Seylül-Arim'***den sonra yurtlarını ve yuvalarını terk etmişler ve en sonunda Medine'ye gelmişlerdir (492).

Câhiliye devrinde bu iki kardeş kabile arasında bir çok harpler olmuştur. Bundan zayıf düştükleri için uzun yıllar ***Yahudilerin*** zulüm ve tahakkümü altında yaşamışlar ve en sonunda ***Gassanilerin*** yardımı ile ancak hürriyetlerine kavuşabilmişlerdir (492), Câhiliye devrinde onlarda bir çok

Arap kabileleri idi. ***Putperest*** idiler ve hepimizin bildiği ***Menat*** putuna tapıyorlardı.

Bunlar Akabede *Hz. Peygamber*'e sahip çıkmışlar, kanları, canları, malları ve ulularının ölümü pahasına da olsa ona biat etmekten çekinmemişler ve kılıçlarını İslâm'ın yüceliği için sıyırmışlardır. Onlar bundan böyle yeni toplum, İslâm cemaati ve Medine şehir devletinde ***"Ensar"*** diye anılacaklardı. Medine'nin tarımı, hurma ve hurmalıklarından bunlar söz sahibi idiler[95].

II. ***Filistin'den Koğulan Yahudiler;*** Bunların en önemlileri; ***Benu Kurayza, Benu Kaynuka ve Benu Nadir*** kabileleri idi. Şehrin ekonomik, ticari ve idari dizginleri onların elinde bulunuyordu. Her ne kadar ***Tevrata*** bağlı ve **Hz. Musa**'nın dininde görünüyorlarsa da; Yeni toplum, İslâm cemaati ve Medine şehir devletinde ***"nifak" ve "Münafıklığı"*** temsil ediyorlardı.

III. ***Kureyş Aristokratları:*** Bunların iman hakimiyetine giden yolda, ***Mekke***'yi, "Hayır!" yurdunu, yuvasını, malını mülkünü, aile ve çocuklarını terk ederek, ***Medine***'ye gelip yerleşen insanlardı. Bunlar ***Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali*** idi. Bunlar İslâm'ın ilk öncüleri ve ilk iman erleri idi. Sadece ve yalnız Allah'ın dininin yüce olması için hicret etmişlerdi ve dünyevi başka hiçbir gayeleri de yoktu. Yalın kılıç, mert, yiğit insanlar ve tam bir cihat erleri idi. Artık bundan sonra Kılıçları, İslâm'ın yüceliği için parlayacaktı.

---

[95] *Geniş bilgi için bkz.* Algül, H., ***Evs Kabilesi,*** DİA, XI, s. 541-542, Önkal, A., ***Hazreç Kabilesi,*** DİA, XVII, s. 143-144.

Bunlar, yeni toplum, İslâm cemaati ve Medine şehir devletinde ***"Muhacir"*** diye anılacaklardı. Aydın ve kültürlü insanlardı Kureyşi temsil ediyorlardı. İslâm dini ve yeni şehir devletinin harici ve dahili politikasını bundan böyle onlar temsil edecek ve yüksek bir istişare kurulu oluşturacaklardı.

IV. ***Yerli Araplar:*** Bu ana grupların dışında henüz Müslüman olmamış, bir kısmı putperest, bir kısmı da ***Hıristiyan*** Araplar vardı. Bunlar çoğu halde Medine ve civarında oturan bedevi ***"Arap Kabileleri"*** idi.

Bunların yeni toplum, Müslüman cemaat ve Medine şehir devletindeki statüleri ***"Yeni Anayasa"*** çerçevesinde tespit edilecekti. Onlar bu ilk merhalede İslâm dinine değil, **Hz. Peygamber**'in siyasi kişiliği ve devlet başkanlığının himayesi altında kalacak ve Medine işlerine pek fazla müdahale etmeyeceklerdi.

Görülüyor ki ***Medine;*** Hz. Peygamberin hicreti sırasında, etnik yapı, dinî inanç ve düşünce, sosyal yaşayış bakımından tamamen birbirinden farklı, böyle keskin, bileyli gruplardan oluşmakta idi. Buna, kendini beğenmiş Medine Yahûdilerinin idâri rakabetini de ilâve etmemiz gerekmektedir. Bu gruplar arasında sosyal, siyasi ve idâri dengeler kurmak çok zor bir mesele idi. Bütün bunlar Medine de; Hz. Peygamberi tahminlerin ötesinde, çok zor günlerin beklemekte olduğu idi. Nitekim öylede olacak, **Allah'ın Rasûlü,** Medine de, cemaatler arası yeni dengelerin kurulması ve bir dereceye kadar düzenin sağlanmasında çok sıkıntılı günler

yaşayacaktır[96]. Çünkü şimdi Hz. Peygamber'in karşısında sert, mert, zulmü dünyayı dolduran, azgın kızgın *Mekke Müşrikleri* değil, inadına kaynak, korkak, ürkek, sözüne güvenilmez, çoğu kere hain *Medine münafıkları* yani *Ehl-i Kitap*, yani *"Yahudiler"* vardı.

Hz. Peygamber'in Gölgesi Medine Üstünde:

Hz. Peygamber; Hz. Ebû Bekir'le çıktığı bu, çok uzun ve çileli bir yolculuktan sonra nihayet Medine'ye gelmişlerdir. **Abdullah b. Ureykıt** gibi, çok meşhur bir kılavuz sâyesinde ve günde ortalama, 8-10 saat yürümek suretiyle, 450 km. kadar olan bu uzun yolu ancak 10 günde alabilmişlerdi. Hz. Peygamber önce, Medine'ye bir saatlik mesafede bir yer olan **Kuba**'ya gelmişler ve burada konaklamışlardır[97]. Zira böyle uzun bir yolculuk, bin bir çeşit zorluklar ve yol sıkıntısı **Hz. Peygamber**'i bir hayli yormuştu. Bu bakımdan o, burada iki-üç gün istirahat etme ihtiyacını duymuşlardır.

Hz. Peygamberin böyle, iki-üç gün bir rivayete göre daha fazla burada kalmasını; bir taraftan yol yorgunluğunu gidermek, diğer taraftan da umumi heyecanın biraz daha yatışmasını beklemek, **Medine**'nin genel durumu hakkında çeşitli yönlerden daha derli toplu bilgiler edinmek gibi daha birçok önemli sebeplerle izah etmek mümkündür. Mamafih bu süre zarfında burada, İslâm'ın kendi öz ikliminde, hür bir mescit yapmışlardır ki buna **Kuba Mescit'i** denilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de bu mescit'ten çok sitayişkâr bir şekilde

---

[96] *Medine hakkında geniş bilgi için bkz.* Eyup Sabri Paşa, ***Mirat-ı Medine***, İstanbul, 1304. Buhl, F.R. ***Medine***, İA. VII. s. 459-471. Margoliouth, D. S., ***The Relations Between Arabs and Israelities Prior to the Rise of Islam***, London, 1924.

[97] İbni Hişam, I. s. 494, et-Taberi, II. s. 371.

bahsedilmekte ve ilk günde **temeli takva** üzerine kurulan ilk mescit olduğu bildirilmektedir[98].

Nihayet Hz. Peygamber bir cuma günü, zaten orada bulunan müslümanlarla birlikte **Kuba**'dan Medine'ye doğru hareket etti. Kâfile **Beni Salim Mahallesi**'ne geldiklerinde cuma vakti gelmiş olduğundan burada bir mola verilmiş ve Müslüman cemaat topluca ilk namazlarını kılmışlardır. Haddizâtında bu, İslâm'da ilk cuma ve hutbe de Hz. Peygamber'in okuduğu ilk hutbe idi. Zira İslâm dini kendi hür iklimine kavuşmuştu.

Hz. Peygamber'in Kuba'da Verdiği İlk Mesaj:

Gerçekte Hz. Peygamber'in bu hutbesi bir belâğat ve fesâhat örneği olması yanı sıra, Onun, kitleleri ne kadar etkileyen güçlü bir hatip olduğunu göstermesi bakımından da son derece önemlidir. O, bu ilk hutbesinde ebedî risâlet misyonunun özünü ortaya koymuş ve Medine'ye niçin geldiği hakkında bu ilk fırsatta; **Medine** halkına, **Yahudî** liderliğine ve civar insanlara çok köklü mesajlar vermiş ve onların boş hayallere kapılmamalarını istemiştir. Zira O, buraya yalnız ve yalnız Allaha, insanları doğru yolu çağırmaya ve dolayısıyla onları, kendilerini yutmak üzere olan küfür ve imansızlık canavarı hayır, bir büyük cehennem azabı ve ateşinden kurtarmak için geliyordu.

Yoksa siyâsî bir gaye mülk ve saltanat için değildi. Nitekim hutbede en ufak siyasi bir mesajın bulunmaması bizimde dikkatimizi çekmektedir. Zaten günlerdir büyük bir merak içinde, Hz. Peygamberin maksadını anlamak için çırpınıp duran **Yahûdî** liderliğini de, Hz. Peygamber böylece

---

[98] ***Kuran-ı Kerim;*** *et-Tevbe*, 108.

rahatlatmak, en azından kendine karşı alelacele olumsuz bir tavır takınma ve ceple oluşturmalarını önlemek istiyordu. Bu hutbede **Evs** ve **Hazrec** kabileside dahil bütün Medinelilerin alacağı çok büyük dersler vardı. Bu bakımdan buraya Hz. Peygamber'in, Medine'nin hür ufuklarından, belki bütün insanlığa ebedî bir nasihati olan bu hutbenin metnini vermeyi uygun bulduk. **Hz. Peygamber** bu ilk hutbesinde şöyle demiştir;

"Ey İnsanlar! Sağlığınızda ahiretiniz için hazırlıklı olunuz. Muhakkak bilmiş olunuz ki, Kıyâmet günü mutlaka gelecek ve o gün, birinin başına sanki yıldırım çarpmış gibi vurulacak ve çobansız bıraktığı koyunların hesabı sorulacaktır. Sonra Cenabı Hak ona diyecek; ama nasıl diyecek? Onunla kendi arasında bir tercüman yok, bir perde, bir engel yok. Bizzat diyecektir ki: "Sana benim. Peygamberim gelip tebliğ etmedi mi? Ben sana mal verdim, sana lûtuf ve ihsanlarda bulundum. Peki ya sen kendin için ne gibi bir hazarlıkta bulundun? Dünyada iken ahiretin için hangi hayır ve hasenatı işledin? Hangi iyiliği yaptın?"

O zavallı kimse sağına bakacak, bir şey göremeyecek. Soluna bakacak, yine bir şey göremeyecek. Ancak önüne bakacak, bir de ne görsün, kocaman bir cehennem. Ondan başka bir şey yok.

Öyleyse Ey İnsanlar! Aklınızı başınıza alınız! Her kim kendisini, hiçbir şeyi yoksa, velev ki yarım hurma ile olsun, bu azgın ateşten kurtarabilecek ise hemen o hayrı işlesin. Onu da bulamazsa, hiç olmazsa bir güzel sözle kendini kurtarmaya çalışsın. Herkese iyilik söylesin. Gerçek Müslüman, dilinden ve elinden, başkaları zarar görmeyen kimsedir. Zira, müslümanın işlediği her bir hayıra, on mislinden yedi yüz misline kadar sevap verilir.

Allah'ın selamı, rahmet ve berekâtı üzerinize olsun"[99].

Cuma namazından sonra kafile hareket etti. Hz. Peygamber bir devenin üstünde idi. Medine'nin hür iklimine doğru yürüyordu. Medine, ne ondan önce ve ne de ondan sonra herhalde böyle bir coşku bir heyecan, bir sevgi göremeyecektir. Herkes yollara dökülmüş, **ALLAH'ın Elçisini** bağırlarına basmak istiyorlardı. Medine de sanki yer yerinden oynuyordu. Hz. Peygamberin geçeceği yol ve yol kenarındaki hurmalıklara tırmanan çocuklar, kadın erkek, kim varsa, yüzlerce, binlerce kişi o gün koro halinde belki göklerdeki melekleri bile kıskandıracak tarzda Hz. Peygamberi def çalarak, şarkılar söyleyerek karşılıyorlardı. Medine'nin tozlu yollarından hür ufuklara doğru bir ilâhi coşku halinde ve dalga, dalga yayılıp giden bu heybetli ses şöyle diyordu.

"طلع البدر علينا من ثنية الوداع　　وجب الشكر علينا ما دعا الله داع

"O, (Hz. Peygamber bir) dolun ay (gibi) Veda tepesinin sırtlarından yükselerek üzerimize doğdu.

Allaha (yeryüzünde) yalvaran-yakaran bulundukça bize, (bu mutlu gün için) şükretmek bir borç oldu.

Ey bize Peygamber olarak gönderilen ulu kişi! Sen bize, yapmamız gereken bir iş için geldin! (Ne iyi ettin de geldin)!"[100].

---

[99] İbni Hişam, I. s. 500-501.

[100] Berki, A. H. Keskioğlu, O., ***Hz. Muhammed ve Hayatı,*** Ankara, 1981, s. 195, Şibli, M. a.g.e. I. s. 301.

Ey bizi (Allah'a) çağıran en hayırlı kişi! ne iyi ettinde geldin, Medine'ye şerefler verdin."

Hz. Peygamber bu sevgi ve coşku tufanı içinde ve devesinin üstünde çok zorla ilerliyordu. Her taraftan kadın, erkek, çoluk çocuk çığlık çığlık sesleniyor ve

"-Ey Allah'ın Rasûlü! Anamız babamız sana feda olsun!" diyerek gönüllerine bastıkları bu *"Aziz Yolcuyu"* şimdi kendi evlerinde misafir etmek istiyorlardı. Bu arada kendi halinde yürüyen Peygamber Devesinin sanki bir yerlerden emir almışcasına kararlı bir şekilde ilerlediği ve bugünkü Mescit-i Nebevinin bulunduğu arsaya çöktüğü görülmüştür. Ne var ki Peygamber devesi burada fazla kalmamış, yeni bir işaret almışcasına ve ani bir hareketle oradan kalkmış ve biraz daha ilerde bir evin yakınında çökmüş ve birilerinin göz yaşlarıyla beklediği *Aziz Yolcu*'yu ona misafir olarak getirmişti. Bu **Ebû Eyyub el-Ensari**'den başkası değildi. **Hz. Peygamber; Ebu Eyyub el-Ensarinin** evine inmiş ve böylece *Mekkede* karanlık bir gün, korkunç ve boğucu bir gecede başlayan hicret, *Medine'nin* aydınlık bir Cuma günü ve Ebu Eyyub el-Ensari'nin evinde son bulmuştur. Bu misafirliğin yedi ay sürdüğü rivayet edilmektedir(101).

---

[101] *Şu ilahi tecelliye bakınız ki:* **Hz. Peygamberi** *evinde misafir etmiş olan* **Eyüp el-Ensâri**'*yi daha sonra kendi bağrında misafir etmek isteyen* ***Müslüman Türk Milleti,*** *bunun için ta* ***Orta-Asya'dan*** *ilahi bir yürüyüşe çıkmış,* ***İstanbul***'*a gelmiş, şehrin surlarından ona çarpmış, onu* ***Bizans***'*ın kirli muhitinden kurtarmıştır. Anadolu insanı; Peygamber sevgisini onunla yaşamış, ona* ***Eyüp Sultan*** *demiş ve Eyüp Sultan'ın özünde O,* ***Hz. Peygamber'i*** *görmüş ve Hz. Peygamber'i misafir ettiğine inanarak, bu coşku ve sevgi ile yaşamış ve bugünlere kadar gelmiştir. Öyle ki yarınlara giden yolda bu* ***Peygamber sevgisi*** *Müslüman halkımıza kıyamete kadar eşlik edecektir* Z.K.

Hz. Peygamber ve Medine'deki Yeni Durum:

Gerçekte Hz. Peygamber'in *Medine*'de, Ebu Eyyub el-Ensari'nin evinde geçirdiği bu ilk yedi aylık süre, bize göre İslâm Tarihinin en parlak yedi, altın yılı olmuştur. Bu yedi ay içinde cereyan eden olayların kronolojik bir sıra ile tarihlerini yazmak bile sayfalar dolusu açıklamalar gerektirmektedir. Zira; büyük ***Medine İslâm inkılabı*** bu yedi ay içinde tamamlandığı gibi, Müslüman cemaat bu süre zarfında ***"millet"*** bazında şuurlu bir varlık haline gelmiş, ayrıca yeni ***İslâm Devleti,*** yine bu yedi ayık süre içinde kurulmuş ve küçük ***Medine devleti*** azgın Mekke aristokratları da dahil bütün çağdaş devletlere meydan okuyacak bir hale gelmiştir.

Aslında hicret; bir diğer ifade ile Hz. Peygamber'in *Mekkeden Medineye* göçü; gerek **Hz. Peygamber**'in bundan sonraki nübüvvet hayatı ve gerekse İslâm dini ve Müslüman cemaat için yeni bir devrin başlamasına sebep olmuştur. Zira Hz. Peygamber *Mekke* de daha ziyade Cenab-ı Hak tarafından gönderilmiş bir hak *PEYGAMBER* olarak çıktığı ve İslâm dini tebliğ etmek ve insanları Allah'ın birliğine inanmaya çağırdığı ve bundan başka hiçbir işle meşgul olmadığı halde *Medine* de, durum birden bire değişmiş, şehir halkı ve Müslüman cemaatın karşısına ister istemez bir *DEVLET REİSİ* olarak çıkmıştır. Bu ona bir çok dünyevi sorumluluklarda yüklüyordu. Nitekim P.K. Hitti bu hususta daha da ileri gitmiş ve şöyle demiştir: ***"Esâsen onda bulunan Peygamberlik sıfatı nisbeten arkada kalıyor ve Medine de Hz. Peygamber tedricen devlet adamlığı gölgesinde kalıyordu"***(102).

---

[102] Hitti, P. K., ***İslâm Tarihi,*** çev. S. Tuğ, İstanbul, 1980, I, s. 172, Krş. Hamidullah, M., a.g.e., I, s. 44.

Bu yöndeki gelişmeler bunlarla da sınırlı kalmamıştır. **Hz. Peygamber** bu hususta çok daha ileri gitmiş ve bir Allah vergisi olan müthiş teşkilat gücü ve akli dehasını kullanmış ve çok yakın bir gelecekte bu topraklarda kurulacak olan İslâm devleti "Hayır!" İslâm İmparatorluğunun çekirdeğini teşkil edecek olan küçük ***Şehir Devletinin*** temelini atmıştır. Esasen bu; ***Yani Dininin*** devlet olması meselesi Onun, ***Mekke'de,*** nübüvvetinin en karanlık ve korkunç yılları ve çevresindeki bir avuç müminin çok ağır bir zulüm ve inadına ağır bir baskı altında çığlık, çığlık inlediği yıllardan itibaren başlamış ve bu ateş Onun gönlünü her zaman bir kor gibi yakmıştır.

Hz. Peygamber de Devlet Kurma Şuuru:

Aslında; İslâm Dininin devlet haline gelmesi fikri ve bunun ilk çekirdek tohumlarının kimler tarafından nasıl atıldığı ve İslâm devletinin ilk defa nerede ve nasıl kurulduğunu sorgulayanlar bu hususta çok ilginç bir manzara ile karşı karşıya geleceklerdir. Hz. Peygamber'in yukarda da ifade edildiği gibi, kendi dininin, ***devlet*** ve şeriatının bu devletin ***anayasası*** yani hukuk düzeni olması düşüncesi Medine'de değil ***Mekke'de*** nakletmiştir. Zira O, ilk tebliği ve irşat yıllarından itibaren, güç ve kuvvet sahibi bir kısım zorbaların bütün kin ve nefretleri ile iman hakimiyetinin karşısına çıktıkları ve Allah'ın nurunu bir zulüm ve öfke yığını halinde söndürmeye çalıştıklarını ve hakkın, doğrunun güçlü olmadığı taktir de bir şey ifade etmediğini görmüş ve çevresindeki bir avuç müminin teslimiyetçi bir grup değil, tam aksine vurucu bir güç olmasını istemiştir. İşte bu İslâm dininin, devlet olmaya giden yol.da atılmış çok cesur bir adım olmalıdır.

Hz. Peygamber ***Mekke'***de bu durumu tespit ettikten sonra, Onun umumi tebliğ faaliyetleri yanı sıra bütün çalışmaları bu büyük ve kutsi hedefe doğru yürümek olmuştur. Zira O; İslâm dinini bütün insanlığa sadece bir din değil, aynı zamanda sosyal ve siyasi bir nizam olarak tebliğ etmiş ve bütün Peygamberlik hayatı boyunca bu büyük idealin tahakkuku için çalışmıştır. Bu bakımdan **Hz. Muhammed;** nübüvvet ve risaleti bütün insanlığı hatta kainatı kucaklayan bir Peygamber olduğu gibi[103] taşıdığı bu büyük ideal ve ülkü ile gelmiş geçmiş en büyük Devlet Başkanlarından biri ve insanlık tarihinde, ***devlet kuran ilk Peygamber*** olmuştur.

Yukarda **Hz. Peygamber'**in devlet kurma çalışmalarına ***Mekke*** de ilk nübüvvet yıllarından itibaren başladığını söylemiştik. Bu husustaki ilk fiili teşebbüsleri Onun; **Abdullah bin Erkan'**ın Safa tepesi eteklerindeki evini ilk Müslümanlara ***"Cemaat Merkezi"*** olarak faaliyete geçirmesiyle başlamıştır[104]. Bize göre daha sonraları, dünya siyasi nizamına hakim olacak ***İslâm devletinin*** ilk mübarek tohumları, nüvesi, işte bu evde atılmıştır.

Diğer taraftan Hz. Peygamber'in ***Mekke*** li müşriklerin ağır zulmünden, kısa bir süre de olsa, kurtulmaları için ilk Müslümanları, ***Habeşistan'***a göndermesinin sebebini arayalar; bu meselede Hz. Peygamber'in daha ziyade bir devlet arayış içinde ve ilk Müslümanlara böyle köklü bir devlet olma şuuru vermek olduğunu göreceklerdir. Zira; ***Habeşis-***

---

[103] İbn Hişam, II, s. 606.
[104] İbn Hişam, I, s. 253, 255, 257, Çağatay, N., ***İslâm Tarihi,*** s. 40.

tan müstakil bir toplum olmanın verdiği rahatlığı, bir devlet güvencesi altında olmanın sağladığı avantajları, böyle bir ortamda dini vecibelerini yerine getirme, inançları doğrultusunda yaşama hürriyetinin mutlu zevklerini tatmışlardır. İşte onlar daha sonra ülkelerine döndüklerinde her zaman müstakil bir varlık, siyâsî bir güç ve bir devlet olmanın şuurunda olmuşlardır.

Evet **Hz. Peygamber,** İslâm devletinin temellerini ilk defa *Medine* de değil, bundan çok daha önce *Mekke* de, hem de etrafını çeviren azgın *Mekke* aristokrasisine karşı, koca bir dünyayı, belki kainatı kucaklayan ve bütün insanlığın saadeti için çarpan kalbinin derinliklerinde atmıştır. Ona; gerek *Mekke* aristokrasisi ve gereksi yakın çevresi ile olan münasebetlerinde hep bu yüksek şuur ve davranış hakim olmuştur. Fahri Kâinat; yer yüzünde, tek başına Allah'ın vahdetini ilana memur bir ferd-i ferid olduğu ve yapa yalnız bir Peygamber iken bile sanki koca bir ÜMMET (millet bazında) ve İslam cemaatinin siyasi başkanı ve DEVLET reisi gibi hareket ediyordu. Nitekim Onun I. ve II. Akabe biatı müzakereleri sırasında gösterdiği performans, bunu bütün açıklığı ile ortaya koymaktadır.

Aslında **Hz. Peygamber,** böyle davranmakta çok haklı idi. Zira Peygamberler tarihi ve Rasuller mücadelesinde kendine iman edenleri siyasi bir güç ve bir kuvvet haline getiremeyen hiçbir Peygamberin başarılı olmadığı, zamanla hem o ve hem de ona inananların yok olup gittikleri görülmüştür. Orta-Doğu tarihi, bir bakıma böyle dini devlet olamamış bir çok başarısız hak Peygamberlerin tarihidir. ***Kuran-ı Kerim*** de bu nevi Peygamberlerin yirmiden fazla isimleri bir bir zikredildiği gibi yaptıkları çetin mücadeleler hakkında da ayrıntılı bilgiler verilmiştir[105].

Hemen şunu itiraf edelim ki, Hz. Peygamberde bu büyük şuur ve insiyatifin ilk belirtileri, daha *Mekke* de, Peygamber olarak gönderilmesinin ilk yılları ve kendisine inananların sayılarının iki din parmaklarını henüz geçmediği yıllarda görülmektedir. İlk İslâm tarihçilerinden **İbn İshak**'ın bu hususta ilginç rivayetleri bulunmaktadır. Zira Hz. Peygamber, Kureyş ileri gelenlerini Yeni Dine davet ettiği bir sırada aynen şöyle demiştir:

"يا معشر قريش أطيعوني يطع الناس أعقابكم إلى يوم القيامة قال ابو جهل: والله لئن بايعناك يا ابن أخي لا تبايعك مضر ولا ربيعة قال: بلى والله طوعًا وكرهًا وفارسًا والروم."

"Ey Kureyş Ulularl! Kıyamet günü son pişmanlık insanlara gelip çatmadan önce; bana itaat ediniz ki, pişman olmayasınız." *Orada bulunan amcası Ebu Cehil onun bu davetini halife almış ve şöyle demiştir:*

Ey Kardeşimin Oğlu! Mudar ve Rabia kabileleri bile daha sana biat etmemişken biz mi biat edelim." *Bunun üzerine Hz. Peygamber kendisine ve davasına son derece güvenen, emin bir kimse,* "Evet" *demiş ve devam etmiştir:*

"Allah'a yemin ediyorum ki, isteseniz de, istemeseniz de beni kabul ve bana itaat edeceksiniz Hatta İran Kısrası ve Rum Kayseri de en sonunda bana itaat edecektir[106].

Bu karşılıklı konuşmalarda geçen ***"biat"*** ve ***"itaat"*** kelimesini Hz. Peygamber bile bile ve özenle kullanmıştır. Dini

---

[105] ***Kuran-ı Kerimde zikre geçen Salih, Suayb, Hud, Luf, Yahya, İshak*** *gibi daha bir nice Peygamber bizim bu manada ismini sayacağımız Peygamberlerdir* Z.K.

[106] İbn İshak, s. 191.

anlamdan ziyade dünyevi anlamdadır. Bundan maksat onun siyasi otorite ve devlet başkanlığının kabul edilmesidir ki, daha sonra cereyan eden tarihi olaylar Hz. Peygamberi bütünüyle haklı çıkarmıştır.

İlk İslâm Devletinin Kuruluş Hazırlıkları:

Hz. Peygamber *Mekke'den* Medine'ye göç ettikten sonra uzun zamandır özünü tutuşturan ve ruhu yakan bu fikirlerin bir hayal değil, bir gerçek ve bir realite olduğunu görmüştür. Zira O; *Medineye* göç ettikten sonra, bu fırsat ona bir altın tepsi içinde kendiliğinden sunulmuş oluyordu. Hz. Peygamber'in bundan çok sevinmiş olması Cenab-ı Hakka bu lutfundan dolayı hadsiz şükür dua ve niyazlarda bulunmuş olması gerekmektedir. Bu bakımdan **Hz. Peygamber;** Ebu Eyyub el-Ensârînin evine yerleştikten sonra fazla bir vakit kaybetmemiş ve akıllara durgunluk verecek bir süratte harekete geçmiş, ne yapılması gerekiyorsa yılmadan usanmadan hem de büyük bir sabır ve metanetle onu yapmış ve *Medine Devletini* kurmayı başarmıştır. Böylece **Hz. Peygamber,** Hz. Adem'den beri devam edip gelmekte olan Peygamberler tarihine *"Devlet kuran ilk peygamber"* olarak geçmiştir. Onun kurduğu bu küçük *Şehir Devleti* çok geçmeden kıtalar arası bir devlet ve bir imparatorluk bundan da öte bir büyük kültür ve medeniyet olmuş ve asırlarca insanlığın karanlık ufuklarını aydınlatmıştır.

Bu arada hemen şunu ifade edelim ki; bu meselede *Hz. İsa* bile, Hz. Peygamber'in başardığını başarmada çok şanssız ve başarısız görülmektedir. Zira Kuranı bir tabirle *Ulû'l-Azm* Peygamberlerden biri olan *Hz. İsa;* kendi dinini tamamlamadan ve şeriatını ikmal etmeden çarmıha gerilerek (Hıristiyanlara göre) öldürülmüş ve geride dağınık bir kitap ve onbir *"Havarî"* bırakmıştır.

Bu bakımdan onun dini, ne bir şeriat yaşayış tarzı, ne bir devlet, ne bir kültür ve medeniyet olmuştur. Her ne kadar Hıristiyan batı dünyası teknik anlamda bir büyük medeniyet geliştirmişse de bunda Hıristiyanlığın dini manada ve hümanistik açıdan hiçbir katkısı olmadığı gibi ona fazla bir şeyde vermemiştir. Hatta onun iskolastik bir zihniyetle karşısında olmuştur. Pek tabiî ki koyu karanlık hantal büyük kilise binaları bunun dışındadır. Bu bakımdan bu medeniyetin temsilcileri çoğu zaman *"tek dişi kalmış canavar"* olarak görülmüş ve zorba *"Batı emperyalizmi"*nin en azgın temsilcileri olmuşlardır.

Hz. Peygamber'in *Medine* de inşa ettiği bu devlet şüphesiz *"teokratik"* ilahi, *"Muhammedî"* bir devlet idi. Bir çok hususlarda kendine has *Muhammedi* bir görünüm arzediyordu. Devletin hukuk düzeni, *Kitap ve Sünnet* yani *İslâm Şeriatı* idi. Özünde mümin ve gayr-i mümin fark etmeksizin *insana hizmet* onun dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamak vardı. Bu insanlar cahiliye devrinin uğursuz geleneklerinden sıyrılacak, başka insan ve kavimlerle *"İslâm Kardeşliği"* ve iman bütünlüğü içinde yaşamasını öğreneceklerdi.

Ne var ki bu gerçeği görmek istemeyen Batılı yazarlar; daha sonraki gelişmelere bakmışlar ve **Hz. Peygamber'in Medinede kurduğu bu şehir devletini, Arap kabileciliğinden despotizme, anarşiye bir geçiş dönemi teşkil ettiğini**

vurgulamışlardır[107] ki bu şüphesiz doğru bir tespit değildir. Daha açık bir ifade ile ***Emevi ve Abbasi*** despotizminin temelini bir manada Hz. Peygamber atmamıştır. İslâm tarihinin bu müessif ve kanlı olaylarının faturası Hz. Peygamber'e çıkarılmamalıdır. Mâmâfih, konunun bu üzücü yönünün münakaşası bir yana, şimdi karşımıza çok önemli bir soru çıkmaktadır. O da; Hz. Peygamber'in hangi şartlar altında ve nasıl Medine İslâm inkılabını yaptığı ve bütün bu olumsuzluklara rağmen Medine İslâm devletini nasıl kurduğudur.

Ne ilginçtir ki **Hz. Peygamber** bu büyük ameliyeyi gerçekleştirirken bir elinde ***kılıç*** ve diğer elinde ***kalkan*** bir İslâm fatihi veya başı zafer taçları ile süslü ve emrinde yüz binlerce kişilik bir ordu olan çok büyük bir komutan olarak çıkmamıştır. O, devlet kurma geleneğinden yoksun bir kavmin içinden çıktığı gibi ailesi de bu gelenekte uzaktı. Bulunduğu çevre ve yetiştiği topraklar son derece kurak ve çoraktı. Bütün bu olumsuz faktörlere rağmen **Hz. Peygamber**; yüksek azmi ve çelikleşmiş iradesiyle ortaya çıkmış ve kendine has usullerle yeni İslâm devletini kurmuş ve iktidara giderken bir damla bile kan dökmemiş ve tek bir kişinin bile burnu kanamamıştır. Oysa, iktidara gidenler her zaman bir kan ve ateş deryasından geçerek bu hırslarını tatmin etmişler ve iktidar koltuğuna oturmuşlardır. Kandan kaçma, Hz. Peygambere has bir durumdur. Dünya insanlık ve İslâm tarihinde bunun başka bir örneği yoktur.

[107] Gibb, S. Hamilton, and, Harold, B., ***Islamic Society and the West***, London-Newyork, 1957, p. 26.

O bu devlet binasını fildişi kulelerden yani tepeden başlayarak bir emir ve komuta silsilesinde kurmamıştır. O; bir fert olarak ortaya çıkmış, işin tabanından, temelden başlamış, devlet inşasında kullanılacak taşları, bitmez bir sabır, tükenmez bir azimle üst üste koymuş, Müslüman toplumu yeniden yapılandırmış ve en sonunda ***Medine İslâm Devletini*** kurmaya muvaffak olmuştur. Hz. Peygamber'in yeni devletin kurulmasında kullandığı bu taşlar nelerdir: Hz. Peygamber onları nasıl üst üste koymuş ve daha sonra bu İslâm sancağını devlet burcuna çekmiştir? İsterseniz onları görelim.

Medine'de İlk Camiin Yapılması:

Hz. Peygamber'in devlet kurma yolunda attığı en ciddi adımlardan biri ve ilk işi O'nun Medine'de müminlerle birlikte bir cami yapmak olmuştur[108]. İslâmiyet burada daha önce bir hayli gelişmiş olmasına rağmen müslümanların dinî vecibelerini yerine getirecek büyük, umumî bir mabetleri henüz yoktu. Hz. Peygamber, bu bakımdan Medine de, şehrin en uygun bir yerinde, **Sehl** ve **Süheyl** adında iki yetime ait olan çok geniş bir arsayı, o günün şartlarına göre bedelini ödeterek satın almış ve burada ilk büyük camiin inşasına karar verilmiştir. İnşa olunması istenilen şey sadece bir cami değil, bugünün tabiri ile bir **külliye** idi. Bu **külliyenin** ana unsurları; *Cami, okul* ve Hz. Peygamber'in zati ve ailevi ihtiyaçlarını karşılamak üzere yapılan odalardan müteşekkil olacaktı.

Bu **cami** aynı zamanda, bir parlamento görevi yapacak, eğitim-öğretim vazifesini görecek ve Müslümanların

[108] İbni Hişam, I. s. 490.

dinî ve dünyevî işleri ile ilgili bütün meseleler burada görülecek, görüşülecek, yeni toplumun karşılaştığı problemlerin çözümü için burada istişare edilecek ve bir karara bağlanacaktı. Dışarıdan gelen yabancılar burada kabul edilecek ağırlanacak ve burası İslâm'ın bir tebliğ merkezi olacaktı[109].

Toplumsal Yaraların Sarılması ve Kardeşlik:

Bundan sonra Hz. Peygamber **Muhacirle Ensar** arasındaki dinî ve sosyal bağları daha da kuvvetlendirmek için yeni, yeni birtakım teşebbüslerde bulundu. O da, müslümanların birbirleri ile kardeş ilân edilmeleri idi. Zira o sıralarda buna şiddetle ihtiyaç vardı. **Mekke**'den **Medine**'ye, sâdece İslâm dininin aziz olması için yurdunu, yuvasını, malını mülkünü, çoğu hallerde ailesi ve çocuklarını terk ederek çekip gelen müslümanları burada bir çok problemler bekliyordu. Geçim sıkıntısı, barınma ihtiyâcı, yeni hayata ve çevreye intibak, onların bir bakıma yalnızlıktan kurtarılması, yeni toplumun birinci derecede önemli meselesi idi. Fakat bunlar her şeyden önce Hz. Peygamberi düşündürüyordu.

Hz. Peygamber buna da Peygamberler ve insanlık tarihinde eşi emsâli görülmeyen bir çare bulmuş ve İslâm kardeşliğini teori olmaktan öte, bizzat pratiğe geçirerek bütün bu problemleri onurlu bir şekilde halletmiştir. Hz. Peygamber bu cümleden olmak üzere **Ensar** ve **Muhacirini** topladı. Onları; sosyal durumları, birbirleri ile olan uyum ve münasebetlerini de nazarı itibara alarak birbirleri ile eşlendirdi,

[109] Hamidullah, M., a.g.e. I. s. 132.

Allah ve Rasûlü'nün yolunda çok sıkı bir şekilde **kardeş** ilan etti[110].

İlk devirlerde bu kardeşliğin hududu o kadar geniş tutulmuştu ki, bir Muhacir, vefat eden kardeşi bir Ensarın, mallarına bile ortak olabiliyordu. Böylece Hz. Peygamber, yerleşme, barınma ve hatta kısmen de olsa işsizliği önleme gibi, İslâm toplumunun maruz kaldığı çok ciddi sosyal problemleri, kendi şartları açısından çok güzel bir şekilde halletmiş oluyordu. Artık bundan sonra müslüman cemaat, Medine'de birbirleri ile kaynaşmış, bütünleşmiş ve kendilerine muhalif olanların başına her zaman inmeye hazır güçlü bir yumruk haline gelmişlerdir.

Genel Durum ve Nüfus Sayımı:

Bundan sonra **Hz. Peygamber;** Müslüman cemaatin tam anlamıyla teşkilatlanması için sıkı bir çalışma başlatmıştır. Bunun için Hz. Peygamber'in çok titiz bir durum muhakemesi yaptığını görüyoruz. Önce, Müslüman toplumun insan gücü bakımından durumunun tesbit edilmesi gerekiyordu. Bunun için bütün Müslümanların küçük büyük, kim olursa olsun, isimlerinin muntazam olarak yazılmasını emretti. Çünkü yeni devletin temelini bunlar oluşturacaktı. Bugünün tabiri ile bir nevi **nüfus sayımını** andıran bu işlem sonunda Müslümanların 1500 kişi kadar olduğu tespit edilmiştir[111]. Çağdaş devlet anlayışı bakımından Hz. Peygamber'in bu davranışı her türlü takdirin üstünde olup o çağlarda buna bir misal bulmak mümkün değildir. Bu da Hz. Pey-

[110] İbni Hişam, I. s. 504. *Müellif; Hz. Peygamberin Muhâcîr ve Ensardan birbirleri ile kardeş ilân ettiği kimselerin bir listesini vermiştir.*

[111] İmam-ı Müslim; ***Sahih-i Müslim, bi-Şerhi'n-Nevevi,*** II. s. 178.

gamber'in "**İslâm kardeşliği**" gibi orijinal teşebbüslerinden birisi idi.

Muhammedi Devletin Ana Yasası:

Daha sonra **Hz. Peygamber;** bu yeni cemaatın Medine'deki diğer toplumlara karşı takip edeceği umumî politikayı tespit etmiştir. Bilindiği gibi **Medine;** Mekke'nin aksine din ve toplum yapısı yönünden kozmopolit bir şehir idi. Burada **Kaynuka, Nadir** ve **Kureyza** adında üç büyük Yahudi kabilesi vardı. Bunların yanı sıra Yemen'den gelen büyük **Ezd** kabilesinin kolları olan **Evs** ve **Hazrec** adındaki Arap kabileleri yer almakta idi. Mekke'den gelen Kureyşliler, Evs ve Hazrec'in büyük ölçüde Müslüman olan ferdleri ile yeni ve çok kuvvetli bir Müslüman toplum ortaya çıkmıştı. Bunların Muhammedî bir düzende, birbirleri ile sürtüşmeden, karşılıklı anlayış ve hoşgörü havası içinde yaşamaları gerekiyordu.

Hz. Peygamber, Müslümanlar ve gayr-ı müslimlerin ileri gelenleri ile uzun uzadıya istişarelerde bulunduktan sonra, şehir devletini oluşturan toplumların birbirleri ile olan hukukî statülerini tespit etmek üzere bir **anayasa metni** hazırlamışlardır. Anayasa bugüne kadar gelmiştir. Bu vesika sadece ilk İslâm devletinin anayasası olarak kalmamakta, aynı zamanda bütün dünyada derli toplu yazılı anayasaların ilkini teşkil etmektedir. Değerli İslâm âlimi, **M. Hamîdullah,** İslâm Peygamberi adındaki kıymetli eserinde bu anayasa çalışmaları ve metin üzerinde durmuş ve bugünkü hukuk normlarına göre 47 madde olarak tespit ettiği bu ilk **İslâm anayasası** hakkında çeşitli bilgiler vermiştir. Bir fikir vermesi

bakımından bu anayasanın belli başlı birkaç maddesini buraya kayd etmeyi uygun görüyoruz. Şöyle ki;

"هذا كتاب من محمد النبى (صلعم) بين المؤمنين والمسلمين من قريش ويثرب ومن تبعهم فلحق بهم وجاهد معهم."

Madde 1: *"Bu kitab, Hz. Muhammed tarafından Kureyşli ve Yesribli mü'minler ve bunlara tabi olanlarla, yine onlara sonradan iltihak etmiş olanlar ve onlarla beraber cihad edenler için tanzim edilmiştir.*

Madde 2: *İşte bunlar diğer insanlardan ayrı bir ümmet (câmia) teşkil ederler.*

Madde 12: *Müslümanlar kendi aralarında ağır malî mesuliyetler altında bulunan hiç kimseyi bu halde bırakmayacaklar, fidye-i necat veya kan diyeti gibi borçlarını iyi ve mâkul bilinen esaslara göre vereceklerdir.*

Madde 13: *Takva sahibi müminler, kendi aralarında (çıkan bir) mütecâvize, veya haksız bir fiili yapmayı tasarlayan* (kimseye), *yahut cürm* (işleyene) *veya bir hakka tecâvüz* (edene), *yahut da müminler arasında bir karışıklık çıkarma kasdını taşıyan* (kim olursa olsun onlara) *karşı olacaklar ve bu kimse onlardan birinin evlâdı bile olsa,* (müminlerin) *hepsinin elleri onun aleyhine kalkacaktır.*

Madde 14: *Hiç bir mümin, bir kâfir yüzünden bir mümini öldüremez ve bir mümin aleyhine hiç bir kâfire yardım edemez.*

Madde 15: *ALLAH'ın zimmeti* (himaye ve teminatı) *bir tektir. Mü'minlerin en ehemmiyetsizlerinden birinin himâyesi, onların hepsi için hüküm ifade eder. Zira mü'minler, diğer insanlardan ayrı olarak birbirlerinin mevlası* (koruyucusu) *durumundadırlar.*

Madde 16: **Yahudiler**'*den bize tabi olanlar, zulme uğramaksızın ve onlara muarız olanlarla yardımlaşmaksızın, bizim yardım ve müzaheretimize hak kazanacaklardır.*

Madde 17: **Yahudiler;** *mü'minler gibi muharebe devam ettiği müddetçe, kendi harp masraflarını karşılamak mecburi-yetindedirler.*

Madde 19: *Müminler bir birlerinin Allah yolunda (uğrunda) akan kanlarının* (mutlaka) *intikamını alacaklardır.*

Madde 23: *Üzerinde ihtilafa düştüğünüz herhangi bir şey ALLAH'a ve Muhammed'e götürülecektir."*

Madde 47: *Bu kitap* (anayasa) *bir haksız fiili işleyen veya,* (açıkça) *suç işleyenin ceza görmesine engel olmaz. Kimki bir harbe çıkar, emniyette olur, veya kimki Medinede kalırsa yine emniyet içindedir. Haksız bir iş yapan ve bir suç işleyenin durumu bundan müstesnadır. Allah ve Rasulullah Muhammed* (S.A.)'*ın himayelerini* (bu sayfayı) *tam bir sadakat ve dikkat içinde muhafaza eden kimseler üzerinde tutacaklardır*[112].

İslâm Devletinin Yeni Normlara Göre İzahı:

Gerçekte **Hz. Peygamber** ve yakın arkadaşlarının *Medine'de* yaptığı bütün hummalı çalışmalardan sonra, İslâm dini bir "devlet" haline geldiği gibi, Hz. Peygamber de bu devletin asıl kurucuları olmuştur. Böylece Hz. Peygamber'in Mekke de ve bir avuç müslümanla *"Dâru'l-Erkam"* da başlayan devlet kurma özlemi, *Medine* de mutlu bir sona ulaş-

[112] İbni Hişam, I. s. 501-504. Hamidullah, M. a.g.e. I. s. 149. *Kıymetli müellif bu anayasanın geniş bir tahlilini yapmış ve tam metnini vermiştir. Ayrıca bkz.* Sönmez, A. ***Rasûlullah'ın Diplomatik Münasebetleri,*** İstanbul, s. 82-89.

de "Rasuller" tarihinde, asla bir eşi ve benzeri olmayan bir *"ilki"* gerçekleştirmiştir. O da, Hz. Âdem'le başlayan Rasûller tarihi ve mücadelesine Hz. Peygamber'in ilk defa devlet kuran bir Peygamber olarak geçtiği gibi, dinler tarihine de İslâm dininin böyle güçlü bir devlet dini olarak geçmiş olmasıdır.

Hadd-i zâtında **Hz. Peygamber**'in, *Medine* de gerçekleştirdiği bu köklü reformlar sayesinde dini; devlet ve şeriatı; *Kitap ve Sünnet* ve onların ortaya koyduğu hukuk düzeni ise, bu devletin anayasası olmuştur. **Hz. Muhammed**'e gel.ince; insanlık tarihinde bunu ilk defa başaran, dinini tamamlayan ve onu devlet haline getiren ilk Peygamberdir. Zaten, *Hz. Musa ve Hz. İsa*'dan onu farklı kılan bir çok yönlerden birisi de belki bu idi.

Zira modern, demokratik bir devletin esasını teşkil eden her şey mesela; ***toprak, ülke, millet, hakimiyet,*** bundan da öte; ***parlamento, anayasa, devlet başkanı*** hatta bugünlerin tabiri ile ***milli istiklal marşı, bayrak ve sonraki,*** devlet yasalarını uygulayacak olan ***"Sultanî irade"*** Yeni İslâm devletinde fazlasıyla vardı. Zira, yeni İslâm devletinin başkanı ve ilk ***"Halifesi"*** bizzat Hz. Peygamberdi. Hükümet merkezi ve başkenti ***Medine*** olmuş ve bu böyle **Hz. Alinin** ilk hilâfet yıllarına kadar devam etmiştir. Yeni devletin ülkesi, şimdilik Medine'nin il sınırları idi. Bu devletin ***anayasası;*** yukarda da ifade edildiği gibi Hz. Peygamber ve yakın arkadaşları tarafından bugünkü çağdaş devlet anlayışı ve normlarına göre hazırlanmış ve derhal uygulanmıştır.

Yeni İslâm Devleti'nin idari çarkını döndürecek olan ***"Sultanî irade"*** bizzat Hz. Peygamber'in kendisi ve Onun

şahsında temsil edilecekti. Zira Mekke'de sadece *"Peygamber"* olan Hz. Muhammed Medine'de aynı zamanda çok muktedir bir *"Devlet Başkanı"* idi. Resmi yazışmaların altına *"Muhammed; Allah'ın Rasûlü"* mührünü basacaktı.

Yeni devletin aslı unsuru; etnik ve ırkı anlamda değil *"dini"* anlamda ele alınmış ve *"millet"* yerine *"ümmet"* olması düşünülmüş ve çeşitli etnik unsur ve Müslüman Araplardan oluşan bu topluma *"Muhammed Ümmeti"* denilmiştir. Zira Hz. Peygamber sadece Araplar'a ve Arap kavmine değil bütün insanlığa hem de kıyamete kadar geçerli olmak üzere *"Hak-Peygamber"* olarak gönderilmişti. Bunlar **Selman-ı Farisi, Bilâl-i Habeşi, Suhayb er-Rumî ve Süreyc et-Türki** idi.

Çeşitli kavimlerden olan bu insanlar kendi benliklerini "İslâm kardeşliğinde" eritecek ve bu bir ***Kevser şarabı*** gibi herkes tarafından içilecekti. Ama bu kişinin; özünü etnik kimliğini inkar anlamında değildi. Nitekim **Hz. Peygamber;** bu manada *Selman-ı Farisi*'yi kendisine kardeş kıldığı gibi onu *"Ehl-i Beyti"*nden saymış ve ona her zaman etnik kimliği ile hitap etmiş ve *Selmân-ı Farisi* demiş ve bundan büyük bir sevinç duymuştur.

Yeni İslâm devletinin *"İstiklâl Marşı"* bu günlerin anlamı ile **TEKBİR** idi. Bu marşın güftesi; *Cenab-ı Hak, bestesi ise; Hz. Cebrâil, Hz. İbrahim* ve oğlu *Hz. İsmail* tarafından yapılmış ve Muhammed ümmetine yedi kat göklerden gelen lâhûtî bir sesle armağan edilmişti okunduğu zaman bu gün bile herkesi ayağa kaldıran bu marşın asıl metni şu idi.

"الله أكبر، الله أكبر، لا إله إلا الله
والله أكبر، ألله أكبر ولله الحمد."

"Allah büyüktür! Allah büyüktür! Allah'tan başka ilah yoktur.

Allah büyüktür! Allah büyüktür! Hamd yalnız Allah içindir.

Bu ***Tekbir*** "Hayır!" ***ilahi marşı*** dini bayramlarda, Ramazan bayramı, hele hele hac ibadeti, Kurban bayramlarında, cami ve mescitlerde, mihrap ve minberlerde, Müslümanların sevinç ve tasasında, müslümanın bulunduğu her yerde ovasında dağında, bahçesinde bağında, kainatı dolduran bir uğultu halinde, Muhammed ümmeti tarafından bir ilahi vecd ve lahuti bir sada ile söylenecek ve bütün yer yüzünü ayağa kaldıracaktı[*].

Yeni İslâm devletinin ***Parlamentosu;*** Hz. Peygamber'in mübarek eli ile temelleri atılan *"Peygamber Mesciti"* idi ve bir nevi *"Şehir Meclisi"* gibi çalışıyordu. Üyeleri Ensar ve Mühaciri'nin ileri gelenlerinden oluşan seçkin bir grup (senatör) idi. Burada İslâm dini ve devletini ilgilendiren her şey açık açık ve tam bir fikir hürriyeti içinde konuşulur, tartışılır ve herkesin düşüncesine saygı gösterilirdi. Meseleler mutlaka bir karara bağlanırdı. Kuran dilinde bunlara *"Şûra Ehli"* denilmiş ve meseleleri aralarında istişâre ile, yani taşkınlık ve kırgınlıklara meydan vermeden hallettikleri bildirilmiştir[113].

Bütün bunlar gibi *"Sancak"* ve *"Bayrak"*ta yeni İslâm Devletinin mukaddes bir mefhumu ve devlet alametlerinden biri idi ve kökü ilahi bir kaynağa dayanıyordu. Zira sancak

---

[*] *Itrî'nin bestelediği bu **Tekbiri** dinleyen bir kimsenin bu duygularını başka türlü ifade etmesi mümkün değildir* Z.K.

[113] ***Kuran-ı Kerim,*** *eş-Şura;* 38.

Hz. Peygamber'e diğer Peygamberlerden farklı olarak ilk defa ***Zât-ı Kibriya*** tarafından verilmiş ve bunun adı ***"Livâü'l-Hamd"*** olarak zikredilmişti. Dini ananelere göre, kıyamet günü **Hz. Peygamber** bu muhteşem sancakla Haşir meydanına girecek ve ***Muhammed Ümmeti*** Haşir meydanında bu muhteşem sancağın gölgesinde toplanacaktı. Bunun gibi Hz. Peygamber'inde ***"Siya Çuha"***dan yapılmış bir ***sancağı*** vardı, büyük gaza ve cihadlara ordu bu mübarek ***"Peygamber sancağı"*** ile çıkardı.

Müslüman Toplumun Yeni Şahsiyeti:

Hz. Peygamber bunlarla da yetinmemiş Müslüman toplumu dini bakımdan ferahlatacak yeni, yeni tedbirler almış ve bunu bütünüyle uygulamaya koymuştur. Bunlar bir manada yeni toplumun ***İslâmi şahsiyetinin*** temel taşları idi. Bu cümleden olmak üzere yeni İslâm devletinin ***Hıristiyan*** ve ***Yahudilerle*** dini ve siyasi bağlarına yeni bir çeki düzen erilmiş ve onları sıkıntıdan kurtaracak adımlar atılmıştır. Daha önce Müslümanların ***Kıble*** leri Kudüsteki ***Mescit-i Aksâ*** idi. Başta Hz. Peygamber olmak üzere bütün ashap namazlarını Kudüs'e Mescit-i Aksâ'ya karşı durarak kılıyorlardı. Bu Hz. Peygamber'ide büyük ölçüde sıkıntıya koymuş ve mübarek gözü yedi kat göklerin gerisine bakar olmuştu. Yeni gelen ilahi bir beyanla Müslümanların kıblesi değiştirilmiş ve ***Mescit-i Aksâ*** yerine ***Ka'be***'ye dönmeleri emredilmiştir(114).

Müslümanların nasıl ve hangi yolla namaza çağrılmaları da yine bir mesele olmuştu. İnsanların kafasına sanki balyoz gibi inen kilise çanlarının sesi veya buna benzer şeylerle Müslümanları namaza çağırmayı teklif edenler vardı. İslâm'ın ilahi yönü buna da bir çare bulmuş ve gaiplerden gelen lâhûti bir ses bir ilahi nağme olarak bu günkü ***"ezanı"*** okumuş, dolaysıyla Hz. Peygamber ve ashabını büyük bir sıkıntıdan kurtarmış "hayır!" onların yüzünü güldürmüştür.

Yine bunun gibi **Hz. Peygamber** Yahudilerin ***Cumartesi*** gününü mukaddes saydıkları ve o günü dini ibadetleri için tatil ilan ettiklerini görmüş ve onların Cumartesi gününe mukabil Müslümanlara haftanın günü olarak ***Cuma*** günü ve ibadet olarakta ***Cuma namazı*** tavsiye edilmiştir. Bu Allah katında diğer namazlardan çok daha mübarek ve ulu idi. Bu Müslüman cemaat için bir bayram bir ibadet bir güç ve kuvvet gösterisi idi. Ne var ki bu bayram buluşmasından sonra Yahudilerin aksine Müslümanların derhal işlerinin başına dönmeleri rızıklarının peşinde koşmaları emredilmişti(115).

Ayrıca ***Oruç, namaz*** gibi ibadetler sistemleştirilmiş bunlara daha bir ağırlık verilmiş, cemaat ruhu bütünüyle alevlendirilmek istenilmiştir. Yine bu cümleden olmak üzere ***Ramazan*** ve ***Kurban*** bayramları dosta ve düşmanlara karşı, bütün Müslümanlar için kolektif bir heyecan bir dini coşku, bir dini dayanışma günü olarak ilan edilmiş ***İslâm kardeşliği*** bununla pekiştirilmek istenilmiştir. Ayrıca **Hz. İbrahim**'in esaslarını koyduğu ***Hac ibadeti*** müesseseleştirilmiş hülasa İslâm devleti ve Peygamber ümmeti her şeyi ile müstakil bir şahsiyet olarak ortaya çıkmıştır. Bütün bunlar din ve devlet olarak ***Medine İslâm inkılâbının*** ne kadar sağlam bir temele oturduğunun başka türlü bir delili olmalıdır.

114 ***Kuran-ı Kerim;*** *el-Bakara;* 148.

115 ***Kuran-ı Kerim*** *el-Bakara;* 148.

Hemen şunu ilave edelim ki Medine İslâm inkılabında *"müminler"* yani İslâm cemaati *"ÖZ"* olarak ele alınmış ve onun karşısındakiler inanmayanlar kim olursa olsun (ana, baba, kavim, kardeş) ***küfür ehli*** olarak görülmüş ve bütün bu kavimler İslâm'a karşı tek bir millet olarak ilave edilmiş[116] ve Müslümanlar kıyamete kadar onlarla kıyasıya mücadele etmeye çağrılmıştır.

Müslümanların bu dünyada bir tek gayesi vardı. O da; ***ne pahasına olursa olsun; malı ile, canı ile, kanı ile, yeryüzünde iman hakimiyetini yerleştirmek, insanların gönlünde Allah'ın lhidayetine giden yolu açmak, onun önüne çıkan engelleri kaldırmak ve dolayısıyla insanları kim olursa olsun kendi hür iradeleri ve hiçbir baskıya maruz kalmadan*** *"mümin olması"* ***ve iman hakimiyetini tercih etmesini sağlamaktı.*** İşte İslâm'da asıl ***cihad*** bu idi. Bundan daha yüce bir gaye yoktu. Böylesine yüce bir gayenin gerçekleşmesi için ölenlere *"şehitlik"* mertebesi verilmiştir ki bu Allah katında çok yüce çok ulu bir mertebe idi.

Mâmâfih, İslâm inkılabının ortaya koyduğu bu müstakil şahsiyette müslümanların ne *Hıristiyan* ve ne de *Yahûdîlere* örf, âdet, anane vs. bakımından kesinlikle benzeme onlara özenme, onlar gibi yaşamalarına asla müsade edilmemişti. Zira **Hz. Peygamber,** böyle bir özenti içinde olanlara; **"Bir kimse kendini hangi kavme benzetirse o, onlardan olur"** demiş ve "İslâmi benliğini" kaybeden şahsiyetsiz sünep yaratılışlı kimseleri müslüman toplumdan dışlamıştır[117].

[116] Hamîdullah, M., ***İslâmda Devlet İdâresi,*** İstanbul, 1963, s. 213.
[117] Krş. Şiblî, M., ***İslâm Tarihi,*** Çev. Ö. Rıza, II. s. 695.

Buraya kadar olan açıklamalarımızda **Hz. Peygamber**'in Medine'de kurduğu yeni ***İslâm devleti*** üzerinde durulmuş ve onun bu günkü modern devlet anlayışı bakımından genel bir değerlendirmesi yapılmış ve bu yeni devlette Müslüman toplumun dinamikleri dile getirilmiştir. Bundan sonraki sayfalarda yeni İslâm devletinin ***çağdaş politikası ve Orta-Asya Türklüğü*** üzerinde durulacaktır.

V.
HZ. PEYGAMBER'İN YENİ DEVLET POLİTİKASI VE ORTA ASYA TÜRKLÜĞÜ

Yeni Devletin Temel Hedefleri:

Hz. Peygamber; *Medine*'de yaptığı bu sosyal ve dini reformlar, İslâm inkılabı, medeni ve ahlaki manada gerçekleştirdiği ıslah hareketleri ve bütün bunlardan daha da önemlisi ***Medine İslâm devletini*** kurduktan sonra, yeni bir deha örneği göstermiş bu devletin; ***Müslüman cemaat, Arap toplumu, Medine Yahudileri, Mekke Aristokratları*** ve hele hele çağdaş, büyük devletlere karşı takip edeceği temel politikanın esaslarını tespit etmiş ve bunu büyük bir dirayetle uygulamıştır.

Bu yeni devlet politikasının her şeyden önce esası; ***İslâm dininin yayılması, iman hakimiyetinin kurulması ve bunun bir devlet politikası haline getirilmesi ve bunun İslâm Devletinin en öncelikli gayesi alması idi.*** Bu politika Hz. Peygamber zamanında bütün varyantları ile uygulanmış ve İslâm dininin yayılması güçlenmesi ve korunması yeni İslâm devletinin en birinci görevi haline gelmiştir. Bu meselede o kadar ileri gidilmiştir ki; çağdaş devletlerle siyasi ilişki ve dostlukların gelişmesinde birinci derecede İslâm ortaya konulmuş, onun önünün kesilmemesi ve iman hakimiyetine giden yolun her zaman açık olması asıl hedef olmuş ve bunun aksi, bir savaş yani ***"cihad"*** sebebi sayılmıştır.

Hz. Peygamber tarafından esasları belirlenen bu politika, **Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer**'in halifeliği döneminde bütün canlılığı ile uygulanmış ve bundan çok özel sonuçlar el-

de edilmiştir. İslâm dini *Hz. Ömer* devrinde fethedilen ülkelerde bu politika sayesinde süratle yayılmış ve buralar siyasi Arap hakimiyetinin değil, *İslâm'ın öz yurdu* olmuştur. Ne var ki daha sonraki devirler ve sonradan gelen iktidarlar döneminde mesela *Emeviler* ve *Abbasiler* devrinde bu politika bütünüyle terk edilmiş ve İslâm dininin yayılması kendi şartları içinde, bunun sevabına inanan Müslümanların gayretine bırakılmış ve İslâm bundan çok şeyler kaybetmiştir. Bu böyle Müslüman Türklerin tarih sahnesine çıkmaları, özellikle *Kara-Hanlı* gazi hükümdarlarının İslâm risalet sancağını Orta-Asya'nın hür ikliminde yeniden dalgalandırmalarına kadar devam etmiştir. Bu İslâm sancağını onlardan *Selçuklular* ve sonra da *Osman'lılar* devir almışlar.

Yeni İslâm Devleti: Kureyş ve Yahudiler:

Yeni devletin yarı bedevi Arap kabileleri, *Yahudiler*, özellikle azgın *Kureyş* ulularına karşı uygulayacağı politikanın esaslarının tespitinde **Hz. Peygamber** kılı kırk yararcasına hassas davranmış ve böylece toplumsal barış, iç emniyet ve huzurun temininde Medine şehir devletinin otoritesi ve Hz. Peygamber'in yüksek Devlet Başkanlığı yani *"Halife"*liği tereddütsüz bir şekilde kabul edilmiştir ki bu Hz. Peygamber"n her türlü takdirin üstünde bir başarısı olmalıdır. Bunun özünde, ana ekseninde *Ensar, Muhacir, Medine'deki Yahudi* kabileleri, ayrıca Medine ve çevresinde yaşayan mesela; *Benu Avf, Benu Hâris, Benu Neccar, Benu Cuşem* v.s. gibi daha bir çok kabileler vardı[118].

Hz. Peygamber'in yüksek şahsiyeti altında bu grupların temsilcileri ile yapılan bir çok istişari toplantılar sonunda

[118] İbn Hişam, I, s. 501, Hamidullah, M., a.g.e., I, s. 149, 150.

ortak bir çizgiye gelinmiş ve daha sonra, *Medine Anayasası* hazırlanmış ve muhteşem bir hukuk belgeseli olarak İslâm tarihine armağan edilmiştir. Asıl bundan sonradır ki, Arap kabileleri arasında ihtilafa esas olan meseleler halledilmiş, *Medine* ve çevresi uzun tarihi dönemi içinde her zaman arzu ve hasretini çektiği bir barış ve huzur yurdu olmuştur. Bu *Orta-Doğu'daki* otorite boşluğunun doldurulması yolunda atılmış ilk adım idi.

Yeni İslâm devletinin dahili politikası ve iç işlerinde asıl hedefi; *Mekke;* yani azgın *Kureyş uluları* gösterilmiştir. Yeni devlet bütün hazırlıklarını *Kureyş*'in sultasının yıkılması, onun *Arabistan* ve *Medine* üzerindeki dini, ekonomik ve siyasi baskısına mutlaka bir son verilmesi idi. Böylece *Mekke*'ye, "Hayır!" Allah'ın evine giden yol açılacak, Ka'benin içi putlardan temizlenecek ve Allah'ın evinde tevhid hakimiyeti yeniden kurulacaktı. Zaten, Ka'benin putlardan temizlenmesi, Hz. Muhammed'in bu topraklara *"Hak Peygamber"* olarak gönderilmesinin en büyük sebeplerinden birisi idi. **Hz. Muhammed** cahiliyet devri Araplarına değil, sanki *Allah'ın evini* putlardan temizlemek için geliyordu. Aksi halde Lut kavminin başına gelen felaket onlarında kapısını çalabilirdi. Çünkü *Ebrehe ordusunun* başına gelenler *"ilahi sabr"*ın taşmak üzere olduğunu göstermiştir.

Diğer taraftan *Mekke;* **Hz. Peygamber**'in vatanı idi. O ise vatan sevgisini imandan bir parça sayacak kadar ileri gitmişti. Eğer şirkten, küfürden, zulüm ve adaletten kurtarılacak bir yer varsa bu öncelikle Hz. Peygambe'in öz vatanı *Mekke* ve Allah'ın yeryüzündeki *"Tek Evi"* olan *Kabe* olmalı, tevhid hakimiyeti buraya yerleşmeli idi. Bu bakımdan Hz.

Peygamber; Müslüman topluma Kureyşi asıl hedef olarak göstermiş ve bunun dışında yeni şer ve muhalefet odaklarının oluşmaması için çırpınıp durmuştur. Medine anayasası ve bu anayasada yer alan ve henüz Müslüman bile olmamış bedevi Arap kabilelerinin yeni devletin koruyucu şemsiyesi altına alınması, onların mal ve can güvenliğinin sağlanması bir manada bu yüce gayeye hizmet etmek içindi, yani *"Kureyş'i, Mekke'yi* yalnız bırakmaktı.

Bunun gibi, yeni *Muhammedi Devlet*'in iç politikasında bu; sinsi, gizli, yaman münafık, çok çetin düşman olan *Medinedeki Yahudi* kolonisi; yani, *Benu Kaynuka, Benu Kureyza, Benu Nadir,* hatta *Haybar Yahudilerinin* ayrı bir yeri olmuştur. Bu Yahudi kabilelerinin her ne kadar yeni anayasa ile dini, ekonomik ve siyasi özgürlükleri güvence altına alınmışsa da, onları sıkı bir gözetim ve denetim altında tutulacak, onların Kureyş'le olan ilişkileri sıkı bir şekilde takip edilecek, onların Medine devletine karşı düşmanca tavırları geçici bir sürede olsa sabırla karşılanacaktı.

Ne var ki nihai hedef Yahudi'lerin bu topraklardan sürülmesi idi. Ancak bunun için, olayların kendi şartları içinde olgunlaşması beklenecek ve vakti zamanı gelince Yahudilere bu sürgün politikası en ufak bir müsamaha gösterilmeden uygulanacaktı. **Hz. Peygamber,** kendi sağlığında takip ettiği çok ince bir diploması ile bunda büyük ölçüde başarılı olmuş ve *Yahûdîler,* kendi elleri ile oynadıkları ve ardı, arkası gelmeyen pis, kirli oyunları sonucu bu mübarek Peygamber Yurdunu terketmek zorunda kalmışlardır[119].

[119] es-Saîdî, Abdü'l-Müteal, ***es-Siyâsetü'l-İslâmiyye fi Ahdi'n-Nübüvve***, Mısır, s. 85, 87, 89, 91, 92.

Hz. Peygamber'in Politika Arayışları:

Buraya kadar olan açıklamalarımızda madalyonun bir yönü üzerinde durulmuş ve yeni İslâm devletinin başta Kureyş olmak üzere Medine'deki Yahudi kolonisi ve diğer bedevi Arap kabilelerine karşı takip ettiği dinamik politikanın esasları ele alınmış ve bu ciddi konuların genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Madalyonun öbür yüzünde ise yeni *Medine devletinin* çağdaş komşu devletlere karşı ortaya koyduğu resmi politikası bulunmaktadır. Bundan maksadımız *Bizans İmparatorluğu, İran Sasani Devleti,* Turan kafkasyadaki *Türk Hazar devleti* ve *Orta-Asya Türklüğü* ve bunu, o sıralarda ayakta tutan **GÖK TÜRK** devleti ve Hz. Peygamber'in bu devletler için ortaya koyduğu siyasi dinamiklerdir.

Bilindiği gibi, devletlerin dış politikalarını tesbit etmede, o milletin diğer milletlere karşı, kökü tarihin derinliklerinden kopup gelen köklü tarihi realitelerin esas alınması, bunun belli bir geleneğe göre yapılması ve her şeyden önce bu esasların sağlam bir zemine oturtulması gerekmektedir. Oysa Araplar, İslâm'dan önce tarih sahnesine büyük devlet ve imparatorluklar kuran bir millet olarak çıkmadıkları gibi, onların komşu devletler, meselâ Bizans ve İran'lılarla, münferit ticârî temaslarının dışında, fazla siyasi münasebetleri de olmamıştı. Bu şüphesiz Hazar Türkleri ve *Orta Asya Türklüğü* içinde böyle idi. Bu takdirde, yeni **Şehir Devleti**'nin çağdaş büyük devlet ve imparatorluklar karşı uygulayacağı dış politika ne olmalı idi? Bu politikanın esasları neye göre tespit edecekti?

İslâm Peygamberinin durumuna bir de bu yeni gelişmeler açısından bakıldığında, Onun sadece bir Peygamber değil, bir devlet adamı olarak ta ne kadar büyük, dehâ sahibi bir insan olduğu ve herkesin, bir çok bocaladığı ve önünü görmede ne kadar zorluk çektiği bir devirde Onun, bir *Everest Dağı* kadar yüce, değil kendi çağı ve ötesini, belki asırların gerisini gören ve gerçektende çok doğru tespitler yapan bir Peygamber olduğu görülür. Bir kimsenin, kendi başına, aklî ve fikrî bütün yetenek ve sezgi gücü ne olursa olsun, böylesine uzaklara bakabilmesi ve bütün asırları kucaklayan büyük mesajlar vermesi ve aradan geçen bunca asırlara, bu arada meydana gelen bunca sosyal, siyasi hatta ekonomik değişmelere rağmen bu mesajların doğru çıkmasını onun sadece "insani" yönüne bakarak izah etmemiz mümkün değildir. Bunu ancak bir "*Peygamber*" yapabilirdi. Hem de ilâhî lutuf ve koca bir inayete mazhar, çok yüce bir "*Peygamber*" yapabilirdi.

Çünkü Onun, kendinden önce, bu hususlarda örnek alabileceği bir *Arap Hükümdarı* olmadığı gibi bir *Peygamber* yoktu. Üstelik cahiliye devri Arapları, çok basit ekonomik ve ticari çıkarları için bu devletlere yalakalık yapmışlar ve onların hiçbir zaman karşısında olmamışlardır. Ne var ki bütün bunlar **Hz. Peygamber** için hiçte önemli bir sorun olmamış ve o kendine ve davasına olan sonsuz güveni sayesinde Orta-Doğuda bu güç dengelerini ayakta tutan devletlere karşı kendi tavrını, bir devlet politikası olarak çok net bir şekilde ortaya koymuş ve bunu çok büyük bir ehliyetle uygulamıştır.

Bilindiği gibi **Hz. Peygamber,** Medine İslâm devletini kurduktan sonra, onun sosyal ve dini hayatında hakikaten çok büyük ferahlamalar olmuş ve O; çok daha rahat bir nefes almıştır. **İslâm Peygamberi,** bu yeni ortamda ***İran ve Bizans'ı*** yeniden değerlendirmiş, ***Hazar Türklerine*** bakmış, ***Orta Asya Türklüğünü*** düşünmüş ve İslâm Devletinin siyasi başkanı olarak bu güçlü devletlere karşı çok sağlam bir devlet politikası izlemiştir. Zira İslâm Hz. Peygamber'in senelerdir gönlünü bir kor gibi yakıp tutuşturan bu ideal gerçek olmuş ve o bir devlet olarak ortaya çıkmıştı.

Zira bu yeni devletin adı; ***İslâm*** devlet başkan yani Halifesi: ***Hz. Muhammed*** ve siyasi belgelerdeki resmi mührü ise; ***Allahın Rasülü Muhammed*** idi. Devletin bir ***anayasası*** vardı. Başkenti ise İslâm'ın ve Araplığın öz yurdu ***Yesrib*** idi[120]. Bu yeni İslâm devletinin siyah çuhadan bir ***Bayrağı*** bulunuyordu. İşte Hz. Peygamber asıl bundan sonradır ki başını kaldırmış, ***İran ve Bizans'ı*** kendi devletine karşı boy hedefi göstermiş, ***Hazar Türklerine dikkati*** çekmiş ve ***Orta-Asya Türklüğünü*** yanında görmek istemiş ve ***Moğollardan*** çok büyük bir endişe ile bahsetmiştir.

Hadd-i zâtında **Hz. Peygamber**'in ***İran-Bizans*** ve ***Orta-Asya Türklüğüne*** karşı ortaya koyduğu bu politikanın ilk fiili tezahürleri Medine'de hendek kazma işleri sırasında karşısına çıkan bir kaya parçasına indirdiği ilk amansız balyozun darbesiyle ortaya çıkmış bulunuyordu. Bilindiği gibi, ***Kureyşliler*** 627. yılında, O zamana kadar Arabistan'da görülmemiş 10.000 kişilik büyük bir ordu ile *Medine*'ye yürüdükleri sırada, **Hz. Peygamber,** önce harp karargâhı olarak

[120] ***Kuran-ı Kerim, el-Azab,*** 13.

kendine ***Türk Çadırını*** kurmuş[121] sonra da şehrin etrafına, bir müdafa hattı olmak üzere geniş ve ***derin hendekler*** kazılmasını emretmiştir.

Hz. Peygamber; bu hendek kazma sırasında İslâm mücahitlerinin parçalamakta zorluk çektikleri büyük bir kaya parçasına indirdiği balyozlar ve onun çıkardığı ve onun çıkardığı parlak kıvılcımların ışığında ***Bizans ve İran Kisra'***larının saraylarını gördüğünü söylemiş ve onların bütün hazinelerinin Müslümanların eline geçeceğini müjdelemiştir. Aynı sırada ***Habeş'liler ve Türklerden*** de bahseden **Hz. Peygamber** onlara dokunulmamasını tavsiye etmiş ve şöyle demiştir:

عن أبي سكينة رجل من المحررين عن رجل من أصحاب النبى (صلعم) عن النبي (صلعم) أنه قال: دعوا الحبشة ما ودعوكم واتركوا الترك ما تركوكم."

*"Ebu Sükeyne, onunda Hz. Peygamber'in ashabından birinden naklettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuşlardır: **"Habeşliler sizlere dokunmadıkça, sizde onlara saldırmayınız"***[122].

Kütüb-ü Sitte'den değerli hadis âlimi *Nesei'*nin kaydettiği bu uzun hadis bu husustaki bütün şüpheleri gidermekte ve konuya yeni, yeni boyutlar kazandırmaktadır. Zira bu uzun hadiste ilk defa ***İran, Bizans, Türkler ve Habeş'liler*** bu etnik ırklar devlet bazında bir arada zikredildiği gibi, Hz. Peygamber'de bu kavimlerden her biri hakkında açık, açık görüşlerini ortaya koymuştur. Bu görüşler şüphesiz bundan böyle yeni İslâm devletinin bu çağdaş kavim, güçlü devlet

121 et-Taberî, II, s. 568.
122 Ebû Davud, ***Sünen***, IV, s. 486, no. 4302, el-Acluni, ***Keşfü'l-Hafa***, Tah. A. el-Kalas, Kahire, I, no. 72.

ve imparatorluklara karşı takip edeceği dış politikasında esasını oluşturuyordu.

Ne var ki ***Hz. Peygamber*** bu büyük politik hedeflerini şaşılacak bir cesaret ve buna uygun bir dinamizmle ortaya koyduğunda, çevresindeki insanlar yorgun, fakr-u zaruret içinde kıvranıyorlardı. Ekonomik ve çevresel baskılar had safhaya ulaşmış ve Müslümanları adeta boğacak bir hale getirmişti. Hz. Peygamber'in etrafında ve binbir türlü mahrumiyetler içinde bir "Bünyan-ı mersus"[123] gibi kenetlenen bu gibi, inananların, yüce imanlarından başka ellerinde hiçbir güç yoktu. Neylersiniz ki; Hz. Peygamber bunları söylediği sırada; yorgun, argın, hendek kazan, üstelik Ona gelipte aç olduğunu, açlıktan karnının üstüne taş bastığını söyleyen bir sahabeye, kendisi de açlıktan mübarek karnının üstüne bağladığı taşı gösteriyordu. Bütün bunlar **Hz. Peygamber**'in bu hususta ne kadar kararlı, sarsılmaz bir irade ve azim sahibi olduğunu göstermektedir.

Yeni İslâm Devleti ve Bizans:

Fakat bu çağdaş devletler arasında ***Bizans ve İran'***ın Hz. Peygamber'in devlet politikası ve nübüvvet hayatında her zaman ayrı bir yeri olmuştur. Bilindiği gibi ***Bizanıs; Medine*** İslâm devletinin kurulduğu sıralarda o bölgenin gerçekten de en güçlü süper devletlerinden biri olmuş ve bir altın devir yaşamıştır. Zira ***Balkanlar,*** Kafkaslar'a kadar ***Anadolu, Akdeniz'in Doğu kısımları*** **Şam, Kudüs, İskenderiye** hatta Nil nehrine kadar yayılmış bu geniş topraklar Doğu Roma İmparatorluğunun sınırları içinde bulunuyordu.

123 ***Kuran-ı Kerim;*** *es-Saf;* 4 Kurani tabir; *Duvarları sanki Kurşunla kenetlenmiş, çok sağlam bir yapı.*

Bu haliyle ***Bizans İmpataroluğu*** bütün Arabistan'ı kuzeyden çepe çevre kuşattığı, Araplar'ın dış dünya ile her türlü temaslarını adeta imkansız hale koyduğu gibi, ***Hıristiyanlıkta*** İslâm dinini çepe çevre kuşatmış ve onun başta ***Afrika*** olmak üzere ***Orta-Doğu, Anadolu,*** hatta ***Orta-Avrupa***'ya kadar bütün çıkış yolunu kapatmış oluyordu. Bu böyle devam ettiği süre, İslâm dininin Arabistan'ın sınırlarının dışına sıçraması ve kıtalar arası bir din olması mümkün değildi.

Bunlara, **Hz. Peygamber**'in özel durumu ve duygu dolu kalbi hislerini de ilave etmemiz gerekmektedir. Zira Hz. Peygamber; Peygamberliğinden önceki yıllarda ***Suriye*** özellikle ***Şam***'a bir çok seferler yapmış, buraların hayal dünyasındaki vatanının bir parçası olduğunu ayrıca ***Rumların*** cahiliye devri Araplarını hafife aldıkları hor ve hakir gördüklerini görmüş ve bundan büyük ölçüde milli gururu zedelenmiştir. Bu ve bunlar gibi daha bir çok dini, sosyal ve siyasi sebeplerle **Hz. Peygamber,** hiç çekinmeden koca ***Bizans İmparatorluğunu,*** (kıyamete kadar geçerli olmak üzere) Müslümanlara hedef olarak göstermiş ve Müslümanları teşvik etmek için bir çok hadisler söylemiştir. Nitekim bu hadislerin birinde **Hz. Peygamber** şöyle buyurmuşlardır:

"عن أبي هريرة (ر.ع.) أنه قال: قال رسول الله (صلعم) أذا هلك كسرى فلا كسرى بعده وإذا هلك قيصر فلا قيصر بعده والذى نفس محمد بيده لتنفقن كنوزهما في سبيل الله."

"Ebu Hüreyre (r.a.) dan rivayet edildiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuşlardır; ***Hele Kisra bir helâk olmaya görsün, ondan sonra*** *(yeni bir)* ***Kisra gelmeyecektir. Kayserde*** *(öyle olacak ve)* ***o mahvolup gittiğinde yeni bir Kayser gelmeyecektir. Muhammed'in hayatı elinde olan Allah'a yemin ederim ki onların biriktirdiği hazineler sizin olacak ve onları Allah yolunda sarf edeceksiniz"***[124].

Ne ilginçtir ki; bu büyük devlet politikasının uygulanması, diğer bir ifade ile, İslâm'ı kuşatan bu Hıristiyanlık çemberinin kırılması ve İslâm'ın ***Anadolu,*** hatta ***Orta-Avrupa***'ya giden yolunun açılması için ilk fiili teşebbüs ve uygulamalar bizzat Hz. Peygamber'in kendisi tarafından başlatılmış ve Hz. Peygamber'in Hendek harbi sırasında gösterdiği bu ulu hedefler bir boş laf olarak kalmamıştır. O; Bizans'lılarla boy ölçüşmek için ***Mute*** (629) ve ***Tebük*** (630) seferini düzenlediği gibi[125] ayrıca hem ***Kudüs***'ün fethedilmesi[126] hem de ***Şam***'ın ele geçirilmesi için mübarek ellerini havaya kaldırmış[127] yüce mevlaya dualar etmiştir.

Hz. Peygamber bu yöndeki politikasının son hedefi olarak ***İstanbul***'u, hadislerin dilinde ***Kostantiniyyeyi*** göstermiş ve ***Hıristiyan Bizans*** imparatorluğunun bu muhteşem mabedinin mutlaka Müslüman güçlerine eline geçmesini istemiştir[128]. **Hz. Peygamber;** İslâm dini için hayâtî bir mesele olan bu hedefleri her zaman canlı tutmak istemiş, çoğu gazalarında bu hedefleri dile getirmiş ve Müslümanlar büyük müjdeler vermiştir. Nitekim **Nâfi b. Utbe**'den rivayet edilen bir hadiste bu gerçek şöyle dile getirilmiştir:

---

124 ***Sahih-i Müslim,*** XI, s. 357, İbn İshak, ***Siretü İbn Ihsak,*** s. 271, el-Buhâri, IV, s. 162.

125 İbn Hişam, II, s. 115, II, s. 375, et-Taberi, II, s. 36.

126 el-Müttakî el-Hindî, ***Kenzü'l-Ummal,*** tah. B. Hyyanî, Beyrut, 1979, XIV, s. 143, 149, 154.

127 ***Kenzü'l-Ummal,*** XIV, s. 152, 153, 172.

128 Ahmed b. Hanbel, ***el-Müsned,*** IV, s. 335, el-Münavî, ***Feyzü'l-Kadîr,*** Mısır, 1937, s. 262, es-Süyûti, ***Câmiu's-Sağır,*** Bulak, 1186, II, s. 104.

"عن نافع بن عتيبة (ر.ع.) قال: كنا مع رسول الله (صلعم) في غزوة قال: فاتى النبى (صلعم) قوم من قبل المغرب. قال: تغزون جزيرة العرب فيفتحها الله ثم فارس ويفتحها ثم تغزون الروم فيفتحها الله."

Nafi' b. Utbe *şöyle demiştir: Bir gazada Hz. Peygamberle birlikte idik. Batı yönünden Hz. Peygamber'e bir gurup Arap geldi. Hz. Peygamber* (onlarla sohbet ederken şöyle) buyurdu:

"Arap yarımadasına gaza edersiniz, Allah orasının fethini size nasip eder. Sonra İran'a gaza edersiniz, orasını da ele geçirirsiniz. Daha sonra Rum ülkesine *(İstanbul'a)* ***gaza edersiniz, Allah orasının fethini de size nasip eder"***[129].

Hemen şunu ifade edim ki; **Hz. Peygamber**'in vefatını müteakip, özellikle **Hz. Ömer**'in hilafeti zamanında (634-644) girişilen fetih hareketlerinde, Hz. Peygamber'in esasını koyduğu bu politika çok önemli rol oynamıştır. Hz. Ömer, Bizans üzerine sevkettiği cihad erleri ile Bizans'ı çökertmiş, ***Kudüs ve Şam***'ı ele geçirdiği gibi, ***Mısır***'a da hakim olmuştur. Böylece İslâm dininin Kuzey Afrika da dahil Endülüs'e "Hayır!" ***"Roma"***ya giden yolu da açılmıştır.

Fakat asıl büyük hedef Bizans İmparatorluğunun yıkılması ve ***İstanbul***'un mutlaka Müslüman güçlerin eline geçmesi idi. Ne ilginçtir ti; Hz. Peygamber'in Bizans'a karşı uygulamak istediği nihai politikasını başarıya ulaştıranlar da yine Müslüman ***Türkler*** olmuştur. Zira Türk mücahit gazileri; ***Bizans***'ı yıkmak ve ***Hıristiyanlığın*** dini sultasına son vermekle kalmamışlar **Hz. Peygamber**'in Müslümanlara sanki bir ***"Kızıl Elma"*** ululuğundaki nihai hedefi olan ***İstanbul***'u ele geçirmişler böylece ***Ruh-u Nebi'yi*** kıyamete kadar bahtiyar ve mutlu kılmışlardır[130].

Yeni İslâm Devleti ve İran:

Diğer taraftan **Hz. Peygamber**'in İran'a, asırlık Sâsânî devletine karşı uyguladığı politikada dostane olmamıştır. Hele hele İranlıların bir sömürgeci edâsıyla Arabistan'ın güney kesimlerini yani Yemeni işgal etmeleri, bugünkü *Irak* ve *Mezopotamya*'yı ellerinde tutmaları, bütün bunların dışında Arapları çok ilkel, bu arada hor ve hakir görmeleri **Hz. Peygamber**'in sadece dini değil milli gururunu da zedelemiş *İran* politikasına, Bizans'tan farklı olarak millî bir boyut kazandırmıştır. O, bütün nübüvvet hayatı boyunca asırlık İran devletini de müslümanlara büyük bir boy hedefi olarak göstermiş ve bu devletin mutlaka yıkılıp gitmesini istemiştir. Çünkü İran; ayakta kaldığı sürece, İslâmiyet'in Doğu, yani, ***Orta Asya Türklüğü* ve *Çin*** istikametinde yayılması yolunda çok büyük bir engel teşkil edecekti.

Bu bakımdan **Hz. Peygamber,** tıpkı Bizans meselesinde olduğu gibi, belki daha ısrarlı bir şekilde ***İran***'ı; yeni İslâm devleti ve Müslümanlara boy hedefi olarak göstermiş İran Kısrası ve Sasani devletinin yıkılıp gitmesini istemiştir. Bu Hz. Peygamber'in bir isteği değil bilki bir ***müjdesi*** idi. Hz. Peygamber, ***Hendek harbinin*** en akıntılı günlerinde İran için verdiği bu müjdeyi yukarda zikri geçen Ebu Hureyre hadisinde de bir kere daha etmiş ve şöyle demiştir: ***"Hele***

[129] ***Sahih-i Müslim,*** XI, s. 331, krş. el-Buharî, IV, s. 157.

[130] *Bu konularda geniş bilgi için bkz.* Kitapçı, Z., ***Hz. Peygamber'in Hadislerinde Türkler,*** I. Kitap, s. 159, 160 vd.

kisra bir helak olsun. Ondan sonra artık (yeni bir Kisra gelmeyecektir"[131].

İran'ın fethi ile ilgili bir hadiste **Adi b. Hâtim** tarafından rivayet edilmiş ve bu büyük Peygamber müjdesi orada da tekrar edilmiştir. Şöyle ki:

"عن عدي بن خاتم (ر.ع.) قال: قال النبي (صلعم): يا عدي ولئن طالت بك حياة لتفتحن كنوز كسرى قلت: كسرى بن هرمز؟ قال: كسرى بن هرمز."

*Adi bin Hatimden rivayet edildiğine göre; Hz. Peygamber bir sohbet sırasında ona; **"Ey Adî eğer ömrün uzun olursa Kısranın haznelerinin mutlak Müslümanların eline geçtiğini görürsün!** Buyurmuşlardır. Bende; **Kisra b. Hürmüzmü?"** diye sordum. O da; **"Evet Kisra b. Hürmüz"** buyurmuşlardır"*[132].

Kisra b. Hürmüz, Hz. Peygamber'in çağdaşı idi. El-Taberi bu Kisra b. Hürmüz'ün anasının büyük Türk Hakanının kızı **Fakum Hatun** olduğunu kaydetmektedir[133]. Hz. Peygamber İran Kisrası ile ilgili bu müjdesini yukarda metnini verdiğimiz **Nafi b. Utbe** hadisinde de tekrar etmiş ve şöyle buyurmuştur:

"Sizler Arap yarımadasına gaza edersiniz, Allah orasının fethini size nasip eder. Sonra İran'a yürürsünüz, Allah'ın yardımı ile orayı da ele geçirirsiniz. Daha sonra Rum ülkesine yönelirsiniz, Allah oranın fethini de size nasip eder"[134].

Hz. Peygamber'in bu hadislerinde İran'la, Bizans'ı aynı kefeye koyması ve bu iki büyük devletin yıkılıp gideceğini müjdelemiş olması boşuna değildir. Nitekim daha **Hz. Peygamber**'in vefâtından bir on sene bile geçmeden Müslüman Fatihlerinin Bizans ve İran'a hücum etmeleri ve her iki cephede büyük zaferler kazanmaları, Hz. Peygamber'in bu İlâhî devlet politikasının, Müslüman Fatihler tarafından ne kadar büyük bir samimiyetle benimsendiğini ortaya koymaktadır. Esasen **Hz. Ömer** zamanında, İran'a karşı başlatılan ve İslâm dini için bir patlama olan Fetih hareketlerinin altında yatan gerçek sebepte budur. Nitekim **Hz. Ömer**, halife olduktan sonra bir defasında Mescid-i Nebevide ayağa kalkmış, Allah'a hamd ve senalarda bulunduktan sonra, şöyle demiştir: ***"Şüphesiz, Hz. Peygamber size İran ve Bizans'ın mutlaka fethini vaad etmiştir. Öyle ise siz önce İran'a yürüyünüz!"***[135]

Bu arada hemen şunu itiraf edelim ki; **Hz. Peygamber'in *İran***'a böyle davranmakta çok aşırı gittiği de anlaşılmamalıdır. Onun İran'a karşı böyle sert bir politika uygulamasında; ***İran Kisra'larının*** Arap'lara karşı geleneksel hasmane tavırlarının şüphesiz çok önemli tesirleri olmuştur. Bunun en vahşi örneği; İran Kisrası **Hüsrev Perviz**'in; **Hz. Peygamber**'e takındığı her türlü nezaketten uzak tutumu ve Onun zincire vurulması hatta başını isteyecek kadar ileri giden küstah emirleridir[136].

Bütün bunların dışında **Hz. Peygamber**'in asırlık ***Sasani Devletine*** karşı uyguladığı bu politikanın dostane olmayışının bazı milli ve tarihi sebepleri daha vardır. O da; İranlıların bir sömürgeci edasıyla ***Yemen*** ve çevresini işgal

131 el-Buharî, IV, s. 162.
132 el-Buharî, IV, s. 157.
133 et-Taberi, II, s. 172, *Bu **Kisra b. Hürmüz,** bedeni yapısı itibarı ile Türklere çok benzediği için ona **Türk oğlu** denirdi.*
134 ***Sahih-i Müslim,*** XI, s. 331, el-Buharî, IV, s. 157.

135 el-Mesudî, ***Müruc,*** II, s. 315.
136 et-Taberi, II, s. 654, İbn Hişam, I, s. 69.

etmeleri[137] ayrıca yerli halkının çoğunlukla Arap olduğu ***Irak*** ve ***Mezopotamya***'yı ellerinde tutmaları, bütün bunların dışında, İran aristokratlarının cahiliye devri Araplarını haksız olarak çok ilkel, hatta hor ve hakir görmeleri idi[138].

Bütün bunlar; **Hz. Peygamber**'in haklı olarak hem dini ve hem de milli gururunu zedelemiş, ve Onun, İran politikasına, Bizans'tan farklı milli bir boyut kazandırmıştır. Bu bakımdan O; bütün nübüvvet hayatı boyunca İran'ın yıkılıp gitmesini istemiş ve bunu, bir Peygamber tavsiyesi olarak ***Muhammed ümmetine*** sunmuştur. Diğer taraftan İran ayakta kaldığı süre; İslâmiyet'in Horasan yani ***Doğu Turan Yurdu, Orta-Asya Türklüğü ve Çin*** istikametinde yayılması mümkün olmayacaktı.

Mâmâfih her ne kadar asırlık ***Sâsâni Devleti*** müslümanlar tarafından yıkılmış ve İran İslâm hâkimiyeti altına geçmişse de, *İran* aydınlarının bundan hiç bir zaman yüzü gülmemiş ve zorba İran milli şuuru, "*Şiilik*" ve "*İmamet*" doktirini ile, İslâm Dininin karşısına çıkmış ve ondan hem de çok acı bir şekilde intikam alma peşinde olmuştur. Gel görki bu defa İran milli şuurunun bu azgın tutumu karşısına Sünnî doktirini savunan *Türkler* çıkmış, onları dizginlemiş ve böylece **Hz. Peygamber**'in ulu misyonuna asırlarca yine Türkler sahip olmuşlardır. Evet, daha açık bir ifâde ile **Hz. Peygamber**'in *Bizans* ve *İran* devleti için yüksek tebşir ve ilâ-

---

[137] İbn Hişam, I, s. 69.

[138] et-Taberi, III, s. 49, 499, Panipati, M.İ., ***İslâm'ın Yayılışı Tarihi,*** Çev. A. Genceli, İstanbul, 1971, II, s. 793, Ahmed Cevdet, ***Kısas-ı Enbiya,*** II, s. 156.

hî politikası ve her iki kutbun nihâî tahakkuku, ***Orta Asya Türklüğü*** sâyesinde mümkün olmuştur[139].

Yeni İslâm Devleti ve Orta-Asya Türklüğü:

Bir misâl olmak üzere kaydettiğimiz bütün bu hadisler ve onlarla ilgili yaptığımız yorumlar, yukarda da ifâde edildiği gibi, Hz. Peygamber'in Bizans ve İran işlerinde ne kadar aktif bir devlet politikası yürütmek azminde olduğunu bütün açıklığı ile ortaya koymaktadır. Ancak burada aklımıza şöyle bir soru gelmektedir. O da, İran ve Bizans Devletine hasmâne bir politika uygulayan ve onları kendi davasının önünde bir boy hedefi olarak gören **Hz. Peygamber**'in, *Orta Asya Türklüğüne* karşı nasıl bir tutum ve davranış sergilemiş olduğudur?

Evet, **Hz. Peygamber**'in *Orta Asya Türklüğüne* karşı uygulamak istediği devlet politikasına bu açıdan bakıldığında tamamen farklı bir mâhiyet arzettiği görülür. Ne ilginçtir ki *Türkler*; İran ve Bizanslılara nazaran çok daha sert, yarı göçebe, akıncı bir millet olmaları, komşu ülkelere bir çok akınlarda bulunmalarına rağmen **Hz. Peygamber** onlara karşı hasmâne bir tutum içinde olmamış ve onları, hiç bir zaman Müslüman *Araplara* bir boy hedefi olarak göstermemiştir. Bundan daha da önemlisi **Hz. Peygamber;** Arapların Türklere karşı temkinli davranmaları ve sağ duyu ile hareket etmelerini, onları çok büyük bir zaruret olmadıkça harbe kışkırtmamalarını söylemiş, hele hele Türkler'in Araplarla kesin bir şekilde harp etmedikleri takdirde, Araplarında onlarla hiç bir zaman harbe tutuşmamalarını tavsiye etmiştir. ***Orta Asya Türklüğüne*** karşı bu veciz politikasının esasını

---

[139] Kitapçı, Z., ***Hz. Peygamber'in Hadislerinde Türkler,*** I. Kitap, s. 154, 155.

Hz. Peygamber çok özlü olarak şu şekilde ifade buyurmuşlardır:

" قال النبي (صلعم): "اتركوا الترك ما تركوكم."

"Türkler size dokunmadığı, harp etmediği sürece sakın sizde Türklere dokunmayınız!"(140)

Hz. Peygamber bununla da yetinmemiş gerek ***İran,*** gerekse ***Bizans'***a kıyasla, Türkler hakkında çok daha az bilgilere sahip olan Medine İslâm cemaatini yeteri kadar aydınlatmaya çalışmış onların ***doğudan geleceklerini*** haber vermiş, ayrıca etnik ve ırkı özelliklerini beyan etmiş ve birçok hadisler söylemiştir. Bu hadislerin birinde **Hz. Peygamber** şöyle buyurmuştur:

"عن ابن مسعود (ر.ع.) قال: يأتيكم من قبل المشرق عراض الوهوه صغار الأعين كأنما نبتت أعينهم في الصخر، كأن وجوهم المجان المطرقة حتى يربطوا خيولهم بشط الفرات."

İbn Mesud (r.a.) dan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s.) buyurmuşlardır ki; ***Doğu cihetinden size bir kavim*** (Türkler) ***gelir. Onlar; geniş değirmi yüzlü, çekik gözlü, gözleri sanki nazar boncuğu gibidir. Onların yüzleri sanki örs üstünde döğülmüş ve üzeri derilerle kılıflı kalkanlar gibi*** (saydam) ***dır. Onlar atlarını, en sonunda Dicle ile Fırat nehrinin birleştiği yere bağlayacaklardır"***(141).

Hz. Peygamber ***"Doğu Ciheti"***nden gelecek olan bu Türkleri ***"İslâm'ın Yüz akı"*** bir kavim olarak görmüş ve Bizans'ın karşısına asıl onların dikileceklerini ve kahramanca cihad edeceklerini haber vermiş ve şöyle demiştir:

" قال النبي (صلعم): يا علي، إنكم ستقاتلون بني الأصفر ويقاتلهم الذين من بعدكم حتى تخرجوا إليهم روقة الإسلام الذين يخافون في الله لومة لائم."

"Hz. Peygamber bir defasında Hz. Ali'ye şöyle buyurmuşlardır: ***Ey Ali! Sizler Beni Asfar*** (Rumlar) ***la çarpışırsınız. Oysa sizden sonra onlarla asıl çarpışacak insanlar gelir, onlar İslâm'ın yüz akıdırlar. Onlar öyle insanlardır ki; Allah yolunda cihat etmekten ne bir kınayanın kınamasından ve ne de onların ayıplamalarından hiç çekinmezler"***(142).

Bunlar ***Hz. Peygamber'***in Türkler'e karşı politikasının dinamiklerini ortaya koyan hadislerdir. Bunlara yeni yeni daha bir çok hadis ilave etmemizde mümkündür. Bu Hadisler; Hz. Peygamber'in ***Rumlar ve İranlılar*** hakkında söylediği hadislerle karşılaştırıldığında onların; ***üslup, metin, muhteva ve verdiği mesajlar*** bakımından tamamen farklı olduğu görülür. Birilerinde **Hz. Peygamber'**in birilerine karşı ***beddua etmesi,*** onların yıkılıp, yok olmaları için kalbinin derinliklerinden kopup gelen feryadı vardır. Diğerinde ise Hz. Peygamber'in birilerine karşı hayır hâh bakışları, onlardan beklentileri, onlar hakkında ***"Muhammed ümmetine"*** verdikleri müjdeler vardır.

Bu bakımdan ***Medine*** İslâm devletinin kuruluş yılları ve daha sonra ortaya çıkan yeni, yeni durumlar, sosyal ve siyasi gelişmeler makul ölçülerle değerlendirildiğinde, **Hz. Peygamber'**in doğu yani, ***Orta-Asya Türklüğüne*** karşı sergilediği bu siyasi tutum ve davranışlarında çok büyük bir basiret ve uzak görüşlülüğün hakim olduğu görülür. Zira **Hz.**

---

140 En-Neseî, ***Sünen,*** VI, s. 44, el-Hamevi, Mu'cem el-Büldan, II, s. 23, el-Münavi, Feyzü'l-Kadir, no. 110, Ayrıca bkz. Kitapçı, Z., ***Dini, Tarihi ve Edebî Metinlerde Türklere Dokunmayınız Hadisi,*** S.Ü.E.F., Dergisi, Konya, 1989, no. 3, s. 47-75.

141 el-Muttaki, el-Hindi, ***Kenzü'l-Ummal,*** XIV, s. 571.

142 İbn Kesir, ***en-Nihâye,*** I, s. 56.

Peygamber; ***İranlıların*** aksine onların geleneksel hasım ve rakibi olan ***Türklerle, Müslüman Arapların*** dost olmalarını ve dostane ilişkiler içinde bulunmalarını istemiştir. Bu bir bakıma yeni kurulan İslâm Devleti için bir nefes borusu idi. Böylece ***İran*** iki kıskaç ***Türk-Arap*** kıskacı alınmış olacak ve ***Sasani*** devleti Müslüman Arap'lara karşı bir tehlike olmaktan çıkmış olacaktı.

Ne ilginçtir ki İslâmi devirlerde **Hz. Peygamber**'in bu yüksek politikası yeteri kadar anlaşılmamış ise de daha sonra ki asırlarda cereyan eden olaylar; Hz. Peygamber'in, ***İran***'a karşı ***Türk***'leri yanında görmek gibi bir yüce politikasında ne kadar haklı olduğunu bütün ciddiyetiyle ortaya koymuştur. Zira ***Emeviler*** ve hele, hele ***Abbasilerin*** ilk devirlerinden itibaren ***Türkler;*** Peygamber safında ve İslâm hilâfetinin yanında yer almışlar ve bu böyle Osmanlı devletinin yıkılışına kadar devam etmiştir. ***Bizans ve İran,*** Onun dini ve devletinin karşısında olmuş ve hele, hele İran "Şiilik" ve "İmâmet" silahını kullanarak ondan en acı bir şekilde intikam almıştır.

Diğer taraftan, her ne kadar asırlık ***Sasani Devleti,*** Müslüman Arap'lar tarafından yıkılmış ve ***İran,*** İslâm hakimiyeti altına girmişse de İran aydınları ve ***Zerdüşt*** ruhanilerinin bundan hiçbir zaman yüzü gülmemiştir. İran milli ve dini şuuru bu meselede daha da ileri gitmiş ve ***"Şiilik" ve "İmâmet"*** doktrini ile hem Arap ve hem de İslâm dininden çok acı bir şekilde intikamını almış ve bunu, kıyamete kadar sürecek bir kan davası haline getirmiştir. Ne var ki bu azgın İran ***milli şuurunun*** karşısına bu defa ***Sünnî İslâm*** doktrini savunan yine ***Türkler*** çıkmıştır. Onlar ***Şiiliği,*** Sünnî Hanefilikle dizginlemiş, ***İmametinin*** önünü, ***İslâm hilâfeti*** ile kesmişler ve böylece Hz. Peygamber'in ulu misyonuna, hem de asırlarca yine Müslüman Türk'ler sahip çıkmışlardır.

Hz. Peygamber'in Bizans Politikası ve Türkler:

Hz. Peygamber'in Bizans'a karşı tespit ettiği devlet politikasının uygulanmasında ***Müslüman Türk***'lerin çok ayrı bir yeri olmuştur. Her ne kadar **Hz. Ömer** devrinde girişilen fetih hareketleri ile ***Müslüman Arap***'lar bu ilk hamlede çok üstün bir başarı sağlamışlarsa da daha sonra onlar ne ***Emeviler*** ve ne de ***Abbasiler*** devrinde ***Bizans*** karşısında pek fazla bir varlık gösterememişlerdir. Üstelik ***Bizans, İslâm ve Arabistan*** karşısında her zaman ciddi bir tehlike olmaya devam etmiştir. Bundan da öte ***Anadolu;*** Hıristiyanlığın öz yurdu olarak kalmış, ***İstanbul***'un fethi gündemden çıkmış ve hele, hele ***Roma***'nın ele geçirilmesi ve dolaysıyla ***İslâm hidayetine*** Orta-Avrupa'ya giden yolun açılması, artık ***Müslüman Arap***'ların aklına bile gelmemiştir.

Gerçekte **Hz. Peygamber**'in ***Bizans***'a karşı uygulamak istediği nihai devlet politikasını başarıya ulaştıranlarda yine neylersiniz ki ***Müslüman Türkler*** olmuşlardır. Zira; ***Abbasiler*** devrinde ***Bizans*** sınırlarını bu ***Müslüman Türk***'lerin beklediği ve ***Amuriye zaferini*** onlar kazandığı gibi, (837) ***Selçuklular*** devrinde, Bizans'a karşı ***Malazgirt zaferini*** de yine Müslüman Türkler kazanmış ve Bizans'ı, Anadolunun bağrında boğmuşlardır. ***Osmanlılar*** devrinde ise; akıncı Türkler, İstanbul'u fethetmemekle kalmamışlar, Bizans'ı yıkmışlar ve yeni bir ***Kızıl Elma*** coşkusu ile ***Roma***'ya yürümüşlerdir. Böylece Hz. Peygamber'in gösterdiği nihai hedef gerçekleşmiş ***Bizans yıkılmış, Kayser helâk olmuş*** ve onun dünya-

ları dolduran hazineleri Hz. Peygamber'in ifade buyurdukları gibi Müslüman Türk'lerin eline geçmiştir[143].

Türkler Ehl-i Kitap mı?

Bu arada Peygamber'in Türklere karşı tavsiyelerinde bizim için çok önemli olan küçük bir ayrıntı üzerinde durmak istiyoruz. O da kısım hadis âlimlerinin, ***Hz. Peygamber***'in ***Türk'lere dokunmayınız!"*** şeklindeki mübarek hadisini çok daha farklı olarak yorumlamışlar ve çok önemli bir zenginlik daha kazandırmalarıdır. Hadis alimleri Türklere; Hz. Peygamber'in bu muhtevadaki hadisleri ile **ELH-İ KİTAP** muamelesi yaptığını söylemişlerdir ki, bu bizim fevkalade bir şekilde gururumuzu okşamaktadır. Şöyle ***Kuran-ı Kerim de Mekke***'nin azgın müşriklerine hitaben "(Mekkeli) ***müşrikleri nerede bulursanız orada hemen öldürünüz!"***[144] buyrulduğu gibi, Hz. Peygamber de bir çok hadislerinde ***"Ben insanlar*** *"Allah'ın birliğine inandık"* ***deyinceye kadar, onlarla harp etmeye Allah tarafından memur edildim"*** buyurmuşlardır[145]. Değerli hadis alimlerinden biri olan **Aliyyü'l-Kârî,** bu âyet ve hadisleri, ***Türk'lere dokunmayınız!"*** hadisi ile karşılaştırmış ve bizleri ferahlatan şu açıklamalarda bulunmuştur:

"Ancak Hz. Peygamber Türk'ler müşrik oldukları halde dahi onları bu âyetin kapsamına dahil etmemiş ve onlara bir nevi "Ehl-i Kitap" muamelesi yapılmasını istemiştir"[146].

Evet bir Peygamber düşününüz ki O; Peygamber; ***"Ben hayatım boyunca bütün insanları*** *"Allah'tan başka ilâh*

[143] Geniş bilgi için bkz. Kitapçı, Z., ***Hz. Peygamber'in Hadislerinde Türkler,*** III. Kitap, s. 65, vd.
[144] ***Kuran-ı Kerim,*** *et-Tevbe;* 5, *el-Bakara;* 191.
[145] İbn Mâce, ***Sünen,*** I, s. 295.
[146] Aliyyü'l-Kâni, ***Mirkâtü'l-Mefâtih,*** Mısır, 1309, V, s. 165.

yoktur! ***deyinceye kadar onlarla harp etmek için emr olundum"*** *desin*[147] ve yine aynı Peygamber, ***"kafir Türk'ler'"***e karşı Müslüman Arapların harp etmelerini yasaklasın, onlar ehl-i kitap muamelesi yapılmasını istesin ve ***"İncil ehli"*** ile ***"Tevrat ehline"*** eş tutsun! Bu Hz. Peygamber'in onlara verdiği önemin bir başka delili olmalıdır.

Gerçekte bizim için önemli olan, **Hz. Peygamber**'in böyle buyurmuş olmasından ziyade, gelecekte cereyan eden olayların, **Hz. Peygamber**'in bu gaybi haberlerini, ne dereceye kadar doğrulamış olmasıdır. Bu arada hemen şunu ifâde edelim ki, daha sonraki asırlarda cereyan eden bir kısım baş döndürücü gelişmeler, Hz. Peygamber'in asırlarca önce, *Orta Asya Türklüğü* hakkında haber vermiş olduğu bütün bu gerçekleri bir bir doğrulamış ve onlar hiç bir zaman bir *"kavl-i mücerred"* olarak kalmamıştır. Bunlar şüphesiz, **Hz. Peygamber**'in akıl ve mantık dokusu içinde izahı mümkün olmayan en büyük mucizelerinden biridir. Bu da **Onun; ne kadar ulu, ne kadar yüce, Allah katında mertebesinin ne kadar aziz, ne kadar ulu bir PEYGAMBER olduğunu** gösteren en büyük bir delil olmalıdır.

Mâmâfih, buraya kadar olan açıklamalarımızda, **Hz. Peygamber**'in *Medine Şehir Devletini* kurduktan sonra bu köklü faaliyetlerinin bir devamı olarak onun çağdaş devletlere karşı meselâ *İran, Bizans ve Orta Asya Türklüğü,* dış politikası üzerinde durulmuş ve bu önemli konularla ilgili olarak bazı tahlil ve yorumlar yapılmıştır. Şimdi Onun bu yüksek politikasının uygulamada bir devamı olan diğer icraatlarını görelim.

[147] Ez-Zebidi, ***Tecrid-i Sarih,*** çev. K. Miras, Ankara, 1968, I, s. 38, IV, s. 535, V, s. 19.

VI.

HZ. PEYGAMBER MEKKE ARİSTOKRATLARI KARŞISINDA

Ticaret Yolunun Kontrol Altına Alınması:

Hz. Peygamber Medine'de, sosyal ve siyasî yönlerden gerekli çalışmaları yaparak, toplumlararası ahengi bir dereceye kadar sağlandıktan sonra, Mekkeli müşriklerle daha ciddi mücadeleler yapabilecek seviyeye ulaşmıştır. Bilindiği gibi Medîne; Mekke'ye giden ticaret ve kervan yollarını kontrol edecek stratejik bir yerde kurulmuştu. İslâmiyetin Medine'de gelişmesini önlemek isteyen Kureyş müşriklerinin, iktisadî varlıklarını, günün birinde mutlaka bu hidayet meşalesinin söndürülmesi için kullanacakları muhakkaktı. Bu bakımdan Hz. Peygamber her şeyden önce, bu önemli ticaret yolunu kendi kontrolü altına almak istemiş ve bu yolda önemli teşebbüslerde bulunmuştur.

Kureyş her şeyden önce bu gerçeği; yani bundan böyle elini kolunu sallaya sallaya Medine hudutlarına giremeyeceği ve Medine topraklarından geçen Sûriye ticâret yollarını istediği gibi kullanamayacağı gerçeğini artık bilmesi gerekiyordu. Çünkü bu topraklar Medine Şehir Devletinin sınırları içinde ve kontrolü altında idi. Kureyş eğer bu kervan yollarından istifade edecekse; her şeyden önce bu şehir devletinin hükmî varlığını ve Hz. Peygamber'in ***"devlet reisliğini"*** hukukî manada kabul etmesi gerekiyordu. Onun için **Hz. Peygamber** bir defasında bir müfrezenin başında **Abdullah b. Cahşı,** bir defasında da **Hz. Hamzayı** Medinenin ileri kara-

kollarına göndermiş ve onlar da Kureyş kervanlarının önünü keserek Hz. Peygamber'in bu mesajını çok açık ve seçik bir şekilde Kureyş önderlerine beyan etmişlerdir[148].

Diğer taraftan bu yeni ve beklenmedik gelişmeler Kureyşi de çok rahatsız ediyordu. Kureyş'e göre Suriye ticaret yollarının Medine şehir devletinin kontrolü altına geçmesi, onların şah damarının Hz. Peygamber'in eline geçmesi gibi bir şeydi. Bu tehlikenin mutlaka bertaraf edilmesi gerekiyordu. Mekke liderliği, önce Hz. Peygamber'in Medineden sürgün edilmesi yolunda Yahûdi ileri gelenleri ile yaptıkları temas ve pazarlıklardan tatmin edici bir netice alamayınca bu defa Medine'ye bir askeri harekat yapmaya; büyük bir ordu ile müslümanlarla kesin neticeyi elde edecek bir harb etmeye karar vermişlerdir.

Bunun için **Ebû Süfyan**'ın sevk ve idaresinde, bütün Mekkelilerin iştirâk edeceği bin develik bir kervan hazırlamışlar ve 40-70 kişinin koruması altında Suriyeye göndermişlerdir. Kervan 50.000 dinarın üstünde ve adeta ummanları andıran bir servetle geri dönüyordu. Bu kervanın bütün gelirleri Hz. Peygamber'e karşı harbedecek yeni ordunun hazırlanması ve silahlarının temin edilmesine sarfedilecekti. Diğer taraftan, Müslümanların bu kervanı yağma edeceklerini zanneden Kureyşliler harekete geçerek **Utbe b. Rabîa**'nın komutasında 950 kişilik bir kuvvetle **Medine**'ye yürümüşlerdir.

Halbuki, **Ebû Süfyan**'ın sevk ve idaresinde hareket eden bu kervan hiçbir hücuma uğramadan ve tâli bir yoldan, **Kızıldeniz** sahil yolundan giderek çoktan **Mekke**'ye, hem

148 et-Taberi, II. s. 402.

de en ufak bir zarara uğramadan ulaşmıştı. Şimdi Kureyş ordusu geri dönebilir ve iki toplum arasındaki harpte kolayca önlenmiş olurdu. Küfür cephesinin inatçı temsilcileri, başta **Ebû Cehil, Umeyye b. Halef, Utbe b. Ebi Rabia** gibi daha bir nice kimseler hiçte öyle düşünmemişler ve bunu çok iyi bir fırsat bilerek bütün hışımları ile müslümanların üstüne yürümeye devam etmişlerdir.

Bedir Harbi:

Bu beklenen bir gelişme idi. Onun için Mekkelilerin bu hareketinden haberdar olan **Hz. Peygamber** 83 **Mühacir** ve geri kalanlar da, **Ensardan** olmak üzere 313 kişilik bir müminler topluluğu ile onlara karşı koymayı düşünmüş ve bu bir avuç müslümana iyi bir çeki düzen verdikten sonra süratle Medineyi terketmiştir. **Küfür** ve **iman** cephesini savunanlar **Bedir**'de (Medine'ye 80 km. mesafede bir yer) karşı karşıya gelmişlerdir. Burada İslâm tarihinin en önemli harblerinden biri olmuştur. Bir avuç Müslüman, **Bedir**'de kendilerinden üç misli fazla ve çok iyi hazırlanmış olan bir imansızlar ordusuna karşı cesaret ve imanları sayesinde büyük bir zafer kazanmışlardır. Bedir harbinde mü'minler, İslâm düşmanlığının timsali olan **Ebû Cehil** de dahil olmak üzere 70 kişi öldürmüşler ve pek çok kimseyi de esir almışlardır. Ölenlerden pek çoğu Mekke'nin ileri gelen kimseleri idi. Müslümanlar ise altısı Muhacir ve sekizi Ensar olmak üzere yalnız 14 şehit vermişlerdir (18 Kasım 623)[149].

Şimdi bu esirlere ne gibi bir muamele yapılacaktı? Hz. Peygamber yakın çevresi ile iyi bir istişâre yaptıktan sonra

149 İbni Hişam, I. 606 vd. eTaberî, II, s. 421, Hamidullah, M., **Hz. Peygamber'in Savaşları,** İstanbul, 1972, s. 40-68. Şibli, M. a.g.e. I. 334-365.

onlardan her birinin 4500 dirhem kurtuluş fidyesi ödemek şartıyla serbest bırakılacaklarına karar vermişlerdir. Buna gücü yetmeyenler ise Medineli on müslümana okuma-yazma öğrettikten sonra hürriyetine kavuşabilecektir. Böyle bir uygulamanın da dünyada hiçbir eşi ve benzeri yoktu. Hiç bir muzaffer komutan **okuma-yazma** gibi basit bir iş için kendi can düşmanlarını serbest bırakmazdı. Bütün bunlar, **Hz. Peygamber**'in okuma ve yazmaya ne kadar önem verdiğinin çok güzel bir delili olsa gerektir.

Hz. Peygamber ve Müminleri Ferahlatan Türk Akını:

Haddizatında ***Bedir harbinden*** sonra müslümanlar, iki zaferi birden kutlama bahtiyarlığına ulaşmışlardır. Bunlardan birincisi; bir avuç müslümanın Bedir'de, Kureyş müşriklerine karşı kazandığı kutsi zafer, diğeri ise; kudretli Gök Türk hakanı **Tong Yabgu**'nun (619-630), üstün taktik ve stratejisi, Bizans İmparatoru **Heraklius** ile ittifakı ve bu ittifak sonucu **İran**'a vurulan ağır darbe ve kazanılan parlak zaferdir.

Hz. Peygamber ve müslümanlar; **Kur'an-ı Kerim'de** çok daha önceden haber verilen bu büyük zaferi tam dokuz yıldır bekleyip duruyorlardı. Böylece; ihbar ve tebşiratın iki kutbu da tahakkuk etmiş, hem **İran**, hem de **Arap putperestliği** çok ağır darbe yemiş, ilâhî hâkimiyetin yeryüzünde tesis edileceğine dâir olan vadi ilâhi bir kere daha gerçekleşmiştir. Bundan; başta Hz. Peygamber olmak üzere bütün mü'minler büyük ölçüde ferahlık duymuşlardır. Hz. Peygamber'e muasır olan Batı **Gök-Türklerinin,** yakın şarkta çok etkin bir rol oynadıklarını göstermesi ve milli tarihimizin çok önemli bir

olayı olması bakımından bu konuyu biraz genişçe de olsa buraya kayd etmekte yarar görüyoruz.

Hz. Peygamber'in de çağdaşı olan (610-632), **Husrev Perviz** zamanında (590-628) **İran-Bizans** münasebetleri iyice bozulmuştu. Doğu Türklüğü tehlikesinden tamamen emin olduğu bir sırada **İran Kisrası,** güçlü bir ordu ile Bizans topraklarına girmiş, sanki bir yıldırım harekâtı ile *Şam'ı*, (611), Kudüsü (614-15), hicretten 7-8 yıl önce ele geçirmiştir. Başka bir koldan hareket eden İran ordusu Anadolu'ya dalmış ve kısa zamanda *İstanbul* önlerine; *Kadıköy*'e kadar ilerlemiştir (616)[150].

Bizans İmparatoru ***Heraklius***'a gelince (610-642) bu sıralarda bir taraftan dâhili taht kavgaları, diğer taraftan *Tuna* boylarından bir insan seli gibi akıp gelen ve İstanbulu kuşatan *Âvar Türkleri* ile meşgul olduğu için, İranlılara karşı çok ağır bir mağlubiyete uğramıştır. *Husrev Perviz*'in katliamlar ve vurdurduğu başlar nerede ise Medâinde bir saray yapacak kadar çoktu.

Bu feci haberler; *Suriye ve Kudüs*'e ticârî seferler düzenleyen Arap tâcirleri tarafından *Mekke*'ye ulaştırıldığında, Kureyş arasında çok geniş yankılar uyandırmıştır. Çünkü Mekke aristokrasisi, kendileri gibi putperest olan İranlılara karşı, her zaman büyük bir sempati duymuşlar ve onların, ***Ehl-i kitab*** olan hıristiyan Bizansı yenmelerini büyük bir coşku ile karşılamışlardır. Öye ya, putperest İranlılar nasıl Ehl-i kitab Bizanslıları yenmişlerse; onlarda, başka bir *ehl-i kitap* olan müslümanları eninde sonunda tepeleyeceklerdi[151]. Bu ise Hz. Peygamber ve müminler

[150] et-Taberi, II, 182. Togan, Z. V., **Umumi Türk Tarihine Giriş,** s. 72. Yazır, H. Elmalılı, **Hak Dini Kuran Dili,** İstanbul, 1960, VI. s. 3796.

di[151]. Bu ise Hz. Peygamber ve müminler arasında büyük bir üzüntü kaynağı olmuş ve çok geçmeden Rum sûresinin ilk ayetleri gelmiştir. Bu ayetler de İranlıların kesin bir şekilde mağlup olacakları bildiriliyor ve şöyle deneyordu :

"الم، غلبت الروم في أدنى الأرض وهم من بعد غلبهم سيغلبون."

"Rumlar; (Mekkeye) yakın topraklarda Anadoluda mağlup olmuşlardır. Ancak, onlar bu mağlûbiyetlerinin arkasından (hem de) bir kaç sene içinde mutlaka galip olacaklardır. Bir kaç yıl içinde, önünde ve sonunda emir Allah'ındır. O gün müminlerin (Yüzü gülecek ve) ferahlayacaklardır[152].

Fakat asıl mesele, bu vad-i ilâhînin nasıl ve kimler vasıtası ile tahakkuk edeceği idi. Ancak biz, bu büyük olayı tarih objektifinde değerlendirmeye geçmeden önce konunun çok lâtif bir yönü üzerinde durmak istiyoruz. O da **Hz. Ebû Bekir**'in Kureyş'in azılı İslâm düşmanlarından biri olan **Übeyy b. Halefle** tutuşmuş olduğu büyük bahistir. Bu ise meseleyi hem Hz. Peygamber, hem de diğer müslümanlar arasında daha da büyük bir ilgi odağı haline getirmiştir. Zira bu ayet nazil olduktan sonra, **Ubeyy b. Halefle** karşılaşan **Ebû Bekir,** ona Bizanslıların mutlaka en geç 9 yıl içinde İranlıları yeneceklerini âdeta meydan okurcasına iddia etmiş ve aksini savunan İslâm Düşmanı ile yüz genç deve üzerinden akdî bahse girişmişti. Develerin sayısının **"yüze"** ve zamanın

151 Abdullah, Y. A., **The Glorıus Quarn,** London, 1975. P. 1074. Togan, Z. V. a.g.e. s. 72. Turan, O., **Türk Cihan Hakimiyeti,** İstanbul, 1969, I. s. 136. Kutub, Seyyid, fi-**Zilâli'l-Kuran,** İstanbul, 1972, XI, 400.

152 **Kuran-ı Kerim;** er-Rum, 1-5.

da **"dokuz seneye"** çıkarılmasını bizzat Hz. Peygamber işâret buyurmuşlardır[153].

Diğer taraftan olaylar; Mekkeli müşriklerin hiçte tahmin edemiyecekleri bir şekilde cereyan etmiştir. Bu da, Doğuda *Gök-Türk Hakanlığı* ile, Batıda *Bizans İmparatorluğu*nun, mağrur *Sâsâni Kisrâlığı* üzerine müttefikan hareket etmeleri ve dolayısıyla **Hz. Peygamber**'in, Türklere büyük bir sempati ile bakmış olması ve onlar hakkında bir çok hadisler buyurması idi. Zira, bu sıralarda, Orta Asya da, Batı Gök Türklerinin askerî faaliyetleri ile ayağa kaldırılmış olan ***Orta Asya*** Türk varlığı ve Gök Türk Hakanlığının başında **Tong Yabgu** bulunuyordu[154]. Hz. Peygamber'in muasırı olan Batı

153 Yazır, H. Elmalılı, VI. s. 3979. Kutup, S., a.g.e., XI. 401. Ahmed, Lutfullah, **Hayat-ı Muhammed,** I. s. 216. et-Taberi, II. s. 184.

154 **Tong Yabgu** hakkında daha geniş bilgi için bkz. Togan, Nazmiye, **Hüen Çang'a Göre Peygamber'in Çağında Orta Asya,** İ.T.E. Dergisi, İstanbul, 1964 IV. s. 21-64.

Koyu bir budist olan **Hüen Çang,** milâdî 629 yılında, yani **Hz. Peygamber**'in vefâtından dört sene önce Çinden çıkmış, çok uzun, çileli ve inadına yorucu bir yolculuktan sonra Budizmin asıl yurdu olan **Hindistan**-'a ulaşmıştır. O, Orta Asya'yı bir baştan öbürbaşa geçen bu uzun seyâhati esnâsında kudretli Gök Türk Hakanı **Tong Yabgu**'yu da ziyâret etmiş ve onun üstün sevgi ve iltifatına mazhar olmuştur. **Hüen Çang**'ın seyâhatnâmesinde **Suyab** şehrinde ve Türk Hakanının askerî karargâhında yapılan bu görüşmeler hakkında çok geniş ve faydalı bilgiler verilmektedir. **Hz. Peygamber**'in çağdaşı olan **Tong Yabgu** ve Gök Türkler'in yaşayışı, kültür ve medeniyeti ve bütün bunların ötesinde onların askerî disiplin ve devlet geleneği hakkında fevkalade önemli bilgiler ihtiva etmesi bakımından bu görüşmenin burada geniş bir özetinin verilmesinde konumuz açısından büyük yararlar vardır. Şöyleki;

"Hüne Çang, Suyab şehrine geldiğinde **Türk Hakanı** askerî bir sefere çıkmak üzere idi. Hakanın üstünde yeşil saten bir elbise vardı. Başı açık ve gür saçları tam olarak görülüyordu. Yalnız ipekten bir şerit, alnının etrafında bir kaç defa sarıldıktan sonra uçları arkaya doğru sarkmıştı. Maiyyetinde iki yüz kadar üst rutbeli subaylar, komutanlar vardı. Bu komutanlar simkeş ipekten elbiseler giymişlerdi. Hakanın ordusundaki askerî

Gök Türk Hakanı **Tong Yabgu**, (619-630) Gök-Türkler arasında huzur ve istikrarı temin etmekle kalmamış, *"İpek Yolu"* ve *"Hind Baharat Yolu"* hâkimiyetini tekrar ele geçirmek, İranı yakın şark meselesinde zayıf düşürmek için yeni müt-

---

kıtaların geri kalan kısmı develer veya atlar üzerine binmişler ve üstlerine kürkler ve zarif yünden dokunmuş elbiseler giymişlerdi. Askerler ellerinde uzun mızrak, bayrak ve nizami yaylar taşıyorlardı. Bunlar okadar çoktu ki hareket hâlinde ardı arkası cıplak gözle görülmüyordu.

Türk Hakanı bu seferden döndükten sonra, **Hüen Çangı** kendi ordugahı ve otagında meşhur Türk çadırında kabul etti. Bu, insanın gözlerini kamaştıran altın çiçeklerle bezenmiş büyük bir çadır-otağ idi. Takuvan denilen ve altından dokunmuş parlak ipek elbiseler giymiş olan saray memurları Hakan'ın önünde edeple duruyorlardı. Bu saray memurlarının hemen arkasında Hakan'ın özel maiyyet erkânı vardı. Onlar dimdik, yalın kılınç ayakta idiler. Keçeden yapılmış bir çadırda oturmasına ve bütün göçebe Türklerin prensi olmasına rağmen bu Türk Hakanı ve maiyyet erkânına insan ister istemez derin bir hayranlık duyuyordu.

Türk Hakanı daha sonra som altından yapılmış ve üzeri süslü kumaşlarla örtülü koltuklar getirtti ve **Budist Rahibi,** bunlardan birinin üzerine oturmasına işaret etti. Daha sonra **Çin** ve **Uygur** elçileri Türk Hakanına takdim edildi. Bunlar kendi hükümdarlarından mektuplar ve zengin hediyelerle gelmişlerdi. **Türk Hakanı** bundan büyük bir memnuniyet duydu. Bu kabul merasiminden sonra Çinli rahip ve elçilerin şerefine büyük bir ziyâfet verilmesini emretti. Koyun butları haşlanmış olarak dörtte bir parçalar hâlinde ve ateşte kızarmış, buzağılar misafirlerin önüne konuldu. İçki ve şaraplar sunuldu. Oysa dışarda herkes çalıp oynuyor ve Türkü söyliyorlardı. Bu türküler genel havalar olmasına rağmen kulakları okşuyor ve kalbe inşirah ve ferahlık veriyordu.

Ziyâfetten sonra **Türk Hakanı,** rahipten Budizm dini hakkında bilgi istedi. O da, Ona nihai kurtuluşa erişme (nirvana)nin yollarını izah etti. **Hakan** bundan memnun oldu. Onu, Hindistan seyâhatinden vazgeçirmek ve sarayında tutmak için elinden gelen her şeyi yaptı. Fakat rahip bunda ısrar edince **Hakan**, Çinde bulunmuş, Çangada yaşamış ve çok güzel Çinçe bilen bir adamını ona refakatçi olarak gönderdi. Ayrıca ona kırmızı satenden yapılmış takım takım dini elbise ve 50 top ipek kumaşla birlikte ona daha bir çok kıymetli hediyeler verdi. En sonunda onu maiyyet erkânı ile birlikte çok uzaklara kasalar Hindistana gitmek üzere yolcu etti." Bütün bunlar diğer taraftan eski Türk ve Türk Hakanlarının yabancı din ve din adamlarına karşı gösterdikleri dini toleransında çok çarpıcı bir delili olmalıdırı. Zira Gök Türkler, geleneksel Gök Tanrı dinine bağlı kimselerdi Z.K.

tefikler aramış, bu cümleden olmak üzere çağdaş Bizans İmparatoru Heraklius ile (610-642) siyasi münâsebetlerini bir ittifak seviyesinde geliştirmiştir. Çünkü, İran idâresi bu sıralarda Türk ticâret kervanlarına zorluk çıkarmak şöyle dursun, onların bir kısım çapulcular tarafından yağmalanmasına bile göz yumuyordu[(155)].

Türk Akıncı Ordusu İran Topraklarında:

Bu müşterek politika icabı; *Gök-Türk* orduları doğudan ve *Bizans ordusu* ise batıdan yani, Karadeniz kıyılarından İran üzerine yürüyecekler ve Sâsânileri etkin bir devlet olmaktan çıkaracaklardı. Bütün bunlar *Türklerin*, Asr-ı Saadette, yakın şark meselelerinde tahminlerin üstünde etkin rol oynadıklarını göstermekte ve Hz. Peygamber'in Türkler hakkında buyurmuş oldukları hadisleri bir kere daha anlamlı kılmaktadır. Zira, Hz. Peygamber'in keşfettiği bu nokta yani; Türklerin yakın Şark ve Ön Asyadaki olaylar karşısındaki dinamik tavırları, bu gün bile daha bir çok modern tarihçimiz tarafından yeteri kadar ne tespit edilmiş ve ne de anlaşılabilmiştir. Modern tarihçilerimiz bu konularda Hz. Peygamber'in fersah fersah gerisinde kalmaktadırlar. Zira, Hz. Peygamberle muasır olan batı *Gök Türklerinin* yakın doğu aktiviteleri, bugüne kadar ne ecnebi, nede kendi tarihçilerimizi yeteri kadar ilgilendiren bir konu olmamıştır.

Mamafih, bundan sonra cereyan eden olaylar, kudretli *Gök-Türk Hakanı* **Tong Yabgu**'nun esaslarını ortaya koyduğu ana çerçeve içinde gelişmiştir. Bu cümleden olmak üzere; **Hiraclieus** büyük bir ordu ile Karadeniz'in sahil şehirlerin-

---

155 Chavannes, Ed. **Documents**, Parıs, 1908, s. 228. Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü,** s. 81. Asım, N., **Türk Tarihi,** İstanbul, 1316, I. s. 42.

den olan Trabzon'a gelmiş, oradan Kars Ermenistan istikametinde *İran*'ın içlerine dalmış, Mezopotamya ya inmiş ve Musul yakınlarında cereyan eden bir harpte İran'a çok ağır bir darbe vurmuştur. (625) Diğer taraftan **Tong-Yabgu** hemen, hemen aynı tarihlerde büyük bir ordu ile hareket ederek doğudan İran topraklarına girmiş, *Rey ve İsfahanı* ele geçirmiştir (619).

Bu olaylara şaşılacak derecede geniş yer veren büyük tarihçi et-Taberî **Tong Yabgu**'dan önce yaşamış ve Şâbe adında bir Türk Hakanı'ndan daha bahsetmektedir. Şâbe de İran'a 300 bin kişilik ordusu ile çok tehlikeli akınlarda bulunmuştur[156]. Mamafih İran'a karşı başlatılan bu harekete **Hazar Türkleri** de katılmış ve 40.000 kişilik bir ordu ile onlarda İran'ı Azerbaycan'dan vurmuşlardır[157]. Görülüyor ki: Gök Türk Hakanı Tong Yabgu'nun büyük ölçüde müessir olduğu bu askerî harekâtlar sayesinde Heraklieus, Kuran-î tabir ile *"Rumlar"* İran'a karşı galip olmuşlardır. Yine bu yağız çehreli yiğit Türkler sayesinde ***"Ehl-i Kitab"***'ın prestiji kurtarılmış ve bu vadi ilâhi de gerçekleşmiştir. Kur'an-ı Kerimin *"O gün müminlerin yüzü gülecek ve onlar Allahın yardımı ile ferahlayacaklardır."* diye haber verdiği ve müslümanları büyük ölçüde ferahlatan işte bu cengâver Türkler olmuşlardır.

Şimdi asıl mesele **Hz. Ebû Bekir**'le yüz genç deve üzerinde bahse tutuşan **Übeyy b. Halef**'in durumu idi. Gerçekte Übeyy b. Halef Bedir harbinde emsali İslâm düşmanları gibi yuvarlanan bir taş misali cehennem çukurunu çoktan boy-

[156] et-Taberi, II. s. 174.
[157] et-Taberi, II. s. 174.

lamış bulunuyordu. Fakat onun varislerinin bu açık durum karşısında yapacak başka şeyleri kalmamış ve yüz deveyi Hz. Ebû Bekr'in oğlu, **Abdurrahman**'a teslim etmişlerdir. Bu develer sonunda Hz. Peygamber'in işâretiyle, bütün fakir fukaraya sadaka olarak dağıtılmıştır[158].

Uhud Harbi:

Kureyşliler, Bedir'de uğradıkları büyük mağlubiyetin acısını çıkarmak için ertesi sene daha büyük bir hazırlık yaparak **üç bin** kişilik bir kuvvetle **Medine**'ye yürümüşlerdir. Kureyş'in bu hazırlıklarından haberdar olan **Hz. Peygamber,** şehirde kalmak ve savunma harbi yaparak onlara karşı koymak niyetinde idi. Ancak, **Hz. Peygamber**'in bu ince siyasetini anlamayan bazı kimseler, özellikle gençler bir meydan muharebesi yapmakta ısrar ediyorlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber çevresindekilerle sıkı bir istişâre yapmış ve bir kaç kişinin dışında orada bulunanların genel kanısının; harbin şehir dışında yapılması şeklinde olduğunu görmüş ve neticede Mekkeli müşriklere şehrin dışında karşı koymaya karar vermiştir[159].

Bunun için **Hz. Peygamber** 700 kişilik bir müminler ordusu hazırlamış ve Medine'den hareket ederek, şehre fazla bir uzaklığı olmayan ***Uhud Dağı***'na gelmiş ve orada, arkalarını Uhud dağına vermek üzere harp vaziyetine girmiştir. Bu arada Hz. Peygamber, harp sahasını incelemiş ve ***Kureyşin*** muhtemelen hücum edebilecekleri bir geçidi keşfetmiş ve orasının **Abdullah b. Cübeyr** komutasındaki küçük bir birlikle tutulmasını emretmiştir. O kadarki onlar, her

[158] et-Taberi, II. s. 184, Ahmed, Lutfullah, a.g.e. s. 218.
[159] et-Taberi, II. s. 502. İbni Hişam, II. s. 63.

ne suretle olursa olsun, **Hz. Peygamberden** bir emir gelmedikçe buradan ayrılmayacaklardı[160].

Oysa 3000 kişiden oluşan ve **Ebû Süfyan**'ın komutasında hareket eden Kureyş ordusu, Medine'ye çok daha önceden yaklaşmış ve onlarda **Uhud Dağı'nın** eteklerinde, uygun bir yerde karargâhlarını kurmuş bulunuyorlardı. Kureyş ordusunda muharip askerler yanısıra başta Ebû Süfyanın muhteris hanımı **Hind** olmak üzere daha bir çok asil kadında bulunuyordu. Bunlar bir çözülme halinde askerleri, müslümanlara karşı def ve nağmelerle harbe kızıştıracaklardı.

Gerçekte bu imanla küfrün, ikinci defa hemde Medinenin çok yakın bir yerinde karşılaşması idi. Harb iki tarafın meydan kahramanlarının birbirlerini cenge davet etmeleri ile başlamış, **Hz. Hamza** gibi yiğit İslâm kahramanlarının karşılarına dikilen Kureyşlileri bir kaç kılınç darbesi ile saf dışı etmeleri sonucu kızışmış ve bunu ilk hamlelerde müslümanların büyük başarıları takip etmiştir. Kureyş harb sahasından tahminin dışında kayıplar vermiş ve ganimetler bırakmıştı. Zafer müslümanlara tebessüm ediyordu. Bundan yararlanan müslümanlar, zaman zaman harb sahasına iniyor ve Kureyş askerlerinin bıraktıkları ganimetleri topluyorlardı. Bunu gören geçit görevlileri, ne yazıkki komutanları **Abdullah b. Cübeyri;** bütün ısrarlarına rağmen dinlememiş, ganimetten daha fazla pay sahibi olmak için yerlerini terkederek harb sahasına koşmuşlardır.

İşte bu sırada, ne olmuşsa olmuş zaten bu geçidi harbin başladığı andan beri gözetleyip duran **Halid b. el-Velid,**

[160] et-Taberi, II. s. 509.

kendi komutasındaki askerleri ile birlikte rüzgar gibi harb meydanına dalmışlar ve bir çevirme harekatına girişmişlerdir. Bunun farkına varan Kureyş ordusu derhal derlenmiş, toparlanmış ve yeni bir hücuma geçmiştir. Böylece müslüman askerler, iki ateş arasında kalmış, kâfir ellerin kullandığı pis kılınçlar Hz. Peygamber'e kadar ulaşmış hatta Onun mübarek yüzünü yaralamayı bile başarmışlardı. Buna rağmen **Hz. Peygamber** ne ilginçtir ki; ellerini semâya kaldırarak onlara beddua etmemiş ve **"Yarabbi, kavmime hidayet ver! Çünkü onlar ne yaptıklarının farkında değildir!"** diyerek dua bile etmişlerdir[161]. Müslümanların Bedir harbine göre kayıpları çok büyük olmuştu. Başta **Hz. Hamza** olmak üzere müslümanlardan 70 kişi şehit olmuştu. Oysa Kureyş'ten ölenlerin sayısı sadece 22 kişi idi (26 Kasım 624).

Kureyş için bu geçici başarı kısmen yeterli görülmüştü. **Ebû Süfyan,** ordusunu derlemiş, toplamış ve müslümanların yeni bir hamle yapmalarına fırsat vermemek için harb sahasından ayrılıp gitmiştir. Hz. Peygamber **Kureyş**'in bunda samimi olup olmadıkları öğrenmek istiyordu. O, bunun için ileri bir keşif harekatı düzenlemiş ve **Ebû Süfyan**'ın gerçektende savuşup gittiğini öğrenince o da dönüp Medi-

[161] Daha geniş bilgi için bkz. en-Nebhânî, Yusuf b. İsmail, ***el-Envâru'l-Muhammediyye,*** Beyrut, 1310. I. s. 76. Harbin en sıkışık olduğu bu dönemde müşrikler Hz. Peygamber'in karargâhına dalmışlar ve Onu mübârek yüzünden yaralamaya bile muaffak olmuşlardı. Bu son derece tehlikeli anda **Hz. Peygamber** *Urcun* adındaki kendi kılıcını **Abdullah b. Cahş**'a vermiş, o da bu kılıçla Hz. Peygamberi canla başla korumak için çarpışmıştır. Daha sonra bu mübarek kılınç elden ele intikal ederek Abbasiler devrine kadar gelmiştir. **el-Mutasım** devrinin Türk asıllı büyük generallerinde **Boğa et-Türki** bu kılıcını, 200 dinar ödeyerek onu sahiplerinden satın almıştır Z. K.

ne'ye gelmiştir, Mamafih bütün bunlar İslâm için bir yıkım bir felâket olmamıştır. **P.K. Hitti'nin** de dediği gibi; ***İslâm bundan sonrada kendini toparlamış ve tedricen müdafaa durumundan fütûhat durumuna geçmiş ve bu dinin yayılması, daima emin adımlarla ilerlemiştir***[162].

Hendek Harbi ve Türk Çadırı:

Müslümanların Kureyşlilerle üçüncü büyük ve son karşılaşması *Hendek Harbinde* olmuştur. İslâm Dininin Medine'de gelişmesinden ve Müslüman toplumun gittikçe kuvvetlenmesinden son derece tedirgin olan Mekkeliler, bu işe artık bir son vermek için nerede ise bütün Arabistanı ayağa kaldıracak bir ordu hazırlamışlar ve bir çekirge bulutu halinde Medine üzerine yürümüşlerdir. Medine deki bir kısım Yahûdilerin de teşviki ve bir çok Arap kabilelerinin ortak iman gücü ile hazırlanan bu ordunun sayısı 10.000 kişi idi. Şimdi asıl mesele bir insan selini andıran ve şimdiye kadar hiç görülmemiş olan bu müttefik müşrikler ordusuna karşı Medine nasıl müdafa edilecekti?

Bunun için bir çare arayışına koyulan **Hz. Peygamber**'in yardımına **Selmân-ı Fârisi** koşmuş ve şehrin etrafına geniş hendekler kazılmasını teklif etmiştir[163]. Çünkü Farslar; *Tûranîlerin* saldırılarına karşı şehirlerini bu şekilde koruyabiliyorlardı. Hz. Peygamber bu teklifi çok makul bulmuş ve şehrin etrafına hendekler kazılmasına karar vermiştir. Bunun için Hz. Peygamber iyi bir durum ve çevre değerlendirmesi yapmış, hendeğin nerelerden geçeceğini tesbit etmiş,

---

[162] Hitti, P.K. a.g.e. I. s. 174. Krş. Hamidullah, M. a.g.e. 69-93. Refik, Ahmed, **Gazevât-ı Celile-i Peygamberi,** İstanbul, 1324 s. 130-181.

[163] et-Taberi, II. s. 568.

sonrada müslümanları, onar kişilik gruplara ayırarak her bir gruba kazacakları yeri bir, bir göstermiş ve kazı işine büyük bir sûrat ve disiplin içinde başlanılmıştı.

Hendeğin uzunluğu yaklaşık 5-6 km. idi. Her bir guruba 40 zira, (yaklaşık 30 metre, adam başı 3 m.) uzunluğunda bir yer düşüyordu. Hendek; uzaklardan koşup gelen bir atlının geçemeyeceği kadar genişlik ve derinlikte olacaktı Bu takdirde hendeğin genişliğinin 9 m. ve derinliğinin 4 m. olması gerekmektedir. Diğer taraftan Hz. Peygamber kazı işlerini bizzat gözetlemek ve daha sonra şehrin müdafasını rahatlıkla kontrol edebileceği bir mekan aramış ve Şeyhan tepesini harp karargâhı olarak seçmiş ve buraya çadırını, bizim tabirimizle "Otağ"ını kurmuştu. Bu çadır ise; temel kaynakların en ufak bir şüpheye yer vermiyecek bir şekilde açıkladıklarına göre Hz. Peygamber'in dilindeki imrenilecek ifâdesi ile ***"Kubbe-i Türkiyye"***; Türk Kubbesi, Türk çadırı" idi. Nitekim; et-Taberi'nin **Amr b. Avf el-Müzenî**'den naklettiğine göre o şöyle demektedir;

"Hz. Peygamber Arap kabilelerinin hücumu yılında, *Medine'nin* ***etrafında kazılmak istenen hendekin geçeceği yerleri bizzat kendisi çizdi. Biz hiç bir zaman bu sınırları (önümüze büyük kaya parçaları çıksada yönünü) değiştirmek istemiyorduk. Fakat karşımıza bir defasında çakmak, çakmak parlayıp duran beyaz bir kaya parçası çıktı. Onu parçalamada çok zorlandık, bir şey yapamadık. Bu sırada*** *Selmanda* ***bizim grubumuzda idi. O hendekten çıkarak (durumu haber vermek üzere) Hz. Peygemberin yanına geldi. Oysa tam bu sırada Hz. Peygamber*** *Türk çadırını* ***kurmakla meşgul idi."***

Türk Çadırı ve Hz. Peygamber:

Kubbe-i Türkiyye; genişçe bir daire üzerinde, ana gövde ağaç dilimleri ile inşa edilen bir iskelet üzerine keçe kaplamak suretiyle kurulurdu. Tavanı bir gök kubbesini andırır ve içi bir ev gibi geniş ve çok ferah olurdu. Ayrıca rahat bir kapısı olan bu çadırlar insanı, yazın sıcak ve kışın soğuktan korurdu. Üstünde tavanında duman çıkması için baca yerine bir delik olurdu[(164)]. Zehirli hayvanlar bu çadıra yaklaşamazdı. İşte Hz. Peygamber bu Hendek harbinde yaklaşık olarak bir ay kadar devam eden bu sıkıntılı günlerde, harbi *Türk çadırından* idâre etmiş ve onu bir harp karargahı olarak kullanmıştır. Hendek harbi sırasında esen ve insanın damarlarına kadar işleyen o dondurucu soğuk ve rüzgarlara karşı Hz. Peygamberi gece gündüz bu *Türk çadırı* korumuştu. Türk çadırının, Şeyhan denilen hafif bir tepenin üstünde kurulduğunu söylemiştik[(165)]. Bugün burası yani Hz. Peygamber'in Kubbe-i Türkiyyeyi kurduğu yere, Onun aziz hatırasını ihya için *Zübâb Câmii* inşa edilmiştir[(166)].

Türk Zırhı:

Mamafih; bu *Türk Kubbesi* gibi, **Hz. Peygamber**'in zâti eşyâları arasında, üzerinde durulması gereken bir diğer eşyası daha vardır. O da Hz. Peygamber'in bir kısım harblerde giymiş olduğu *"Türk Zırhı"*dır. Bilindiği gibi Hz. Peygamber'in çeşitli isimlerde yedi kadar zırhı vardı. Bunlardan birisi ise *"es-Soğdiyye"* denilen sağlam güzel gösterişli bir zırh idi[(167)].

[164] Bu çadırın Hz. Peygamber'in hahyatındaki yeri hakkında bkz. Kitapçı, Z., **Kubbetün Türkiyyetün,** Tarih ve Medeniyet no, 24. Şubat, 1996, s. 33-36. Bu çadırlara "yurt" daha büyüklerine "hargâh" da denilerdi. İçinde icâbı halde 500 veya 1000 kişi istirahat edebilirdi. İbni Fadlan; **Risâle**, s. 37-44-45-55.

[165] el-Hamevi, **Mucemü'l-Büldan,** Beyrut, 1955, III. 380.

[166] Hamidullah, M., a.g.e. s. 104.

Gerçekte *Soğd* veya *Soğdiana,* o devirlerde; ilk ve orta çağlar boyunca Türklüğün öz yurdu olan *Semerkant* ve havâlisine yabancı kavimler tarafından verilmiş bir isimdir. Bu bakımdan Hz. Peygamber'in zâti eşyaları arasında bulunan ve *"es-Soğdiyye"* denilen bu zırhın aslında, Semerkant'dan gelme, **Türk Han** veya muharip **Türk aristokratlarından** birine ait bir zırh olması akla daha uygun gelmektedir. Bu zırh muhtemelen emsâli bir çok şeyde olduğu gibi; *Türklerle Sâsâniler* arasında çıkan harplerin birinde Farslıların, onlardan da Arapların eline geçmiş ve en sonunda **Hz. Peygamber**'e kadar ulaşmış olması gerekmektedir.

Hendek Harbi ve Türk'lere Verilen Büyük Müjde:

Gerçekte bu ***Hendek harbinde;*** hem İslâm, hem de Türk Tarihi açısından, insan akıl ve mantığını, zorlayan inanılması çok güç, ancak bir mucize ile ifâde olunan bir çok tabiat üstü olaylar cereyan etmiştir. Bunlardan biriside, müslüman Türk milletinin müstakbel durumu ile çok yakından ilgili bir olay ve bir *tebşir-i Peygamberidir* ki, onu burada biraz ayrıntılı da olsa mutlaka zikretmemiz gerekmektedir. O da; ***müslümanların bir ölüm-kalım mücadelesi verdiği bu en sıkıntılı anlarında,*** *İran ve Bizans'ı* ***müslümanlara boy hedefi olarak gösteren*** *Hz. Peygamber'in;* ***her ne suretle olursa olsun Türklere dokunulmaması gerektiğini emir buyurması ve dolayısıyla Türk milletinin kıyamete kadar yaşayacağının işâret ve beşâretini vermiş olmasıdır. Kütüb-i***

[167] en-Nebhâni, **el-Envâru'l-Muhammediyye,** Beyrut, 1310, I. s. 176.

Sitte'den, **İmam-ı Neseî**'nin, ***Sünen*** adındaki pek meşhur bir hadis kitabında bütün ayrıntıları ile bildirildiğine göre;

*"**Hz. Peygamber, Hendek kazılmasını** emir buyurduklarında ashabın karşısına büyük bir kaya parçası çıktı. Bunun üzerine **Hz. Peygamber** ayağa kalktı, üzerindeki hırkasını hendeğin bir kenârına koydu ve balyozunu eline alarak o kaya parçasının başına geldi. Bu sırada **Selmân-ı Fârisi** ise ayakta durmuş **Hz. Peygamber**'e bakıyordu. Hz. Peygamber; balyozunu kayanın başına indirmesi ile birlikte vurduğu yerden yıldırım şaklaması gibi göz kamaştırıcı bir ışık çıktı. Bunu ikinci ve üçüncü darbeler takip etti ve her defasında böyle oldu ve o kaya parçalanıp gitti. Bu göz kamaştıran ışığın hikmetini öğrenmek isteyen **Selman** ve arkadaşlarına Hz. Peygamber şöyle buyurmuşlardır;*

"Birinci balyozu indirdiğimde (gözümün) perdesi kalktı ve Kisra'nın başkenti (Medâin) ve çevresini, hattâ daha bir çok şehirleri gördüm!" *O zaman yanındakiler*

***"Ey Allahın Rasûlü! Buraların fethini bize nasib etmesi için Allaha dûa et. Onların varlıklarını ve servetlerini ganimet olarak paylaşalım! Onların yurt ve yuvalarını da ellerimizle viran edelim!"** Hz. Peygamber böyle olması için Allaha dûa etti. Bundan sonra Hz. Peygamber sözüne devam ederek şöyle dedi;*

"-Ben ikinci balyozu indirdiğim de yine gözümün perdesi kalktı. Bu defâ da Kayserin başkenti (İstanbul) ve çevresini olduğu gibi bu gözlerimle gördüm!" *O zaman yanındakiler yine;*

***"-Ey Allah'ın Rasûlü! Buraların fethini bize nasip etmesi için Allah'a dûa et. Onların varlık ve servetlerini ganimet olarak paylaşalım, yurt ve yuvalarını ellerimizle viran edelim!"** Hz. Peygamber böyle olması için Allah'a dûa etti. Hz. Peygamber bundan sonra yine sözlerine devam ederek;*

"-Ben üçüncü balyozu indirdiğimde yine gözlerimin perdesi kaldırıldı. Bu defa Habeşistan'ın başkenti ve çevresindeki birçok köyleri olduğu gibi gözlerimle gördüm." *dedi. Ancak O sözlerine devam etti ve çevresinde bulunanların bir şey söylemelerine fırsat vermeyerek şöyle buyurmuşlardır;*

"-Sakın! Habeşliler size ilişmedikçe sizde onlara ilişmeyiniz. (Türklerde böyledir.) Hele, hele Türkler size dokunmadıkça sizde Türklere dokunmayınız, (Onlara saldırmayınız!"[168]

et-Taberi bu rivâyetlerin bir başka varyasyonunu nakletmiş ve bu sırada Cibril'in, Hz. Peygamber'e geldiğini ve Ümmetinin buraları ele geçireceğini haber verdiğini ayrıca bunu müminlere müjdelemesini söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamberde üç defa çevresindekilere *"Bu zaferi müjdeleyiniz!" **Bu Zaferi Müjdeleyiniz! Bu zaferi müjdeleyiniz!*** buyurmuşlardır"[169].

Görüldüğü gibi, **Hz. Peygamber** bu uzun hadislerinde İran ve Bizans devletinin tamamen yıkılıp yok olmasını, servet ve zenginliklerinin ganimet olarak müslümanların eline geçmesini istediği ve onları müslüman topluma büyük bir

[168] en-Neseî, **Sünen-i Neseî, bi Şerhi es-Süyûtı ve Hâşîye**, el-İmâm es-Sindi, Mısır, VI, s. 44.

[169] et-Taberi, II. s. 569. Krş. İbni Hişam, II. s. 219. Nitekim; **Hz. Ömer** zamanında bu fetih hareketleri başladığı zaman, Ebû Hüreyre şöyle diyecektir; **"-Önünüze çıkan bütün bu ülkeleri fethediniz. Ebû Hüreyrenin hayatı elinde olan Allah'a yemin ediyorum ki; sizin şimdi veya kıyamete kadar ele geçireceğiniz ne kadar şehir varsa bunların hepisinin fetih anahtarı daha önceden Hz. Peygamber'e verilmişti."** İstanbul'un Fethide bunlar. arasında olmalıdır Z. K.

boy hedefi olarak gösterdiği halde, aynı hadiste *Türkler* ve *Habeşliler* mevzubahis olunca, onlara dokunulmamasını emretmiştir. Bu ise istikbalde kılıcını, İslâm'ın yüceliğine adayacak olan **Türk Milletine** şimdiden dokunulmaması ve onların varlıklarının kıyâmete kadar sürdüreceklerinin Peygamber dilinde en veciz bir şekilde ifadesi idi.

Zirâ; eğer bir defâ Hz. Peygamber; bir kavim için **"onlara dokunmayınız!"** buyurmuşlarsa bu, diğer taraftan kıyâmete kadar **"onlara kimsenin dokunamayacağı"** anlamında idi ki, daha sonra cereyan eden olaylar **Hz. Peygamber**'in Türkler hakkındaki bu ilâhi mucizesini de tasdik etmiştir. Nitekim asırlık İran ve Bizans devleti, ilk İslâmi fetih yıllarında ortadan kaldırılmış ve tarih sahnesinde müessir bir devlet olmaktan çıkmıştır. Ancak bu, Türk Milleti için böyle olmamıştır. O, İslâm milletleri camiasına şerefli, lider bir millet olarak girmiştir. Neticede, Türk milletine kimse dokunamamış o halâ dimdik ayaktadır ve kıyamete kadar bu böyle devam edecektir.

Bu bir bakıma, genç İslâm Devletinin; İran, Bizans gibi çağdaş büyük devletlere karşı uygulayacağı Peygamber politikasının tespiti idi. Bu politika gereği, **Hz. Peygamber;** *İran* ve *Bizans'ın* her zaman karşısında ve *Türklerin* yanında olacaktı. *Yahudi'lere* ise Medine de kesinlikle hayat hakları yoktu. Bu ne büyük bir tecellidir ki, bu büyük Peygamber politikasına da yine ***Türkler;*** Bizans'ı tarih sahnesinden silip süpürdükleri gibi, ***İran***'ında her zaman karşısında olmuşlar ve İslâm'ı can evinden vuran **"Şiiliğin"** İslâm dünyasına tahakküm etmesini de önlemişlerdir.

Mamafih ***"Hendek Harbi"*** ile ilgili olarak bu Türk Tarihi için son derece önemli, bir bakıma mucizevî olayların îzahından sonra biz yine konumuza Mekkeli müşriklerin durumuna dönelim.

Bir çapulcular ordusunu andıran bu insan seli; kısa zamanda kazanacakları parlak zafer ümitleriyle sarhoş ve bir hoş olarak Medine'ye gelen Mekkeli müşrikler, karşılarında böyle aşılması zor bir hendek görünce şaşırıp kalmışlar, tam bir ay, hiç bir şey yapamamanın aczi içinde çırpınıp durmuşlardır. En sonunda; Peygamber hayatına kasteden bu çapulcular ordusu, dinmek bilmeyen şiddetli rüzgar ve soğuklarla canından bezmiş ve geldikleri gibi her biri bir tarafa dağılıp gitmişlerdir. Hz. Peygamber, arkalarında bir toz ve duman bulutu bırakarak çekip giden bu mağrur Kureyş'e bakacak ve şöyle diyecektir;

"Ben** "Saha"* (gün doğusu) ***rüzgârı ile yardım olundum. Âd kavmi ise** "Debur"* (lodos) ***ile helâk edildi. Artık şimdi sıra sizdedir. Bundan böyle Kureyş bir daha sizin üzerinize gelemeyecektir"[170].

Evet, ***Bedir*** de müslümanlardan çok ağır bir darbe yiyen, *Uhud*'ta toparlanmaya çalışan ve fakat **Hendek** harbinde tamamen bitip tükenen ***Kureyş***'in bundan böyle **Hz. Peygamber**'in karşısına çıkması mümkün değildi (24 Ocak 628). Şimdi hamle sırası müslümanlara gelmişti. Bu *Mekke*'ye giden yolların yavaş, yavaş müslümanlara karşı açılması demekti.

[170] Bu konuda geniş bilgi için bkz. et-Taberi II. s. 564-581. Şibli, M. a.g.e. 400-409. Hamidullah, M. a.g.e. 94-119. Refik, A. a.g.e. 182-209.

Hz. Peygamber'in Yeni Hamle Yılları:

Hz. Peygamber, müslümanların başına bir kara bulut gibi inen *Kureyş* belâsını bu şekilde def ettikten sonra şimdi sıra *Yahûdi'lerle* hesaplaşmaya gelmişti. Oysa **Hz. Peygamber,** *Medine'ye* ilk teşrif yıllarından itibaren *Yahudilere* ayrı, sıcak bir ilgi göstermiştir. O; *Hz. Musa'*yı bir kardeş bildiği gibi, Yahudilerin bazı dini uygulamalarını, bir başka yönü ile bir ibadet, bir adet ve bir gelenek olarak Müslümanlara tavsiye etmiş ve Yahudileri *"Ehl-i Kitap"* olarak bedevi Arap'lara karşı her zaman imtiyazlı kimseler olarak görmüştür.

Hz. Peygamber en samimi duygularla onların Müslüman olmalarını istemiş ve bunun için elinden gelen her şeyi yapmıştır. Hatta O; bir defasında *Hayber Yahudilerine* çok samimi bir mektup yazmış, onların bu hususta öncülük etmelerini diğer Medine'deki dindaşlarına örnek olmalarını istemiştir. Hz. Peygamber bu mektubunda onlara şöyle sesleniyordu:

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla!

Musâ'nın dostu ve kardeşi, onun (Allah katından) ***getirmiş olduklarını tasdik eden Allah'ın Rasûlü Muhammed'den; Şüphesiz Ey Kitap Ehli bunu size*** (benden önce) ***Allah söylemiştir*** (ve) ***onu kitabınızda bulabilirsiniz,*** (o da şudur);

"Allah'ın Peygamber'i Muhammed ve onunla beraber olanlar (işte onlar) *kafirlere karşı sert, kendi ayarlarında gayet merhametlidirler. Onları çokca rükü eden kimseler ve çokça secde eden kimseler olarak görürsün. Onlar Allah'ın lütuf ve rızasını isterler.*

Secde eseri olan alametleri yüzlerinden (bellidir). *Bu onların tevrattaki vasıflarıdır.*

İncildeki vasıflarına (göre) *ise* (onlar); *bir ekin gibidir ki; o ekin filizlerini çıkarmış, sonra onu kuvvetlendirmiş, sonra kalınlaşmışta gövdesi üzerine dikilmiştir.* (Onların bu hali) *ekin ekenlerinde hoşuna gider,* (oysa bu benzetme) *kâfirleri onlar hakkında çileden çıkarmak için (verilmiş)tir. Allah onlardan iman edip ve Sâlih ameller işleyenlere bir mağfiret ve* (pek) *büyük bir mükafat va'detmiştir"*[171].

Şu halde Allah adına sizden rica ediyorum, size indirilen adına rica ediyorum ve yine kabilenizden sizden evvel olanlara yiyecek olarak kudret helvası ve bıldırcın eti veren adına rica ediyorum ve denizi babalarınız için, onlar Firavundan ve işlerinden kurtuluncaya kadar kup kuru hale getiren adına sizden rica ediyorum; Allah'ın size indirmiş olduğunda, Muhammed'e inanmanız icap ettiğini bilmiyorsanız bana söyleyiniz. Eğer kitabınızda mevcut değilse sizin için (dini kabul etmenizde) ***asla bir zorlama yoktur. Zira hak yolu batıl, yoldan ayrılmıştır, o halde ben sizi Allah'a ve Peygamber'ine çağırırım"***[172].

Buna benzer bir başka çağrıyı da **Hz. Peygamber** bir defasında Medine pazarında ***Benû Kaynuka Yahudilerine*** yapmış onları Allah namına ve en samimi bir dille İslâm'a çağırmış ve onlardan hem de en saygısız bir şekilde:

---

171 ***Kur'an-ı Kerim;*** *el-Feth;* 29.

172 Hamidullah, ***M. Mecmua el-Vesâık es-Siyasiyye,*** Beyrut, 1969, vesika no. 15, amlf. ***İslâm Peygamberi,*** I, s. 40.

"Bizim ne kadar cesur kimseler olduğumuz er meydanında görürsün" cevabını almıştır(173). Bütün bunlar, Hz. Peygamber'in Yahudiler hakkında olumsuz bir işlem yapmamak için kendi vicdanı ile ne kadar mücadele ettiğini göstermektedir. Ne var ki ***Yahûdiler*** ki; Hz. Peygamberi her zaman arkadan vurmaya çalışmış, Onu en kritik anlarında ***Mekkeli*** düşmanlarının karşısında yapa-yalnız bırakmış, Kureyşi hemen her vesile ile müslümanların aleyhine kışkırtmaktan bir an bile geri kalmamıştı.

Oysa *Yahûdiler*; tarafsız kalacakları ve devletin özüne yönelik, müşterek düşmanlarına karşı birlikte hareket edecekleri ***Medine*** şehir devletinin anayasasında açık açık zikredilmiş olmasına rağmen bu hükümler hiç bir zaman onları bağlayıcı olmamıştır. **Hz. Peygamber**'in, *Yeni Dini* yayma ve şehir devletini güçlendirmedeki üstün başarıları ***Mekkelilerden*** ziyâde Medine'deki ***"Yahûdi Kolonisi"***ni ürkütmüş ve onları, Hz. Peygamber'in aleyhine Onu kalleşçe öldürmede dâhil, en büyük hıyânetlere sevk etmiştir. Bu bakımdan Yahudî Kolonisi ve şımarık Yahudi liderliğinin Medine'deki tasallut ve hegamonyasına artık bir son vermenin zamanı gelmişti.

Yahudilere Vurulan Darbeler:

Haddizatında **Hz. Peygamber**'in, ***Yahûdilerle*** ilk hesaplaşması ***Bedir harbini*** takib eden yıllarda olmuştur. Zîra; müslümanların, Bedir harbinde kazandıkları büyük zaferden ve müslümanlığın gelişmesinden ziyâdesiyle müteessir olan ***Kaynuka Yahudileri,*** Hz. Peygamber'le harbetmeye karar vermişlerdi. Onların anlaşmalara aykırı olarak bir

173 Hamidullah, M., ***İslâm Peygamberi,*** I. s. 409.

müslümanı öldürmeleri, bardağı taşıran son damla oldu. Hz. Peygamber, kendilerine çok güvenen, o kadarki ***"aramızda bir harp vuku bulursa o zaman harbin tadını anlarsınız"*** diyecek kadar küstahlaşan bu Yahudi kabilesinin üzerine yürüdü. Hz. Peygamber'in karşısında ancak 15 gün dayanabilen bu kabileye yurtlarını terkedip gitmek üzere eman verilmiş ve böylece 700 kişilik ilk Yahudi kafilesi, Müslüman topraklarından sürgün edilmiştir (M. 623)(174).

Daha sonra Hz. Peygamber, büyük bir harp hazırlığına girişen ve kendisini öldürmek için pervasızca bir suikast tertipleyen **Nadir** Yahudilerinin üzerine yürümüş ve kalelerini kuşatmıştır. Kendilerine hiçbir yardımın gelmediğini gören **Nadir Yahudileri** (2-3 bin kişi idiler) sonunda Hz. Peygamber'in merhametine sığınmışlar ve taşınabilir eşyalarını (silahlar müstesna) beraberlerinde götürmek üzere Medine'den sürülmüşlerdir (625)(175).

Her ne kadar Hz. Peygamber, **Nadir Yahudilerini** Medine'den sürmüşse de, **Beni Kureyza**'ya dokunmamıştı. **Kureyza Yahudileri,** Hz. Peygamber'in bir nevi iltifatı olan bu durumu tam anlamıyla değerlendirememişler ve Hendek savaşında açıkça Mekkeliler ve onların müttefikleri ile, Müslümanlar aleyhine birleşmişlerdi. Dolayısıyla Müslümanlar çok zor durumlarda kalmışlardı.

Hz. Muhammed, Hendek harbinin hemen sonunda, mücahidlerin silahlarını çıkarmamalarını ve hatta ikindi vakti **Kureyza** topraklarında olacaklarını söylemiştir. Medi-

174 İbni Hişam, II. s. 47. Hamidullah, M. a.g.e. 154. Çağatay, N. İslâm Tarihi, İstanbul, 1972, s. 201.
175 İbni Hişam, II. s. 190. Çağatay, N. a.g.e. s. 202.

ne'nin bu kangreni koparılıp atılmalı ve bu vesileyle bir kısım iki yüzlü Müslümanlara, münafıklara ders verilmeli idi. Kuşatma 25 gün sürdü. Sonunda yapacakları hiçbir şey kalmayınca Kureyzalılar teslim oldular. Kendi kitaplarına göre verilen bir karar gereğince eli silah tutan erkekleri öldürüldü, çoluk çocukları da esir edildi (627)[176].

Hz. Peygamber'in, Medine'ye göçünden belli bir müddet sonra bütün hüsnüniyet ve iyi kalpliliğine rağmen Yahudilerle başlayan bu mücadelesi, **Hayber**'in düşmesine kadar devam etmiştir. Gerçekte **Hayber**; Arabistan'da Yahudiliğin başlıca merkezi idi. **Beni Nadîr** gibi Yahudi kabilelerinin ileri gelenleri Medine'den ayrıldıktan sonra buraya yerleşmişler, bütün gayretleri ile Arapları, **İslâm Dini** ve Hz. Peygamber'e karşı tahrik etmeye başlamışlar ve bunda muvaffak da olmuşlardı. Bundan daha kötüsü, bir ordu ile Medine'ye hücum etme hazırlıklarına girişmişlerdir. Onların bu kötü hazırlıklarından haberdar olan Hz. Peygamber 628 yılının mayıs ayında ordusunu **Hayber**'e sevketmişti. Peygamber ordusu 1400 piyade, 200 süvari ve yaralılara bakmak için 20 kadar da kadından ibaretti.

Hayber çok çetin ve sabırlı bir kuşatmadan sonra, Müslümanların eline geçmiştir. Bu kuşatmada Yahudilerin, gerek sayı ve gerekse harp malzemesi bakımından Müslümanlardan kat kat üstün olmalarına rağmen bir meydan savaşına cesaret edememeleri, oldukça dikkat çekici bir husustur. Hayber'in düşmesiyle yarımadadaki Yahudi problemi sonuna kadar halledilmiş oluyordu[177].

---

[176] İbni Hişam, II. s. 253. et-Taberi, II. s. 581.

[177] İbni Hişam, II. s. 328. Hamidullah, M. a.g.e. s. 159.

Hudeybiye Anlaşması ve Mekke'ye Verilen İlk Sinyal:

Hz. Peygamber Medine de; **Yahûdî Kolonisine** bu birbiri arkasından indirdiği ağır darbelerden sonra şimdi çok daha cesûr bir hamle yaparak asıl öz yurdu olan Mekke'ye yönelmiştir. Artık yavaş yavaş Mekkelilerle boy ölçüşmeye hazır olduğu sinyalini verme zamanı gelmişti. Bu cümleden olmak üzere, hicretin 6. yılında (628) **Hz. Peygamber** 1400 kişilik bir Müslüman cemaat ile birlikte umre için Mekke'ye hareket etmiştir[178]. **Hz. Muhammed**'in, büyük bir Müslüman cemaatı ile Mekke'ye girmesi ve bunun Kureyş üzerinde bırakacağı moral çöküntüsünden çekinen Mekke ileri gelenleri buna asla razı olmamışlardır.

Bu sırada Mekke'ye 17 km. mesafede olan **Hudeybiye**'de konaklayan Hz. Peygamber'le, Kureyşliler arasında görüşmeler başlamış ve sonunda çok çetin müzakerelerden sonra **Hudeybiye** musalehası yapılmıştır. Bu anlaşma; Hz. Peygamber'in diplomatik yol ile kazandığı çok büyük bir zafer olarak kabul edilmiştir. Güya Mekkeliler, Hz. Peygamber'i, ileri sürdükleri birçok şartları olduğu gibi kabul etmeye ikna etmişlerdi. Fakat sonunda bütün bu şartların her biri, onların aleyhine geri tepen birer silâh olmuştur. Hudeybiye'de akdolunan bu anlaşma hükümlerine göre:

I. ***Muhammed ve Ashabı, bu sene geri dönecekler ve Mekkeye girmiyeceklerdir. Gelecek sene Mekke halkı, oradan çıkacaklar ve Muhammed ashabı ile birlikte Mekke'ye gireceklerdir.***

II. ***Gelecek sene beraberlerinde yalnız yolcu silahı olan kılınçları bulunacak ve kılınçlar kınlarında olacaktır.***

---

[178] et-Taberi, II. s. 621, İbni Hişam, II. s. 308.

III. *Muhammed ve ashabı Mekke de, üç günden fazla kalmayacaktır.*

IV. *Muhammed ve ashabı tarafından getirilmiş bulunan hediyeler (kurbanlıklar), bulundukları mahalde takdim edilecek ve onlar Mekkeye getirilmiyecektir.*

V. *Velisinin izni olmadan Kureyş'ten kim Muhammed'e gelirse O, Kureyşe geri iade edilecektir. Fakat Muhammed'in ashabından, (irtidad ederek) Kureyş'e gelecek olan kimseler, ona geri iade edilmeyecektir.*

VI. *Her iki taraftaki insanlardan on sene müddetle harp kaldırılmıştır. Taraflar bir birleri arasında emniyette olacaklardır.*

VII. *Muhammed'in ashabından kim hac etmek, umre yapmak, yahut da (Allah'ın fazlından bir şey aramak maksadıyla Yemen ve Tâif'e gitmek üzere Mekkeye gelirse, onun canı ve malı emindir. Kimde Allah'ın fazlından bir şey aramak maksadıyla Kureyş'ten Mısır, yahut da Şam'a gitmek için Medine'ye ayak basarsa, onunda gerek canı, gerekse malı emniyettedir.*

VIII. *Her kim ki, Muhammed'in birliğine ve ittifâkına dahil olmak isterse, o tarafa girebilir ve her kim ki, Kureyşin birliğine ve ittifâkına girmek isterse o da oraya girebilir.*

IX. *Her iki tarafta şartları yerine getirmekle mükelleftir. Tarafsızlığı bozana gizli yardım yapılmıyacak ve anlaşmaya aykırı olunmıyacaktır.*

X. *Taraflardan biri, üçüncü bir tarafla harb hâlinde olduğu zaman, diğer taraf, bîtaraf kalacaktır*[179].

---

179 et-Taberi, II. s. 635, İbni Hişam, II. s. 317.

Hudeybiye Anlaşmasının Sağladığı Faydalar:

Hudeybiye'de Kureyş ileri gelenleri ile imzalanan sözkonusu anlaşma İslâm dininin gelişme ve yükselmesi için yeni bir devrin başlangıcı olmuştur. Çok yakın bir zamana kadar Mekke aristokrasisi tarafından varlıkları hiçbir zaman kabul edilmeyen Müslüman toplum, bu anlaşma ile eşit seviyede mütalaa edilmiş ve mağrur Mekke müşriklerine varlıklarını kabul ettirmiş oluyorlardı. Anlaşmanın sağladığı diğer imkânlardan biri de, Mekke aristokrasisinin hışmından korkan, dolayısıyla Medine'ye Müslümanlara bir türlü yaklaşamayan Arap kabilelerine, bu imkânın çok daha fazlasıyla sağlanmış olmasıydı. Böylece bir çok kabile Hz. Peygamber'le ittifak ve Medine'nin siyâsî hakimiyetini kabul etmişlerdir.

Bütün bu kaydedilenler gelişmelerden daha önemli bir husus vardır, o da gerek Hz. Peygamber, gerekse Müslümanların yeni bir barış devrine girmiş olmalarıydı. Bu anlaşma ile Mekkelilerin, **İslâm Dini** ve Peygamber'e karşı düşmanca tavırlarına ve propagandalarına son verilmiş oluyordu. Bu yeni barış devri İslâm devletinin güç ve kuvvet bulmasına yardım etmiş, özellikle Hz. Peygamber'in diğer tali derecedeki düşmanları ile uğraşmaya fırsat hazırlamıştır. Bu sayede Yahudiler yarımada ve belki İslâmiyet için bir problem olmaktan ebediyen çıkarılmışlardır. Kur'an'da bu anlaşmanın çok parlak bir *"Zafer"* olarak beyan edilmesinin sebepleri bunlar olsa gerektir[180].

---

180 **Kuran-ı Kerim;** el-Feth, 1-2.

VII.
HZ. PEYGAMBER'İN ÇAĞDAŞ DEVLET OLMA FAALİYETLERİ YENİ DEVLETİN KUREYŞ VE BİZANSLA BOY ÖLÇÜŞMESİ

Komşu Hükümdarlara Gönderilen Mektuplar:

Hudeybiye barışından sonra **Hz. Peygamber**'in dışa dönük faaliyetlerinin çok belirgin bir şekilde arttığı ve Hz. Peygamber'in çok daha müessir bir devlet başkanı olduğu görülmektedir. Bu faaliyetler iki şekilde yürütülmüştür. *Birincisi* civar Arap kabilelerinin İslâmlaştırılması için sürdürülen gayretler, diğeri ise; çağdaş hükümdar ve kabile reislerine gönderilen mektuplardır.

İslâm Dinini, bizzat Hz. Peygamber'den talim eden liyakatli Müslümanlar, birer ***İslâm mürşidi*** olarak civar Arap kabilelerine gönderilmiş ve bunlar ahalinin İslâmlaştırılmasında büyük ölçüde başarılı olmuşlardır. O kadar ki Hudeybiye anlaşmasından, *Mekke*'nin fethine kadar geçen kısa süre içinde (yaklaşık olarak iki yıl), Müslüman olanların sayıları; Hz. Muhammed'in "*peygamber*" olarak gönderilişinden *Hudeybiye* anlaşmasına kadar geçen çok uzun sürede (yaklaşık olarak 12 yıl) Müslüman olanlardan kat kat fazla idi. Artık Müslümanlar birler on binlerle ifade edilir olmuştu. Bunların çoğu da alınlarında nurdan harflerle *"Sahabe"* yazan kimselerdi.

Hz. Peygamber, kabileler bazında ve İslâm mürşidleri vasıtasıyla sürdürdüğü tebliğ faaliyetlerine yeni bir boyut daha kazandırmış ve **mektubu** bu günlerin tabiri ile İslâmiyetin yayılma ve tebliğ işinde bir medya; **basın, yayın,**

tv. vs. gibi kullanmıştır. O bir taraftan muasır büyüklere, devlet başkanlarına tebliğ mektupları gönderdiği gibi, ulaşabildiği kadarı ile bütün Arap kabilelerine, kabile şeyhlerine hatta toplumda belli bir yeri olan herkese, mektupla ulaşmaya çalışmıştır. Bu vesile ile yeni kurulmuş *İslâm Devletinin* dış münasebetleri *"çağdaş hükümdar"* ve devlet başkanları seviyesinde başlatılmış oluyordu.

Hz. Peygamber'in Çağdaş Hükümdarlara Mektubu:

Bu mektuplardan biri **Dıhye** vasıtasıyla *Bizans İmparatoru* **Herakliyus** (610-641)'e gönderilmiştir. Klasik tarihçilerden bir çoğunun kaydettiğine göre Hz. Peygamber bu mektubunda aynen şöyle demektedir:

"Rahman ve Rahim olan ALLAH'ın adıyla,

ALLAH'ın kulu ve resulü olan Muhammed'den Rumların büyüğü Herakley'e Doğru yolda gidenlere selâm. Bundan sonra sizi gerçek anlamda İslâmiyete davet ediyorum. Müslüman olunuz. selâmet içinde yaşarsınız. (Aynı zamanda) ALLAH size iki kat ecir verecektir. Eğer bu davete yüz çevirirseniz sapıklığa düşmüş ve bütün ahalinin günahı sizin üzerinize yüklenmiş olur.

Ve Siz Ey Ehli Kitap! hepiniz bizimle sizin aranızda müsavî bir kelimeye geliniz ki o (da) ALLAH'tan başkasına tapmayalım. Ona hiçbir şeyi eş tutmayalım. ALLAH'ı bırakıp da kimimiz kimimizi Rab diye tanımayalım. Buna rağmen eğer onlar yine yüz çevirirlerse o halde deyin ki : Şahid olunuz, biz muhakkak Müslümanız"[181].

[181] Bu mektup hakkında geniş bilgi için bkz. Hamidullah, M., **İslâm Peygamberi,** I. 240.

Mektup'un zamanlanması fevkalade isabetli olmuştur. Zira Hz. Peygamber'in mektubu, *Roma İmparatorunun Kudüs* ve çevresinde yani *İlya'*da bir zamanda gönderilmiş ve bizzat kendisine takdim edilmiştir[182].

Herakle; Hz. Peygamber'in mektubuna beklenenden fazla bir ilgi göstermiştir. Mektubu dikkatle okumuş, Hz. Peygamber ve Onun yüce şahsiyeti hakkında bilgiler elde etmiş Peygamberimiz için çok güzel övgü dolu sözler söylemişsede, çevresindeki papazların baskısı nedeniyle bu meseleye eyilme fırsatı bulamamıştır[183].

Hz. Peygamber **Abdullah b. Huzafe**'yi de **İran** Kisrasına yollamıştır. Bu sıralarda İran'ın başında Sasaniler hanedanından **Hüsrev perviz II.** (590-628) bulunuyordu. **Hz. Peygember** Kisra'ya gönderdiği bu tebliğ mektubunda şunları yazmıştı:

"Rahman ve Rahim olan ALLAH'ın adıyla;

Allah'ın kulu ve Rasûlü Muhammed'den İranlıların büyük reisi Kisrâ'ya . Hidayete uyana, Allah ve Rasûlüne inanana, eşi, ortağı olmayan Allah'tan başka Tanrı olmadığına, Muhammedin, Onun kulu ve Rasûlü olduğuna şehâdet edenlere selâm olsun.

Ben seni gerçek bir çağrı ile çağırıyorum ki; ben, her canlıyı dine davet, kafirlere karşı Allah'ın sözünü yerine getirmek için bütün insanlara gönderilmiş Allah'ın Rasûlüyüm. O halde müslüman ol, ve selâmete ulaş. Şayet

[182] ed-Diyarbekiri, II, s. 30.
[183] Heraklenin geniş değerlendirmesi için bkz. et-Taberi, II. 646-649.

bunu reddedersen bütün mecûsilerin günahı senin üzerinedir"(184).

Mektubu okuyan **Kisra; Hz. Peygamber**'in adının kendi adından önce yazıldığını görünce fena halde kızmış, mektubu parçaladığı gibi elçiyi de huzurundan kapı dışı etmelerini emretmiştir. ***İran Kisrası*** bununla da yetinmemiş daha sonra *Yemen'deki* sömürge valisi olan **Bazan**'a bir mektup yazarak: ***"Peygamberlik iddiasında bulunan bu kişinin başının kesilerek kendisine gönderilmesini"*** emretmiştir(185).

Fakat gelişmeler bununla da sınırlı kalmamıştır. Bilindiği gibi, ***İran Kisrası Nüşirvan*** daha önceki yıllarda yemeni işgal etmiş ve burasını bir askeri garnizon haline getirmişti. Bu garnizondaki askerlerin pek çoğu da İran ordusunda ***"ebnâ"*** denilen *Türk*'lerden oluşuyordu(186). İşten İran garnizon komutanı bazen kendisine verilen emir gereği, kötü bir maksatla Hz. Peygamber'e geldiğinde İslâm'ın yüce Peygamberi Onu tebessümle karşılamış İran'da bir çok tatsız olaylardan bahsetmiş ve ***İran Kisrası Husrev Perviz***'in öldürüldüğünü haber vermiştir.

Hz. Peygamber'in verdiği haberlerden adeta hayret ve dehşet içinde kalan **Bazen** bunların bir bir doğru olduğunu öğrenince daha fazla dayanamamış ve Hz. Peygamber'in huzurunda Müslüman olduğu gibi onun yanında bulunan ve ***"ebna"*** denilen yabancı askerlerde Müslüman olmuşlardır ki(187) bunlar şüphesiz İran garnizonunun güçlü bekçileri olan ***Türk askerleri*** idi. Türk'lerden en erken devirlerde Müslüman olanlar işte bu ***Yemen***'deki ***Türkler*** olduğu gibi bize göre ilk ***Türk Sahabeleri*** de bu Yemen'deki bu Türk askerleri olması gerekmektedir.

Diğer taraftan Hz. Peygamber, **Amr b. Umeyye**'yi, **Necaşi**'yi İslâm dinine çağırmak için bir mektupla Habeşistan'a göndermiştir. Elçiye ayrıca orada bulunan Müslümanları geri getirmek ve Ebû Süfyan'ın kızı **Ümmü Habibe** (Remle)'yi Peygamber'le nikâhlamak gibi özel talimatlar da verilmişti. Rivâyet edildiğine göre hükümdar **Ahame** elçiye çok saygı göstermiş, hatta Ümmü Habibe'nin mihri olan 400 altını kendisi ödemiştir. Yine bu cümleden olmak üzere, Hz. Peygamber, **Hatıb b. Belta**'yı Mısır hükümdarı **Mukavkıs**'a göndermiştir. Mektubu alan Mukavkıs her ne kadar Müslüman olmamışsa da elçiye çok saygılı davranmış ve Hz. Peygamber'e hediye olmak üzere **Mariye** ve **Şirin** adında iki cariye, bir de **katır** göndermiştir(188).

Hz. Peygamber'in Çinlilere Yazdığı Mektub:

Hz. Peygamber, yukarda da işâret edildiği gibi "***mektubu***" o günün şartları altında, İslâmiyeti tebliğ hususunda bu günün tabiri ile bir "***medya***" vasıtası gibi kullanmıştır. O; ulaşabildiği kadarı ile bizzat kendisi, kendisinin ulaşamadığı kimse ve kabîlelere, yani "***hükümdar***" ve ***"devlet büyüklerine"*** ise; ırakları yakın eden ***"atlı ulaklar"*** vasıtasıyla ulaşmaya çalışmış ve pek çok "***name-i saadet***"ler göndermiş-

184 Bu mektup hakkında çok geniş bir değerlendirme için bkz. Hamidullah, M, I. 259 vd. et-Taberi, II. s. 654.
185 İbn Hişam, I, 69.
186 es-Sealibi, ***Gurar Mülûk el-Acem,*** Tahran, 1369, s. 617, krş. Togan, Z.V. ***Umumi Türk Tarihine Giriş,*** s. 72.

187 et-Taberî, II, s. 656.
188 İbni Hişam, II. s. 606.

tir[189]. Bu mektuplar sâdece *İran, Bizans, Mısır* gibi Arabistan'a komşu ülkelere değil, uzak doğu ülkelerine meselâ *Çin* ve *Türk* Hanlarına da gönderilmiştir.

Bu husustaki rivâyetlerden anlaşıldığına göre; **Hz. Peygamber**, yukarda uslup ve ifâde tarzı belli, kısa ve fakat gayet özlü, insanları Allah'ın hidâyetine ulaştırmaktan başka hiç bir dünyevi gâyesi olmayan o güzel mektuplardan birini de **Çin** hükümdarına göndermiştir. Kaynaklarda, Hz. Peygamber'in Çin'e yazdığı bu mektubu, ashabdan **Veheb b. Ebeşe**'nin götürdüğü, mektubu ilgililere tebliğ ettiği, hatta hükümdarın cevabı ile birlikte Medineye döndüğü rivayet edilmektedir. Yine bu sahabe, Hz. Peygamber"in vefâtından sonra tekrar İslâmiyeti yaymak için Çin'e gitmiş ve orada vefat etmiştir[190]. Kantonda medfun olan bu sahabenin kabri bugün bile orada hâlâ bir ziyâretgâh hâlindedir[191].

Nitekim, **W. Eberhard**'ın izahları da bu görüşleri doğrular mahiyettedir. O, *"Çin Tarihi"* hakkında yazdığı kıymetli eserinde ***İslâmiyetin,*** Çin'e ilk defa, **Taist-Sun** (Tayd-Zung)'un saltanatı zamanında (627-649) girdiğini kaydetmektedir[192]. Taist-Sun'un, **Hz. Peygamber**'in çağdaşı ve yine Hz. Peygamberin Çinliler hakkında "**İlim Çinde de olsa arayınız!**" hadisi, hele, hele Arapların Çin ile, câhiliye devirlerine kadar uzanan sıkı ticâri ilişkileri nazar-ı itibara alındığı takdirde; Hz. Peygamberin Çin hükümdarlarına da İslâma davet mektubu yazmış olduğu gayet tabî gelmektedir[193].

189 Kitapçı Z., ***Türkler Nasıl Müslüman Oldu?*** Konya, 2005, s. 71 vd.

190 Hamidullah, M., **Çin ile İlk Devir Müslüman Ülkelerinin Temasları,** İ.T.E.D. VI, sy. 1-2, s. 142. Krş. Broomhal, Marshall, **Islam in China; A Neglected Problem,** London, 1910, P. 13, 74-76.

191 Lee, Hee-Soo, **İslâm ve Türk Kültürünün Uzak Doğuya Yayılması,** Ankara, 1988. s. 31.

192 Eberhard, W., **Çin Tarihi,** Ankara, 1974, s. 204.

Hz. Peygamber'in Türklere Yazdığı Mektup:

Şimdi burada aklımıza çok önemli bir soru gelmektedir. O da **Hz. Peygamber**'in **Türk hükümdarlarına** da aynı muhtevada bir mektup yazdığı ve yönde yapılan ciddi iddia ve araştırmalardır.

Hemen şunu ifade edelim ki; bu konular üzerine yapılan araştırmalarda **Hz. Peygamber**'in; Türklere hitâben de bir mektup yazdığı, onları İslâm dinine davet ettiği, hatta bu mektubun Allah'ın Rasulû tarafından "**Türkçe**" yazılmış olduğu ileri sürülmektedir. Zira son devir Türkiyesinin yetiştirdiği büyük ilmi Kelâm alimlerimizden ve "İzmirli" lakabıyla maruf **Prof. Dr. İsmail Hakkı,** II. Türk Tarih Kongresine sunduğu ve "Peygamber ve Türkler" adındaki bir tebliğin de söz konusu mektup üzerinde durmakta ve bu konuda geniş bilgiler vermektedir. İzmirli; İbnü'l-Esir'in meşhur eseri, Usdü'l-Gabe'nin Mısırdaki yazma bir nüshasına dayanarak aynen şöyle demektedir;

"وأن رسول الله (صلعم) كتب لعمير ومن معه كتابًا تركناه ذكره فإن رواته نقلوه بألفاظ غريبة وبدلوها وصحفوها تركناها لذلك أخرجه أبو موسى."

"Hz. Peygambere, Umeyr kendi öz kabilesinden bir cemaat ile geldi. Peygamber ona Türkçe bir mektup yazdı"[194].

193 Çinde İslâmiyetin İlk Devirleri için bkz. Israeli, R., **Muslims in China: A Study in Cultural Confrontation,** London, 1980. Mason, I., **When and How Mohammadanısm Entered China,** Muslim World, 19, 1929, 249-263. İbrahim Ma. Muslim in China, Kuala Lumpur, Lahore, 1968. Arnold, T.W., **The Preaching of Islam,** Lahore, 1968. İbrahim, Abdürreşid, **Alem-i İslâm,** I. İstanbul, 1328.

Bu konulara daha da bir açıklık getiren **İzmirli**, bu mektubun **Umeyr**'e ve **Beni Eslem** kabilesine yazılmadığını, belki ***Türk Hakanına*** yazılmış olduğunu söylemektedir. Bununla beraber biz ***Üsdü'l-Gâbe***'nin ***Mısır*** baskısı (1280) (yazma değil) inceledik. Gerçekten de **Hz. Peygamber**'in Umeyr'e bir mektup yazmış olduğu beyan edilmekte ve aynen şöyle denilmektedir;

"Hz. Peygambere, Umeyr ve beraberindekilere bir mektup yazdı. Fakat biz onu burada zikretmeyi uygun bulmadık. Çünkü bu mektubu rivâyet edenler bir çeşid garib lafızlarla naklettiler. Üstelik aslında bozdular, değiştirdiler. Bu bakımdan biz o mektubu terkettik. Fakat Ebû Musa onu rivâyet etti"[195].

İbni Hacer'in, *"el-İsâbe"* adındaki biyografik eserinde de buna benzer bir rivâyet vardır. O da, Umeyr'in, Hz. Peygamberden içinde garib bir çeşit kelimeler bulunan bir hadis naklettiğini ve **Ebû Musa**'nında bu hadisi açıkladığını kaydetmektedir[196]. Görülüyor ki konu, bir çırpıda kesip atmaktan ziyâde, daha çok araştırmaların yapılmasını gerektirmektedir. Ancak bütün bu ve benzeri rivâyetlerin ışığında Hz. Peygamber, **Türklere** ve **Türk Hakanlarına** bir mektup yazmış mıdır? Bu soruya bizim vereceğimiz cevap şüphesiz olumludur; Evet yazmıştır. Çünkü bunun varlığını ispat etmek, yokluğunu ispat etmekten çok daha kolay olacaktır.

Hz. Peygamber'in **Gök-Türk Hakanları** ile muasır ve onların yakın şark işlerinde son derece faal rol oynadıklarına

[194] İzmirli, İ. H., **Peygamber ve Türkler,** II. T.T.K. Kongresi, s. 1017.
[195] İbnü'l-Esir, **Üsdü'l-Gabe,** Mısır, 1280, IV. 139-140
[196] İbni Hacer, **el-İsâbe,** Mısır, 1328. III. s. 29.

yakinen vakıf bir kimse olduğu, ayrıca Hz. Peygamber'in bir devlet politikası olarak **İranlılara** karşı **Türklerini Orta Asya** desteklediği ve Türkler hakkında hem de hiç bir millete nasip olmayacak kadar çok hadisler söylemiş olduğu, Arapların kesinlikle Türklerle mütareke hâlinde bulunmalarını istediği ve bunu *"Peygamber Ümmeti"*ne tavsiye ettiği düşünülürse; Hz. Peygamberin; Türkler ve Türk hakanlarına bir *mektup* yazmış olması gayet tabii kabul edilmelidir. Öyle tahmin ediyoruz ki; çok yakın bir gelecekte yapılacak olan ciddi araştırmalar bütün bu gerçekleri çok daha açık bir şekilde ortaya koyacaktır.

Arap Kabilelerine Gönderilen Tebliğ Elçileri:

Bunların yanı sıra Hz. Peygamber civar kabile büyüklerini de ***İslâm dinine*** davet için elçiler ve İslâm mürşidleri göndermiştir. Hz. Peygamberin elçi gönderdiği belli başlı Arap kabileleri ve İslâm mürşidleri şunlardır : **Salit b. Amr**'ı, *Yemame emiri* **Hevze b. Ali**'ye, **Şuca b. Veheb Esed**'i, *Gassaniler emiri* **Haris b. ebi Şimr**'e, **Ala b. Hadramî**'yi; *Bahreyn emiri* **Münzir b. Saviy el-Abdi**'ye, **Amr b. As**'ı; *Umman emiri* **Cafer b. Cülündii - Ezdî** ve kardeşi **İyaz**'a İslâmiyeti tebliğ için göndermiştir. Ayrıca, Suriye sınırında oturan büyük ***Cüzam*** kabileler topluluğu başkanı **Fürve**'ye de bir mektup gönderilmiş ve onu İslam'a çağrılmıştı. Fürve, Müslümanlığı kabul etmiş, ayrıca Hz. Peygamber'e mektup ve hediyeler de yollamıştır. Rivâyet edildiğine göre Fürve sonraları Bizanslılar tarafından idam edilmiş veya öldürülmüştür.

Yeni İslâm Devleti ve Mûte Seferi:

Hz. Peygamber'in asıl hedefi, küfrün ve putperestliğin kaynağı olan **Mekke**'yi ele geçirmek ve ***"Allah'ın Evi"*** **Kâ-**

be'yi putlardan temizlemekti. Bu Onun *"Peygamber"* olarak gönderilmesinin en önemli sebeplerinin en önemli sebeplerinden birisi idi. Bunun tam ve mükemmel bir şekilde olmasını, yani İslâm ordusunun her halükârda muzaffer bir şekilde Mekke'ye girmesini istiyordu. Her ne kadar *Bedir, Uhud* ve *Hendek* harpleri Müslümanları, askerî sevk ve idare, özellikle harp sanatı bakımından bir hayli geliştirmişse de, bu yeterli değildi. Bu bakımdan **Hz. Peygamber**'in, bu büyük fetih gerçekleşinceye kadar aradan geçen zaman içinde İslâm ordusunu ayakta tutmak için devamlı olarak gaza ve harplere sevkettiği görülmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber, yeni ***İslâm Devleti***'nin sınırlarından da emin olmak istiyordu.

Mekke'nin fethinden önce gerçekleştirilen harblerden en önemlisi ve çilelisi şüphesiz ***Mûte*** seferidir. Bilindiği gibi **Hz. Muhammed,** Medine'de hâkimiyet tesis ettikten sonra, İslâmiyetin komşu ülkelere de yayılmasını istemiş ve bu maksatla bir takım mektuplar göndermiştir. Basra Emiri **Şurahbil**'e gönderilen İslâm elçisi sebepsiz yere katledilmişti. Bu, ihmal edilmeyecek kadar büyük bir hakaretti. **Hz. Peygamber** kendi azadlı kölesi **Zeyd b. Haris** kumandasında derhal üç bin kişilik bir kuvvet hazırlayarak Şurahbil'in üzerine sevketmiştir. İslâm ordusu **Mûte** mevkiine geldiği zaman birde ne görsün, 100.000 kişilik bir Bizans ordusu ile karşılaşmışlardır. Amatörce çarpışan İslâm mücahidleri harblerde çok ağır zayiat vermiştir. Fakat İslâm ordusu, **Halid b. Velid**'in gösterdiği büyük cesaret ve ustalıklı manevralar sâyesinde tamamen yok olmaktan kurtulmuş ve tekrar Medine'ye dönmüştür (Eylül: 629)[197].

Mekke'nin Fethi:

Yukarda da belirtildiği gibi **Hz. Peygamber**'in asıl hedefi ***Mekke***'yi fethetmek ve ***Kâbe***'yi her türlü putlardan temizlemekti. Fakat bunun için uygun bir sebep olması lazımdı. Ne var ki ***Bekr*** kabilesinin; ***Kureyş***'in yardımı ile, **Hz. Peygamber**'le ittifak etmiş olan ***Huzaa*** kabilesine hücum etmeleri ve onlardan 23 kişiyi öldürmeleri sonucu, bu büyük fırsat kendiliğinden doğmuştu. ***Kureyş***; **Hz. Muhammed**'in düşmanına açıkça yardım etmekle **Hudeybiye** anlaşmasını bizzat kendisi bozmuş oluyordu.

Kureyş'e gereken ders artık verilmeli idi. Her ne kadar başta **Ebû Süfyan** olmak üzere ***Mekke*** ileri gelenleri anlaşmanın yenilenmesi için ısrar etmişlerse de, **Hz. Peygamber** bunların hiçbir ricalarını kabul etmemiş ve temkinli bir şekilde İslâm ordusunun hazırlanmasını emretmiştir. Nihayet, 10.000 kişilik İslâm ordusu, 24 Aralık 629 günü *Medine*'den yola çıktı. Ordu, *Mekke*'ye yakın bir yere kadar ilerlemiş ve ***"Merrü'z-Zahran"*** denilen ve *Mekke*'ye pek te uzak olmıyan bir yerde bir mola vermişti[198]. Mücâhid askerler geceyi burada geçireceklerdi.

Hz. Peygamber bu kamp bölgesinin en hâkim bir yerinde, tıpkı hendek harbinde olduğu gibi, ***"Türk Kubbesi"*** adını verdiği ***Türk Çadırını*** kurdurmuş[199] ve her şeyi sıkı

---

[197] et-Taberî, III, s. 36, Muhammed b. Abdü'l-Vehhab, **Siretü'r-Rasûl,** s. 130. Şibli, M. a.g.e. I. s. 463. vd.
[198] İbni Hişam, II. s. 400, et-Taberi, III. s. 50.
[199] et-Taberi, III. s. 53.

bir disiplin altına almıştı. **Türk Çadırı;** bu kritik günlerde bir harp karargâhı olarak kullanılacak ve Mekke'nin yakın mukadderatı ile ilgili kararlar, Hz. Peygamberin yüksek komutasında bu **Türk Çadırının** kubbesi altında alınacak ve ashabın ileri gelenleri ile burada istişare edilecekti. Ayrıca, Mekkelilerin, işin ciddiyetini anlamaları için de her birliğin bulunduğu yerde ateşler yakması emredilmişti.

Hz. Peygamber'in o zamana kadar *Arabistan*'da görülmemiş dağlara taşlara sığmaz bir ordu ile *Mekke*'ye kadar gelmesi ve *Mekke*'nin yakınlarında kamp kurması haberi, *Kureyş*'in başına sanki bir ateşten bulut gibi inmişti. Derlenip toparlanmaya bile fırsat bulamamışlardı. **Ebu Süfyan,** bin bir istifhamın beynini kemirip durduğu bu azılı İslâm düşmanı, en sonunda dayanamamış ve bir yakın arkadaşı ile Peygamber ordusunu bizzat kendi gözü ile, hem de çok yakından görmek istemişti. Şaşkın şaşkın, İslâm ordugâhının içine dalan **Ebu Süfyan** sonunda kendini; yaka paça Hz. Peygamberin "Türk Kubbesi" adını verdiği Türk Çadırının içinde ve Hz. Peygamberin huzurunda bulmuştu. Artık her şeyin bittiğini çıplak gözleri ile bir kere daha gören Ebû Süfyan;

"Eğer Allah'tan başka bir ilâh olsaydı bugün bizi böyle perişan bırakmazdı" demiş, Türk Kubbesinin altında, ve Hz. Peygamber'in huzurunda ister istemez müslüman olmuştu[200].

Hz. Peygamber, yeryüzünün en mukaddes mabedinin bulunduğu şehri, kan dökmeden ele geçirmek istiyordu. Bu yönde çıkabilecek kanlı olayları önlemek üzere her türlü

[200] et-Taberi, III. s. 54.

tedbiri alan **Hz. Peygamber;** 11 Ocak 630 yılında bir perşembe günü, ordusunu *Mekke*'ye dört ayrı istikâmetten sevketmişti. Mekkeye bu dört koldan ilerleyen ordu değil, bir insan seli, sanki Allah'ın rahmet melekleri idi. Ordu, bu şekilde Mekkeye doğru dört ayrı istikamette ilerlediği ve onu ele geçirmeye hazırlandığı bir sırada, Hz. Peygamber maiyyetiyle birlikte süratle *Ezâhir* yolundan *Mekke*'ye girmiş ve Mekkeye hakim bir tepenin en yüksek yerine çıkmış ve buraya meşhur çadırı, **Türk Kubbesini** kurdurmuştur[201].

Çünkü bir defalar; ***"Ben harb Peygamberiyim, ben rahmet Peygamberiyim"*** diyen **Hz. Peygamber,** Mekke'nin bu en yüksek tepesinde ve ***Türk Kubbesinin*** altında, bir baş komutan olarak harekâtı bütün ayrıntıları ile gözetleyecek ve gerektiğinde cenâh komutanlarına anında müdâhale edebilecekti. Çünkü O, Mekke'nin ele geçirilmesinde isterse en azılı kâfirin dahi olsa fazla bir kan dökülmesini bir damla bile istemiyordu. Gerçekten de öyle olmuş ve Mekke, Hz. Peygamber'in aldığı bu çok üstün tedbirler sâyesinde fazla bir kan dökülmeden ele geçirilmişti (H. 8 / 11 Ocak, 630).

Mekke halkı, başta Kureyş'in en azılı düşmanları olduğu halde hepisi, yediden-yetmişe bir şaşkınlık, bir perişanlık içinde idi. Kimse ne yapacağını bilmiyordu. Şeytan bile onları kötü kaderleri ile başbaşa bırakmıştı. Öyle ya; Bunlar dilleri ve elleri ile Peygamber ve arkadaşlarına en ağır hakaretler de bulunmamışlar mı idi? Bunlar kılıç ve oklarını **Hz. Peygamber** ve yakın arkadaşlarını öldürmek için kullanmamışlar mıydı? Onun geçeceği yollara dikenler döken, Onun ayaklarını attıkları taşlarla yaralayan bunlar değil

[201] et-Taberi, III. s. 57.

miydi? Hz. Peygamberin mübârek vücudunu bir kılınç darbesi ile ortadan kaldırmayı göze alan paralı katiller bunların çocukları değil miydi?

Şimdi onların hepsi, *Kâbe*'nin harim-i ismetinde kuytu bağrında toplanmış ve bu kötü kaderlerinin kendilerine neler hazırladığını bilmeden bir şaşkınlık içinde, heyecanla titreyip duruyorlardı. **Hz. Peygamber,** fetih işi tamamlandıktan sonra doğruca Kâbe'ye gelmiş, onun kapısı önünde durmuş, Harem-i Şerifi dolduran binlerce insanın şaşkın bakışları arasında ve bütün insanlığa hitap edercesine şöyle demiştir:

"لا إله إلا الله وحده لا شريك له صدق وعده ونصر عبده وهزم الأحزاب وحده".

"Allah'tan başka ilah yoktur. Yalnız O vardır. Ortağı yoktur. Allah şüphesiz vadini yerine getirdi. Kuluna yardım etti, Aleyhimize toplanan kalabalıkları yalnız bıraktı, onları darma dağın etti"(202).

Hz. Peygamber'in bu konuşmaları ile *Mekke* de, İman hakimiyeti yeniden ilan edilmiş oluyordu. Daha sonra O; karşısında ümitsizce bekleyip duran dünün bu azgın ***Kureyşlilerinin*** manalı, manalı yüzlerine bakmış ve şöyle seslenmiştir;

"Ey Kureyş Uluları! Ey Mekkeliler! Bugün benim size ne yapacağımı ve nasıl bir muamele edeceğimi biliyor musunuz?" Oradaki kalabalık tam bir çaresizlik içinde ve bir uğultu halinde şöyle cevap vermişlerdir;

"- Senden Hayır bekliyoruz! Çünkü sen yüce bir kardeşsin ve bir yüce kardeşin de oğlusun!" Bunlar **Hz. Peygamber**'in senelerdir duymak için hasret çektiği sözlendi. Gerçek ***Mekkeli*** anaların, babaların çocukların feryatları idi. Bunlar *Mekke*'nin bağrından, kopup gelen nağmelerdi. Bunlar Onun O öz vatanının sesleri idi. Kendi bağrından atılan, kovulan öz yavrusunu şimdi Mekke, bütün merhameti ile bağrına basmak istiyordu. Başka ne diyebilirlerdi. **Hz. Peygamber,** kafasını kaldırmış, bu zavallı, bedbaht insanların yüzüne bakmış, ummanları dolduran bir gönül ve kalb zenginliği ile onlara, hem de herkesin duyabileceği bir şekilde şöyle demiştir;

"- Bugün size hesap sorulmıyacaktır! Gidiniz hepiniz serbestsiniz!"(203).

[202] et-Taberî, III, s. 60.

Bunca, eza, cefâ, işkence, hatta yurt ve yuvasından koğulmadan sonra bunu söyleyen bir insan olamazdı. Bunu ancak bir ***Peygamber,*** ancak **Hz. Muhammed** (s.a.v.) söyleyebilirdi. Müslümanlara ve hatta Hz. Peygamber'in kendisine karşı en ağır zulüm ve işkence edenlere ***"umumi af"*** ilan edilmiş ve herkes çığlık çığlık *Mekke*'nin artık fethedildiğini anlamıştı. Haremi şerifteki imanlar artık bayram ediyor ve şaşkın şaşkın birbirlerini kucaklıyorlardı. Ne var ki **Hz. Peygamber** için asıl ilahi görev şimdi başlıyordu. O da *Kabe*'nin ilahi heybetinin ortaya çıkarılması idi.

Hz. Peygamber kendisine ***Ka'benin anahtarlarının*** getirilmesini istedi. İçeri girdiğinde manzara dehşet verici idi. ***Kabenin*** tam ortasında, kırmızı yakuttan yapılmış gözleri çakmak, çakmak bir insan azmanı şeklinde ***Hübel putu*** bulunuyordu. Bunun yanında başka putlar, şirki temsil eden resimler vardı. Kabenin etrafındaki bu putların sayısı 360

[203] et-Taberi, III. s. 61, İbni Hişam, II. s. 412.

kadardı. Müslümanlar hışımla bu putlara saldırmışlar, bir kin ve öfke yığını halinde onları param-parça etmişlerdi. Meşhur savaş tanrısı, en büyük Tanrı *Hübel* de bu kırılıp parçalanan ve bir çukura doldurulan putlar arasında idi. Böylece *Kabe,* aradan asırlar geçtikten sonra, yeniden temizlenmiş ve iman hakimiyetinin gerçek odağı ve gerçek manada *"Allah'ın Evi"* olmuştu. Bundan en fazla sevinen gökteki melekler olmalı idi. Böylece Hz. Peygamber ilahi risalet görevini hakkıyla yerine getirmiş bulunuyordu. Nitekim yedi kat göklerin gerisinden gelen ilahi ses Hz. Peygamber'i bu görevinde kutlamış ve şöyle demiştir:

"وقل جاء الحق وزهق الباطل إن الباطل كان زهوقا."

"Hak geldi batıl yıkıldı. Batıl yıkılıp gitmeye mahkûmdur."(204).

Hz. Peygamber, Mekke'nin fethinden sonra burada yaklaşık 15 gün kalmıştır. Yeni İslâm idaresinin kurulması, emniyet ve asâyişin temin edilmesi, ***Kâbe*** ile ilgili hizmetlerin yeniden tanzim ve düzenlenmesi, kırgınlıkların giderilmesi ve yeni bir İslâmî havanın teşekkül etmesi kolay bir şey değildi. Fakat bu süre zarfında nereye gidecek ve kimin evinde misâfir kalacaktı. Ona, eski evine gidip gitmeyeceğini sorduklarında Hz. Peygamber yarı üzüntülü bir sesle; "-***Müşrikler bize evmi bıraktılar ki?"*** diye cevap vermişti. Çünkü baba evini, **Ebû Tâlib**'in müşrik oğlu, çoktan **Ebû Süfyana** satmıştı. İslâm hukukuna göre bir müslüman, bir müşrike vâris olamazdı. Fakat Hz. Peygamberin buna üzülmesine gerek yoktu. Onun yanında bir evin bütün konforunu karşılayacak ***Türk Kubbesi*** vardı. O da öyle yapmış, amcası **Ebu Talib** ve ilk eşi **Hz. Hatice**'nin mezarına yakın bir yerde bu ***Türk Kubbesini*** kurdurmuş ve *Mekke*'de bulunduğu sürece bu ***Türk Çadırında*** ikâmet etmiştir.

[204] **Kuran-ı Kerim;** el-Isra, 81.

Huneyn ve Tâif Seferi:

Hz. Peygamber bundan sonra Müslümanlara hücum etmeyi kararlaştıran *Hevazin* kabilesi üzerine yürümüştür. *Huneyn*'de şiddetli bir karşılaşmadan sonra onları (31 Ocak 630) mağlûp etmiş, ardından **Halid b. Velid** komutasındaki bir birliği, öncü kuvvet olarak **Taif**'e göndermiştir. Her ne kadar Hz. Peygamber'in fazla kan dökülmesini istememesi yüzünden bu kuşatmalardan bir netice alınmamışsa da, ertesi yıl **Taifliler** bizzat Medine'ye gelip Müslüman olmuşlardır(205).

Hz. Peygamber sadece *Mekke*'nin fethi ve Allah'ın gölgesinin yansıdığı bu mukaddes topraklarda emniyet ve asâyişi temin etmekle kalmamış, bütün bu havâlide ***"Peygamber Devleti"***'nin siyâsi hâkimiyet ve otoritesini de sağladıktan sonra yine Medineye, ikinci öz yurduna, yine ilk hicretinde olduğu gibi, mütevâzi bir şekilde dönmüştür. Evet! Bu harplerde kazanılan büyük servet ve ganimetlerin hepisi, ***Mekkeli*** yeni müslümanlara cömertçe dağıtılmış, Hz. Peygamber ve arkadaşları birbirlerini kucaklayarak, göz yaşları, yalın kılınç ve sadece develeri ile yine *Medine*'ye dönmüşlerdir(206).

[205] İbni Hişam, II. 478, Hamidullah, M. a.g.e. s. 143.
[206] et-Taberi, III. s. 94, et-Taberi; Ensarla, Hz. Peygamber arasında ganimetlerin taksimi sırasında geçen konuşmaları ve Hz. Peygamberin onları can evinden vuran içli hitabesinin tam metnini vermektedir Z. K.

Tebük Seferi:

Hz. Peygamber'in vefatından önce gerçekleştirdiği askerî seferlerin sonuncusu, *Tebük Seferi* olmuştur. *Suriyelilerin,* Bizanslıların emri ile Müslümanlar aleyhine büyük bir ordu hazırladıklarını haber alan **Hz. Peygamber,** çok namüsait şartlar altında hazırladığı 30.000 kişilik ordusunun başında, kuzey istikametinde Medine'den hareket etmiştir. (Ekim 630)

Ordu Tebük'e vardığında, Müslümanların aleyhinde herhangi bir askerî hazırlığın olmadığı görülmüştü. **Hz. Peygamber** devletin kuzey sınırlarının daha da emniyetli olmasını sağlamak amacıyla buradaki bazı emirlerle anlaşmalar yapmış, onların, cizye vermeleri şartıyla İslâm devletine bağlılıkları kabul edilmiştir. Ordu daha sonra yine aynı yoldan Medine'ye dönmüştür[207].

İslâm Dininin Arap Kabileleri Arasında Yayılması:

Hz. Peygamber'in hayatı boyunca tek gayesi İslâm dinini tebliğ etmek ve bütün insanların bu dini kabul etmeleri için çalışmak olmuştur. O daha Mekke'de iken, Arabistan'ın her tarafından Kâbe'ye hac için gelen çeşitli Arap kabileleri ile temaslar kurarak İslâmiyeti serbestçe tebliğ edebileceği bir ortam aramıştır. Fakat Kureyş'in çok şiddetli bir şekilde Yeni Dine karşı koymaları sebebiyle bu ortam bir türlü hazırlanamamıştı. Kureyş'in bütün bu olumsuz davranışları ve Hz. Peygamber'in çok namüsait şartlar altında faaliyetini devam ettirmesine rağmen İslâmiyet, daha ilk devirlerinden itibaren civar kabilelere sıçramış ve bazı kabilelerin ileri gelenleri, **Hz. Peygamber**'le bizzat temaslar kurarak Müslüman olmuşlardır. Meselâ, **Devs** kabilesinden **Tufeyl b. Amr,**

207 İbni Hişam, II. s. 529, et-Taberi, III. s. 100.

Gıfar kabilesinden ünlü **Ebu Zerr-i Gıfarî,** İslâmiyetin Mekke devrinde Müslüman olan kimselerdendi[208].

Hz. Peygamber, *Medine*'ye hicret ettikten sonra İslâmiyetin tebliğ ve neşri için yeni bir dönem başlamıştır. ***Bedir, Hendek*** gibi bir kısım muharebelerde, muhâlif Arap varlığını temsil eden Kureyş'in, Müslümanlara mağlup olması, Kureyş'ten korktukları için İslâm Dinine giremeyen bir kısım Arap kabilelerinin ihtida etmesine yol açmıştır. Bu kabileler önce, **Hz. Peygamber**'e bir ihtida heyeti gönderiyor, bunlar kabilenin diğer ferdleri namına İslâmiyeti kabul ediyor ve yurdlarına dönüyorlardı. Hicretten sonra bu şekilde ihtida eden kabilelerden biri de ***Müzeyne*** kabilesidir. Yine bu sıralarda **Eşcas** kabilesi, Hz. Peygamber'e 100 kişilik bir heyet göndererek önce bir barış anlaşması yapmışlar ve sonra da ihtida etmişlerdir. Bunlara komşu olan **Cuheyne** kabilesi de bu şekilde Müslüman olmuştur. Fakat İslâmiyetin Arap kabileleri arasında çok süratli bir şekilde yayılmasında Hz. Peygamber'in çok düzenli ve sistemli bir tebliği faaliyetleri sürdürmesi yanı sıra, O'nun civar kabileleri irşat için gönderdiği İslâm mürşidlerinin de büyük rolü olmuştur. Hz. Peygamber'in gönderdiği İslâm mürşidlerinden belli başlıları şunlardır :

"**Muhacir b. Ebî Ümeyye,** ***Yemen'in Sana*** şehrine; Ziyad b. Lebid, ***Hadramut'a; Halid b. Said, Sana'ya;*** **Adî b. Hatım,** ***Tay kabilesine;*** **Ebu Musa el-Eş'arî,** ***Zebid ve Aden'e Muaz b. Cebel, Cend'e*** gönderilmişlerdir. Bunlardan başka ***Hz. Ali, Hemedan, Cüzeyme ve Müzcah*** kabilelerine; **Halid**

208 İbni İshak, 122.

b. Velid, *Mekke havalisine;* **Amr b. As,** *Amman*'a ve **Ber b. Nuhays** da *Basra Körfezi* havalisine gönderilmişlerdir."

Gerek İslâm mürşidlerinin faaliyetleri, gerekse çeşitli vesilelerle **Hz. Peygamber**'i görerek ihtida eden kabile ileri gelenleri sayesinde *İslâmiyet,* Arabistan'da süratle yayılmaya başlamış ve **Hz. Peygamber**'e pek çok ihtida heyetleri gelmiştir. Özellikle hicretin 9/630. senesinden sonra *Medine* Arabistan'ın dört bir tarafından gelen Arab kabilelerinin akınına uğramıştır ki, İbni Hişab bu seneye *"Heyetler Yılı"* denildiğini kaydetmektedir. Böylece bir çok kabile reisleri *Medineye* gelmişler ve **Hz. Peygamber**'in huzurunda müslüman olarak Ona bağlılıklarını bildirmişlerdir[209]Özellikle *Mekke*'nin fethinden sonra *Medine,* artık bu kabil ***ihtida heyetlerinin*** bir uğrak yeri haline gelmişti. Heyetlerin bir kısmı da siyasî maksatlarla gelmişlerdir. **Hz. Peygamber**'i daha ziyade bir fatih ve *Devlet Reisi* olarak tanıyan ve Onunla bir kısım siyasî anlaşmalar yapmak için gelen bu kabil heyetler, **Hz. Peygamber**'le görüşüp de İslâmiyeti bizzat O'nun ağzından dinledikten sonra çoğu zaman Müslüman olmuşlardır. Hz. Peygamber'i, şu veya bu maksatla ziyaret eden, fakat sonunda genellikle Müslüman olan heyetlerin sayıları 60-104 arasında değişmektedir.

İhtida eden belli başlı heyetler şunlardır: *Müzeyne heyeti;* hicretin 5. senesinde **Numan b. Mukrî**'nin başkanlığında 400 kişi ile Hz. Peygamberi ziyaret ederek Müslüman olmuştur. *Temim heyeti;* Medine'ye çok muhteşem bir şekilde gelerek Müslüman olmuşlardır. *Benî Sa'd heyeti;* önce **Zimam b. Sa'lebe**'yi Hz. Peygamber'e göndermiş, sonra

[209] İbni Hişam, II, s. 560.

hepsi birden ihtida etmişlerdir. Siyer kitaplarında ***Devs, Harisoğulları, Tay, Sakif, Benî Esed, Benî Fizare, Kinde, Abdulkays, Beni Amir b. Sa'saa, Humeyr*** gibi daha birçok kabilelerin **Hz. Peygamber**'e heyetler göndererek ihtida ettikleri bildirilmektedir[210].

Hz. Peygamber'in Türklerle İlgili Sohbetleri:

Hz. Peygamber, İslâm dinini tebliğ faaliyetleri ve müslüman cemaatı her zaman hazırlıklı bulunmaları için giriştiği bir kısım askerî harekâtları yanısıra, onları sosyal ve siyâsî konularda eğitmeyi de ihmâl etmemiştir. Onları hemen her fırsatta Mescid-i nebevîde toplar sadece dinî değil, sosyal ve siyasî muhtevâlı konuşmalar yapar, çağdaş devlet ve milletler hakkında bilgiler verir, onların özelliklerinden bahsederdi. Bazanda nübüvvet gözü ile istikbâle bakar, ortaya çıkacak olayları görür, bunlardan dehşete kapılarak minbere çıkar saatlerce konuşurdu. Hz. Peygamberin böyle endişeli konuşmalarından birine şâhid olan **Ebi Zeyd** el-Ensari şöyle demiştir:

"عن أبي زيد الأنصارى (ر.ع.) قال: صلى بنا رسول الله (صلعم) صلاة الصبح ثم صعد المنبر فخطبنا حتى حضرة الظهار، ثم نزل فصلى الظهر ثم صعد المنبر فخطبنا حتى حضرة العصر، ثم نزل فصلى العصر ثم صعد المنبر فخطبنا حتى غابت الشمس فحدثنا بما كان وبما هو كائن فأعلمنا أحفظنا."

Ebi Zeyd el-Ensari; ***"Biz bir defasında Hz. Peygamber (s.a.s.) le sabah namazını kıldık. O; namazdan sonra minbere çıktı ve bize bir konuşma yaptı, taki öğle namazına kadar, sonra o minberden indi, öğle namazını kıldı, sonra tekrar minbere çıktı ve ikindiye kadar bir konuşma yaptı. Sonra indi, ikinci namazını kıldı, sonra yine minbere çıktı ve bize güneş batıncaya kadar bir konuşma daha yaptı. O, bu***

[210] et-Taberi, III, s. 115, İbni Hişam, II, s. 560 vd., Şibli, Mevlâna, II, s. 582-628, Hamidullah, M., **İslâm Peygamberi,** I. s. 305 vd.

konuşmalarında** (kıyamete kadar) **olmuş ve olacak bütün şeyleri bize haber verdi, bildirdi. Bunları en iyi bilenimiz, (bizim) hafızası en iyi olanımızdı"[211].

Hz. Peygamber bu kabil konuşma ve sohbetlerinde İran ve Rumlardan (Bizans) bahsettiği gibi, Türklerden de sık sık bahseder onlar hakkında bir çok ilginç bilgiler verir ve onların yönlendirecekleri büyük dünya olaylarından söz ederdi. Türkler hakkında yaptığı bu sohbetlerde ashabın ileri gelenlerinden başta Hz. **Ömer**, Hz. **Muaviye** ve **Ebû Hüreyre** olmak üzere daha birçok kimselerde bulunurlar ve Onu dikkatle dinlerlerdi. Bu hadislerin birinde Hz. Peygamber, her ne suretle olursa olsun **Türklere kesinlikle dokunulmamasına işaret buyurmuşlardır.**

Hz. Peygamber Müslüman toplumu sosyal ve siyâsî konularda eğitmek maksadıyla bu kabil sohbet toplantılarının birinde yine Türklerden bahsetmiş ve şöyle demiştir;

"عن أبى هريرة (ر.ع.) قال: قال رسول الله (صلعم): إذا وقعت الملاحم بعث الله بعثًا من الموالي أكرم العرب فرسا وأجوده سلاحًا يؤيد الله بهم الدين."

"Bir kısım iç harbler çıktığı (fitne ve fesad çoğaldığında) *Allah* (bu ümmetin yardımına) ***Mevâlîler (Türkler)den***[*] ***bir ordu gönderecektir. Onlar, ata binmede Araplardan çok daha üstün ve silâh kullanmada onlardan çok daha ustadırlar. İşte Allah bu dini onlarla*** (bir kere daha) **ihyâ edecektir**[212].

[211] Sahih-u Müslim, III, s. 2217, no. 2892, Bu hadisler hakkında geniş bilgi için bkz. Kitapçı, Z., Hz. Peygamberin Hadislerinde Türkler, Kon,a 2004, I. Kitap, s. 93, krş. el-Haseni, Ebu'l-Feyz Ahmed, **Mutabakatü'l-İhtiraati'l-Asrıyye,** el-Kâhire, 1960 s. 3.

[*] Hz. Peygamber'in bu hadisindeki ***"Mevâlî"***den maksad el-Mutasım (833-842) devrinde hilâfet ordusuna celbedilen Türkler olmalıdır. Evet ***"el-Mevâlî"*** denilen bu yeni ***"Türk Ordusu"*** ile Allah dinini bir kere daha güçlendirmiş, dâhilî kargaşa ve iç isyanlar bastırılmış, böylece Abbasî devleti yıkılıp gitmekten kurtulmuştur. Hilâfet ordusundaki Türk Mevâlîleri hakkında geniş bilgi için bkz. Kitapçı, Z. Saadet Asrında Türkler, s. 259-263.

Bir başka sohbetlerinde Hz. **Peygâmber** yine **Türkler** ve onların şahsında ortaya çıkacak büyük dünya olayları ve siyâsî gelişmelerden, hem de uzun uzadıya bahsetmiş ve şöyle buyurmuşlardır;

"عن عبد الله بن بريدة (ر.ع.) عن أبيه سمع النبى (صلعم) يقول: يسوق امتي قوم عراض الوجوه صغار الأعين كأن وجوههم الحجف يلحقون بجزيرة العرب ثلاث مرات أما في السياقة الأولى فينجو من يهرب وأما في الثانية يهلك وينجو بعض ويصطلم الثالثة وهو الترك والذي نفسي بيده ليربطن خيولهم إلى سواري مساجد المسلمين."

"Ümmetimin peşine, yüzleri yuvarlak ve enli, gözleri çekik, çehreleri sanki üzeri derilerle kılıflı kalkanlar gibi sağlam, güçlü bir kavim takılacak ve onları üç defa Arabistan yarımadasına kadar sürecekler ve sonunda Arabistan yarımadasına ulaşacaklardır. Onların Arabistan'a doğru olan bu üç akınlarından birincisinde; önlerinden kaçanlar mutlak bir ölümden kurtulacaklardır. İkinci akınlarında ise; bazılarınız ölecek, bazılarınız kurtulacaktır. Üçüncü akınları ise; onların son akınları olacak ve Arabistan'a hatta yavşan otu biten yerlere kadar ilerliyeceklerdir. *(Onların önünde hiç kimse duramayacaktır.)* **Orada bulunanlar merakla;** *Ey Allah'ın Rasulü bunlar kimlerdir?* **diye sorduklarında Hz. Peygamber,**

"*-TÜRKLERDİR!*" buyurmuşlar ve sözlerine devam ederek ***"Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederimki, onlar mutlaka atlarını müslüman mescidlerinin direklerine bağlıyacaklar*** **(ve bütün buralara hâkim olacaktır)dır**[213].

[212] İbni Mace, **Sünen,** II. s. 1370.

[213] Bu mealdeki daha bir çok hadisler için bkz. Sunen-i Ebî Davud, IV. s. 160. Nuaym b. Hammad, s. 121-122b. **el-Aynî** Umdetü'l-Kârî, VI. s. 652. **el-Kastalânî,** İrşad, V. s. 119.

Hz. Peygamber'in Türklerle İlgili Beyanları:

Hz. Peygamber, bu kabil sohbetlerinde Türkler hakkında pek çok hadis buyurmuşlardır: Hz. Peygamber'in Türkler hakkındaki heyecanları işaret ettiği ana konular itibarı ile şu kategorilere ayrılmaktadır:

I. ***Türklerin ırki özellikleri ve fizyolojik Yapılarını beyan eden hadisler :*** Bu hadisler daha ziyade **İmam-ı Buhari ve İmam-ı Müslim** tarafından nakledilmiştir. Hadislerde, Türklerin ırki özellikleri, etnik yapıları diğer bir ifade ile **Orta - Asya**'nın kendine has iklim, tabi şartlar, çevre ve coğrâfi bölgenin müşterek tesirleri sonucu vücuda getirdiği güçlü kuvvetli Türk ırkı üzerinde durulmuş, onların bedeni yapıları, heybetli yüz çehreleri, sosyal yaşayışı hatta soğuk iklim şartlarının gereği olarak giyim kuşamları hakkında çok ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Bu babtaki hadislerde; Türkler **geniş yuvarlak yüzlü, çekik gözlü, ince ve yassı burunlu, kırmızı benizli heybetli, öyle ki yüzleri sanki çekiçle örs üstünde dövülmüş ve üzeri kılıflı kalkanlar gibi güçlü, kuvvetli ve son derece sağlam bünyali bir kavim olarak** zikredilmiştir. Bunlar Türkleri, ancak çok yakından gören bir kimsenin söyleyebileceği hadislerdir. Hz. Peygamberin bu hadisleri incelendiğinde bir insanın şaşmaması ve hayretler içinde kalmaması mümkün değildir[213].

II. ***Türklerin Orta Doğu Hakimiyetini dile getiren hadisler;*** Kütüb-ü Sitte'den **Ebû Davud**'un pek meşhur eseri başta olmak üzere, daha bir çok diğer mükemmel hadis kitaplarında zikredilen bu hadislerde; Türk Arap siyâsi ve sosyal münasebetlerine yön verebilecek bir kısım büyük olaylardan bahsedilmektedir. Hadislerde herkesin anlayabileceği bir şekilde **Türklerin; "İslam Dünyası" ve özellikle "Orta Doğu hâkimiyetleri" üzerinde durulmuş ve bu büyük oluşumun nasıl şekilleneceği ve kaç safhada gerçekleşebileceği hakkında çok önemli açıklamalarda bulunulmuştur.** Hadislerde üç önemli merhaleden bahsedilmesi ve bunların bir bir tahakkuk etmesi, en sonunda Türk hâkimiyetinin müntehası olarak bildirilen yerlere Arabistan'ın iç kısımlarına kadar onların ulaşmaları, bunun ancak bir Peygamber mucizesi olarak izahtan başka çıkar yol yoktur[215].

III. ***Türklerden "Kantura Oğulları" olarak bahseden hadisler;*** Hz. Peygamberin bu hadislerinde **Türklerin Kantura Oğulları** neslinden geldikleri vurgulanmakta ve onların diğer milletlerin aksine "**Hilâfet** ve **Saltanata**" aday bir millet oldukları dile getirilmektedir. Bu bakımdan bu hadisler; bir kısım görüşlerin aksine müslüman Türklerin, Orta-Doğu'ya, insanlığın kendini idrak ettiği devirlerden beri, ihtiyar dünyamızın en belâlı ve stratejik bakımdan en önemli bölgesine ayak basmaları ve hâkim olamaları için Hz. Peygamber tarafından yapılmış bir nevi **davetiye** olarak kabul edilmelidir. Yekünü bir hayli kabarık olan bu hadislerin üzerinde çok daha ciddi bir şekilde durulması gerekmekte-dir[216].

---

213 **Sahîbu'l-Buhari,** Mekke, 1376. VI, s. 34. İmam-ı Buhari'nin bu hadisini, Hatibü'l-Bağdâdi daha uzun bir senedle zikretmiştir. krş. **Tarih-u Bağdat,** IV. s. 284. Bu mealdeki hadisler hakkında daha geniş bilgi için bkz. **Sahih-u Müslim,** XVII. s. 38. **Sünen-i İbni Mâce,** tah. M. R. Abdü'l-Bâki, Kâhire, 1952. II. s. 1370.

215 Bu konudaki hadislerin çok geniş bir değerlendirmesi için bkz. Kitapçı, Z. a.g.e. s. 154. vd.

216 es-Sûyuti, **el-Câmiu's-Sagîr,** I. s. 14. **Feyzu'l-Kadir,** no, 110. Nuaym b. Hammad, **K. el-Fiten,** 122a Mansur, A.N. **et-Tâc,** V. s. 297.

IV. *Türklerden doğrudan doğruya değil, ancak mazhariyetleri itibarı ile bahseden hadisler;* Hz. Peygamberin bir çok hadisleri daha vardır ki O, bu hadislerinde bir mucize kabilinden, İslâm Dini ve Peygamber Ümmetinin mukadderatıyla yakından ilgili ve her biri kendinden sonra, başka başka zamanlarda vücuda gelecek büyük olaylardan bahsetmiştir. Bazan da müslümanlara büyük hedefler göstermiş ve o hedeflerin mutlaka ele geçirilmesini istemiştir. İşte Hz. Peygamber'in bu hadislerinde zikrettiği büyük olaylar ve bu olaylara yön veren kahramanlara baktığımızda, onlar karşımıza **Selçuklular**, onlar karşımıza **Moğollar** ve yine onlar karşımıza **Osmanlılar** olarak çıkmaktadır. Hz. Peygamber bu cümleden olmak üzere meselâ Bizans İmparatorluğunu boy hedefi olarak göstermiş ve hele hele İstanbul'un kesinlikle ele geçirilmesini istemiştir. Bizansı yıkan ve İstanbulu ele geçiren Osmanlı Türkleri olduğuna göre; bu hadislerinde Hz. Peygamberin manen teveccüh ettiği kadri yüce komutan **Sultan Fatih** ve alkışladığı *ni'mel-ceyş* mübarek ordu da **Osmanlı ordusudur**[216].

V. Türklere karşı uygulanacak genel politikanın temel esaslarını ortaya koyan hadisler; Hz. Peygamber bu mealdeki hadislerinde hiç bir şüpheye yer vermiyecek bir tarzda, müslüman Araplardan, Türklerin hiç bir surette tahrik edilmemelerini kendi hallerine bırakılmalarını, kesin bir zaruret olmadıkça Türklerle harbe tutuşmamalarını, onlara bitaraf davranmalarını istemiştir. Kısaca "Türklere dokunmayınız!" diye formüle edebileceğimiz bu hadisler, müslüman Arapların ilk fetihler ve daha sonraki devirlerde, Türklere karşı takib edecekleri politikanın esasını oluşturmuş ve Hz. Peygamberin, bütün müslümanlara umumi bir tavsiyesi olmuştur.

VI. İslâm hilâfetinin en sonunda Türklere geçeceğini beyân buyuran hadisler; Bu hadislerinde Hz. Peygamber İslâm hilâfetinin geleceği üzerinde durmuş, onun daha sonraki asırlarda uğrayacağı fonksiyonel değişikliklerden bahsetmiş ve en sonunda hilâfetin Türklerin eline geçeceğini beyan buyurmuşlardır.

Veda Haccı; ve Hz. Peygamber'in Son Mesajı:

Hz. Peygamber Medine'ye 622 yılında göç etmişti. Aradan çok uzun bir süre geçmesine rağmen daha farz olan haccını bir türlü yerine getirmemişti. Esasen çok yüklü geçen mücadele hayatında buna gönlünce fırsat bulamamıştı. Bu sene (632), **Hz. Peygamber**'in hac yapacağı ilan olunmuş, Müslüman kabilelerin hepsine özel memurlar gönderilmiştir. Bu, Müslümanları büyük bir sevince boğmuştur. Hz. Peygamber'le birlikte hac etmek şerefine nail olmak isteyen mü'minler, Medine'ye akın akın gelmeye başlamışlar ve hac kafilesine katılmışlardır. **Hz. Peygamber,** menasik-i haccı ilk ve son defa öğretmek lüzumunu duymuştu.

Bunun dışında, İslâm hukuku ve kısa zamanda başardığı insanlık için İslâm inkılâbının ana prensiblerini bu büyük Müslüman kitlesi karşısında bir kere daha ilan etmek gerekiyordu. **Veda haccında** Hz. Peygamber'e arkadaşlık eden mü'minlerin sayısının yaklaşık olarak 100.000 kişi olduğu bildirilmektedir. Bu haccın asıl önemi, Hz. Peygamber'in Arafat'ta söylemiş olduğu hutbedir. Daha sonraları *"Veda*

[216] Bu mealdeki hadislerin çok geniş bir değerlendirmesi için bkz. Kitapçı, Z. a.g.e., II. s. 107186.

Hutbesi" diye anılan bu meşhur hutbe, İslâm inkılabının nasıl bir merhaleye ulaştığını göstermektedir. Hz. Peygamber bir insan ormanını andıran büyük Müslüman topluluğuna şöyle hitap etmiştir:

"Ey insanlar! Sözümü iyi dinleyiniz. Bu seneden sonra tekrar burada sizinle buluşabilir miyim bilemiyorum. İslâmiyetten önceki bütün cahiliye geleneklerini ayağımın altına alıp çiğniyorum. Çünkü bütün insanlar Adem'den ve Adem ise topraktan yaratılmıştır.

Ey insanlar! Sözlerimi dinleyiniz. Her Müslüman birbirinin kardeşidir. Bir kimseye kardeşinin malı, kendi isteği ile vermedikçe helal olmaz. Kendinize zulmetmeyiniz. Kölelerinize yediklerinizden yedirin; giydiklerinizden giydirin; affedemeyeceğiniz bir hatayı işlerse onlardan ayrılın. Onlar da ALLAH'ın kullarıdır. Kendilerine kötü muamele edilmemek gerekir. bütün kan davaları kaldırılmıştır. Bunlar yalan ve uydurma şeylerdir. Kaldırdığım ilk kan davası, amcam Haris'in kan davasıdır. Her türlü tefecilik, riba yani kat kat faiz almak kaldırılmıştır. Kaldırdığım ilk riba amcam Abbas'ın ribasıdır. Sermayeleriniz gene sizindir. Ne zulmediniz, ne zulüm görünüz.

Ey insanlar! Sizin kadınlarınız üzerinde birtakım haklarınız vardır. Onlar sizin haklarınızı gözetmelidirler. Onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Onlara karşı iyi davranın. Eşlerinize şefkatle muamele edin. Siz onları ALLAH'ın ahdiyle aldınız. Onlar size ALLAH'ın ahdiyle helal olmuşlardır.

Ey insanlar! Mallarınız ve kanlarınız ALLAH'ınıza kavuşacağınız zamana dek, bugünün, bu yerin, bu ayın ve bu

şehrin kutsal olduğu gibi kutsaldır. Birbirinizin kanı ve malı ötekine haramdır. Ahirette ALLAH'ın huzuruna çıkacaksınız. O da size yaptıklarınızı bir bir soracaktır ve ona göre ceza ve mükâfat verecektir. Sakının, kâfirler gibi birbirinizin boynunu vurmayın. Yanında bir emanet bulunan bir kişi bu emaneti sahibine vermelidir.

Ey insanlar! Size öyle bir şey bırakıyorum ki, ona sıkıca sarıldıkça yanlış yola sapmazsınız. O da ALLAH'ın kitabı ve elçisinin davranışlarıdır. ALLAH her hak sahibinin hakkını vermiştir. Bu sebeple varisler için vasiyet yapmaya lüzum yoktur. Çocuk kimin yatağında doğmuşsa onundur. Zina edenin şer'î haddi sopadır. Onların hesabı ALLAH'a aittir. Babasından başkasına ait olduğunu iddia eden kişi, efendisinden başkalarına giden köleler ALLAH'ın lanetini kazanırlar.

Ey insanlar! Her şeyde aşırılıktan sakının. Sizden önce gelenlerin mahvolmalarının sebebi dinde aşırı olmalarıdır.

Ey insanlar! Bir kadının kocasının izni olmadıkça, onun malından bir başkasına vermesi caiz değildir. Borç ödenmelidir. Kiralanan mal geri verilmelidir. Hediyeye hediye ile karşılık vermek yaraşır. Başkalarına kefil olan kişi o kefaletin sorumluluğunu yüklenmiş demektir. Her adam öldüren, suçundan kendisi sorumludur. Hiçbir katilin işlediği suç çocuklarını sorumlu kılmaz. Hiç bir oğulun ve kızın suçu babayı sorumlu edemez.

Ey insanlar! Şeytan bu yurdunuzda sizler tarafından tapılmaktan umudunu artık kesmiştir. Ama birtakım hoş gördüğünüz küçük kötü işlerden dolayı sevinir. Ondan sakı-

nın. Müslümanları doğru yola yöneten adam burnu kesik bir zenci de olsa ona uyunuz ki cennetlik olasınız.

Burada bulunanlar bulunmayanlara sözlerimi duyursunlar. Belki o bulunmayanlar içinde sözlerimi burada bulunanlardan daha çok hatırda tutacak vardır. ALLAH'ın size bildirmemi istediği şeyleri size bildirdim mi?" dedi Oradaki topluluğun hepsi "Evet bildirdiniz" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, "şahid ol Ya Rab" diyerek sözlerine son verdi[218].

Hz. Peygamber'in Arafat'ta kalabalık bir İslâm kitlesine hitaben yaptığı bu konuşmasından sonra şu ayet-i kerime nazil olmuştur:

"اليوم أكملت لكم دينكم وأتممت عليكم نعمتي ورضيت لكم الإسلام دينا."

"Bugün sizin dininizi kemale erdirdim. Üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve size din olarak İslâm'ı verip ondan hoşnut oldum"[219]. Gerek *Veda Hutbesi* gerekse bu ayeti kerime, Hz. Peygamber'in cismani nübüvvet ve risalet görevinin sona ermesinin yaklaşmak üzere olduğunu ortaya koymakta idi. Nitekim bu gerçek, Veda Haccı'ndan sonra bütün açıklığı ve acılığı ile ortaya çıkacaktır.

Hz. Peygamber'in Hastalanması ve Vefatı:

Gerçekte **Nasr** suresinin vahyi, ashabdan bazı ileri gelenlere **Hz. Peygamber**'in vefatının artık yaklaştığını sezdirmişti. Çünkü o surede Hz. Peygamber'e hitaben: **"ALLAH'ın nusratı ve fethi gelip de insanların fevc fevc ALLAH'ın dinine girdiklerini görünce hemen Rabbini**

[218] İbni Hişam, II. s. 603, Hamidullah, M., **el-Vesâik,** no; 287. es-Süheyl, II. s. 278.
[219] **Kuran-ı Kerim,** el-Mâide, 3.

hamd ile tesbih ve tenzih et. Onun yarlığamasını iste" buyurulmakta idi[220]. Hz. Peygamber'in hal ve hareketlerinde, artık kendisinin büyük yolculuğa hazırlandığı görülüyordu. Zira, **Veda Hacc**ı'nda, haccın menasikini öğretirken açıkça bir defa daha bu farizayı ifa edip edemeyeceğini bilmediğini söylemiş ve kendisini bütün Müslümanların görmesini istemişti.

Hicretin 11. yılında, muhtemelen Sefer/Mayıs ayının sonlarına doğru, **Hz. Peygamber** birgece yarısı Cennetu'l-Bakî'ye gitmiş ve döndüğü zaman mizacında biraz rahatsızlık hissetmeye başlamıştır. Haddizatında **Hz. Peygamber,** baş ağrısı ile birlikte şiddetli bir sıtmaya tutulmuştu. Hastalık kısa zamanda kendini o kadar kuvvetli hissettirmişti ki artık, Hz. Peygamber kendi başına yürüyemeyecek duruma düşmüştü. Bütün bunlara rağmen Hz. Peygamber sıhhati ve kuvveti müsaade ettiği müddetçe mescide çıkıyor ve cemaate imamlık ediyordu. O'nun son kıldırdığı namazın akşam namazı olduğu rivayet edilmektedir. Daha sonra Müslümanlara imametle bizzat **Hz. Ebu Bekir** görevlendirilmiş ve namazı o kıldırmıştır[221].

Hz. Peygamber vefatından önce bazı tavsiyelerde **bu**lunmuştur. Bunlar arasında Arap yarımadasında hiçbir **gay**rimüslimin kalmaması, çevreden gelen elçilere kendi **dev**rinde olduğu gibi iyi davranılması, Medinelilere yani **Ensara** iyi muamele edilmesini zikredebiliriz. Burada Hz. Ebu **Be**kir'den sitayişle bahsetmiş ve *"arkadaşlığına ve servetine en çok medyun olduğum insan Ebû Bekir'dir. Ümmetimden herhangi birini bu dünyada dost edinmem gerekseydi bu dost*

[220] **Kuran-ı Kerim,** en-nasr, 1-3.
[221] İbni Hişam, II. s. 652.

Ebu Bekir olurdu. Fakat İslâm hepinizi kardeş etmiştir" demiştir(222).

Hz. Peygamber, irtihal edeceği günün sabahında ellerini yıkayarak, **"Yarabbi, ölümün şiddetine karşı ruhuma kuvvet ver"** diye dua etmiştir. **Hz. Aişe,** onun son anlarını şu şekilde anlatmaktadır: *"Hz. Peygamberin yanında oturuyordum. Başı kucağımda idi. Birden gözlerini açarak tavana dikti. Elini kaldırarak, üç kere parmağıyla semaya işaret etti. Sonra zayıf bir sesle:*

"Ya rabbi, refakatı ulya'yı nasib et" dedi. ***Bu kelimelerle eli düştü, gözleri açık tavana dikili kaldı. Artık Hz. Peygamber huzur içinde ruhunu teslim etmişti"***(223). Temel kaynakların bildirdiğine göre; Hz. Peygamber hicri, 11. Rabîu'l-Evvel ayının 1. pazartesi günü, yani 27. Mayıs, 632, öğleden sonra vefât etmiştir. Hz. Peygamber'in hastalığının onüç gün sürdüğü rivâyet edilmektedir(224). Hz. Peygamber vefat ettiğinde altmış üç yaşında bulunuyordu.

Evet; Alemlere rahmet, kıyamete kadar bütün insanlığa yalnız hak ve rehber-i hidâyet olarak gönderilen en büyük insan Hz. Peygamber;

Allah'ın dinini; yer yüzüne hâkim, Onun yüce İsmini; dâim, Kuran-ı Kerimi; kâim, Ümmetini; ebedî risâletine hâdim kılmış ve sonunda her fâni gibi O da, bu dünyadan kendi hasretini duyduğu manevi dünyasına çekilip gitmiştir.

Mübarek cesedini, **Hz. Ali** yıkamış, **Fazl b. Abbas**'la **Üsame b. Zeyd,** ona çeşitli yönlerden yardım etmişlerdir. Hz. Peygamber'in cenaze namazı küçük cemaatler halinde bu odada kılınmıştır. Önce rivayet edildiğine göre, melekler onun namazını kılmışlar, sonra ashabın ileri gelenleri, erkekler, kadınlar daha sonra da çocuklar Hz. Peygamber'e son mukaddes vazifelerini yapmışlardır. Bütün bunların tamamlanabilmesi bir hayli vakit almıştır. Hz. Peygamber ömrünün büyük bir kısmını geçirdiği ve sonunda hasta olup vefat ettiği aynı odaya Mescid-i Nebevîdeki bu günkü yerine gömülmüştür(225).

---

222 Muhammed b. Abdü'l-Vehhab, **Siretü'r-Rasul,** s. 166.
223 ez-Zebîdi, **Tecrîd-i Sarîh,** çev. K. Miras, İstanbul, 1947. 11. s. 10.
224 ez-Zebîdî, a.g.e. 11. s. 4. Kitapta bu konular hakkında çok geniş bilgiler verilmiştir.

Hz. Peygamber'in Şemaili Şerifi:

Siyer ve megazi kitaplarında Hz. Peygamber'in **şemaili** şu şekilde beyan edilmektedir:

"Boyları uzunla kısa arası, endamı son derece ahenkli ve düzgündü. Cildlerinin rengi esmerdi. Mübarek başları büyük, saçları simsiyah, ne tam kıvırcık ne de tam düzgündü. Kesilmediği zaman başının kulak yumuşaklarına kadar inerdi. Alınları açık, kaşları ince uzun, fakat araları açıktı. Kaşları arasında bir damar vardı ki, hiddet buyurdukları zaman görülebilecek kadar kabarır, sükûnet buldukları zaman da kayboluyordu.

Kirpikleri uzun ve sık, hafifçe kavisli, gözleri büyük ve siyah idi. Burunlarının ucu ince, ortası hafif yüksek yüzleri uzunla yusyuvarlak, arası hafifçe müdevverdi. Ağızları ne büyük ve ne de küçük, ikisi ortası olup mütenasip dudaklarının her açılışında görünen dişleri üst üste binmiş, sık ve girift olmayıp, hafifçe seyrek ve bembeyazdı. Sadaları güzellikte ve yükseklikte kemal halinde idi. Mübarek sakalları, saçları gibi en keskin parlaklık içinde simsiyah, gür ve yine saçları gibi ne büsbütün kıvrık ve ne de düzdü.

---

225 İbni Hişam, II. 662.

Boyunları güzel ve orta uzunlukta olup bir şeye bakacakları zaman sadece başlarını sağa ve sola çevirmeyip bütün vücudu ile o şeye dönerler ve bakarlardı. Bir kimse ile konuştukları zaman da o insana yalnız başını çevirmezler, bütün vücudu ile ona dönerler, öyle konuşurlardı. Muazzez vücutları ne şişman ve ne de zayıftı. Mübarek kemikleri ince, omuzları, dirsekleri, bilekleri ve dizleri irice kemikli olup kolları bilekten dirseğe doğru etli, bileklerinin iki tarafındaki kemikleri uzunca idi. Elleri büyük, etli ve geniş avuçlu, parmakları kalınca ve uzun, avuçları yumuşak idi. Omuzları ve kolları kuvvetli ve bolca kıllı, kürek kemiklerinin arası genişçe olup iki kemik kürekleri arası sol kürek kemiğine doğru tam kalp hizasına isabet eden noktada güvercin yumurtası büyüklüğünde bir et beni, nübüvvet mührü olup üstünde ince tüylerle kelime-i tevhid yazılı idi. Mukaddes vücudunun, mübarek göğüslerinden göbeklerine kadar dosdoğru bir çizgi halinde son derece latif kıllar uzanmıştı. Göğüsleri karınları ile tam bir hizada idi. Baldırları zarafet belirtici nisbette ince, arza basan ayakları büyük ve mübarek, ayak parmakları kalın ve uzunca, ayak başparmağının yanındaki parmak, öbürlerinden hafifçe uzun idi. Yürüdükleri zaman ayaklarını yerden kuvvetle kaldırır, sağ ve sola sallanmadan adımlarını en sağlam bir erkek edasıyla atarlar ve sonra zemine tastamam intibak ettirirlerdi. Ayak ucu ile yürümek adeti yoktu"[226].

ALLAH'ın meleklerin ve bütün âlemlerin salat ve selamları her zaman ve her yerde, Onun üzerine olsun. **Amin!**

---

[226] et-Taberi, III. 179. Şiblî, M. a.g.e. II. s. 780. Krş. Cumbur, M., **Şemâil-i Şerif ve Hılye-i Nebevîler,** Diyanet Dergisi, Özel Sayı, Ankara, 1970. s. 37-45. en-Nebhâni, Yusuf b. Ali, a.g.e. I. s. 212.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜÇÜK ŞEHİR DEVLETİNDEN İSLÂM İMPARATORLUĞUNA GİDEN YOL HULEFÂ-İ RAŞİDİN DEVİRLERİ VE BÜYÜK FİTNE ANARŞİ OLAYLARIN

Hz. Ebû Bekir'in
İlk Hutebesi:

Ey İnsanlar! Sizin içinizden, en iyiniz ben olmadığım halde, sizin başınıza geçmiş bulunuyorum. İyi hareket ettiğim süre bana yardım ediniz. Kötü davrandığımda beni doğrultunuz.

İmdi, sizin içinizden en zaif olan (zulme uğrayan) bir kimse, benim nazarımda, onun hakkını alıncaya kadar en kuvvetlidir. Bunun aksine, kendini güçlü sanan (ve insanların hakkına tecavüz eden) bir kimse (hak sahibinin hakkını alıncaya kadar benim yanımda en güçsüzünüzdür.

Ben Allah ve Rasûlüne itaat ettiğim süre, sizde bana itaat ediniz. Allah ve Rasülüne isyanda bulunduğumda, sizde bana itaatte bulunmayınız."

I.
HULEFÂİ RAŞİDİN DEVİRLERİ VE İSLÂMÎ FETİH HAREKETLERİNE YENİ ORTAMIN HAZIRLANMASI

Yeni Siyâsi Gruplar:

Hz. Peygamber'in çok kısa süren bir hastalık devresinden sonra vefat etmesi Müslümanlar arasında büyük bir telaş ve heyecan uyandırmıştı. Sevk ve idarede meydana gelen boşluğun giderilmesi, Hz. Peygamber'in ***dini*** ve ***siyâsî*** liderliğinin doldurulması ve bir an önce yeni ***İslâm devleti başkanının*** seçilmesi gerekiyordu. Müslümanların bu hususta çok çabuk harekete geçtikleri, belli grupların bu önemli meseleyi daha Hz. Peygamberin cenazesinin kalkmasından önce münakaşa etmeye başladıkları görülmüştür. O sıralarda Medine İslâm toplumu, belli başlı büyük, ana guruplardan oluşuyordu. İşte, Hz. Peygamber'in **dinî** ve **siyâsî** liderliğinin doldurulması, bu gurupların birinden seçilecek bir kimse ile mümkün olacaktı. Bu bakımdan, bugünün bir nevî siyasî partilerini andıran bu gruplar şunlardır :

1. ***Muhacirler*** : Bunlar, ***Mekkeli*** idi. Hz. Peygamber'le her halükârda birlikte bulunmuş, İslâmiyetin en sıkışık ve zor günlerinde, bu Dinin yayılma ve gelişmesi için her türlü fedakârlığı yapmaktan çekinmemiş kimselerdi. O kadar ki yurt ve yuvalarını terk ederek sadece İslâmiyetin izzeti için Medine'ye göç edip gelmişlerdi. Çoğu, Kureyş'ten idiler. Kureyşliler ise; İslâmiyetten önce de Mekkenin idâresinde her zaman söz sahibi olmuş bir nevi lider kimselerdi. Tem-

silcileri arasında **Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer** ve **Hz. Osman** başta geliyorlardı.

2. ***Ensar :*** Bu grup, ***Medineli*** idi. Başta Hz. Peygamber olmak üzere, Mekkeli Müslümanlara kucaklarını açan, onlara her türlü iyiliği yapan ve İslâmiyetin kuvvet bulması için canla başla çalışan bu kimselerdi. Ensar; **Evs** ve **Hazrec** kâbîlelerinden oluşuyordu. Evslilerin temsilcisi **Üseyd b. Hudayr,** Hazreclilerin ise **Sa'd b. Ubâde** idi.

3. Âl-i Beyt : Bunlar, Ehl-i Beyt'de dâhil olmak üzere, **Hz. Peygamber**'in yakın akrabaları idi. Bunların temsilcisi **Hz. Ali** ve Hz. Peygamber'in amcası **Hz. Abbas** idi. Hz. Abbas, bu meselelerde çok daha aceleci davranıyordu.

4. Emevîler : Bunlar Kureyş'in **Beni Ümeyye** kabilesindendi. Diğer gruplara göre çok daha az taraftarları vardı. Mekke aristokrasisini temsil ediyorlardı. Çoğu zengin olan bu ailenin içinde, okuma yazmayı bilen birçok kimseler olduğu gibi İslâm toplumuna kendilerinden başka kimsenin önderlik yapmaya layık olmadığını ileri sürüyorlardı. Bunların ileri gelenleri arasında ise **Hz. Osman** ve **Hz. Muaviye** bulunuyordu.

Hz. Ebû Bekir'in Halife Seçilmesi:

Her ne kadar **Hz. Peygamber**'in vefatıyla ortaya çıkan ve halifenin kendilerinden birinin olmasını arzu eden belli başlı büyük gruplar bunlar ise de gerçekte **Hz. Peygamber**'in dinî ve siyâsî liderliği ve daha açık bir ifâde ile kimin "***Halife***" olacağı yolundaki ilk arayışlar, çok daha önceden, hatta **Hz. Peygamber**'in sağlığında büyük diplomat **Hz. Abbas** tarafından başlamıştır. Hz. Peygamber'in hastalığı şiddetlenince Hz. Abbas bu duygusunu açığa vurmaktan çekinmemiş ve bu mesele de, defâlarca **Hz. Ali**'yi uyarmış ve **Hz. Peygamber**'in hilâfet meselesinde asıl niyetinin ne olduğunu bizzat Hz. Peygamberden sorup öğrenmesini istemiştir[1]. **Hz. Ali**'nin bu meselede şu veya bu sebeple çekimser davranması, konuyu, olayların gelişmesine bırakması, öyle tahmin ediyoruz ki **Hz. Ali**'yi, daha sonraları bir kısım tatminsizliklere sürükleyecektir[2].

Ne var ki konu; **Hz. Peygamber**'in vefâtından sonra, bütün gerçek yüzü ile ortaya çıkmış ve asıl mücadele kemiyyet bakımından çoğunluğu oluşturan ***Ensâr*** ile keyfiyet bakımından çok yüksek ve ümmetin beyin sınıfını oluşturan Muhacirler arasında olmuştur. Ancak, ***Ensar***'ın "***hilâfet***" meselesi üzerinde daha hassas davrandıkları görülmüştür. Hz. Peygamber'in vefatından sonra, **Beni Sâide** gölgeliğinde toplanan Ensar'ın ileri gelenleri müstakbel halifenin mutlaka kendilerinden olması gerektiğini iddia ediyorlardı[3].

Diğer taraftan ***Medine***'ye, civardaki bedevi Arap kabilelerinin irtidat ettikleri ve Peygamber devletini tanımadıkları yolunda bir kısım kötü haberler de gelmeye başlamıştı. Bu çok nazik durumda başta **Hz. Ebû Bekir** olmak üzere **Hz. Ömer, Ebû Ubeyde, Amr b. Cerrah** doğruca ***Ensar***'ın toplandığı yere gelmişlerdir. Burada hilafet konusunda çok çetin münakaşalar olmuştur. Neticede, **Hz. Ebu Bekir**'in çok samimi ve yapıcı konuşmaları ve **Hz. Ömer**'in ağır basması

---

[1] İbni Hişam, II. 654, et-Taberi, III. 193.
[2] el-Mesûdi, II. 307. Nitekim el-Mesûdî ***"Elh-i Beyt'in başta Hz. Ali olmak üzere uzun süre Hz. Ebi Bekire biat etmediklerini kaydetmektedir.*** Krş. et-Taberi, III. s. 202-208.
[3] et-Taberi, III. 203. İbni Hişam, II. 656. İbnü'l-Esîr, II. s. 325.

sonucu, **Hz. Ebû Bekir**'in halife olması orada kararlaştırılmış ve ilk bîat da yapılmıştır. Benî Sâide gölgeliğindeki bîatın ertesi günü, hemen hemen bütün Medîne halkı *"Mescid-i Nebevî"*de toplanarak **Hz. Ebû Bekir**'e bîat etmiştir. Böylece O'nun, yeni devletin ilk *"halifesi"* olması kararlaştırılmış oluyordu[4].

Bu seçimde **Hz. Ebû Bekir**'in, Hz. Peygamberimizin hayatı boyunca en güvendiği ve iştişarede bulunduğu kimselerden biri, aynı zamanda kayınbabası olması, daha fazla dindarlığı, olgunluğu, herkesten saygı görmesi, bütün bunlardan çok daha önemlisi, Hz. Peygamber'in; hastalığının artık çok şiddetlendiği sıralarda bizzat Hz. Ebû Bekir'i, Müslümanlara **imamet** vazifesini yerine getirmekle görevlendirmesi şüphesiz müsbet yönde büyük tesirleri olmuştur. Çünkü, **"mihraba, makam-ı Peygamberi"**ye daha, Onun sağlığında Hz. Ebu Bekir geçmiş ve Peygamber ashabına imam olmuştu.

Hz. Ebu Bekir'in halife seçilmesinde, **Hz. Ömer**'in; hilâfet meselesinin bütün inceliklerini kendine has bir ferâset ve ön sezi ile görmesi ve ağırlığını bütünüyle, **Hz. Ebu Bekir** tarafına koymasının şüphesiz çok önemli rolü olmuştur. Biat işleri tamamlandıktan sonra **Hz. Ebu Bekir** ağır ağır minbere çıkmış ve ümmete hitaben bir konuşma yapmıştır. Bundan böyle, Peygamber ümmetinin bütün işlerinde birinci dereceden sorumlu olan bir kişinin, devlet işleri ve bunun sorumluluğunu yüklenmenin ne demek olduğunu göstermesi bakımından çok önemli, belki de bir örnek olması bakımından

[4] Bu husustaki geniş münakaşalar için bkz. et-Taberi III. s. 206. vd. İbnü'l-Esir, I. 325. ed-Diyarbekîri, **Tarihu'l-Hamis,** II. s. 168.

bu konuşmayı burada nakletmeyi uygun görüyoruz; Hz. Ebu Bekir demiştir ki;

"Ey insanlar sizin içinizden en iyiniz ben olmadığım halde, sizin başınıza geçmiş bulunuyorum. İyi hareket ettiğim süre bana yardım ediniz. Kötü davrandığımda beni doğrultunuz. İmdi sizin içinizde en zaif olanlar (zulme uğrayan) bir kimse, benim nazarımda, onun hakkını alıncaya kadar en kuvvetlidir. Bunun aksine kendini güçlü sanan (ve insanların hakkına tecavüz eden) kimse; (hak sahibinin hakkını alıncaya kadar) en zaifinizdir. Ben Allah ve Rasulüne itaat ettiğim sürece sizde bana itaat ediniz. Allah ve Rasûlüne isyanda bulunduğumda, artık bana itaatte bulunmayınız"[5].

Hz. Ebû Bekir, halife seçildikten sonra, vakur bir devlet adamı olarak hareket etmiş, dağılmak üzere olan İslâm toplumunu derlemiş, toparlamış ve kısa zamanda her yerde devlet hakimiyet ve otoritesini sağlamıştır. Bu cümleden olmak üzere Hz. Peygamber'in vefatıyla, ne yapacağını şaşıran Müslümanları sükûnete davet etmiş, ve bunda kısa zamanda muvaffakta olmuştur. Yeni Halifenin ilk icraatı Hz. Peygamber'in vefâtından önce, Kuzey Arabistan'da cihadda bulunmak üzere **Üsame b. Zeyd** komutasında hazırladığı İslâm Ordusunu, her türlü tehlikeyi göze alarak Bizans sınırlarına sevketmek olmuştur[6]. Hz. Ebûbekir yeni İslâm ordusunun genç komutanını uğurlarken, kendisinden sonra gelenlere bir örnek olmak üzere şu tavsiyelerde bulunmuştur;

"Geçtiğiniz yerlerde kimseye hıyânet etmeyiniz! Esirlerin kollarını bağlamayınız! Kimseyi eziyetle öldürmeyi-

[5] et-Taberi, III. s. 210.
[6] et-Taberi, III. s. 223-225. İbnü'l-Esir, II. s. 334.

niz! Çocukları, ihtiyarları ve kadınları öldürmeyiniz! Kimsenin hurma ağaçlarını kesip yakmayınız, meyve ağaçlarını kesmeyiniz! Allah yolunda olmazsa, koyun, sığır ve develerden bir şey boğazlamayınız! yolunuzun üstünde manastırlara çekilmiş kişilere rastlıyacaksınız, bunları kendi hallerine bırakınız ve hiç dokunmayınız!"[7].

Yalancı Peygamberler ve İrtidat Olayları:

Hz. Ebû Bekir'in İslâm Tarihine geçen en büyük hizmetlerinden biri de şüphesiz Onun, *"yalancı peygamberler"* ve *"irtidat"* olaylarının kökünden halledilmesi hususundaki kesin, kararlı tutumu ve son derece enerjik icraatlarıdır. Haddizatında ilk yalancı peygamber ve irtidat olaylarının Hz. Peygamber'in hayatının sonlarına doğru çıkmaya başladığı görülmüştür. İslâm tarihçilerinin kaydettiği belli başlı yalancı peygamberler şunlardır :

a - Müseylemetü'l Kezzab : *Benî Hanif* kabilesinden olan **Müseyleme**; İslâmiyetin Arap kabileleri arasında süratle yayılmaya başladığı sıralarda *Yemame* emiri olmuştu. Onun bir aralık kalabalık bir heyetle *Medine*'ye geldiği ve Hz. Peygamber'i ziyaret ederek Müslüman olduğu söylentileri vardır. Yetenekli, cömert, kabilesinin gerçekten ileri gelen şahsiyetlerinden biri, aynı zamanda şair olan, güzel konuşan ve kâhinlikten anlayan Müseyleme; Hz. Peygamber'in gün geçtikçe artan siyasî nüfuz ve hakimiyeti karşısında kendisinin tutunamayacağını, sahte itibarinin İslâmın nuru ile bir kar yığını gibi eriyip gideceğini anlayınca, *"peygamberliğini"* ilana kalkışmıştır. Böylece o, hem kendi mevki ve

[7] et-Taberi, III. s. 226.

iktidarını korumak hem de *Yemame*'nin, Yeni İslâm Devletinin, hakimiyeti altına girmesini de önlemek istiyordu[8].

b - Esvedu'l-Ansî : *Yemen* bölgesinde oturan ve *Ans* kabilesine mensup olan **Esved**; kâhinlikten hoşlanan, hoş sohbet bir kimse olarak bilinmektedir. **Hz. Peygamberi**, inadına kıskanan ve Onun ulaştığı büyük başarıya ilkel yollarla, mücerret peygamberliğini ilân etmekle ulaşacağını tasarlayan bu bedbaht için, **Hz. Peygamber**'in hastalık haberi kaçırılmaz bir fırsat olmuştur. Acı haber dalgalar halinde kabilelere ulaşmaya başlayınca, çok serbest şekilde yaşamaya alışmış ve hiç bir otorite ve hakimiyeti kabul etmeyen bedevi Araplar İslâmiyeti çok sıkıcı buluyorlardı.

Bu durumlardan fazlasıyla yararlanmak isteyen Ansî; büyük hayaller peşinde koşmak istemiştir. Derhal peygamberliğini ilan etmiş, ilk anda kazandığı başarılar ona bütün Arabistan'ın hakimi olmak ümidini vermiştir. Bu durumuyla Ansî; peygamberliği bu haris amellerinin gerçekleşmesi için kullanan zavallı madrabazdan başkası değildi[9].

c - Tuleyha b. Huveylid : *Necid*'de bulunan *Esed kabilesinin* ileri gelenlerinin biri olan Tuleyha, hicretin 9. yılında kabilesini temsilen bir heyetle Medine'ye gelmiş ve Hz. Peygamber'in huzurunda Müslüman olmuştur. Yukarıda da zikredildiği gibi Hz. Peygamber'in hastalık haberi bazı kabilelerin dinden dönmeleri için çok iyi bir fırsat olmuştur. Bundan büyük ölçüde yararlanmak isteyen **Tuleyha**; kâhin

[8] et-Taberi, III. s. 146-281. Krş. Üçok. B., **İslamdan Dönenler ve Yalancı Peygamberler,** Ankara, 1967, s. 80. Buhari, **Tecridi Sarih,** x. s. 410.

[9] et-Taberi, III. s. 227. vd. İbnü'lEsir, II. 336, Mirhond, **Razatü's-Safa,** Leknov, 1914. II. s. 221.

olmasının verdiği avantajlardan da yararlanarak peygamberliğini ilana kalkışmıştır. İddiasına göre ona **Zünnun** adında bir melek vahiy getiriyordu. Gatafan, Tay ve Havazin kabilelerinin büyük ölçüde desteğini sağlayan Tuleyha daha sonra Medine ve yeni İslâm devleti için büyük bir tehlike olmuştur[10].

d - Secah : İslâm Tarihinde görülen yalancı peygamberlerden bir diğeri de **Secah** adında bir kadındır. Benî Temim kabilesine mensup olan bu kadın, kâhin olmasının yanısıra çok güzel konuşan ağzı, çenesi laf yapan bir kadındı. İrtidat olaylarının yaygın bir hale gelmesinden yararlanan **Secah**, peygamberliğini ilan etmiş, bir hayli de taraftar kazanmıştır. Daha sonra bu şarlatan kadın, kendisi gibi şarlatan bir diğer yalancı peygamber olan **Müseyleme** ile evlenmiştir[11].

İrtidat Olaylarının Bastırılması ve Hâlid b. el-Velid:

İslâm Tarihi ve Hz. Peygamber'in vefatını müteakip ortaya çıkan irtidat olaylarının en önemlisi ve en büyüğü, hicretin 10 ve 11. yıllarında Arabistan'da vuku bulmuştur. Gerçekten "**irtidat**" veya "**riddet**" İslâm dinini önce ihtiyarı ile kabul edip sonra da bu dinden çıkmaktır. Böyle kimselere İslâm fıkhında "**mürted**" denilir ki bu kişilerin İslâm toplumunda çok ayrı bir yeri ve İslâm hukukunda çok ağır hükümleri vardır. Onların hayat hakkı yoktur.

---

10 et-Taberi, III. s. 253, İbnü'l-Esir, II, II. 343. Eyup Sabri, **Mahmûdü's-Siyer**, İstanbul, 1287. 476 vd.

11 et-Taberi, III. s. 267. İbnü'l-Esir, II. s. 353. Üçok, B. a.g.e. s. 68. Mirhond, ***Ravzatü's-Safa***, II. s. 223.

İlk yalancı peygamberler ve dolayısıyla irtidat olayları, bizzat **Hz. Peygamber**'in sağlığında ve Medine hayatında görülmeye başlamıştır. Hz. Peygamber'in, *Veda Haccı*'ndan bir kaç ay sonra hastalanması ve bu haberin süratle Arabistan'ın dört bucağına yayılması, İslâmiyete bir hayat nizamı olarak henüz ısınamamış, onu sadece siyasî bir hakimiyet olarak kabul etmiş bir çok kimselerin, bu arada büyük kabile şeyhlerinin asıl gayelerini ortaya koymaları için bir fırsat olmuştur. Bunlar kendilerinin eskiden olduğu gibi daha serbest yaşamalarını, dini emirlerden azade olmalarını, zekât gibi malî yükümlülüklerle bağlı olmamalarını istiyorlardı. Bunlardan daha önemlisi, asıl mesele, Medine hükümetinin nüfuz ve hakimiyetinden bir an önce kurtulmaktı.

Hz. Peygamber'in vefat haberi duyulunca, bu kabil haris emeller besleyen kimseler, isyan bayraklarını bir anda kaldırmışlar ve İslâm toplumu ***"Medine şehir devleti"*** nerede ise dağılacak bir hale gelmiştir. İrtidat eden ve isyan bayrağını kaldıran belli başlı kabileler şunlardır : *Esedler, Gatafanlar, Eşealarin bir kısmı, Temimler, Süleymlerden bazıları, Havazinlerin bir kısmı, Beni Hıfaflar, İmrü'l-Kayslar, Zekvanlar, Beni Cariyeler, Hanifler, Bahreyn ahalisi, Beni Bekr b. Vailler, Omman Ezdlerinden Derbalar, Nemr b. Kasıtlar, Klebler, Kudaalardan bazıları, Benî Amirlerdir.*

Bunlar gibi daha bir çok kabileler bu irtidat hareketinde öncülük etmişlerdir. Bütün bunlar, irtidât hareketlerinin ne kadar yaygın olduğu ve üstelik çok geniş bir taraftar kazandığını açıkça göstermektedir. İrtidad olaylarının ateşi nerede ise, *Medine* haric, bütün Arabistanı kaplamıştı. Mekke ahâlisi bile nerede ise bu irtidâd ve baş kaldıranlar safına il-

tihak etmek üzere idi. Ne var ki dinamik Mekke valisi **Suheyl b. Amr,** bütün hüsnü niyet ve samimiyeti ile ortaya çıkmış ve halka yaptığı çok müessir konuşmalarıyla bunu önlemiştir[12].

Her ne kadar irtidat ve isyan olayları çok yaygın ve tehlikeli bir hal almışsa da, yeni İslâm devletinin başında da **Hz. Ebû Bekir** gibi imanı kuvvetli, iradesi granit kayalar gibi sağlam, son derece temkinli, fakat rahat ve isabetli kararlar veren, hâl, hareket ve tavrı ile kimseyi kırmayan, paniğe kapılmayan, soğuk kanlı, üstelik güzel konuşan, inisiyatif sahibi bir adam bulunuyordu. Asiler mutlaka boyun eğeceklerdi. **Hz. Ebu Bekir**'in bu üstün meziyetleri yanı sıra, Ona yardım eden yürekli ashabı hele hele, kılıncını her zaman onun emrinde kullanmaya hazır, yiğit yaratılışlı, kahraman, gözünü budaktan sakınmayan son derece cesur, komutan olarak yaratılmış üstelik, Hz. Peygamber'in **"Seyfullah** *ALLAH'ın kılıcı"* diye taltif ettikleri ünlü İslâm kumandanı **Hâlid b. Velid** de vardı.

Hz. Ebu Bekir'in sarsılmaz irâdesi ve **Hâlid b. el-Velid**'in, Peygamber düasına mazhar eğilmez kılıncı, böylesine yüce, böylesine kudsî bir gaye etrafında birleştiği zaman, bunun karşısında kim durabilirdi. Nitekim öylede olmuş ve Medine'nin yakınlarına kadar sokulan bu aç kurtlar,

[12] İbnü'l-Esir, II. 324. **Süheyl b. Amr** *Mekkenin baş kaldırmak üzere olduğunu görünce, derhal Kabeye gelmiş ve daha önce Mekke'nin fethinde Hz. Peygamberin hitab ettiği yere çıkarak orada toplanan büyük kalabalığa şöyle hitap etmiştir;*
"-Ey Mekke ahalisi! Sakın sizler en son müslüman olduğunuz halde en önce irtidat eden, ondan yüz çevirenlerden olmayınız. Allah'a yemin ediyorumki O, Allah'ın Rasülünün de dediği gibi kendi dinini tamamlamıştır."

Peygamber devletin haşa mirasına leşine konmak isteyen zavallı bedbahtlar, bin bir zillet içinde yok olup gitmişlerdir[13].

Yeni Halife, ALLAH'ın nurunu söndürmek için ayaklanmış bedevî Arap kabile şeyhleri ve âsi yalancı peygamberlere karşı topladığı bir avuç gönüllü mücahidi, **Hâlid b. Velid** komutasında asilerin üzerine gönderdi. Halid, önce yalancı peygamber Müseyleme üzerine yürümüş, **Secah** isminde kendisi gibi bir diğer yalancı, üstelik şarlatan bir kadın peygamberle birleşen müşterek kuvvetlere *"Allah'ın kılıncı"*, **Arkaba** muharebesinde öyle ağır bir darbe vurmuştur ki bir daha bunlar kendilerini toparlayamaz bir hale gelmişlerdir.

Hz. Halid'in kuvvetleri, giderek bir çığ gibi büyümüş, İslâm namına sıkılan bu yumruk her yerde asi ve mürtedlerin başına öyle bir hışımla inmiştir ki, kısa bir zaman sonra, bütün Arabistan; ***Medine Şehir Devletinin*** hakimiyetini İslâmın üstünlük ve otoritesini kabul etmek durumunda kalmışlardır. **Hz. Ebû Bekir**'in, irtidat olaylarının bastırılmasında vazifelendirdiği diğer ünlü komutanlar şunlardır :

İrtidat Olaylarının Diğer Komutanları:

İkrime b. Ebî Cehl; *Yemame*'ye, **Muhacir b. Ebî Ümeyye;** Esvedu'l-Ansî adındaki yalancı peygamber üzerine, **Amr b. As ;** ***Kudaalar, Vedia ve Haris*** topluluğu üzerine, **Huzeyfe b. Mihsan;** ***Deba ahalisi*** üzerine, **Arfaca b. Hersume;** sonradan ***Huzeyfe*** ile birleşmek üzere Mehre'ye, **Şurahbil b. Hasene;** ise İkrime b. Ebî Cehl'in arkasından ona

[13] Bu konularda daha geniş bilgi için bkz. Üçok, B., a.g.e., s. 35-105.

yardımcı olmak üzere Yemame'ye, **Tureyfe b. Haciz;** Süleymler ve Havazinler üzerine, **Süveyd b. Mukarrin;** Yemen'de Tıhame'ye, **Alâ b. el-Hadrami;** Buhreyn'e gönderilmişlerdir. Her biri başka bir bölgeye gönderilen bu İslâm komutanları, kendi bölgelerinde asî kabile ve yalancı peygamberler üzerinde büyük başarılar elde etmişler, baş kaldırmaya çalışan küfür ejderinin belini kırmışlardır[14]. Evet; **Hz. Ebû Bekir**'in enerjik hareketi sâyesinde irtidad olayları bastırılmış ve Arabistan'ın her tarafında, Hz. Peygamber devrini aratmıyacak tarzda bir emniyet ve huzur bir kere daha tesis etmiştir. Artık bundan sonra *"Medine Şehir Devleti"*nin yeni hamle devri başlayabilirdi.

Ancak **Hz. Ebu Bekir,** diktiği ağaçların verdiği meyveyi; yani Hz. Peygamber'in kurduğu küçük *"Şehir Devleti"*nin Onun vefâtından sonra, bir kaç sene içinde nasıl da kıtalararası büyük bir imparatorluk hâline geldiğini görmiyecektir. Çünkü o da, Hz. Peygamber gibi bir olgunluk yaşında 63, ve hicri 13. senesinde hastalanarak vefat etmiştir. (634) et-Taberi onun bir *Yahûdi* tarafından zehirlendiğini ve yemeğine katılan bu zehrin ağır ağır tesirini göstererek onun, ölümüne sebep olduğunu yazmaktadır[15].

[14] Daha geniş bilgi için bkz. Hitti, P.K., ***Siyasî ve Kültürel İslam Tarihi,*** İst. 1980. I. s. 212 Çağatay, N., İslâm Tarihi. İst. 1972, s. 320 Üçok, B., a.g.e., s. 35. vd. Wellhausen, J., ***İslâmın En Eski Tarihine Giriş,*** İstanbul 1960, s. 4-33.

[15] et-Taberi, III. 419. el-Mesûdî, II. s. 308. İbnü'l-Esir, II. s. 419.

II.
İSLÂMÎ FETİH HAREKETLERİ VE YENİ GENEL STRATEJİ

Hz. Ömer'in Halife Seçilmesi ve Büyük Fetihler:

Gerçekte **Hz. Ebû Bekir**'in hilafeti çok kısa sürmüştür. Kendisi iki sene sonra hastalanmış ve 15 gün sonra da vefât etmiştir. Hastalığı çok ağır olduğu için mescide gelemediği günler olmuş ve bu sıkıntılı anlarında *"İmâmet"* görevini, **Hz. Ömer**'e bırakmıştır. **Hz. Ebû Bekir;** muhtemelen Hz. Peygamber'in ölümünden sonra gelişen olayların verdiği tecrübe iledir ki, hilafet makamının boşlukta bırakılmasını uygun görmemiş ve hastalık anlarında ashabın ileri gelenleri özellikle **Abdurrahman b. Avf** ve **Hz. Osman** ile yaptığı çok gizli istişareler sonucu **Hz. Ömer**'in halife olmasını tavsiye etmiştir[16].

Her ne kadar **Hz. Ömer**'in biraz sert tabiatlı olduğu ileri sürülmüş ise de, **Hz. Ebû Bekir** buna pek fazla önem vermemiş ve **Hz. Ömer**'in *"Halife"* olmasının ümmetin hayrına olacağına işâret etmiştir. Böylece Hz. Ömer, Hz. Ebu Bekir"in ölümü üzerine hiç bir muhalefet görmeden halife olmuş ve yeni devletin sevk ve idaresini ele almıştır (634).

Medine'de ilk İslâm şehir devletini kuran **Hz. Muhammed**'in 632 yılında ölümü ile Müslümanlar, siyasî bakımdan Arabistan'ın güney kesimlerine tamamen hakim olmuş bulunuyorlardı. İki sene gibi çok kısa bir devir süren **Hz. Ebû Bekir'in** hilâfeti ise, yukarıda da temas ettiğimiz gibi bir fetihler devri değildir. Onun devri daha ziyade ardı

[16] et-Taberi, III. s. 428. Krş., ***Tarihu'l-Hamis,*** II. s. 241.

arkası gelmeyen bir kısım iç ayaklanma ve kargaşalıkların yatıştırılması, İslâm tarihinde misali çok ender görülen irtidat olaylarının bastırılması ile geçmiştir.

Böylece **Hz. Ömer**; bizzat **Hz. Ebû Bekir**'in tavsiyesi üzerine, 634 yılında hilafet makamına geçtiği zaman, geniş Arap Yarımadası'nda huzursuzluk kaynağını teşkil eden sebepler birer birer ortadan kaldırılmış, devlet otoritesi her tarafa hakim olmuş, sosyal ve siyasî istikrar bir dereceye kadar temin edilmişti. Artık geniş fetih hareketlerine başlamak için ortada pek ciddi bir engel de kalmamıştı. Hatta, **Hz. Ebû Bekir**'in son aylarında bile fetih hareketleri için büyük hazırlıklar yapıldığı ve İslâm ordusunun Irak sınırına doğru, sevkedildiği görülmektedir[17].

Hz. Ebû Bekir devrinde, bir kısım iç kargaşalık ve yalancı peygamberlerin bastırılması için girişilen askerî hareketler daha sonraları sürekli ve muntazam bir fetih hareketine dönüşmüştür. Bu fetih hareketleri Hz. Ömer devrinde zirveye ulaşmıştır. Öyle ki, **Hz. Ömer** 644 yılında vefat ettiği zaman, İslâm İmparatorluğu'nun hudutları; ***batışta Mısır, Doğu Akdeniz ülkeleri, Anadolu'nun güneydoğu kesimleri, Azerbaycan, Horasan ve İran'ın güney kesimleri de dahil olmak üzere çok geniş bir sahaya yayılmış bulunuyordu. Doğu sınırları, ilk ve orta çağlardan beri Ârilerle Tûrâniler arasında geleneksel bir sınır olarak kabul edilen Ceyhun Nehrine çoktan ulaşmıştı.***

Bu kadar geniş sahada kurulan irili ufaklı 1036 şehir de pek tabii olarak Müslümanların eline geçmişti. Bu şehirlere yine halife Ömer devrinde, 4.000 kadar cami ve mescit yapıldığı, kaynakların rivayetleri arasındadır.

[17] et-Taberi, III. 342. İbnü'l-Esir, II. s. 339.

Fetih Hareketlerinin Belli Başlı Sebepleri:

Özellikle Hz. Ömer devrinde girişilen fetih hareketlerinde ***Araplar***; yeni bir din ve çok üstün bir iman gücü ve bir cihad tutkusu ile ortaya çıkmışlar ve kısa bir zaman sonra Bizans İmparatorluğunun güney sınırlarında ona, en büyük bir rakip haline gelmişlerdir. Her ne kadar, İslâmî cihad ruhu ve ***"ilayı kelimetullah"*** gayesi bu ilk fetih hareketlerinde çok önemli bir rol oynamış ise de onları, Arap Yarımadası'nın dışında yeni yeni bir çok ülkeleri fethetmeye zorlayan ve parlak zaferler kazanmalarına yardım eden bir kısım başka amiller daha vardır. Şimdi kısa da olsa bu amiller üzerinde durmamız herhalde yararlı olacaktır. Bu amiller şunlardır :

I. *O zamanki dünya siyasî konjonktürünün süratle Müslüman Arapların lehine olarak bozulması.* Bir başka ifade ile, ortaçağlar boyunca bölgenin iki süper devleti olarak bilinen ***Bizans*** ve ***Sâsani*** devletinin birbirleriyle ve nesiller boyu devam eden sürekli harpler sonucu çok sarsılmış olmaları, yeni bir din, yepyeni bir ruh ve imanla, belki tarihte ilk defa harp meydanlarında görünen güneyin bu hareketli insanlarına artık karşı koyamayacak kadar zayıf düşmeleri,

II. *Gerek* *İran* ***gerekse*** *Bizans'**ta yerli halkın dinî ve siyasî kargaşalık ve baskılar sonucu devlet idaresinden soğumuş ve adeta bezmiş olması.*** Millî ve dinî birlik ve beraberliklerinin çoktan yıkılması, dolayısıyla içtimaî hayatlarında yeni yeni bir kısım dinî mezhep ve itikadların türemiş olması, halkın ağır vergiler altında ezilmesi, sarayın lüks ve israf içinde adeta boğulması,

III. ***Gerek İran ve gerekse Bizans saraylarındaki ihtiras, entrika ve saltanat kavgaları sebebiyle sınır boylarındaki askerî kuvvetlerin son derece azaltılması.*** Bundan daha kötüsü, bu askerlerin tehlike anında merkezden takviye alma ümidlerinin tamamen kırılmış ve kendi başlarına terkedilmiş olmaları,

IV. ***Bu saydıklarımızın yanı sıra, Müslüman Arapları yeni ülkeleri fethetmeye zorlayan en önemli amillerden bir diğeri de şüphesiz iktisadî ve sosyal sebeplerdir.*** Genellikle fakrü zaruret içerisinde yaşayan Araplar, harp eden askerlerin, verilen yüksek maaş ve ganimetler dolayısıyla, kısa zamanda büyük bir servet ve zenginliğe kavuştuklarını ve sosyal yaşantılarının bir anda büyük ölçüde değiştiğini görmüşlerdir. Onun içindir ki Arap kabileleri çeşitli cephelerde savaşmak için daha ilk devirlerde adeta *Medine*'ye çok büyük kafilelerle akın akın gelmeye başlamışlardı. **Hz. Ömer,** özellikle irtidad olaylarının bastırılması ile ortaya çıkan bu potansiyeli çok iyi bir şekilde değerlendirmiş, asî kabilelerin çoğunu, bu kollektif cihad ruhu ile Arabistanın dışına hem de büyük ordular halinde sevketmiştir. Hatta bir kısım kaynaklarda bu gelişmeler ***"Sami ırkının göçü"*** olarak tavsif edilmiştir[18].

Nitekim fetih hareketlerini daha objektif bir şekilde kaleme alan ilk devir tarihçilerimizden el-Belâzûrî'nin **Futuhu'l-Buldan** adındaki kıymetli eserinde, Arapların geçim sıkıntısı, yokluk ve mahrumiyetler içinde sürdürdükleri hayat mücadelesi zoruyla komşu ülkeleri fethetmeye zorlandıkları ve bu ülkelere yerleştikleri hakkında sarih ifadeler

[18] Caetani, L., ***İslam Tarihi,*** İstanbul, 1924. X. s. 159-160.

vardır. Büyük Arap şairi *Ebî Temman* ise, **Hamase** adındaki divanında bu husustaki bir beytinde aynen şöyle demektedir.

"فما جنة الفردوس هاجرت أنت تبتغي ولكن دعاك الخبز أحسب والتمر."

"Sen firdevs cennetine kavuşmak için bu uzak diyarlara göç etmedin.

Fakat öyle zannediyorum ki, ekmek ve hurma ihtiyacı (geçim sıkıntısı) seni (bu harblere) sürükledi"[19].

Fakat bir kısım Müslüman yazarların üzerinde durdukları ve geniş geniş izahlarda bulundukları cihad aşkı ve gayreti diniye ruhu ise kanaatimizce, Müslüman Arapları harbe iten başlıca faktör değildir. Fakat onları zafere, başarıya ulaştıran önemli ve çok yüksek moral güçlerden biridir. Bununla beraber fetih hareketlerinin sonunda bu hususlara yeteri kadar temas edilecektir.

Büyük Fetih'lerin Başlaması:

Haddizatında, ***Müslüman Araplar***'ın Arabistan'ın kuzey kesimlerine doğru tırmanma hareketleri bizzat bu dinin kurucusu **Hz. Peygamber** zamanında başlamıştı. Hz. Peygamber, hicretin 8/629 senesinde kendi kölesi **Zeyd b. Haris** komutasında 3.000 kişilik bir mucahid ordusunu kuzey Arabistan'a göndermiş ve bu ordu *Mûte*'ye kadar da ilerlemiştir. Müslümanlar; *Mute*'de, Bizanslılara karşı yaptıkları harplerde yenilmekle kalmamışlar, aynı zamanda **Zeyd b. Hâris** de dahil bir çok değerli sahabe şehit olmuşlardır.

Her ne kadar bu harp, ***Müslüman Araplarla,*** iyi ve talimli asker olan Bizanslıların ilk ciddî karşılaşması olmuş ve Müslüman Arapların ağır zayiatlar vermesi ile sonuçlanmış-

[19] Hitti, Ph. K. a.g.e. I. s. 220.

sa da, bu aynı zamanda **P.K. Hitti**'nin de işaret ettiği gibi, iki büyük din, yani *Hıristiyanlıkla Müslümanlık* arasında uzun asırlar devam eden sonu gelmez çekişme ve mücadelelerin de başlangıcı olmuştur. ***Öyle ki bu çetin mücadeleler İslâm'ın diğer kahraman bir hamisi olan Osmanlı Türklerinin, uzun bir kuşatmadan sonra Bizans'ın ihtişamlı merkezi İstanbul'u almalarına ve dünyanın en muazzam kilisesi olan Ayasofya'nın duvarlarında İsa Mesih yerine "ALLAH" (CC) ve "MUHAMMED (S.A.S.)" yazılarının yer almasına kadar devam etmiştir***[20].

Hicrî 9, miladî 630 yılında bizzat **Hz. Peygamber**'in komutasında ***Tebük***'e kadar ilerleyen ve kısmî başarılar elde eden askeri harekâtı bir yana, ***Suriye*** cephesinde, Bizanslılara karşı harplerde bulunmak üzere ilk ciddi İslâm ordusu, Hz. Peygamber'in vefatından çok az bir müddet önce, **Üsâme b. Zeyd**'in komutasında hazırlanmıştır. Fakat araya ne yazılk ki, **Hz. Peygamber**'in vefatının girmesiyle bu ordunun hareketi bir süre gecikmiştir. Ne var ki, Hz. **Peygamber**'in çok yakın ve güvendiği dostu **Hz. Ebû Bekir,** 632 yılında halife olunca ilk icraatı çok ağır itirazlara rağmen bu orduyu sefere çıkarmak olmuştur.

Mûte harbinde şehid olan babası **Zeydin,** intikamını almak için hareket eden **Üsame** kuzeyde Belka bölgesine kadar ilerlemiş, bu arada Kudaalılar ve başka kabilelerle ufak tefek savaşlar yapmış, birçok ganimetler elde etmiş, iki-üç ay sonra da Medine'ye dönmüştür. **Hz. Ebû Bekir** dev-

[20] Hitti Ph. K. a.g.e. I. s. 224. *Bugün bile bu yazılar **Ayasofyanın** loş, karanlıklar içinde boğulup giden harimini ilâhî bir âvize gibi aydınlatmakta ve asırlara meydan okurcasına **Ayasofyanın** muhteşem sütunlarında dimdik asılı durmaktadır.*

rinde vuku bulan irtidat olayları ve yalancı peygamberlerle yapılan kıyasıya mücadeleler büyük bir başarı ile sonuçlandıktan sonra, İslâm ordusu daha etkin bir şekilde Irak ve Suriye taraflarında askerî fetihlerde bulunmuştur.

Diğer taraftan Irak'a doğru ilerleyen Müslüman kuvvetlerin komutanı **Hâlid b. Velid,** daha da ileri giderek Basra Körfezi civarındaki **Übülle**'yi ele geçirmiştir. Halid, kuzeye yönelmiş, Kûfe'ye doğru ilerleyerek **Hire** ve **Anbar**'ı da fethetmiştir[21]. Bu sıralarda, daha sonraları büyük sahabi **Ebû Ubeyde**'nin komuta edeceği Suriye cephesindeki İslâm ordusunun, *Bizanslılara* karşı çok müşkül durumlarda kaldığı yolunda haberler gelmeye başlamıştı. Bunun üzerine **Halid b. Velid**'e, Suriye cephesine yürümesi emredilmiş O da, emrindeki 5-6 bin kişilik bir kuvvetle ve büyük bir süratle 18 günde çölü geçerek hiç beklenmedik bir zamanda Şam arazisine girdiği görülmüştür.

Yeni takviye birlikleri ile daha da güçlenen İslâm Ordusu, 30 Temmuz 634'te **Hâlid b. Velid** komutasında ve **Ecnadin** de yapılan harblerde, Bizanslıları çok ağır hezimete uğratmıştır. Bu zaferle Filistin kapıları, artık Müslüman Araplara açılmış oluyordu. Ecnadin savaşından sonra, Ürdün tarafında bulunan **Fıhl**'da mukadderatlarını bir kere daha denemeye kalkışan Bizanslı askerler, İslâm ordusunun karşısında burada da tutunamamışlar, en sonunda Şam'a çekilmek mecburiyetinde kalmışlardır.

Müslüman ordusu ileri hareketine devam ederek Şam'a gelmiş ve şehri süratle kuşatmıştır. Altı ay gibi uzun bir kuşatmadan sonra yeryüzünün cenneti olarak nitelenen, bu

[21] İbnü'l-Esir, II. s. 390. Welhausen, J. a.g.e. s. 35.

gerçekten de güzel şehir 635 yılında Müslümanların eline geçmiştir. Pek tabii olarak bu arada **Hz. Ebû Bekir** ölmüş ve yerine 634 yılında **Hz. Ömer** halife olmuştur. **Halife Ömer,** her nedense fazla vakit kaybetmeden, kendine has bazı sebeplerden dolayı, Suriye cephesinde ve Şam'ın alınmasında gerçekten, büyük başarılar gösteren ve şimdiye kadar yaptığı harplerde bir kere dahi olsun yenilmeyen **Hâlid**'i azletmiş ve yerine yine sahabenin büyüklerinden biri olan **Ebû Ubeyde b. Cerrah**'ı komutan olarak tayin etmiştir(22).

Suriye'nin Fethi:

Suriye'deki fetih hareketlerine bundan sonra da devam edilmiştir. **Ebû Ubeyde b. Cerrah**'ın komutasında ilerleyen İslâm ordusu, 636 yılında **Yermük**'de yani şimdiki Şeria Nehri kıyısında, **Sekellarias Teodoros** komutasındaki 70.000 kişilik Bizans ordusu ile karşılaşmıştır. Müslümanların bu harpte 25.000 kişi kadar bir güçleri olduğu rivayet edilmektedir. Yermük'te Bizanslılar müthiş bir yenilgiye uğramışlardır. Bundan sonra Müslümanlar fazla bir mukavemet görmeden **Humus** ve **Kannesrin**'i el geçirmişler, **Halep, Antakya** fethedilmiş böylece genişleyen İslâm imparatorluğunun hududu Anadolu'nun iç kısmı *Maraş*'a kadar uzanmış oluyordu.

Suriye ve Şam'ın düşmesi, *Bizans*'ın Doğu Akdeniz'i kaybetmesi demekti. İmparator **Herakl'e** bu sıralarda hac için geldiği Suriyede bulunuyordu Bu haber Bizans İmparatoru **Herakl'eye** ulaştığı zaman İmparator, Şamdan ayrılmak üzere idi. Herakle, son bir defa daha geniş Suriye topraklarına bakmış ve et-Taberi'nin bildirdiğine göre büyük bir tehassürle :

*"- **Ey Suriye! Seni daha önce koynunda misafir olarak selamlıyordum. Bundan böyle bir araya gelmeye ve Rumların geri dönmelerine imkân yoktur, dönenler de korkakça dönebileceklerdir. Bu ne acı bir bedbahtlıktır.**"* demiştir(23). Bu onun, Şam ve Suriye topraklarının düşmesinden ne kadar büyük bir üzüntü duyduğunu göstermektedir.

Daha önce Hz. Peygamber'in nâmesini getiren ve O'nu büyük bir tevazu ile İslâm dinine davet eden yağız atlı İslâm mücahidleri, aradan daha bir on sene bile geçmeden **Şam**'ı almışlar ve aynı İmparatordan şimdi, Hıristiyanlığın en kutsal şehri olan Kudüs'ü istiyorlardı. Dindar İmparator *Her hakle* için bundan daha kahredici ne olabilirdi. Ne ilginçtir ki; Bir zamanlar **Ebû Süfyan'la** görüşen ve **Hz. Peygamber** hakkında bilgi alan sonunda;

*"- **Eğer bu söyledikleriniz doğru ise ayağımı bastığım şu topraklara O zat yakında hakim olur!**"* diye kehanette bulunan **Heraklius**'un söylediği şeyler, aynı ile vaki olmuştur.

Filistin ve Kudüs'ün Ele Geçirilmesi:

İslâm ordusunun *Suriye* cephesinde kazandığı bu büyük zaferler, onlara pek tabii olarak *Filistin, Mısır* ve bütün *Kuzey Afrika*'nın ele geçirilmesi yolunu da açmış oluyordu. Şimdi biz İslâm ordularının bu yeni cephelerde kazandıkları başarılar, zaferler ve fethettikleri yeni ülkeler üzerinde duracağız.

---

22 İbnü'l-Esir, II. s. 402. et-Taberi, III. 435.

23 et-Taberi, III. s. 603.

Gerçekte, *Filistin* bölgesine yapılması düşünülen akınların sevk ve idâresi, ta halife **Hz. Ebû Bekir** zamanında hepimizin yakından tanıdığı zeki komutan **Amr b. As**'a verilmişti. Fakat Suriye cephesinde harbeden Müslüman komutanlara, sıkıştıkları zamanlarda birbirlerine yardım etmeleri de yine, **Ebû Bekir**'in tavsiyeleri arasında idi. Halife **Hz. Ömer** devrinde, **Amr b. As** komutasında, *Filistin*'e doğru ilerleyen Müslüman Araplar, *Faruma*'dan sonra *Beysan*'ı da ele geçirmişlerdir. Böylece Ürdün toprakları artık Müslümanların eline geçmiş bulunuyordu.

Şimdi sıra *Filistin* ve dolayısıyla *Kudüs*'ün istilasına gelmişti. **Amr b. As,** önce *Filistin*'in önemli bölgelerinden Nablus ve Beyt-i Cebereyn'i ele geçirdi. Ondan sonra dünyaca meşhur ve Orta Çağların mukaddes dinî merkezi *Kudüs*'e yöneldi. Müslümanların bu şehri kuşatmaları dört ay kadar sürmüştür. Bu uzun muhasara sırasında Müslümanların Kudüs'te pek fazla kan dökülmesini istememeleri; Onların ***Beyt-i Makdes***'i, Mekke ve Medine gibi kutsal bir yer olarak kabul ve hürmet etmeleri ile izah edilmektedir.

Müslümanlar karşısında daha fazla dayanamayacaklarını anlayan Hıristiyanlar, Kudüs Patriği **Sofronyus**'un kışkırtmasıyla yaptıkları iki yıllık savunma ve direnmelerden ümidlerini kesmişler ve nihayet teslim olmak istediklerini bildirmişlerdir. Fakat şehrin anahtarının ancak **Halife Ömer**'in huzurunda teslim edilmesini de şart koşmuşlardır. Halife'ye Kudüs halkının bu isteği bildirildiğinde, adâlet ve heybetiyle cihânı titreten koca **Halife**, yanında kölesi ve yalnız bir tek deve ile yola çıkmışlar ve nöbetleşe olarak deveye binmek suretiyle Kudüs'e kadar gelmişlerdir. Şehrin anahtarı da böylece Müslümanların âdil halifesine teslim edilmiştir (635)[24].

Mısır'ın Fethi:

En eski zamanlardan beri mukaddes bir şehir olarak bilinen *Kudüs*'ün de Müslümanların eline geçmesiyle artık Mısır'ın fetihli ve bereketli *Nil* kıyılarının müslümanların eline geçmesi için ortada ciddî bir engel kalmamıştı.

Gerçekte Mısır gerek topraklarının verimli ve bereketli oluşu, gerekse çok önemli coğrafî mevkii ve Kuzey Afrika sahillerini istila için bir giriş ve geçiş yeri durumunda bulunması nedeniyle Medineli yöneticilerin her zaman dikkatini çeken önemli bir ülke idi. Daha önce *Ürdün* ve *Filistin*'i fetheden **Amr b. As,** Halife Hz. Ömer'in Kudüs'e gelmesini büyük bir fırsat bilmiş ve Mısır topraklarına seferler yapmak üzere ondan izin istemiştir. Fakat Halife'nin ilk anda, Mısır'ın fethi meselesine bir karar vermede çok ciddi tereddütler geçirdiği görülmektedir. Her ne kadar **Hz. Ömer,** daha cahiliyyet devrinden beri Mısır'ı tanımakta idiyse de, Bizanslıların çok önemli bir eyaleti olan bu bölgenin ancak büyük bir askerî güçle fethedilebileceğine inanıyordu.

Onu tereddüt ve kararsızlığa sevkeden diğer önemli bir nokta da, kısa zamanda gerçekleştirilen bu büyük fetih hareketleri, genişleyen İslâm İmparatorluğu'nun hudutları ve bütün bunların sonucu olarak ortaya çıkan bir dizi sosyal ve idarî problemlerdi. Nitekim **Halife Ömer,** İslâm ordularının İran'ı fethedip de, Türk yurtlarına doğru ilerlemeye başladıkları zaman **"keşke İran'la aramızda ateşten bir deniz olsaydı"** diyecektir. Fakat Halife, büyük komutan **Amr**

[24] et-Taberi, III. s. 607., el-Yâfiî, ***Mirâtü'l-Cinân,*** Beyrut, 1984. I. 105.

b. **As**'ın bu samimi isteğini ilk anda reddetmeyi maslahata uygun görmedi. Onun, **Amr b. As**'a bu konuda verdiği cevap gerçekten dikkati çekmektedir. Abbasilerin ilk devirlerinde yetişmiş olan Tarihçi el Yakûbî'nin kaydettiğine göre **Hz. Ömer** Amr b. As'a

"Senin Mısır topraklarına doğru ilerlemene müsaade ediyorum. Bununla beraber bu ağır meseleyi ALLAH'a danışacak (İstihare edecek) ve kesin emrimi daha sonra sana süratle bildireceğim." demiş ve O'nu bir süre daha oyalamak istemiştir[25]. Halife'nin bu cevabından da açıkça anlaşılacağı üzere O, meseleyi tamamen reddetmemekte, fakat **Amr b. As**'a kesin bir müsaade de vermemekte idi. Diğer bir ifade ile, As'ı ve askerlerini gücendirmemek için vakit kazanmak dolayısıyla Onu ve askerlerini oyalama yoluna gitmekteydi.

Daha sonraları kendisini büyük bir dahi olarak kabul ettirecek olan **Amr b. As**, Halife Ömer'in ne yapmak istediğini ve taktiğini hemen kavrayıp, ondan daha kurnaz davranarak bu fırsatı iyi bir şekilde değerlendirmek istemiştir. Bu cümleden olmak üzere O, ordusuna derhal hareket emrini verdi. **Amr**, süratle Mısır topraklarına doğru ilerlemesine devam ederken **Halife Ömer**'den beklenen mektup da nihayet geldi. **Hz. Ömer** söz konusu bu mektubunda aynen şöyle demekte idi :

"Eğer sen, benim emirnamem sana ulaştığında, daha Mısır topraklarına girmemişsen sana derhal geri dönmeni emrediyorum. Şayet ordunla birlikte Mısır topraklarına girmişsen artık ALLAH'dan yardım ve zafer dileyerek ilerlemene devam et"[26].

[25] el-Yâkûbî, Tarih, II. s. 166.
[26] el-Yakûbî, Tarih, II. s. 168 vd.

İslâmi kaynakların rivâyetine göre, Halifenin bu mektubu geldiğinde **Amr b. As**, *Filistin* topraklarında bulunuyordu. Ordu Mısır'a daha girmemişti. Ne hayrettir ki zeki Arap komutanı, beklenmedik bir sürprizle karşılaşabileceğini tahmin ettiği için mektubu *Mısır* arazisine girmeden önce teslim dahi almamıştır. Ancak **Ariş**'e yaklaştıktan sonra Halife'nin kendisine hitaben yazdığı mektubu istemiş ve okumuştur. Fakat ordu bu sırada Mısır topraklarına çoktan girmiş olduğundan artık Halife'nin emrine aykırı bir durumda kalmamıştı. Böylece son derece nazik meseleyi **Amr**, kendi dehasıyla, yine kendi açısından çok güzel bir şekilde halletmiş oluyordu[27].

Amr b. As, komutasındaki 5-6 bin kişilik bir kuvvetle 639 yılında *Ariş'*i almıştır. Daha sonra eski çağlardan beri Mısır'ı Filistin ve Orta Şark'a bağlayan tarihî kervan yolundan ilerlemiş ve birçok başarılar elde ettikten sonra **Bileybis**'e gelmiştir. Bu arada kendi küçük kuvvetleri ile **Babiliyyun** kalesini ele geçiremeyeceğini anlayan dahi Arap komutanı, Medine'den gelecek yeni takviye gücünü beklemeye koyulmuştur. **Amr**, daha sonra Medine'den büyük sahabe **Zübeyr b. Avvam**'ın komutasında gelen 4.000 kişilik taze güçlerle Babiliyyun'u kuşatmıştır. Bu kuşatma ile daha ilk anlarında kurtuluş ümidini kaybeden yerli halk ve kale komutanı **SİRUS**, Müslümanların dinî şevk ve heyecanları, azim ve sebatları karşısında büyük bir dehşete kapılarak uzlaşma şartlarını sormuştur. Kaynakların bildirdiğine göre

[27] Bu konularda geniş bilgi için bkz. İbn Abdû'l-Hakem, ***Fütûh-u Mısr***, nsr. cc. Torry, New Haven, 1922, s. 53 vd. Butler, A. J., ***The Arab Conquest of Egypt.*** Oxsford, 1902, s. 245-247.

Amr, Sirus'un elçisine tarihteki pek meşhur şu cevabını vermiştir ki, bugün bile, Müslümanlar bununla ne kadar iftihar etse yeridir : Amr b. As demiştir ki;

"Eğer İslâmiyeti kabul etmek arzusunda iseniz hoş geldiniz. Halkınız da hoş geldi. Böyle yaptığınız takdirde sizler bizim din kardeşlerimiz olacaksınız. Fakat dinimizde zorlama yoktur. Her şeye rağmen Müslüman olmak istemiyorsanız bize teslim olunuz. Bu takdirde vergi ödemeniz gerekmektedir. Sizlere gayet iyi muamele edeceğiz. Eğer bu şartımızı da kabul etmiyorsanız o zaman, savaşmaktan başka yapacak bir şey kalmamıştır. Aramızdaki kararı böylece ALLAH vermiş olacaktır"[28]. Müslüman komutanın bu kesin ve kararlı tutumu karşısında **Sirus** teslim olmuştur.

İskenderiye'nin Fethi:

Babiliyyun ve *Fustat*'ı bu şekilde 641 yılında kolayca ele geçiren **Amr**, İskenderiye'ye doğru ilerlemiştir. Civardaki önemli birkaç kaleyi düşürdükten sonra 20.000 kişilik ordusuyla şehri kuşatmıştır. Tarihçiler o devirde, Bizans'ın, İstanbul'dan sonra en kuvvetli ve muhkem şehrinin *İskenderiye* olduğunu kaydetmektedirler. Şehri 50.000'den fazla Bizanslı asker müdafaa etmekte idi. Bu muhafız gücüne, gerektiğinde denizden her türlü ikmal yapmak da mümkündü.

Müslümanlar ilk anda, İskenderiye önlerinde pek fazla bir başarı elde edememişlerdir. Kuşatma 4-5 ay kadar sürdü. *Medine*; İskenderiye'nin mutlaka ele geçirilmesini istiyordu. Hatta **Halife Ömer;** bu hususta yazdığı bir mektupta gerek komutanları gerekse mücahit gazileri daha aktif olmaları konusunda çok sert uyarılarda bulunmuştur.

[28] İbnü Adü'l-Hakem, a.g.e. s. 65. Mahmud, S. F. a.g.e. s. 45.

İzzeti nefisleri Halife tarafından kamçılanan Müslümanlar, en sonunda İskenderiye kalesine karşı kendilerini adeta ölümün kucağına atarcasına yaptıkları sürekli hücumlarla o devrin en muhkem, en güzel, en güçlü şehrini ele geçirmişlerdir. (641-642) Bu arada Bizans'ın, içinde bulunduğu keşmekeşlik sebebiyle İskenderiye şehrine gereken ilgi ve yardımı layıkıyla gösteremediğini hatırlatmakta herhalde yarar vardır. **P.K. Hitti,** Arapların o devirlerde medenî İskenderiye şehri karşısında duydukları hayranlığı, bu gün ilkel çadır içinde yaşayan bedevî bir kimsenin büyük New York şehri karşısında duyduğu heyecan ve hayranlığa benzetmektedir[29].

Amr b. el-As, Halife Ömer'e fetih haberini bildiren mektubunda şehrin ihtişam ve güzelliğine temas ederek aynen şöyle demekte idi : ***"Ben her türlü tasvir ve tavsifin dışında büyük ve güzel bir şehir fethettim. Ele geçirilen sayısız zenginlik ve servetlerin yanısıra içinin müştemilatıyla birlikte 4.000 köşk, cizye vermekle yükümlü 40.000 Yahudî ve hükümdarlara mahsus 400 saray ve 400 sayfiye köşkü bunlara dahil değildir"***[30].

Acaba Halife, böylesine önemli ve büyük müjdeyi getiren kimseyi nasıl karşılamıştır? Veya bu fetih hareketine karşı tepkisi ne olmuştur? Kaynakların bildirdiğine göre **Hz. Ömer,** câriyesini çağırarak uzaklardan gelen bu misafir için yiyecek bir şeyler getirmesini istemiştir. Oysa o sırada evde *ekmek* ve *zeytin* yağından başka bir şey yoktu. Cariye de an-

[29] Hitti, Ph. K. a.g.e. I. s. 249.
[30] Hitti, Ph. K. a.g.e. I. s. 249.

cak o anda evde hazır olan biraz ekmek ve beraberinde bir miktar da *zeytinyağı* getirebilmişti.

Halife Ömer, fetih müjdesini getiren kimseye önce bunlardan yemesini söylemiştir. Daha sonra mütevazi Halife, başka dünyaların adamı, bir tabak içinde getirilen birkaç hurmayı da birlikte yiyerek namaza çıkmışlardır. Hz. Ömer mescitte Müslümanlara **imamet** vazifesini yerine getirmiş, fetih haberini bildirmiş ve sonra tekrar mütevazi evine çekilerek **ALLAH**'a dua ve niyazda bulunmakla yetinmiştir.

Buraya kadar olan izahlarımızda ana hatları ile Kuzey Arabistan, Suriye ve Mısır cephelerinde **Halife Ömer** devrinde gerçekleştirilen fetihler üzerinde durduk. Şimdi de kısaca **Irak** ve **İran**'ın fethi üzerinde duracağız.

İslâm Ordusu Fırat Kenarında:

Haddizatında Irak cephesinde ilk fetih hareketleri, **Hz. Ebû Bekir**'in hilafeti zamanında başlamıştır. Bölgedeki irtidat olaylarını bastıran **Hâlid b. el-Velid,** emrindeki birliklere *Buzaha*'da, yeni bir çeki düzen verdikten sonra, bu defa *Hîre* üzerine yürüdü. (h. 12/m. 633) Gayesi; İslâm Devletinin Irak hudut boylarını, İran askerî karakollarından tamamıyla temizlemekti. Bunun için Fırat'a doğru ilerledi. Önce **Anbar**'ı sulhan ele geçirdi. Buradan *Dü'metül'l-Cendel* üzerine yürüdü. Böylece büyük İslâm Komutanı Basra'dan, Bizans hududuna kadar yayılan bütün Fırat bölgesini İran'lıların elinden almış oluyordu. Bu sıralarda Suriye cephesinden kötü haber gelmeye başlamıştı. Medîne'den aldığı yeni bir emirle derhal Suriye cephesindeki İslâm askerlerinin yardımına koşan **Hâlid,** geride Irak cephesinde kalan birliklerin başına **Mûsennâ b. Hârise**'yi bırakmıştı[31].

[31] İbnü'l-Esir, II. s. 415. et-Taberi, III. s. 444.

Mûsennâ, Babil yakınlarında **Hürmüz Cadüye** kumandasındaki bir İran ordusunu bozguna uğrattı. Kisra'nın kızı **Bûran,** bundan büyük endişe duymuş ve devlet erkânı ile anlaşarak Horasanlı **Rüstem**'i, geçici olarak on sene müddetle hemde büyük yetkilerle İran tahtının başına getirmiştir. Bundan böyle İran ordularına **Rüstem** komuta edecekti. **Rüstem** Sevad dihkanlarını Araplara isyana teşvik ederek onlara yardımcı sıfatıyla askerî birlikler gönderdi. Bu teşebbüslerin neticesi olarak Irak'ta kargaşalıklar başlamış ve İranlılar evvelce Müslümanlar, tarafından zaptolunan şehirleri birer birer geri almışlardır. Bu durumda müslüman Araplar, **Ebû Ubeydetu's-Sakafî**'nin yeni bir gönüllü mücahid birliği ile Medîne'den geldikten sonra ancak İranlılarla mücadelelerine devam edebilmişlerdir.

İki taraf orduları **Natif** denilen yerde ve Zap suyu köprüsünün İran arkasında savaşa başlamışlardır. İran komutanı **Behmen Câduye,** İranlıların ünlü tarihî bayrağını, **Drefş-i Kâviyan**'ı önde çektiriyordu[32]. Müslüman ordusunun komutanı ise, Ebû Ubeyde idi. İran ordusundaki filler Arap atlarını ürkütmüş ve Müslüman ordusu paniğe kapılmıştı. Bundan daha kötüsü iş, bununla da kalmamış, **Ebû Ubeyde** bu harplerde şehid düşmüştür. Komutayı her ne kadar bedevî **Müsenna** almışsa da oda başarılı olamamış ve bu felâketli köprü savaşında Müslümünlar çok ağır zayiatlar vermişlerdir. Bu feci durum, Müslümanların Irak'ı bışaltmaları ile de sonuçlanabilirdi. Fakat öyle olmadı. İyi bir talih eseri bu sıralarda İran'ın başkenti Medâyin'de birtakım kargaşalıklar çıktığı yolunda haberler gelmeye başladı.

[32] et-Taberi, III. s. 454. İbnü'l-Esir, II. s. 437.

Behmen, hasımlarını bırakarak Medâyin'e dönmeye mecbur oldu. Böylece Müslüman Araplar için bir felâket olabilecek bu gelişmeler kendiliğinden önlenmiş oluyordu.

Kâdisiye Harbi:

Müsenna b. Harise'nin düzenli İran ordusu karşısında pek fazla başarılı olamıyacağını anlayan **Halife Ömer**, Irak cephesine daha dirayetli ve herkesin, özellikle harbeden askerlerin itimat ve saygı duyabileceği bir kimse aramıştır. Sahabe'nin ileri gelenleri ile yapılan istişareler sonucu ilk Müslümanlardan ve cennetle müjdelenen on kişiden biri olan **Sa'd b. Ebî Vakkas** bu işe en münasip kimse olarak görülmüş ve derhal Irak cephesi komutanlığına atanmıştır[33]. Haddizatında **Hz. Ömer**, orduyu bizzat kendi kontrolü altında tutmak istiyordu. Zira, ordunun bütün konaklama yerleri kendisi tarafından tespit olunduğu gibi, cereyan eden muharebeler esnasında ordunun askerî harekât ve manevralarına dair taktikler de yine bizzat kendisi tarafından verilmiştir. Bütün bu şartlar altında hareket eden **Sa'd**, yeniden düzenlenen ordusuyla birlikte **Şerafe**'ye gelmiştir. Burada İslâm ordusuna yeni iltihaklar olmuştur. Sa'd bundan sonra Halife'den aldığı yeni bir talimat gereğince **Kadisiye**'ye kadar ilerlemiş ve bütün birliklerini orada toplamıştır.

Gerçekte Kâdisiye son derece münbit, tatlı suları bol olan bir yerdi. Müslümanlar orada uzun müddet kalmaya hazırlanmışlardı. **Hz. Ömer**'in itina ve ihtimamı sâyesinde mükemmel teçhizatları vardı. Ordugâh için muntazam pazarlar da kurulmuştu. Halife Ömer, ciddî bir harbe tutuşmadan önce İran payitahtına bir tebliğ heyeti gönderilmesini önermişti. Heyet, Yezdücerd'i, İslâm dinini kabul veya vergi vermeye davet edecekti. Bunları reddettiği takdirde harp ancak kaçınılmaz bir zaruret olacaktı. Bu maksat için Arapların en ulularından olmak üzere 14 kişiden müteşekkil bir heyet, başşehir Medâyin'e gönderilmiştir. Çok yakın bir zamana kadar hor ve hakîr gördüğü Arapların böyle kesin tekliflerle gelmesi, İran hükümdarını çileden çıkarmıştı. **Yezdücerd**, Araplara şöyle haykırıyordu :

"Ey Arap kavmi, düne kadar bütün dünyada sizden daha aşağılık, sizden daha zavallı ve bedbaht bir kavim yoktu. Biz bir deve kesip size yedirdiğimiz zaman siz sevincinizden bayram ederdiniz. Sizler her zaman bizim idaremiz altında yaşadınız. Bize dâima itaat ederdiniz. Bir isyanda bulundunuz mu hudut komutanlarımıza hemen emirler verip o da sizleri yola getirirdi."

Müslüman temsilciler, bu kelimeleri tam bir sukûnet ve soğukkanlılıkla dinlemişlerdir. Daha sonra heyetten **Mugîra b. Zürâre** ayağa kalkarak aynen şöyle demiştir :

"Ey hükümdar, sizin söyledikleriniz doğrudur. Evet eskiden biz dünyanın en bedbaht kavmi idik. Biz öyle vahşi idik ki, haşereleri, murdar ve pis şeyleri yerdik. Her zaman birbirimizle dövüşür, kendi çocuklarımızı, kızlarımızı kendi elimizle diri diri mezara gömerdik. Nihayet Cenab-ı Hak bize en asil aileden bir peygamber gönderdi. Önceleri biz ona inanmadık. Her vesile ile ona isyan ettik. Fakat onun risaleti, sonunda zafere ulaştı. Hz. Peygamber ne derse ALLAH'ın iradesiyle söyler, ne yaparsa O'nun emrine uyarak yapardı. O, bize bu dini bütün cihana tanıtmamızı em-

---

[33] Wellhauser, J. a.g.e. s. 62. Krş. Ahmed Cevdet (Paşa), ***Kısas-ı Enbiya***, Ankara, 1985, II. s. 152.

retti. Bu dini kabul etmeyerek cizye vermeye razı olanlara ehl-i zimmet gözü ile bakmamızı söyledi. Bu iki teklifi de kabul etmeyenlerle aramızdaki hüküm kılıçtır."

Arap sefirinin bu sözlerine fena halde sinirlenen Yezdücerd şöyle demiştir:

"Eğer elçileri, sefirleri ve temsilcileri öldürmek doğru olsaydı, sizlerin hiç birinizi sağ bırakmazdım. Gidiniz, Halifeniz olacak o adama söyleyiniz ki, biz hiç bir şeyi kabul etmiyoruz. Benim başkomutanım Rüstem yakında sizin haddinizi bildirmek için gönderilecektir. O sizin hepinizi ve sizin ordularınızın hepsini Kâdisiye'nin hendeklerine gömecektir"[34].

Kadisiye Harbinde Türk Birliği:

İranlılar, bir ay kadar Müslümanları **Kâdisiye** yanındaki ordugâhlarında tamamen kendi hallerine terk etmişlerdir. Sevâd bölgesinden gelen müteaddit yardım feryadından müteessir olan **Yezdücerd**, başkomutan **Rüstem**'i artık Araplar'a karşı harekete geçmesi hususunda sıkıştırmaya başlamıştı. Bunun üzerine iki ordu Necef'in hemen güneyinde, Kûfe'ye 30 km. mesâfede bulunan Kâdisiye'de karşı karşıya gelmişlerdir.

Müslümanlar 9-10 bin kişi idiler, buna karşılık İranlı askerlerin sayısı Müslümanlardan çok daha fazla, yani 80.000 kişi civarında idi. Buna ilâveten 30 kadar fil (tank) ile takviye edilen bu orduda **Türklerinden** oluşan yaklaşık beş bin kişilik özel bir takviye gücüde bulunuyordu. et-Taberide, özel zırhlar giydirilmiş ve gözlerinden başka bir

[34] et-Taberi, III. 498-499. Panipati, M. İ., ***İslâm'ın Yayılışı Tarihi***, Çev. A. Gençeli İstanbul, 1971. II. s. Ahmed, Cevdet, a.g.e. II. s. 156.

yeri görünmeyen, yalın kılıç bu **Türk süvari birliği,** o günlerin askerî tabiri ile (Ketibe)'nin Kâdisiye harbinde çok büyük bir direnme gücü gösterdiği kaydedilmektedir[35].

Müslüman Araplar'ın, tekrar **Rüstem** nezdinde yaptıkları sulh teklifi ve bir kaç kez gidip gelen elçilerin görüşmesinden de müsbet bir netice alınamayınca savaş başlamıştır. Evvelâ iki tarafın kahraman süvarileri tek tek ortaya çıkmışlar ve iki ordu arasındaki boş yerde, mübareze etmişlerdir. Bunu; daha sonra her iki tarafın ok muharebesi takip etti. Nihayet iki büyük kuvvet göğüs göğüse muharebe için birbirlerinin üzerine yürüdü. Çöl şartlarına uygun ve çok iyi harbeden Arapların çok tozlu ve fırtınalı bir günde ve beklenmedik bir zamanda gerçekleştirdikleri başarılı bir hücumdan sonra İran ordusunun merkezi dağıldı. Ünlü komutan **Rüstem** öldürüldü, İran ordusunda büyük bir panik çıktı. Birbirlerine zincirlenmiş olan 30.000 İranlı asker kaçarken öldürüldüler. Artık İranlılar bundan sonra cereyan edecek harplerde Müslüman Arapların karşısında bir daha tutunamayacak ve asırlık **Sasanîler Devleti** böylece yıkılıp gidecektir. Kâdisiye harbinde Zaferi şüphesiz, **Allah**'a inananlar kazanmıştı (635)[36].

Sâsâni Devletinin Çöküşü:

Kadisiye harbinden sonra ***Müslüman Araplar,*** İranlıların bir daha derlenip toparlanmalarına fırsat vermemişlerdir. Önce **Übülle** daha sonra da **Babil**'i ele geçirmişler, ileri hareketlerine devam ederek Sasani İmparatorluğu'nun başkenti olan Medâyin şehrine girmişlerdir. Halbuki Medâyin, pa-

[35] et-Taberi, III. s. 563.
[36] Hitti, Ph. K. a.g.e. I. s. 235. Ahmed, Cevdet, a.g.e. II. s. 161.

niğe kapılan İran ordusu ve Kisrası tarafından çoktan boşaltılmıştı. Bu arada ele geçirilen ganimetlerin had ve hesabı yoktu. Zengin İran sarayları ve hazineleri tamamen Müslümanların eline geçmişti.

Medâyinde ayrıca kapıları kurşunla mühürlenmiş *Türk çadırları "Kubâb Türkiyye"* vardı. Bu Türk çadırlarının içi, silâh, altın gümüş kap-kacaklar, onların içi ise altın, gümüş inci, gibi kıymetli mücevherlerle dolu idi. Bunların hepsi, hepsi müslümanların eline geçmişti(37). Bu servetler develerle Medine'ye (ki bunlar 1/5 kısmıdır) taşındığı vakit başta **Halife Ömer** olmak üzere, bütün Müslümanlar ne yapacakları, hatta bu kadar büyük serveti nerede saklayabilecekleri konusunda şaşırıp kalmışlardı. Medine'ye gelen bu ganimetler arasında **Türk Hakanının** *zırhı* ve *kılıcı* da bulunmaktaydı(38).

Hz. Ömer, daha âlicenab bir harekette bulunmuştur. O bu servetleri demir kapılar arkasında, eli silâhlı yalın kılınç muhafızların korumasına bırakmamış ve onları başta **"Ehl-i Beyt"** olmak üzere bütün müslümanlara (Medine de) İslâma yaptıkları hizmete göre kadın erkek, herkese 15.000 ile 1000 dinar oranında da dağıtmıştı(39). Böylece **Hz. Peygamber**'in, *Hendek* harbinde bin bir yokluk, zorluk, meşakkat içinde ve açlıktan çoğu kere karınlarına taş bağlayan, yorgun ve takatsız kalan müslümanlara vaat ettiği **"Kisra'nın hazineleri"** işte yine onların eline geçmiş ve **Hz. Peygamber**'in bir büyük mucizesi daha gerçekleşmiş oluyordu.

---

37 et-Taberi, IV, s. 17.
38 et-Taberi, IV. s. 18.
39 et-Taberi, III. 614.

Medayin'i kaybeden İranlılar ancak bir yıl sonra ***Hürzad*** adlı komutanın yönetiminde Arapların üzerine bir ordu daha göndermişlerdir. İki ordu ***Diyâle*** ırmağına dökülen **Celûla** suyu kıyısında karşılaştı. Ne varki İran ordusu, Araplara karşı bu kere *Celula'*da da yenilmişdi (637)(40).

Müslüman Araplar, bu birkaç önemli zaferle Irak'ı tamamen ele geçirmekle kalmamışlar ve İran'ın **Zağros Dağları** eteklerine kadar olan yerlere tamamen hakim olmuşlardır. İran devletinin çağdaş hükümdarı **Yezdücerd** III. çok güvendiği ordusunun, **Celula**'da da yenilip büyük bir hezimete uğradığını duyunca REY (bugünkü Tahran şehrine) çekildi. İranlılar bundan sonra ***Müslüman Arapların*** karşısına ancak beş yıl sonra 642'de Nihavet'de çıkabileceklerdi. Belki de bu Nihavent savaşı, İran'ın son kurtuluş denemesi olacak ve onun son mukadderatını tayin edecekti.

Müslüman Arapları yurdundan çıkarmak ve kaybettiği taç ve tahtına tekrar kavuşmak için çırpınan **Yezdücerd** III. her tarafa adamlar göndererek kesif bir harp hazırlığına girişmiştir. Şehinşahın adamları *Rey, Nihavent, Cürcan, Taberistan, Hemedan ve Isfahan'*ı dolaşarak herkesi silahlanmaya çağırmışlar ve böylece 150.000 kişilik bir ordu kurulmuşlardır. Bu ordunun başkomutanlığına da Hürmüz'ün oğlu **Merdan Şah** tayin edilmişti. İki ordu en sonunda Nihavent'de karşılaştı. 30.000 kişilik İslâm ordusuna, bu harplerde bizzat Halife **Ömer**'in tensibi ile **Numan b. Mukrin** kumanda edecekti. Bize göre büyük Türk Hakanı **Alpaslan**'ın, Bizanslılara karşı 1071 yılında kazandığı *Malazgirt* zaferi kadar Araplar için önemli olan bu harpler İran or-

---

40 et-Taberi, IV. s. 24.

dusunun tam bir yenilgisi ile sona ermiştir. (641) Bu bakımdan Araplar *Nihavent*'te kazandıkları bu zafere *"zaferlerin zaferi"* veya *"en büyük zafer"* demişlerdir[41].

İran'ın Diğer Bölgelerinin Ele Geçirilmesi:

Bu büyük zaferden sonra İran kapıları Müslüman Arap Fatihlerine karşı tamamen açılmış bulunuyordu. Çünkü İranlılar bundan sonra ülkelerinin gerek kuzey, gerekse güney kesimlerinde cereyan eden harplerde Arapların karşısında hiçbir zaman tutunamamışlardır. Dolayısıyla Arap orduları bütün İran'a hakim olmuşlardır.

Gerçekte, Nihavent harbi ve sonuçları **Hz. Ömer**'i bütün İran'ın fethi meselesinin daha etraflı bir şekilde gözden geçirilmesine ve ardı arkası kesilmeyen bu başkaldırma ve harblerin gerçek sebeplerinin araştırılmasına yöneltmiştir. **Hz. Ömer** de dahil, Medîne'nin umumi kanaati, **Yezdücerd III.** İran hududları dahilinde yaşadığı müddetçe memleketin istikrar ve sükûna kavuşamayacağı yolunda idi. Çünkü, ***Kiyân Hanedanının*** varisi bir şahsın, hayatta kaldığı sürece, yerli halkın daima onun etrafında toplanacağı ve Müslüman Araplarla harp edeceği muhakkaktı.

Neticede **Halife Ömer,** bütün İran'ın fethedilmesini emretmiş ve bu fethi gerçekleştirecek komutanları da bizzat kendisi tayin etmiştir. İslâmi kaynakların çok ayrıntılı bir şekilde kaydettiğine göre, İran'ın belli başlı büyük eyaletlerini fethetmeye memur edilen komutanlar şunlardır:

Abdullah b. Atban; ***Isfahan ve havalisine,*** **Utbe b. Ferkad** ve **Bukeyr;** ***Azerbaycan ve havalisine,*** **Nuaym;** ***Taberistan*** ve havalisine, **Bukeyr;** ***Ermenistan***'a, **Abdurrahman b. Rebia;** ***Hazar Türkleri*** **üzerine, Utbe b. Gazvan,** ***Fars eyaletine,*** **Sehl b. Adi; Kirman**'a, **Asım b. Amr;** ***Sistan***'a, **Hakem b. Amr et-Tağlibî,** ***Mekran***'a, **Ahnef b. Kays;** ***Horasan*** ve **havalisinin** fethine memur edilmişlerdir. Ancak bu arada aklımıza küçük bir soru gelmektedir. O da Yezdücerd III.'in sonunun ne olduğudur?[42]

Müslüman Araplar Azerbaycan ve Kafkas Önlerinde:

Gerçekte **Hz. Ömer** sadece İran'ı değil, geniş manada ***Azerbeycan*** ve ***Kafkaslarında*** bu ilk hamlede müslüman Araplar tarafından fethedilmesini istiyordu. Koca halifenin bundan asıl maksadının **Hazar Türklerinin** akınlarını durdurmak, imparatorluğun kuzey sınırlarını güvence altına almak ve bundan daha da önemlisi ***İpek Yolu***'na eş değerde ekonomik bir önemi olan ***"Kuzey Ticâret Yolunu"*** müslümanlara açmak olduğu anlaşılmaktadır.

Hz. Ömer bölgenin sosyo-ekonomik yapısını çok iyi bilen İran asıllı **Hürmüzan**'la yaptığı bir seri istişarelerden sonra büyük sahabeden **Nu'man b. Mukrin**'i huzuruna çağırmış ve onu ***Azerbeycan***'ı fethetmekle görevlendirmiştir[43]. Numan, bu fetih hareketine önce ***Isfahan***'dan başlayacak daha sonra ***Azerbeycan***'a doğru ilerliyecekti. Fakat o, Isfahan önlerinde yaptığı harblerde pek fazla başarılı olamamış, üstelik yakın silâh arkadaşları ile birlikte daha pek çok kimsede şehit olmuştur[44].

Daha sonra geniş Azerbeycan topraklarının fethine bu defa, devrin tecrübeli komutanlarından **Bükeyr b. Abdullah**

[41] et-Taberi, IV. s. 116.

[42] et-Taberi, IV, s. 139, 146, 151, 153, 180, 181.

[43] et-Taberi, IV. s. 142. el-Belâzuri, **Futuh**, s. 280.

[44] Aliyaralı, Süleyman, **Azerbeycan Tarihi,** Bakü, 1996. s. 131.

ile **Utbe b. Ferkad** memur edilmişlerdir. **Bükeyr**, emrindeki askeri birliklerle Azerbeycan'ın çok büyük bir kısmını fethetmiş, bu arada bölgenin güçlü hükümdarlarından (Merzeban) biri olan ***İsfendiyârı*** bile esir almıştır[45]. Azerbeycan fethinde büyük başarılar sağlıyan bu büyük mücâhid, daha sonra kendisi ***Babü'l-Ebvâb***'a (Derbend'e) değer bir ifâde ile ***Kafkasya***'ya yönelmiş ve Azerbeycan'ın geri kalan kısımlarının fethini de **Utbe b. Farkad**'a bırakmıştır[46].

Utbe b. Farkad, emrindeki küçük ve fakat disiplinli ordusu ile bütün Azerbeycanı ele geçirdiği gibi yerli halkla, o günkü şartlar altında çok başarılı bir de barış anlaşması yapmıştır. Temel kaynaklardan sâdece ***et-Taberi***'nin kaydettiği bu anlaşmaya göre; ***"Yerli halka dokunulmazlık (eman) verilmiş, onlardan başta çocuklar, kadınlar, ihtiyarlar olmak üzere din adamları ve dünyadan el-etek çekmiş kimseler cizye ve haraç ödemekten muaf tutulmuş ve müslüman askerlere giyecek ve barınma işlerinde mümkün olduğu kadar yardımcı olmaları istenilmiştir***[47]. Mâmafih Utbe b. Ferkad bu başarılarından dolayı daha sonra Hz. Ömer tarafından Azerbeycan'a Askeri vali olarak atanmıştır.

Müslüman Araplar Hazar Türkleri Karşısında:

Yukarda da ifade edildiği gibi, yeni bir cihat aşkı ile Bâbü'l Ebvab dan Kafkas topraklarına giren **Bükeyr**, buralarda başarılı harpler yapılmışsa da Hz. Ömer'in beklediği

45 Aliyaralı, Süleyman, a.g.e., s. 132.
46 et-Taberi, IV. s. 455. İbnü'l-Esir, III. s. 28.
47 Bu kanunlaşmanın geniş bir değerlendirmesi için bkz. Kitapçı, Z., **Müslüman Arapların Azerbeycan Halkı ile Yaptıkları İlk Yazılı Anlaşması,** S.Ü.E.F.D., Sy. VI. s. 94.

neticeleri elde edememiştir. Hz. Ömer İslam ordusunun Kafkasya'da mutlaka başarılı olmasını istiyordu. Bunun için **Surâka b. Ammâr** emrinde ve büyük sahabeden **Abdurrahmân b. Rabianında** bulunduğu yeni bir takviye ordusunu Kafkas cephesine sevketmiştir. Abdurrahmanın yol boyunca yaptığı akınlarda başarılı olduğunu gören Hz. Ömer daha sonra Kafkas ordusunun basına **Abdurrahmanı** görevlendirmiştir (22/642)[48].

Bu şekilde başlayan fetih hareketleri ile Kafkaslar'a, Hazar yurtlarına giren müslümanlar **Bâbü'l-Ebvabdan** (Derbent) ülkenin iç kısımlarına dalmışlar ve ***Belencer***'e kadar olan bütün yerleri fethetmişlerdir. Müslüman Arapların, bu hiçte beklemedikleri bir sırada gerçekleştirdikleri ilk akınlardan âdeta şaşkına dönen **Hazar Türkleri,** daha sonra derlenmiş toparlanmış ve Kafkas sıra dağlarını andıran bir heybetle müslüman Arapların karşısına dikilmişlerdir. Müslüman Araplar; Hazar Türklerinin sıyırdığı parlak kılıçları karşısında hiç bir varlık gösterememiş başta büyük sahabe **Abdurrahman b. Rabia** da dahil daha bir çok kimse bu harblerde şehid olmuşlardır[49].

Bu harplerin, **Hazar Türklerinin** inanç hayatında da ayrı bir yeri olmuştur. Temel İslâmî kaynakların rivâyetlerine göre, büyük sahabe **Abdurrahman**'ın şehit düştüğü kabrinin üstüne, her gece gökten bir "***nur***" iniyordu. Bunu gören Hazar Türkleri, bunun ilâhi bir tecelli olduğunu düşünmüşler ve bu büyük sahabenin cesedini gömüldüğü yerden ala-

48 et-Taberi, IV. s. 156. Kamusku, M., **Araplar ve Hazarlar,** Türkiyât Mecmuası, İstanbul, no: III. s. 136.
49 Esin, E., **İslamiyetten Önce Türk Kültürü Tarihi,** İstanbul, 1978, s. 144.

rak onu bir sandukaya koymuşlar ona çok büyük hürmet ve saygıda bulunmuşlardır. Artık bundan böyle Hazar Türkleri bu büyük müslümanın yüzü suyu hürmetine *Gök Tanrı*'dan yağmur ve yardım dileyeceklerdi. Nitekim **Abdurrahman b. Cemmâne** bununla övünecek ve şöyle diyecektir:

"وإن لنا قبرين قبر بلنجر   وقبرًا بأعلى الصين يا لك من قبر
فهذا الذي عمت فتوحه   وهذا الذي يسقي به القبر."

"Bizim Türk yurtlarında iki kabrimiz vardır. Bunlardan biri encer, bir diğeri ise Çindedir[*], Ah bunlar ne ulu kabirlerdir.

Çünkü, Çinde (Fergâne) yatan kişinin fetihleri dünyayı kablamış, ama bu Belencerde ki ise kendisinden yağmur istenen ulu bir kişi olmuştur"[50].

Görüldüğü gibi, **Hz. Ömer** devrinde, doğuya, Türk yurtlarına sevk edilen müslüman Arap ordularının karşısına yalın kılıç *Orta Asya Türklüğü* çıktığı gibi kuzeye, **Kafkasya** cephesine gönderilen Arap ordularının karşısına da yine Kafkasların kartal bekçileri yalın kılıç *Hazar Türkleri* çıkmıştır. Bunun manası açıktı. O da bundan sonraki asıl mücâdele, Arabistan çölünün derinliklerinden kopup gelen *Müslüman Araplarla,* bu toprakların yüzyıllardır bekçiliğini yapan yalın kılıç **Türkler** arasında olacaktı. İşte bundan sonraki bir başka eserimizde ilk defa ve insanlık tarihinin en önemli olaylarından biri olan bu büyük mücadele yani *"Türkistanın Araplar Tarafından Fethi"* üzerinde durulacaktır.

* Bundan maksad büyük Arap Fethi Kuteybe b. Müslim'in Fergânedeki kabridir.

50 el-Belâzuri, **Fütûh**, s. 287. el-Hamevi, I. s. 490. İbn Kuteybe, **el-Maârif**, s. 433.

Yezdücerd'in Sonu:

Tâc ve tahtını kaybeden **Yezdücerd** *İran*'ın bu son bedbaht hükümdarı ise gezgin bir hayat sürmeye ve vatanını müslüman Araplardan kurtarmak için ümitsiz gayretlerine ömrü boyunca devam etmiştir. Türk Hakanı ve Çin hükümdarlarından yardım talebinde bulundu. Fakat bu samimi teşebbüslerinden hiçbiri onun kaybettiği tac ve tahtına kavuşmasını sağlayamadı. Zira Çinlilerden hiç bir yardım ulaşmadığı gibi, **Türk Hakanı** da doğu Türkistan'daki karışıklıklar sebebiyle **Yezdücerd**'e gereken yardımı yapamamıştır. **Yezdücerd** en sonunda servet ve hazinelerine göz koyan bir köylü tarafından öldürülmüştür[51].

İran'ı fethe memur edilen Müslüman Komutanlar vazifelerini üstün bir başarı ile yürütmüşler ve bütün İran'ı kısa bir zamanda fethetmişlerdir. **Ahnef b. Kays** komutasında ilerleyen *Müslüman Arap* orduları, İran'ın kuzey kesimlerini ve Horasan'ı tamamen elde etmişlerdir. Böylece imparatorluğun hudutları doğuda **İran-Turan** arasında, eski çağlardan beri geleneksel bir sınır olarak kabul edilen *Ceyhun Nehrine* kadar uzanmış oluyordu.

Çölden bir fırtına gibi kopup gelen Müslüman Araplar, şimdi yeni bir milletle boy ölçüşmeye hazırlanıyorlardı. Bu şüphesiz daha sonralar *Orta Doğu* ve *İslâm ülkelerinin* uzun asırlar boyu liderliğini yapacak olan **TÜRK MİLLETİ** idi. Fakat **Aşağı Türkistan**'ı (İslamî kaynaklarda Maveraünnehr) fethetmeye hazırlanan **Ahnef b. Kays**'a, Halife Ömer'den hiç de beklenmedik bir emirname gelmiştir. et-

51 et-Taberi, IV. s. 298, 299. 175.

Taberî'nin rivayetine göre **Halife Ömer** bu emirnamesinde Doğu Komutanı Ahnef b. Kays'a şöyle diyordu:

"Bundan sonra derim ki : Sakın Ceyhun nehrinin öte taraflarına tecavüz etmeyiniz. Nehrin beri tarafında kalınız. Horasan'a nasıl ve hangi şartlar altında girdiğinizi iyi biliyorsunuz. Girdiğiniz üzere orada kalmaya devam ediniz ki zaferleriniz de devam etsin. Hem sakın ileri giderek Ceyhun nehrinin öte taraflarına geçmeyiniz. Sonra dağılırsınız, perişan olursunuz"[(52)]. Böylece **Halife Ömer,** doğuda Ceyhun nehrine kadar dayanan fetih hareketlerini muvakkat bir zaman için de olsa durdurmuş oluyordu.

[52] et-Taberi, IV. s. 168.

III.

BÜYÜK FİTNE HZ. OSMAN VE HZ. ALİ DEVİRLERİ İSLÂM TARİHİNDE YENİ ANARŞİ DÖNEMİNİN BAŞLAMASI

Hz. Osman Devri (644-656):

Medine de temelleri bizzat *Hz. Peygamber* tarafından atılan küçük *İslâm Devletini,* kıtalararası böyle büyük ve geniş bir imparatorluk haline getiren *Koca İslâm Halifesi,* ne yazık ki: İslâm'a hizmetinin en dinamik yıllarında İran asıllı ve Medine'de demircilik dülgerlik ve nakkaşlık yapan Nihâvend mecûsilerinden biri olan **Ebû Lü'lü** tarafından bir sabah namazı hançerlenerek şehit edilmiştir. Ancak **Halife Ömer**'in yaralı yatağında karşısına çıkan en büyük mesele kimin "*Halife*" olacağı idi. Halife Ömer, muhtemelen ashabın ileri gelenlerinin, **"keşke bir halife seçmiş olsaydın"**[(53)] yolundaki istekleri üzerine bu meseleyi enine boyuna düşünmüş ve sonunda bu işi, yine ashabın ileri gelenlerinden oluşan bir **"Şura ehline"** bırakmayı uygun görmüştür. Zira mevcud halife adaylarının hiç biri onu tatmin etmiyordu. Şûra : **Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebî Vakkas, Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. Avvam, Osman b. Affan ve Hz. Ali b. Ebî Talib**'den ibaret olacaktı. Bunlar aynı zamanda yeni *halife adayları* idi[(54)].

[53] et-Taberi, IV, s. 227, el-Mesûd, II. s. 329.
[54] el-Mesûdi, II. s. 312. et-Taberi, Iv. s. 228.

Hz. Ömer, halife seçilmemek ve sadece oyların eşitliği halinde Abdurrahman b. Avf'ın bulunduğu tarafa oy vermesi kaydıyla bu kurula oğlu **Abdullah**'ın da katılmasını tavsiye etmiştir. Yeni halifenin üç gün içinde bu şûra tarafından mutlaka seçilmesi de müteveffâ Halifenin en fazla üzerinde durduğu hususlardan birisi idi. Bunlara ilâveten **Sa'd b. Ebî Vakkas** da *Kûfe* valiliğine tayin edilecekti. Temaslar **Abdü'r-Rahman b. Avf** tarafından çok sıkı bir şekilde yürütülmüş ve neticede umumi temayülün **Hz. Ali** ve **Hz. Osman** üzerinde toplandığı görülmüştür. Daha sonra İslâm Tarihinde bir çok büyük olayların kökü ve başlangıcı olan bu mesele şöyle halledilmiştir. **Abdurrahman b. Avf** meseleyi kendi şartları içinde olgunlaştırdıktan sonra halkı mescide toplamış ve Hz. Ali'ye şöyle demiştir:

"Yaptığın işlerde ALLAH'ın kitabı, Peygamberinin sünneti ve ondan sonra gelen iki halifenin yaptıklarını örnek alacağına ALLAH için and iç."

Hz. Ali bu isteğe gayet şuurlu cevap vermiş ve : **"Bilgimin ve gücümün yettiği kadarı ile o şekilde davranacağımı ve öyle yapacağımı umarım"** demiştir[55].

Abdurrahman b. Avf bu defa aynı soruyu **Hz. Osman**'a sormuş ve çok yaşlı olan Hz. Osman sadece

"Evet öyle yapacağım!" demekle yetinebilmiştir. **Abdurrahman b. Avf,** bundan sonra **Hz. Osman**'ın elini tutmuş ve onu havaya kaldırarak mescidin tavanına bakmış ve şöyle demiştir;

"- Allahım şahid ol! Ben bu benim boynumda ve üzerimde olan emâneti Osman'ın boynuna bu şekilde yüklemiş oldum!" diyerek Hz. Osman'a biat etmiş ve orada bulunanlarında biat etmelerini istemiştir. Böylece Hz. Osman hilafet makamına geçmiş oluyordu (644)[56].

[55] İbnü'l-Esir, III. s. 70, et-Taberi, IV. s. 238.

Kaynaklar incelendiğinde maalesef, **Hz. Ömer**'in seçtiği altı kişilik şûra üyeleri ve halife adayları arasında hilafet konusunda ilk rekabetlerin başladığı görülmüştür. Mesela, **Abdurrahman b. Avf,** adaylardan gönüllü olarak kimin halife olmaktan feragat edebileceğini sorduğunda hiç kimse ortaya çıkmamıştır. Ayrıca Hz. Ali, Hz. Osman'ın halife olarak ilân edilmesini hiçbir zaman olumlu bir hareket olarak kabul etmemiştir[57]. Böylece **Hz. Osman**'la **Hz. Ali** ve diğer bir ifade ile **Haşimoğulları** kabilesi ile **Ümeyyeoğulları** kabilesi arasında ilk rekabet de başlamış oluyordu. Evet; **Abdurrahman b. Avf,** bir halifede olması gereken enerji, dinamizm, şecaat, güç, kuvvet, cesaret, olayların üzerine yürüme -kılınç ve kalem sahibi- olma gibi bedeni ve fiziki unsurların hiçbirini nazarı itibara almamış ve sadece *"teorik"* bir halife seçmiştir. Bu seçimde cumhûr-u müslimin'in değil, Kureyş aristokrasisi bundan da öte ***Emevîler***'in beklentilerine cevap verilmiş oluyordu.

Hz. Osman Devri Fetihleri ve Büyük Fitne:

Hz. Ömer devrinde başlayan fetih hareketlerinin bir devamı olmak üzere **Hz. Osman** devrinin ilk yıllarında bazı fetihler olmuştur. Bu devirde ***Taberistan***'ın fethi tamamlanmış, Cürcan ***Türk hükümdarı*** cizyeye bağlanmıştır. **Ahnef b.**

[56] İbnü'l-Esir, III. s. 71.

[57] et-Taberi, Iv. s. 238. İbnü'l-Esir, III. s. 71. et-Taberi *bu hususta Hz. Ali'nin haksızlık edildiğini açık açık anlatmakta ve bu seçimlerden tatmin olmayanların görüşü hakkında çok geniş rivâyetler kaydetmektedir* Z.K.

Kays komutasında askerî hareketlerde bulunan Arap ordusu, ***Ceyhun nehrinin*** doğusunda bazı kasabaları ele geçirmiş, hatta Ahnef bu devirde Aşağı Türkistan'a ilk akınlarına başlamıştır. Azerbaycan'da başlayan isyanlar yine bu devirde bastırılmıştır. Bu arada,

Şam valisi **Muaviye**'nin başarılı askerî seferleri olmuştur. Anadolu'nun bazı kasabaları (Kilikya) fethedilmiş ve Kıbrıs adası Müslümanların eline geçmiştir. **Amr b. As**'ın yerine Mısıra vali olan **Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh,** Afrika'nın kuzey kesimlerini fethetmek için teşebbüslerde bulunmuştur. On beş ay kadar süren bu seferler sonucu Medine'ye fetih müjdeleri yanında çok büyük miktarda da ganimetler gönderilmiştir.

Bilindiği gibi **Hz. Osman,** halife olduğu zaman yetmiş yaşını aşmış bulunuyordu. Zaten çok yumuşak ve halim selim olan, Kureyş kabilesinin bu yaşlı halifesinde ne **Hz. Ebû Bekir**'in kararlı tutumu, ne de **Hz. Ömer**'in sağlam güçlü iradesi vardı. J. Wellhausen'in dediği gibi, ***mekanik, kendi kendine işleyen bir devlet nizamı henüz teessüs etmemiş olduğundan işlerin bütününü bir arada tutabilmek için çok kuvvetli şahsiyete ihtiyaç vardı***[58]. Halifenin dini meziyetleri yanında, çok müstesna olarak idarî meziyet ve kabiliyetleri de olması gerekiyordu. Oysa Hz. Osman bunların çoğundan mahrum bir kimse idi. Onun son derece cömert ve haya sahibi bir zat olması da ***"Hilâfet makamı"*** için yeterli değildi.

Hz. Osman'ın halifeliğinin ilk yıllarında **Hz. Ömer**'in kurduğu adil, disiplinli ve çok sağlam yönetim sayesinde

[58] Wellhausen, J. a.g.e. s. 102.

devlet idaresinde herhangi bir aksaklık görülmemiştir. Fakat yeni yönetimin gevşekliği ve kontrolsüzlüğü sebebiyle büyük imparatorluk hudutları içinde kısa bir süre sonra yolsuzluklar başlamış ve bir çok vurguncular türemiştir. Bütün bu tahriklerin sonucu gelişen müessif olaylara hakim olamayan mazlum **Halife,** ne yazık ki bunu hayatıyla ödemek durumunda kalmıştır.

Zira; **Hz. Osman,** halifeliği süresinde kendi akrabalarına (liyakat ve kabiliyetlerini gözetmeksizin) aşırı derece düşkünlük göstermiştir. Bu cümleden olmak üzere **Hz. Ebu Bekir** ve **Hz. Ömer** zamanında tayin edilmiş eyalet valilerini ve yüksek memurları şu veya bu sebeble görevinden almış ve bunların yerine büyük çoğunlukla kendi akrabalarını atamıştır[59]. Halbuki gerek **Hz. Ebû Bekir,** gerekse **Hz. Ömer** zamanında Emevîlere pek fala rağbet edilmemişti. Buna sebep de onların çok sonra, Mekke fethedilip İslâm hakimiyetini kabulden başka bir alternatifleri kalmayınca ancak Müslüman olmalarıydı.

Bunun yanı sıra **Hz. Osman** harplerden gelen ganimetlerin çoğunu büyük görevlere atadığı kendi öz akrabalarına veriyordu . Ayrıca, Yeni halife, valilerden hesap sorulmasını kaldırmıştı. Çünkü onların çoğu halifenin yakın akrabası idi. **Hz. Ömer** zamanında konan ve çok şiddetle uygulanan, valilerin toprak sahibi olmalarını önleyen kanuna gereken hassasiyeti göstermemiştir. Böylece başta **Muaviye** olmak üzere umumiyetle Emevî kolundan olan valiler çok büyük arazi sahibi olmuşlardır. Nitekim **Hz. Osman**'ın Kûfe'ye vali olarak atadığı Emevilerden **Sa'd b. El-As,** bir

[59] el-Mesûdi, II. s. 343-344.

gece Kûfe ileri gelenlerini toplayıp "**Irak bölgesi ve toprakları Kureyşlilerin çiftliğidir**" demiştir[60].

Hatta **Muaviye**'nin, **Hz. Ali**'ye karşı çok kuvvetli bir ordu teşkil etmesinde bu mal varlığı önemli derecede müessir olmuştur. Müslüman halkın, **Hz. Osman**'a karşı gayrı memnun davranmalarına sebep olan bir diğer husus da onun, **Hz. Peygamber**'in yazdırdığı mektuplara bastığı ve ölünce **Hz. Ebû Bekir**'e, ondan sonra da **Hz. Ömer**'e ve en sonunda Hz. Osman'ın bizzat kendisine intikal eden "**Mührü Mübareki**"ni Mekkedeki **Eris** kuyusuna düşürmüş ve dolayısıyla kaybetmiş olması idi.

Hz. Osman'ın Şehit Edilmesi:

Bütün bunlar, başta büyük sahabiler olmak üzere Müslüman halkı, devlet idaresinden soğutmuş ve her tarafta umumi bir hoşnutsuzluk havası esmeye başlamıştır. Her ne kadar büyük sahabî **Ebû Zerr-i Gıfarî**, gayrı meşrû servetlere ilk başkaldıran kimse idiyse de, halkı **Hz. Osman** aleyhine kışkırtan kimselerin başını ilk çeken **Abdullah İbn Sebe**' adında Yahudî asıllı sefil bir mühtedî olmuştur. Hz. Peygamber'in tekrar döneceğini iddia eden ve halkı devlet ve Halife aleyhine kışkırtan bu Yahudî, faaliyetlerine *Basra*'da başlamış, oradan *Kûfe*'ye sürülmüş, burada da tutunamayınca *Şam*'a gelmiş, oradan kovulunca *Mısır*'a sığınmıştır. Mısır'da çok büyük taraftarlar kazanmış, hatta bazı nüfuzlu kimseler de kendisine iltihak etmiştir[61].

[60] et-Taberi, IV. s. 281.

[61] Abdullah b. Sebe şahsiyeti mechul bir kimsedir. Hayatı ve faaliyetleri hakkında bkz. Hüseyin, Taha, **el-Fitenü'l-Kubra,** Kahire, 1982, II. 134. el-Askerî, Murtaza, **Abdullah b. Sebe ve Esâtır Uhra,** Beyrut, 1972, II. s. 4, el-Ude, Süleyman b. Hamed, **Abdullah b. Sebe ve Eseruhu fi-Ahâdîsi'l-Fitne,** Riyad, 1985. s. 38. Saidü'l-Efgani, **Âişe ve's-Siyâse,** Kahire, 1937. s. 48. Bakır. A. a.g.e. s. 23.

Artık büyük fitnenin alâmetleri görülmeye başlamıştı. **Hz. Osman,** fitnenin önlenmesi için harekete geçmekte çok geç kalmıştı. Yukarıda kısaca temas ettiğimiz sebepler ve başta **Abdullah İbn Sebe** adındaki bozguncu Yahudi ve onun avanelerinin tahrikleri ile sabır ve tahammülleri kalmayan halk 656 yılında (Nisan) *Basra, Kûfe* ve *Mısır*'dan 700-800 kişilik büyük topluluklar, bir çapulcular sürüsü halinde gelip Medine'nin civarında karargâh kurmuşlardır[62]. Mısırlılar **Hz. Ali**'ye, Kûfeliler **Zübeyr**'e, Basradan gelenler de **Talha**'ya biat ederek halife olmasını istiyorlardı. Bu büyük sahabilerin hepsi asilerin teklifini reddetmişlerdir.

Hz. Ali'nin, fitnenin bastırılması için yaptığı büyük gayretler bir sonuç vermemiştir. **Hz. Hasan** ve **Hüseyin**'i diğer ileri gelen Medinelilerin oğulları ile birlikte **Hz. Osman**'ın evine nöbetçi koydu. Ancak asiler, bir aralık dindar halifenin oturduğu evin arkasından tırmanarak Halifenin bulunduğu odaya dalmış bu sırada Kur'an okumakla meşgul olan Halife'yi kılıç darbeleri ile şehit etmişlerdir (656)[63].

Hz. Ali Devri (656-661):

Hz. Osman'ın şehit edilmesi, İslâm Tarihinde sürüp giden bir çok kanlı olayların başlangıcı olmuştur. **Hz. Osman**'dan sonra hilafet makamına, daha ziyade asîlerin baskıları üzerine **Hz. Ali** getirilmiştir[64]. **Talha** ve **Zübeyr** müs-

[62] el-Mesudî, II. s. 352.

[63] İbni Kuteybe, **el-Maarif,** Mısır, 1934. s. 90. **el-Dineveri, el-Ahbaru't-Tıvâl,** Mısır, 1330. s. 142. Bakır, A., **Hz. Ali Dönemi,** Ankara, 1991 s. 19.

[64] et-Taberi, IV. s. 427. Bu olağanüstü şartlar altında Hz. Ali, hiçbir zaman halifeliği kabul etmek istememiş ve "**-Benim; sizin seçeceğiniz bir halifenin yanında vezir olmam, size "Emir" olmamdan daha hayırlıdır!**"

tesna, Medîne'de bulunan ashabın bir kısmı **Hz. Ali**'ye biat etmekte mütereddit davranmışlardır. **Hz. Ali** çok nâmüsait şartlar altında hilâfet koltuğuna **"Buyur!"** edildiği zaman Medîne; İslâm İmparatorluğunun siyasî başkenti karma karışık bir durumda ve bir çok gurupların kıyasıya mücadele ettikleri bir yer idi Bunlardan;

1. ***Hz. Osman gibi çok önemli bir mensubu öldürülmüş olan Emevîler ki, bunların liderliğini onbeş yıldan fazla Suriye ve Filistin valiliği yapmış olan Muaviye üstlenmişti.***
2. ***Talha ve Zübeyr gibi hatırı sayılır Medineliler, ki daha sonra bunlar Hz. Aişe etrafında toplanacaklardır.***
3. ***Politik entriklardan nefret eden ve ALLAH'ın kelamı ve Resulü'nun sünneti üzerine yaşamak isteyen dindar kitle.***
4. ***Hz. Ali ve onu destekleyenler.***

Hz. Ali halife olur olmaz, **Talha** ve **Zübeyr** kendisinden **Hz. Osman**'ın katillerinin derhal bulunmasını ve cezalarının mutlaka verilmesini istemişlerdir. Hz. Ali'nin, ortalığın biraz yatışması ve sükûnet bulması yolundaki ağırbaşlı tutumunu kabul etmeyen bu iki büyük sahabe, **Hz. Osman**'ın ölümünden sonra Mekke'ye giden **Hz. Aişe**'nin yanına gelmişlerdir. Haddizatında, Hz. Osman'ın bir kısım başı bozuk, çapulcu neydüğü belirsiz anarşistler tarafından şehid edilmesi hiç bir zaman hoş karşılanacak bir durum değildir. Ancak başta *Emevîler* olmak üzere, müslüman toplumun önde gelenleri ve bu arada bir çok ashabın yeni, çiçeği burnundaki

diyerek bu yönde yapılan ısrarları, dayanabildiği kadar reddetmiştir. Geniş bilgi için bkz. İbni Kuteybe, **el-İmâme ve's-Siyâse,** Mısır, 1969. I. s. 46. İbn Sa'd, **Tabakat,** III. I. s. 20. İbni Kuteybe, **el-Maârif,** s. 9.

Halifeye; illede *Hz. Osman*'ın kâtillerinin bulunması diye tutturmaları ve özellikle *Emevîlerin* bunu, **Hz. Osman**'ın kanlı gömleğide dâhil, **Hz. Ali**'yi yıpratmak ve halkı uzun süre tahrik için kullanmaları, gerçektende izahı zor bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hz. Ali Devrinin Kötü Olayları:

Hz. Aişe, Talha ve **Zübeyr** üçlüsü katiller hakkında mutlaka bir şeyler yapılmasını istiyorlardı. Fakat bunlar siyasî güç bakımından çok daha üstün olan *Medine*'ye karşı *Mekke*'den mücadeleye girişemezlerdi. Bunun için Mekkeyi terkederek taraftarlarının bulunduğu *Basra*'ya gitmeye karar vermişler, hatta şehri ele geçirmeye muvaffak bile olmuşlardır. Artık bundan sonra **Hz. Ali**'nin Medine'de kalması düşünülemezdi. **Hz. Ali** de kendisine daha fazla taraftar bulabileceği ümidiyle Irak'ın ikinci büyük şehri *Kûfe*'ye hareket etmiştir (Ekim 656)[65]. Zîra, *Kûfe* halkının *Basralılarla* aralarında birçok kanunda rekabet bulunuyordu. Diğer taraftan, Kûfe halkının Hz. Ali'yi sevdikleri çok daha eskiden beri bilinmekte idi.

Hz. Ali, Kûfeye önce oğlu **Hz. Hasan**'ı gönderdi. Yemenli **Malik el-Eşter,** zemini zaten hazırlamış bulunuyordu. **Hz. Hasan,** şehri ve muhafızlarını babasının lehine kazanmaya muvaffak oldu. Böylece **Zukar** mevkiinde karargâh kurmuş olan **Hz. Ali**'ye 12.000 kişilik Kûfe halkı katılmış oluyordu. Artık iki tarafta harb hazırlıklarını tamamlamışlardı. **Hz. Ali** Kûfeli askerlerle birlikte Basralıların üzerine yürüdü. **Hz. Talha** ve **Zübeyr**'le yapılan barışçı müzakereler neticesiz kalınca, harp kaçınılmaz bir hal almıştı. Neticede

[65] et-Taberi, IV. s. 477.

başta **Hz. Talha** ve **Zübeyr** olmak üzere, daha birçok sahabe bu manasız harpte şehit olmuşlardır. Savaş, **Hz. Aişe**'nin bindiği devenin etrafında cereyan ettiği için buna İslâm Tarihinde "**Cemel Vakası**" denilmişti[66]. Bu savaştan sonra **Hz. Aişe** sahneden çekilmiştir. Basralılar da **Hz. Ali** ile sulh yapmak durumunda kalmışlardır. Artık **Hz. Ali**'nin halifeliği bütün Irak tarafından tanınmış ve *Kûfe* de yeni dönemin hükümet merkezi olmuştur.

Hz. Osman'ın kâtil veya katillerini bulmak onlara gerekli cezayı vermek **Hz. Ali'nin** halifeliğinin ilk yıllarından itibâren en büyük bir meselesi olmuştu. Ancak işler çığırından çıkmış, bu mesele yozlaştırılmış ve Şam, kısa zamanda, Emeviler'in bu kabil yıkıcı propagandalarının koyu bir karargâhı hâline gelivermişti. Bunun şampiyonluğunu yapmak **Hz. Muaviyeye** kalıyordu. **Hz. Osman**'ın kanlı gömleği, **Nâilenin** (Hz. Osmanın hanımı) kesilmiş bir kaç parmağı iyi bir propaganda aracı olarak kullanılıyor, halkın dini duyguları sorumsuzca körükleniyordu.

Emeviler bütün bunları; ellerinden istemeyerek kaçırmış oldukları *"hilâfet makamı"* için, **Hz. Aliye** karşı amiyâne bir tabir ile iyi bir "**koz**" olarak tutuyor ve halkı daha henüz

66 el-Mesûdi, II. s. 360. Müellif bu harbde ölen Peygamber ashabı ve müslümanların sayılarının 10-13 bin kişi olduğunu kaydetmektedir ki bu insanı dehşete düşüren bir rakamdır. Artık bu harblerde ne yazık ki Peygamber ashabının kılınçları birbirlerinin boynunun üzerinde idi. et-Taberi bunların kabilelere göre rakamlarını vermeyide ihmal etmemiştir. Bu konularda daha geniş bilgi için bkz. et-Taberi, IV. s. 539. Şelebî, Ahmed, **Tarihu'l-İslâm vel-Hıdaratü'l,İslamiyye,** Kahire, 1983. I. 614-618. Ebu'n-Nasr, **Ali ve Aişe,** Kahire, 1947, s. 122-123, el-Makrizi, **en-Nıza ve't-Tahasum,** Leriden, 1888. s. 18-19. Halife b. Hayyat, **Tarih**, Riyad, 1985. s. 155, 178, 185. Aycan, İrfan, **Muaviye b. Ebî Süfyan,** Ankara, 1990, s. 129 vd.

söndürülememiş fitne ateşini tahrik için büyük, inadına müessir bir silâh olarak kullanıyorlardı. Bu bakımdan **Hz. Muaviye, Hz. Ali**'ye biat etmek şöyle dursun, onun Şam valiliğine atadığı kimseyi bile şehre sokmamıştı. **Hz. Muaviye,** bu meselenin eninde sonunda kılınca havâle edileceğini çok iyi bildiği için askerî hazırlıklarına çoktan başlamıştı. Zâten Şam'ın, Bizanslılarla yapılan harblerden beri teşekkül etmiş bir askeri geleneği vardı.

Hz. Muaviye Hz. Ali Karşısında:

Muaviye'nin bu yoldaki hazırlıklarını çok iy bilen **Hz. Ali,** 657 yılı ilk baharında *Kûfeden* hareketle Kuzey'e doğru yola çıktı. Suriye hududunda, *Fırat*'ın sağ sahilinde **Sıffin** mevkiinde Muaviye'nin ordusu ile karşılaştı. İlk çarpışmalarda savaş, **Hz. Ali**'nin lehine gelişti. **Mâlik b. Eşter** kumandasındaki Irak birlikleri, Suriyelileri öyle bir sıkıştırmışlardı ki Muaviye kaçmayı bile düşünmeye başlamıştı. Muaviyenin ordusunda kan gövdeyi götürüyordu[67]. Hz. Ali'nin beklediği zaferi kazanması ve ordusunun Şam'a girmesine çok az kalmıştı. Ancak Muaviye tam anlamıyla çare-

67 el-Mesûdi, II. s. 361. Müellif, eğer mübalağa etmiyorsa, **Sıffın** harbinde **Muaviyenin** Şamlı askerlerinden 45 bin ve Iraklı askerlerden ise 25 bin kişinin öldüğünü kaydetmektedir. Bunlara ilâveten her iki taraftanda bir çok **sahabe** şehid olmuştur. el-Mesûdî bu manasız harblerde şehid olan sahabelerin sayısının 2800 kişi olduğunu kaydetmektedir ki, insanın gerçekten de üzülmemesi mümkün değildir. **Sıffin** harbi ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. el-Mınkâri, **Vakatu Sıffin,** Kahire, 1382, s. 3 İbni A'sem, **el-Futuh,** II. s. 515. el-Akkad, Abbas, M., **Amr b. el-As,** Beyrut, 1969 s. 231-232 İbnü Abdi Rabbih, **el-Ikd,** IV, s. 337, en-Nüveyri, **Nihâyetü'l-Ereb,** Kahire, 1347. VII. s. 28, Aycan, Irfan, a.g.e. s. 141.

siz de değildi. Onun bu sıkışık ve herşeyin bittiği anda imdanına Mısır Valisi **Amr b. Âs** koşmuştur[68].

Amr b. As, dehası, kurnazlığı ile çoğu kere herkesi hayrette bırakan bu soylu Arab, o ünlü dehasıyla bu müşkül durumdan bir çıkış yolu bulmakta gecikmedi. Ona göre askerler mızraklarının ucuna *Kur'an-ı Kerimleri* takacaklar ve onun hükmüne göre meselenin halledilmesini isteyeceklerdi. Nitekim de öyle yapmışlardır. Büyük İslâm Tarihçisi el-Mesûdî'nin bildirdiğine göre, mızraklarının ucuna Kur'an-ı Kerimi bağlıyan Şam askerleri;

"Gelin aramızdaki meseleyi Allah'ın Kitabına göre çözelim! Şam askerleri öldürüldükten sonra Şam'ı kim koruyacaktır? Irak **askerleri öldürüldükten sonra Irak'ı kim koruyacaktır.** *Rumlara karşı kim cihad edecektir? Türklere, kâfirlere karşı kim cihad edecektir?* diye bağırmaya başlamışlardı[69].

Şamlı askerlerin, harbin bu en sıkışık anlarında **Rumları** ve **Türkleri** hatırlamaları son derece ilginçtir. Çünkü Doğuda İran cephesi çöktükten sonra geride, müslümanların karşısında **Türkler** ve **Rumlar** kalmıştı. Hele hele büyük **Türk Hakanı To-lu-Han**'ın, Hz. Ömer zamanında, güçlü bir ordu ile İran'a dalması ve Arapların bir panik içinde Hora-

[68] el-Mesudî, II. s. 363. Ne ilginçtirki **Muâviye; Amr b. Ası**, kendisine biat etmeye çağırdığı zaman ona **"-Sen bana bir dünyalık vermeyince ben sana dinimi niye vereyim de "biat edeyim"** demiş ve Muâviyede ona tatlı bir baklava lokması gibi Mısır valiliğini vermiştir. Şimdi sıra ona olan minnet borcunu ödemeye gelmişti. Mamafih **Hz. Ali,** diplomasinin bu kabil ince manevralarını kullanarak Hz. Osman'ın valilerini kendi safına çekmeyi başaramamış, hatta buna önem bile vermemiştir Z.K.

[69] el-Mesudî, II. s. 400. Müellif, askerlerin mızraklarının ucuna astıkları Kuranı beşyüz kadar olduğunu kaydetmektedir.

san'ı boşaltarak **Merv**'e kadar çekilmeleri ve **To-lu-Han'ın, Ahnef b. Kays** komutasındaki Arap ordusunu Merv önlerinde sıkıştırarak onlara çok zor ve gerçektende tehlikeli günler yaşatmasını (642) ***Müslüman Araplar'***ın hâlâ, unutmamış olduklarını göstermektedir[70]. Mamafih ilerde bu konular üzerinde daha geniş bilgiler verilecektir.

Gerçekte, Muaviyenin bu beklenmedik yeni askerî taktiği tesirini göstermekte gecikmedi. Çok geçmeden Iraklılar, **Hz. Ali**'yi savaşı durdurmaya ve hilâfete kimin lâyık olduğunun kılıçla değil, Kur'an'la onun hükümlerine göre, halledilmesi yolunda zorlamaya başlamışlardır. Hz. Ali'nin, harbe devam etme yolundaki ısrarlarının hiç bir tesiri olmamıştır. Neticede bu önemli mesele iki tarafı temsilen seçilecek bir hakemler heyetine bırakılmıştı. Hz. Ali'nin hakemi diplomasinin inceliklerini bilmiyen bunu hesaba katmıyan **Ebû Mûsa el-Eş'arî,** Hz. Muaviye'nin hakemi ise zekâ ve kurnazlığı ile ünsalmış daha sahibi meşhur Mısır fatihi **Amr b. As** idi[71].

Hakemler, uzun müzakerelerden sonra bu meselede bir karara varmışlardı. Bu karar gereğince, gerek **Hz. Ali** ve gerekse **Hz. Muaviye** halife olmaktan azledilecekler ve halkın oyları ile yeni bir halife seçilecekti. Fakat olaylar başka türlü gelişti. Dumetü'l-Cendelde aylardır bekleyen halkın karşısına ilk defa yaşlı bir zat olan **Ebû Mûsa el-Eş'arî** ileriye çıktı ve neticeyi sabırsızlıkla bekleyen halka karşı, **Hz. Ali**'yi halîfe olmaktan azlettiğini açıkladı.

[70] Kitapçı, Z., **et-Türk fi, Müellefâti'l-Câhız,** Beyrut, 1972, s. 54-55'lerde.

[71] el-Mesûdî, II. 361, et-Taberi, V. s. 58.

Bunun ardından ortaya çıkan **Amr b. As** ise, azledilen halîfenin yerine **Hz. Muaviye**'yi *"Halife olarak"* ilan ettiğini söylemiştir[72]. Bu beklenmedik karar, **Hz. Ali** ve taraftarları arasında büyük bir memnuniyetsizlik hatta infiale sebep olmuştur. Bunlardan önemli bir kısmı, **Hz. Ali**'den ayrılarak **Harura**'ya (Kûfe yakınlarında bir yer) gelerek orada karargâh kurmuşlardır. Daha sonraları "**Hâriciler**" diye anılacak olan bu anarşistler, senelerce, hayır! asırlarca yıkıcı hareketlerine devam edeceklerdir[73].

Bu olaylardan sonra **Hz. Ali**'nin Irak'taki durumunda tam bir vuzuhsuzluk görülür. **Muâviye** ise Mısır'a hücum etmiş ve **Hz. Ali** tarafından tayin edilen valiyi mağlûp ederek oraya tamamen hakim olmuştur. Daha sonra 660 yılında (Mayıs) Kudüs'te (Şam'da değil) tantanalı bir ***"biat merasimi"*** yaptırarak halifeliğini ilan etti. Artık onun orduları Irak'ı tehdit etmeye başlamıştı. **Hz. Ali,** Suriye'ye karşı kesin bir sefer yapma zamanının geldiğine inanıyordu. Bunun için kuvvet toplamaya başladı. Fakat bu hazırlık safhasında **İbn Mülcem** adındaki azılı bir Harici tarafından Kûfe camiinde bir sabah namazı esnasında şehit edildi (24 Ocak 661)[74].

Sonuç:

Hz. Muaviye'nin; **Hz. Osman**'ın şehid edilmesiyle başlayan, *"Peygamber Ümmeti"* liderliği, kendisini Peygamberler yurdu Kudüste "**Halife**" ilân ettirmesiyle bitmemiş ve yeni bir mücâdele devrinin başlamasına sebeb olmuştur. Bu mücâdele asırlarca devam etmiş, başta **Hz. Hasan**'ın zehir-

72 Bu konularda geniş bilgi için bkz. et-Taberi, V. s. 68. vd.
73 Çağatay, N. ve Çubukcu, İ. A., **İslâm Mezhepleri Tarihi,** Ankara, 1965.
74 et-Taberi, V. s. 144. vd.

lenmesi, **Hz. Hüseyin**'in Kerbelâda şehid edilmesi de dâhil, bir çok kanlı olayların daha açık bir ifâde ile fitne ve anarşinin çıkması ve yüzbinler, belki de milyonlarca müslümanın ölümüne sebeb olmuştur. Haddi zatında bütün bunlar **Abdurrahman b. Avf,** onun; şartların gereğini, nazarı itibara alarak değil de "**teorinin**" gereği "**formal**" bir halife seçmesinden kaynaklanıyordu.

Bundan sonraki gelişmeler; Emevî devletinin kuruluşu ve bunu takiben ortaya çıkan büyük olaylar, bu kitabın genel çerçevesini oluşturan konuların dışındadır. Fakat hemen şunu ifâde edelim ki; ***tarihi geçmişleri itibariyle yarı bedevi çölde yaşayan, devlet mefhumu ve onun kudsi, ilâhi bir vergi olduğuna inanmayan, devlet idare edenlerin eski Türklerde olduğu gibi, yüceliğine onların şahsiyetlerine en ufak bir saygı âdeti olmıyan, devlet ve hükümdar hakkında toplumda İslâmiyetten önce fazla bir değer yargısı teşekkül etmiyen, değil başka kavimleri, kendi kavim ve kabilesini idâre etme tecrübesi dahi bulunmayan, konfedere bile sayılamıyacak kâbile bazında kalmış, devlet geleneğinden yoksun, Arabistanın uçsuz bucaksız çölünün hür ufuklarında yetişmiş, kanun, nizam, disiplin nedir tanımamış, çoğu zaman yağmacılığı kendine meslek edinmiş, Arapların Hz. Peygamberin ölümünden otuz sene sonra vardıkları yürekler acısı manzara işte bu idi.***

Neticede Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali gibi İslâm devletinin temel direkleri olan Hulefâ-i Raşidinden üç ulu kişi şehid edilmiş, Hz. Hasan zehirlenerek öldürülmüş, Hz. Hüseyin'in Kerbela'nın kızgın ateşleri andıran çölünde başı vurulmuş, Peygamber ekolünün yetiştirdiği vahiy talebeleri,

yüzlerce sahabe, yabancı değil; aynı inancı, aynı kanı taşıyan ellerin indirdiği kılınç darbeleri ile öldürülmüş veya şehid edilmiştir. Peygamber ümmetinin kanları, makam hırsı ile ortaya çıkanların meşum iradeleri yüzünden oluk oluk akmış ve kemikleri dağlar gibi yığılıp kalmıştır. Bunlara Abbâsilerin karşı, ve milyonlarca müslümanın ölümü pahasına yaptıkları vahşi kanlı ihtilâl dâhil değildir. İslâm ümmetinin birlik ve bütünlüğünü hedef alan bu vahim olayların kökü ne yazık ki zamanımıza kadar gelmiş ve belki kıyamete kadar da devam edip gidecektir.

Gerçekte Emeviler devri; (661-750) *İslâmi Türk Tarihi* açısından çok önemli bir devirdir. Bu devirde *Orta - Asya,* müslüman Araplar tarafından fethedilmiş ve siyâsi Arap hâkimiyeti Türk yurtlarına kesin bir şekilde yerleşmiştir. Bu fetihler; Türk tarihi için bir dönüm noktası olmakla kalmamış, aynı zamanda İslâm milletleri ve netice itibarı ile bir çok milletler için yeni ve önemli bir devrin başlangıcı olmuştur. İşte ***"Türk İslâm Tarihi Külliyatı"***nın bu ***III. Cildinde*** Türk-Arap münâsebetlerinin tarih içinde seyri ve Emevîler zamanında gerçekleştirilen ***Orta Asya Arap Fetihleri*** üzerinde durulacak ve olayların genel bir değerlendirmesi yapılacaktır. Çünkü, *Orta Asya*'nın müslüman Araplar tarafından fethedilmesi ile İslâmi Türk tarihi de bilfiil başlamış oluyordu. Ne var ki bizim bu yeni araştırmamızın adı; ***"Türkistan'ın Müslüman Araplar Tarafından Fethi"*** olacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

Kur'an-ı Kerim

el-Acluni, ***Keşfü'l-Hafa,*** Tah. A. el-Kalaş, Kahire, (Tarihsiz).

el-Akkad, Abbas, M., ***Amr b. el-As,*** Beyrut, 1969.

el-Askerî, Murtaza, ***Abdullah b. Sebe ve Esâtır Uhra,*** Beyrut, 1972.

el-Aynî, ***Umdetü'l-Kârî,*** İstanbul, (Baskısı).

Abbas, Şüşteri, M., ***Hâtemü'n-Nebiyyin,*** Tahran, 1324.

Abdullah, Y. A., ***The Glorıus Quarn,*** London, 1975.

Ahmed b. Hanbel, ***el-Müsned,*** Mısır, 1312.

Ahmed Cevdet (Paşa), ***Kısas-ı Enbiya,*** Ankara, 1985.

Ahmed Fakîh, ***K. Evsaf'i Mescid-i Şerif,*** haz. H. Y. Mazioğlu, Ankara, 1974.

Ahmed, Lutfullah, ***Hayat-ı Muhammed,*** İstanbul, 1331.

Algül, H., ***Evs Kabilesi,*** DİA, XI, s. 541-542.

Ali, Cevad, ***Tarîhu'l-Arab Kab-el-İslâm,*** Bağdad, 1951.

Aliyaralı, Süleyman, ***Azerbeycan Tarihi,*** Bakü, 1996.

Aliyyü'l-Kâni, ***Mirkâtü'l-Mefâtih,*** Mısır, 1309.

Arnold, T.W., ***The Preachings of Islam,*** Lahore, 1968.

Asım, N., ***Türk Tarihi,*** İstanbul, 1316, I.

Aycan, İrfan, ***Muaviye b. Ebî Süfyan,*** Ankara, 1990.

el-Bablâvi, Mahmud, ***Tarih el-Hicre en-Nebeviyye,*** Beyrut, 1985.

el-Belâzuri, ***Futuh,*** nşr. S. El-Müncid, Kahire, 1957.

el-Belâzuri, ***Fütûh,*** Çev. M. Fayda, 1987.

el-Buharî, ***Sahihu'l-Buhari,*** Mekke, 1376.

Bakır, A., ***Hz. Ali Dönemi,*** Ankara, 1991.

Berki, A. H. Keskioğlu, O., ***Hz. Muhammed ve Hayatı,*** Ankara, 1981.

Broomhal, Marshall, ***Islam in China; A Neglected Problem,*** London, 1910.

Buhl, F.R. ***Medine,*** İA. VII. s. 459-471.

Butler, A. J., ***The Arab Conquest of Egypt.*** Oxsford, 1902.

Caeteni, L., ***İslâm Tarihi,*** ta. H. Câhid, İstanbul, 1924.

Chavannes, Ed. ***Documents,*** Parıs, 1908.

Cumbur, M., ***Şemâil-i Şerif ve Hılye-i Nebevîler,*** Diyanet Dergisi, Özel Sayı, Ankara, 1970.
el-Câhız, K. ***el-Hayevan,*** tah. M. A. Harun, Kahire 1958.
Çağatay, N. ve Çubukcu, İ. A., ***İslâm Mezhepleri Tarihi,*** Ankara, 1965.
Çağatay, N., ***İslâm Öncesi Arap Tarihi,*** Ankara, 1971.
Çağatay, N., ***İslâm Tarihi,*** İstanbul, 1972.
Danişmend, İ.H., **İzahlı *İslâm Tarihi Kronolojisi,*** İstanbul, 1960.
Davenport, J., ***Hz. Muhammed ve Kur'an-ı Kerim,*** çev. Ö. Rıza, İstanbul, 1926.
ed-Diyarbekîrî, ***Tarihu'l-Hamîs,*** Beyrut, 1283.
el-Dineveri, ***el-Ahbaru't-Tıvâl,*** Mısır, 1330.
Eberhard, W., ***Çin Tarihi,*** Ankara, 1974.
Ebû Davud, ***Sünen,*** Tah. M. M. Abdülhamid, Mısır, 1950.
Ebu'n-Nasr, ***Ali ve Aişe,*** Kahire, 1947.
Esin, E., ***İslamiyetten Önce Türk Kültürü Tarihi,*** İstanbul, 1978.
Eyup Sabri Paşa, ***Mirat-ı Medine,*** İstanbul, 1304.
Eyup Sabri, ***Mahmûdü's-Siyer,*** İstanbul, 1287.
Eyüp S. Paşa, ***Mir'âtü'l-Haremeyn Mirât-Mekke,*** İstanbul, 1301.
Eyüp Sabri (Paşa), ***Mırat-ı Cezireti'l-Arap,*** İstanbul, 1306.
Eyüp Sabri Paşa, ***Mırat-ı Mekke,*** İstanbul, 1302.
Fethu'l-Bâb, Hasan, ***Alâ Tarih el-Hicre,*** Kahire, 1971.
Gibb, S. Hamilton, and, Harold, B., ***Islamic Society and the West,*** London-Newyork, 1957.
Gürkan, A., ***Kâbe Tarihi.***
el-Hamevi, ***Mucemü'l-Büldan,*** Beyrut, 1955.
el-Haseni, Ebu'l-Feyz Ahmed, ***Mutabakatü'l-İhtiraati'l-Asrıyye,*** el-Kâhire, 1960.
Halife b. Hayyat, ***Tarih,*** Riyad, 1985.
Hamidullah, ***M. Mecmua el-Vesâık es-Siyasiyye,*** Beyrut, 1969.
Hamidullah, M., ***Çin İle İlk Devir Müslüman Ülkelerin Temasları,*** İ.T.E.D. İstanbul, 1975. VI. no, 1-2. s. 140-141.
Hamidullah, M., ***Hz. Peygamber'in Savaşları,*** İstanbul, 1972.
Hamidullah, M., **İslâm Peygamberi,** Çev. M. S. Mutlu, İstanbul, 1972.
Hamîdullah, M., ***İslâmda Devlet İdâresi,*** İstanbul, 1963.

Hitti, P.K., ***Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi,*** Çev. S. Tuğ, İstanbul, 1980.
Huart, C., ***Arap ve Arap Dilinde İslâm Edebiyatı,*** Çev. C. Sezgin, İstanbul, 1944.
Hüseyin, Taha, ***el-Fitenü'l-Kubra,*** Kahire, 1982.
Israeli, R., ***Muslims in China: A Study in Cultural Confrontation,*** London, 1980.
İbn Abdû'l-Hakem, ***Fütûh-u Mısr,*** nsr. cc. Torry, New Haven, 1922.
İbn el-Kelbî, K. ***el-Asnam,*** nşr. B. Düşüngen, Ankara, 1969.
İbn Hanbel ***el-Müsnet,*** Kahire, 1313.
İbn Hişam, ***es-Sire,***en-Nebeviyye, Mısır, 1955.
İbn Kesir, ***el-Bidaye,*** Beyrut, 1966.
İbn Kuteybe, ***el-Maârif,*** Mısır, 1981.
İbn Mâce, ***Sünen,*** tah. M. F. Abdü'l-Bâkî, el-Kahire, 1975.
İbn Sa'd, ***Tabakat,*** tah. İ. Abbas, Beyrut, 1968.
İbni Abdi Rabbih, ***Ikdü'l-Ferid,*** Kahire, 1944.
İbni A'sem, ***el-Futuh,*** tah. S. Zekkâr, Beyrut, 1992.
İbni Hacer, **el-İsâbe,** Mısır, 1328.
İbni Hubeyb, ***el-Muhabber,*** Haydarabad, 1942.
İbni İshak, ***Siretü İbni İshak,*** tah. M. Hamidullah, Konya, 1981.
İbni Kuteybe, ***el-İmâme ve's-Siyâse,*** Mısır, 1969.
İbni Kuteybe, ***el-Maarif,*** Mısır, 1934.
İbnü Adü'l-Hakem, ***Fütûh-u Mısr,*** Hew Hawen, 1022.
İbnü'l-Esir, ***Üsdü'l-Gabe,*** Mısır, 1280.
İbnü'l-Esir, ***el-Kâmil,*** Beyrut, 1965.
İbnü'l-Kelbî, ***Kitabü'l-Asnâm,*** tah. A. Zeki Başa, Kahire, 1914.
İbrahim Ma. ***Muslim in China,*** Kuala Lumpur, Lahore, 1968.
İbrahim, Abdürreşid, ***Alem-i İslâm,*** I. İstanbul, 1328.
İmam-ı Müslim; ***Sahih-i Müslim, bi-Şerhi'n-Nevevi,*** Beyrut, 1972.
İzmirli, İ. H., ***Peygamber ve Türkler,*** II. T.T.K. Kongresi, s. 1017.
Kafesoğlu, ***Türk Milli Kültürü.***
Kamusku, M., ***Araplar ve Hazarlar,*** Türkiyât Mecmuası, İstanbul, no: III. s. 136.
el-Kastalânî, ***İrşad,*** es-Sârî, Bulak, 1298.
Kitapçı Z., ***Türkler Nasıl Müslüman Oldu?*** Konya, 2005.

Kitapçı, Z. Hz., ***Peygamber'in Hadislerinde Türkler,*** Konya, 2004.
Kitapçı, Z., ***Dini, Tarihi ve Edebî Metinlerde Türklere Dokunmayınız Hadisi,*** S.Ü.E.F., Dergisi, Konya, 1989, no. 3.
Kitapçı, Z., ***et-Türk fi, Müellefâti'l-Câhız,*** Beyrut, 1972.
Kitapçı, Z., ***Hz. Peygamber'in Hadislerinde Türkler,*** Konya, 1996.
Kitapçı, Z., ***Kubbetün Türkiyyetün,*** Tarih ve Medeniyet no, 24. Şubat, 1996, s. 33-36.
Kitapçı, Z., ***Müslüman Arapların Azerbeycan Halkı ile Yaptıkları İlk Yazılı Anlaşması,*** S.Ü.E.F.D.
Kitapçı, Z., **Saadet Asrında Türkler,** Konya.??
Kutub, Seyyid, ***fi-Zilâli'l-Kuran,*** İstanbul, 1972.
Lammens, H., ***Arabistan*** İA, VII, s. 636-636.
Lee, Hee-Soo, ***İslâm ve Türk Kültürünün Uzak Doğuya Yayılması,*** Ankara, 1988.
Lombard, M., ***İlk Zafer Yıllarında İslâm,*** çev. N. Uzel, İstanbul, 1983.
Lutfullah Ahmed, ***Hayat-ı Muhammed,*** İstanbul, 1331.
el-Makrizi, ***en-Nıza ve't-Tahasum,*** Leiden, 1888.
el-Mesudî, ***Mürûc-ez-Zeheb,*** tah. M. M. Abdülhamid, Mısır, 1964.
el-Mınkâri, ***Vakatu Sıffin,*** Kahire, 1382.
el-Münavî, ***Feyzü'l-Kadîr,*** Mısır, 1937.
el-Müttakî el-Hindî, ***Kenzü'l-Ummal,*** tah. B. Hyyanî, Beyrut, 1979.
Mahmud Esad Efendi, ***Tarih-i Dini İslâm,*** İstanbul, 1327.
Mahmud, S. F., A. Şhort History of Islam, London, 1960.
Margoliouth, D. S., ***The Relations Between Arabs and Israelities Prior to the Rise of Islam,*** London, 1924.
Mason, I., ***When and How Mohammadanısm Entered China,*** Muslim World, 19, 1929, 249-263.
Mevlâna Şiblî, ***Asr-ı Saadet,*** çev. Ö. Rıza, İstanbul, 1920.
Mirhond, ***Razatü's-Safa,*** Leknov, 1914.
Muhammed b. Abdü'l-Vehhab ***Sîretü'r-Rasul,*** Ankara, 1977.
en-Nâfî, M. Mebrûk, ***Tarihu'l-Arab Asra Kable'l-İslâm,*** Mısır, 1952.
en-Narşahi, ***Tarih-u Buhara,*** Mısır, 1965.
en-Nasıf, M. A., ***et-Tâc fi Ahadisi'r-Rasul,*** Kahire, 1932.
en-Nebhâni, ***el-Envâru'l-Muhammediyye,*** Beyrut, 1310.

en-Neseî, ***Sünen-i Neseî, bi Şerhi es-Süyûtı ve Hâşîye,*** el-İmâm es-Sindi, Mısır, (Tarihsiz).
en-Nüveyri, ***Nihâyetü'l-Ereb,*** Kahire, 1347.
Önkal, A., ***Hazreç Kabilesi,*** DİA, XVII, s. 143-144.
Önkal, A., ***Hicret,*** DİA, XVII, s. 458, 462.
Özaydın, A., ***Amr b. Luhay,*** DİA, 3, s. 87.
Panipati, M.İ., ***İslâm'ın Yayılışı Tarihi,*** Çev. A. Genceli, İstanbul, 1971.
Refik, Ahmed, ***Gazevât-ı Celile-i Peygamberi,*** İstanbul, 1324.
Rutler, E., ***The Holy Cities of Arabia,*** London, 1928.
Saidü'l-Efgani, ***Âişe ve's-Siyâse,*** Kahire, 1937.
Sönmez, A., ***Rasûlullah'ın Diplomatik Münasebetleri,*** İstanbul.
es-Saîdî, Abdü'l-Müteal, ***es-Siyâsetü'l-İslâmiyye fi Ahdi'n-Nübüvve,*** Mısır.
es-Sealibi, ***Gurar Mülûk el-Acem,*** Tahran, 1369.
es-Süheyli, ***Ravdû'l-Ünf,*** Kahire, 1332.
es-Süyûti, ***Câmiu's-Sağır,*** Bulak, 1186.
Şelebî, Ahmed, ***Tarihu'l-İslâm vel-Hıdaratü'l, İslamiyye,*** Kahire, 1983.
Şiblî, Mevlâna, ***İslâm Tarihi, Asrı Saadet,*** çev. Ö. R. İstanbul, 1927.
Turan, O., ***Türk Cihan Hakimiyeti,*** İstanbul, 1969.
et-Taberi, Tarihu'l-Umem ve'l-Mülûk, Beyrut, 1967.
el-Ude, Süleyman b. Hamed, ***Abdullah b. Sebe ve Eseruhu fi-Ahâdîsi'l-Fitne,*** Riyad, 1985.
Üçok, B., ***İslâmdan Dönenler ve Yalancı Peygamberler,*** Ankara, 1967.
ez-Zebidi, ***Tecrid-i Sarih,*** çev. K. Miras, Ankara, 1968.
Wellhausen, J., ***İslâmın En Eski Tarihine Giriş,*** İstanbul 1960.
Wensınck, A.J. İA. ***Mekke*** md. VIII.
Wensinck, A.J., ***Ka'be,*** İA, IV, s. 6-15.
Wensinck, A.J., Ka'be, İA, VI, s. 6-15.
Yaşaroğlu, Kâmil, ***Kabe,*** DİA, XXIV, s. 14-32.
Yazır, H. Elmalılı, ***Hak Dini Kuran Dili,*** İstanbul, 1960.
el-Ya'kûbî, ***Tarih,*** Necef, 1985.
el-Yâfıî, ***Mirâtû'l-Cinân,*** Beyrut, 1984.

YEDİ KUBBE YAYINLARI PROF. DR. ZEKERİYA KİTAPÇI'NIN BÜTÜN ESERLERİNİ İFTİHARLA SUNAR!!!

YEDİ KUBBE YAYINLARI PROF. DR. ZEKERİYA KİTAPÇI'nın uzun zamandır beklenen bütün eserlerini yeniden yayınlamaya ve değerli Müellifi okuyucuları ile buluşturmaya karar vermiştir.

Müslüman Türk'ün; tarihi misyonunu tanımak ve onu bütünüyle kucaklamak, Onun tarihi varlığını HZ. PEYGAMBER'in mübarek hadislerinde keşfetmek, onu yeni bir coşku ile yeniden kucaklamak, Müslüman ANADOLU İNSANI'nın Ka'be-i irfanına koşmak, ÇİN SEDDİ'nden ta VİYANA önlerine kadar onun döktüğü mübarek şehit kanlarının manevi bedelini öğrenmek ve bu sâyede özüne dönmek ve tarihi şahsiyetine yeniden kavuşmak isteyenler!

Bu eserleri okumak bir vecibe bir vebaldir!

Lütfen onları okuyunuz! Okutunuz!

Eşe, dosta, sevdiklerinize tavsiye ediniz!

Böylece ALLAH katında bir vebalden kurtulunuz!

YEDİ KUBBE YAYINLARI; Türk tarih, kültür ve medeniyetinin yapı taşlarını ANADOLU İNSANI'na DÖRT BÜYÜK KÜLLİYAT halinde sunmaktadır:

I.
TÜRKLER'İN MÜSLÜMANLIĞI KÜLLİYATI

1. TURAN YURDU'NA İSLÂMİYET
2. TÜRKLER NASIL MÜSLÜMAN OLDU
3. ORTA ASYA'DA İSLÂMİYET'İN YAYILIŞI VE TÜRKLER
4. TÜRK BOYLARI ARASINDA İSLÂM HİDÂYET FIRTINASI
5. DOĞU TÜRKİSTAN VE UYGUR TÜRK'LERİ ARASINDA İSLÂMİYET
6. TÜRK MOĞOL BOYLARI ARASINDA İSLÂMİYET
7. KUZEY TÜRK KAVİMLERİ ARASINDA İSLÂMİYET Hazarlar-Bulgarlar-Başkırdlar
8. AZERBAYCAN HARZEM ve OĞUZLAR ARASINDA İSLÂMİYET
9. İLK MÜSLÜMAN TÜRK HÜKÜMDAR ve HAKANLARI

II.
TÜRK İSLÂM TARİHİ KÜLLİYATI

1. YENİ İSLÂM TARİHİ ve TÜRKLER : I
İslâmi Türk Tarihi'ne Giriş
2. YENİ İSLÂM TARİHİ ve TÜRKLER : II
Hz. Peygamber'in Hayatı ve Orta Asya Türklüğü
3. TÜRKİSTAN'IN MÜSLÜMAN ARAP'LAR TARAFINDAN FETHİ

III.
TÜRK İSLÂM MEDENİYETİ KÜLLİYATI

1. MOĞOLLAR DEVRİNE KADAR ORTA-ASYA TÜRK İSLÂM MEDENİYETİ

2. TÜRK'LERİN ARAP DİLİ ve EDEBİYATI'NA HİZMETLERİ : Hilâfet Ülkeleri

3. TÜRK'LERİN ARAP DİLİ ve EDEBİYATI'NA HİZMETLERİ : Harzem Dil Ekolü

IV.
HZ. PEYGAMBER'İN HADİSLERİ ve TÜRKLER KÜLLİYATI

1. HZ. PEYGAMBER'İN HADİSLERİNDE TÜRK VARLIĞI

2. HZ. PEYGAMBER'İN HADİSLERİNDE TÜRK BOYLARI:Hazarlar-Gazneliler-Selçuklular-Moğollar

3. HZ. PEYGAMBER'İN HADİSLERİNDE OSMANLILAR